

**Facultatea de Științe Economice și Administrație Publică
Universitatea “Ștefan cel Mare” din Suceava**

Antonio SANDU

ETICĂ PROFESIONALĂ ȘI TRANSPARENȚĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

**Suceava
2015**

Copyright Prof. Univ. Dr. Antonio Sandu.

În acest volum au fost integrate parțial unele teme tratate anterior de autor în volumele *etică și deontologie profesională* (Iași, Editura Lumen, 2012), *Appreciative ethics. A constructionis version of ethics*, (Lap Lambert Germany, 2012) precum și sintezele unor articole publicate anterior de autor.

Temele reluate au fost adaptate la contextul prezentei lucrări, acel al domeniului eticii în administrația publică cu menționarea surselor în bibliografie și cu respectarea legislației în vigoare.

Prezentul volum nu își propune să fie exhaustiv, studenților fiindu-le recomandată cu tărie lectura bibliografiei obligatorie și a celei suplimentare conform fișei disciplinei.

Pe lângă informațiile cu caracter teoretic, volumul se individualizează prin numărul mare de lecturi suplimentare și aplicații practice necesare bunei înțelegeri a materiei în special pentru studenții de la forma de învățământ ID.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SANDU, ANTONIO

etică și transparență în administrația publică / Sandu

Antonio. - București : Editura Didactică și Pedagogică, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-973-30-3778-1

CUPRINS

SI.1. Relația etică-administrație publică. Delimitări conceptuale. Etica și deontologia profesională	13
SI.1.1. Morala ca obiect de studiu al eticii	13
SI.1.2. Etică și normativitate	16
SI.1.3. Deontologia profesională	18
SI.1.4. Etica aplicată	32
SI.2. Conștiința morală și interacțiune socială. Relația drept-morală	47
SI.2.1. Conștiința morală și interacțiune socială	47
SI.2.2. Problematika etică a alterității	52
SI.2.3. Legea și fundamentele morale ale acesteia	55
SI.3. Valori etice fundamentale în administrația publică: responsabilitate, autonomie (autodeterminare), dreptate	63
SI.3.1. Responsabilitate	63
SI.3.2. Autonomie	70
SI.3.3. Autonomia și autenticitate	80
SI.3.4. Dreptatea	92
SI.4. Valori etice fundamentale în administrația publică: justiție socială, echitate, confidențialitate, integritate, transparență	97
SI.4.1. Justiție (dreptate) socială	97
SI.4.2. Echitate	99
SI.4.3. Confidențialitate	112
SI.4.4. Integritate	113
SI.4.5. Transparența în administrația publică	119
SI.5. Principii și standarde etice în practica profesională. Codurile de etică	123
SI.5.1. Principii etice ale cercetării sociale	123
SI.5.2. Principii etice în activitatea magistratului	126
SI.5.3. Codurile de etică	128
SI.6. Principii și standarde etice în practica profesională. Conflictul etic	175
SI.6.1. Conflictul. Clarificări conceptuale	175
SI.6.2. Abordarea psihosociologică a conflictului	176
SI.6.3. Tipuri de conflict	177

SI.6.4. Perspectiva victorie-victorie. O abordare etică a rezolvării conflictelor.....	180
SI.7. Cultura etică - factor de optimizare a activității profesionale a funcționarilor publici	183
SI.7.1. Managementul eticii	183
SI.7.2. Cultura organizațională. O perspectivă apreciativă	186
SI.8. Politica de etică și transparență în administrația publică. Etica apreciativă.....	193
SI.8.1. Construcția politicilor de etică. Valori constitutive versus valori operaționale	193
SI.8.2. Practici etice în organizație.....	195
SI.8.3. Etica și acțiunea comunicativă.....	198
SI.8.4. Strategii de construcție a politicilor de etică la nivelul organizației	200
SI.8.5. Principii etice în organizație	213
SI.8.6. Construcționismul social.....	214
SI.8.7. Construcția socială a eticii	225
SI.8.8. Inteligența apreciativă.....	227
SI.8.9. Etica apreciativă.....	229
SI.9. Expertiza etică în administrația publică. Consilierea de etică	235
SI.9.1. Consilierea de etică. Delimitări conceptuale	235
SI.9.2. Constituirea relației de consiliere.....	237
SI.9.3. Explorarea dilemelor etice	242
SI.9.4. Explorarea semnificațiilor particulare ale tuturor alegerilor posibile	246
SI.9.5. Acordul etic și redactarea „Contractului moral”	249
SI.9.6. Consilierea de etică, cadre specifice ale situației românești	250
SI.10. Comisiile de etică	255
SI.10.1. Cadre ale comisiilor de etică.....	255
SI.10.2. Atribuțiile comisiilor de etică	257
SI.11. Auditul de etică.....	261
SI.11. Auditul de etică.....	261
SI.12. Etica politicilor publice	273
SI.12.1. Politicile publice și calitatea vieții	273

SI.12.2. Vulnerabilitatea socială și etică. Intervenția asupra populațiilor vulnerabile	276
SI.12.3. Dimensiuni etice în construcția politicilor publice	279
Bibliografie.....	285

OBIECTIVELE ȘI COMPONENTA CURSULUI DE “ETICĂ PROFESIONALĂ ȘI TRANSPARENȚĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ”

Obiectivele cursului, realizat în conformitate cu cerințele Registrului Național al Calificărilor din Învățământul Superior, vizează formarea cel puțin a următoarelor competențe, în rândul studenților:

- Formarea competențelor de utilizare a conceptelor și principiilor fundamentale de organizare și funcționare a structurilor administrative pentru inserția profesională în instituții publice și/sau private;
- Formarea competențelor privitoare la descrierea principalelor concepte, teorii, metodologii și proceduri utilizate în organizarea și funcționarea structurilor administrative;
- Formarea competențelor privitoare la formularea de ipoteze și operaționalizarea conceptelor cheie și principiilor fundamentale pentru explicarea și interpretarea proceselor și fenomenelor cu care se confruntă sistemul administrativ;
- Aplicarea principiilor și metodelor de bază ale domeniului pentru cercetarea unui aspect de complexitate medie din funcționarea unei structuri administrative;
- Formarea competențelor privitoare la îndeplinirea la termen, în mod riguros, eficient și responsabil, a sarcinilor profesionale, cu respectarea principiilor etice și a deontologiei profesionale.
- Aplicarea tehnicilor de relaționare în grup, deprinderea și exercitarea rolurilor specifice în munca de echipă, prin dezvoltarea abilităților de comunicare interpersonală.

COMPONENȚA cursului

În structura sa, cursul cuprinde o introducere a studenților în studiul eticii și transparenței în administrația publică.

În componența cursului sunt incluși următorii descriptori (unități de învățare):

Studiu individual (SI)

Unitatea de învățare 1:	Relația etică - administrație publică. Delimitări conceptuale. Etica și deontologia profesională;
Unitatea de învățare 2:	Conștiința morală și interacțiune socială. Relația drept -morală;
Unitatea de învățare 3:	Valori etice fundamentale în administrația publică: responsabilitate, autonomie (autodeterminare), dreptate;
Unitatea de învățare 4:	Valori etice fundamentale în administrația publică: justiție socială, echitate, confidențialitate, integritate, transparență;
Unitatea de învățare 5:	Principii și standarde etice în practica profesională. Codurile de etică;
Unitatea de învățare 6:	Principii și standarde etice în practica profesională. Conflictul etic;
Unitatea de învățare 7:	Cultura etică - factor de optimizare a activității profesionale a funcționarilor publici;
Unitatea de învățare 8:	Politica de etică și transparență în administrația publică. Etica apreciativă în administrația publică;

- Unitatea de învățare 9: Expertiza etică în administrația publică.
Consilierea de etică;
Unitatea de învățare 10: Comisiile de etică;
Unitatea de învățare 11: Auditul de etică;
Unitatea de învățare 12: Etica politicilor publice.

Unitățile de învățare corespund formării competențelor necesare în domeniul eticii și transparenței în administrația publică.

Activitățile tutoriale (AT):

- AT1:** Relația etică în administrația publică - Etica teoretică;
AT2: Relația etică în administrația publică - Etica aplicată;
AT3: Etică și cultură organizațională;
AT4: Coduri de etică și coduri deontologice;
AT5: Codul etic al funcționarilor publici în România;
AT6: Auditul de etică;
AT7: Etica politicilor publice.

Temele generale de control (TC) vor viza:

TC 1: Principii și norme în sfera asigurării eticii și integrității în administrația publică;

TC 2: Etica drepturilor personale versus etica interesului general.

Tratați una din temele de mai sus realizând o analiză secundară din perspectivă etică a problematicii studiate în cadrul lucrării Dumneavoastră de licență.

Bibliografia obligatorie cuprinde următoarele titluri:

În cuprinsul suportului de curs au fost reluate largi paragrafe din volumele titularului de curs, cu acordul editurilor și menționarea exactă a surselor bibliografice:

- ✓ Sandu, A. (2014). *etică profesională și transparență în administrația publică*. Suport curs pentru ID, Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava.
- ✓ Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2012b). *Appreciative Ethics. A Constructionist Version of Ethics*. Germany: Lap Lambert.

Obiectivul cursului

Obiectivul¹ cursului îl constituie familiarizarea studenților cu principalele paradigme științifice ale domeniului, și cu terminologia particulară a domeniului.

Cursanții vor avea capacitatea de a opera cu principalele concepte de specialitate, și să elaboreze lucrări originale pornind de la aplicarea practică a teoriei și metodologiei specifice domeniului.

Utilizarea conceptelor și principiilor fundamentale de organizare și funcționare a structurilor administrative pentru inserția profesională în instituții publice și/sau private.

---

¹ Prezentul suport de curs prezintă o succintă sinteză a materialelor prezentate în cadrul cursului, fără a avea pretenția de completitudine. Prezenta lucrare are o valoare didactică, bazându-se pe o sinteză a bibliografiei de specialitate cu rolul de îndrumar, pentru studenții la forma de învățământ ID, în scopul însușirii competențelor generale și particulare ale disciplinei. Studenții sunt sfătuiți să parcurgă întreaga bibliografie, atât cea generală, cât și cea suplimentară pentru fiecare unitate de învățare!

Fragmentele preluate din lucrările cu caracter didactic sau științific proprii – inclusiv preluări ad litteram – au fost realizate cu respectarea normelor etice în vigoare, cu precizarea sursei în conformitate cu standardele academice. Anumite texte proprii, publicate anterior în articole științifice sau volume, au fost reluate cu scop didactic, respectându-se normele academice de publicare, și având în prealabil obținut – rezervat – dreptul de republicare. În cadrul anumitor secțiuni ale cursului au fost preluate scurte fragmente din lucrări științifice de specialitate, relevante pentru tema prezentată. Fragmentele preluate sunt de obicei însoțite de opinii ale autorului prezentului curs și de teme individuale care propun studenților aprofundarea tematicii pornind de la lucrările autorilor citați.

Descrierea principalelor concepte, teorii, metodologii și proceduri utilizate în organizarea și funcționarea structurilor administrative.

Aplicarea principiilor și metodelor de bază ale domeniului pentru cercetarea unui aspect de complexitate medie din funcționarea unei structuri administrative.

Administrarea activităților specifice din domeniu, cu respectarea eticii și deontologiei profesionale.

Explicarea clară, în termeni real descriși, a problematicii manageriale din sistemul administrației publice, și în conformitate cu managementul resurselor umane, dar și cu principiile de etică și deontologie profesională.

Utilizarea instrumentelor și metodele moderne de management și managementul resurselor umane, în limitele codului de conduită a funcționarului public.

Îndeplinirea la termen, în mod riguros, eficient și responsabil, a sarcinilor profesionale, cu respectarea principiilor etice și a deontologiei profesionale.

SI.1. RELAȚIA ETICĂ-ADMINISTRAȚIE PUBLICĂ. DELIMITĂRI CONCEPTUALE. ETICA ȘI DEONTOLOGIA PROFESIONALĂ

Tematică:

SI.1.1. Morala ca obiect de studiu al eticii

SI.1.2. Etică și normativitate

SI.1.3. Deontologia profesională

SI.1.4. Etica aplicată

SI.1.1. Morala ca obiect de studiu al eticii

Termenul de **morală**² (provenit din latinescul „*mos, mores*” – *obicei*) desemnează un ansamblu de reguli cărora indivizii trebuie să li se conformeze, în calitate de membri ai societății (Filip, Iamandi, 2008). Morala reprezintă totalitatea convingerilor, atitudinilor, deprinderilor, sentimentelor, normelor, regulilor determinate istoric și social, care reglementează comportamentul și raporturile indivizilor între ei, precum și dintre aceștia și colectivitate, familie, grup, clasă, națiune, societate.

Morala se raportează în stabilirea unui comportament dezirabil la o serie de categorii precum *bine, rău, datorie, dreptate, nedreptate* (Țigu, 2003), precum și la o serie de principii, standarde, reguli și norme, a căror respectare se întemeiază pe conștiința indivizilor și pe opinia publică. Prin conceptul de *moralitate* se înțelege condiția omului care aspiră să trăiască potrivit unor idealuri și principii considerate a fi

² În acest capitol au fost integrate parțial și unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

cât mai înalte (Bâtlan, 1997) în conformitate cu o serie de referențiale comune, de natură religioasă sau filosofică.

Bernard (2011) definește moralitatea prin referință la codurile de conduită, ce trebuie urmate în cadrul individului, sau în cadrul grupului. Termenul de moralitate este utilizat cu referință la codurile de conduită ce trebuie urmate de un grup oarecare, sau de întreaga societate. Conduitei morale i se adaugă un tip particular de judecată numit „rațiune morală”. Conduita morală cuprinde o serie de comportamente, printre care: evitarea răului făcut altora, facerea de bine, etc. Aceste conduite sunt în general legate de convingerile indivizilor fie de natură religioasă, fie atee. Codurile morale sunt incluse în tradiții și obiceiuri (Bernard, 2011) și includ raportarea la autoritate, loialitatea față de grup, definirea și prevenirea răului. În codurile morale ale diferitelor societăți pot apărea, pe lângă criteriile de minimizare a răului, și standarde afirmative care să definească stări dezirabile, cum ar fi cea de sfințenie, sau cea de puritate. Relativismul etic neagă existența unui adevăr moral unic, așa cum este el afirmat în eticile universaliste, precum cea aristotelică, kantiană, etc.

În sistemele de etică relativistă, adevărul moral este un construct social, construit prin negocierea interpretărilor asupra comportamentelor dezirabile din punct de vedere moral, acceptate într-o societate particulară, într-un anumit moment istoric. În sistemele de etică universalistă, codurile morale au pretenția de a ghida conduita indivizilor în baza unor principii unice și imuabile, fie de origine divină, fie bazate pe o rațiune apriorică, imuabilă. În viziunea lui Bernard (2011), moralitatea în sens normativ se referă la un ghid universal a comportamentului, care să fie plauzibil și adaptat condițiilor particulare în care acesta urmează să se înlătuiască.

Morala este obiectul principal de studiu al eticii. *Morala*, în calitate de teorie etică, integrează valori și prescripții admise într-un cadru social - istoric determinat. Orice formă de comportament *uman* conține probleme morale, axate pe judecări de valoare privind diferitele grade ale „bunătății” și „răutății”, ale „corectitudinii” și

„incorectitudinii”, ale „dreptății” și „nedreptății” în conduita omului (Cozma, Măgureanu, 2008).

***Etica** este un termen provenit din grecescul „ethos” – morav, obicei, caracter și desemnează o disciplină filozofică care studiază problemele teoretice și practice ale moralei. În limbajul curent, termenul de etică se utilizează sinonim cu cel de morală (Sommer, Tomoioagă, 1973).*

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a conceptului de *morală*, invităm studenții să lectureze capitolul “Sociabilitate conflict și originile morale”, din Migdley, M. (2006). Originile eticii (pp. 35-36). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a conceptului de *morală*, invităm studenții să lectureze capitolul “Etica creștină”, din Preston, R. (2006). Originile eticii (pp. 121-135). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a conceptului de *morală*, invităm studenții să lectureze capitolul “Dimensiunea creștină a eticii” (pp. 23-27), din Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

Sarcină de învățare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a conceptului de *morală*, invităm studenții să lectureze capitolul “Max Weber despre etica protestantă și spiritul capitalismului” (pp. 27-32), din Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

Sarcină de lucru 1:

Realizați un eseu cu tema: *Cele 10 porunci, ca fundament al moralei creștine*.

SI.1.2. Etică și normativitate

Filip și Iamandi (2008) clasifică normele etice în:

- *norme generale sau universale*: care sunt prezente în toate sau în majoritatea comunităților umane, din toate timpurile, sau din perioade îndelungate de timp, și influențează întreaga gamă de relații și activități umane. Dintre aceste tipuri de norme amintim: cinstea, demnitatea, sinceritatea, curajul, loialitatea, generozitatea;
- *norme particulare*: care se adresează unor comunități umane determinate, au o anumită variație în timp și spațiu, și influențează relații sau activități umane particulare. Printre aceste tipuri de norme, amintim normele vieții de familie și normele morale specifice unor activități profesionale;
- *norme speciale*: se manifestă în cadrul unor grupuri restrânse și, uneori, la ocazii speciale. În această categorie autorii includ: normele

de protocol, regulile de etichetă în afaceri, codul manierelor elegante. Personal, nu suntem de acord cu introducerea acestor categorii de norme, cum sunt de exemplu cele de etichetă, în rândul normelor etice. Ele desemnează o conduită particulară dezirabilă cu o anumită ocazie, dar nu sunt fundamentate de principii etice generale.

Filip și Iamandi (2008) subliniază caracterul liber, intențional, conștient și rațional a normelor morale. Normativitatea morală are un caracter categoric și universal, referindu-se la datoria de a săvârși fapte care să potențeze valoarea specifică și intrinsecă a umanității. Funcția socială a normelor morale este aceea de a promova un maxim de sociabilitate la nivelul indivizilor și comunității (Filip, Iamandi, 2008).

Sarcină de învățare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *fundamentelor etice ale normativității juridice*, invităm studenții să lectureze capitolul “Caracterul etic al legii și controlul eticității”, din Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 56-59.

Sarcină de învățare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *fundamentelor etice ale normativității juridice*, invităm studenții să lectureze capitolul “Dreptul natural”, din Buckle, R. (2006). *Dreptul natural* (pp. 191-204). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 2:

Realizați un eseu cu tema: *De la dreptate la drept. Fundamentele etice ale normativității juridice.*

SI.1.3. Deontologia profesională

Termenul **deontologie** provine din limba greacă de la cuvântul „**deon**” care semnifică datorie, obligație. În prezent, deontologia desemnează normele de conduită și obligațiile etice din cadrul unei profesii, și aplicarea anumitor norme morale particulare. Etica, morala și deontologia se referă la ceea ce este „drept”, „corect”, „just” (Filip, Iamandi, 2008).

Deontologia³ desemnează în prezent normele de conduită și obligațiile etice ale membrilor unui corp profesional, sau a unui grup social particular. Deontologia presupune o teorie normativă în cadrul delimitat de câmpul profesional particular, normele deontologice fiind puse la baza alegerilor morale, necesare, interzise sau permise. Teoriile deontice se referă la comportamente obligatorii, necesare, în timp ce teoriile aretice recomandă conduitele virtuozose, a căror urmare este considerată meritorie. În baza teoriilor deontologice se pot emite judecăți cu privire la moralitatea minimală a deciziilor, fundamentând criteriile după care se pot clasifica acțiunile în etice sau non-etice. Normele deontologice au un caracter universalist, minimalist și în

³ În acest capitol au fost integrate parțial și unele teme tratate anterior și publicate în limba engleză în: Sandu, A. (2015). Towards a Kantian (constructivist) understanding of ethical principles. Case of Ethics of the magistrates. Acceptat la publicare în Sandu, A., Frunză, A. (eds.). (2015). *Transdisciplinarity and Communicative Action* (in printing). Italy: MEDIMOND-Monduzzi Editore International Proceedings Division; Sandu, A., Căbălău, C. (2014). Ethical Perspectives on the Magistrate Independency Principle. *Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași, Fascicula: Drept, Științe Economice, Științe Politice*, Year 2014, Issue 14, December, pp.121-135. ISSN 2248 – 1079.

general negativ, fiind construite într-o logică interdictivă, propunându-și să limiteze capacitatea agentului moral în a lua decizii greșite (Ciulei, 2014). Corectitudinea deciziei este judecată prin conformitate acesteia la norma morală. Agentul moral are obligația de a respecta norma deontologică, altfel se exclude din corpul profesional respectiv. Standardele deontologice, cuprinse în codurile deontologice, sunt acele standarde minimale, care odată încălcate, fac imposibilă exercitarea respectivei profesii. Codurile etice, la rândul lor, reglementează conduitele înalt dezirabile, fiind în conjuncție cu regulile de bună practică profesională. Această distincție este rareori operațională în practica socială, reguli cu caracter minimalist regăsindu-se în codurile de etică, sau dimpotrivă, reguli care presupun un caracter dezirabil, maximalist, pot fi întâlnite în coduri deontologice.

Alexander și Moore (2012) consideră că în eticile cu preponderență deontică, dreptatea primează în fața binelui. Autorii menționați clasifică teoriile deontologice în teorii centrate pe agentul moral, care implică rolul activ al acestuia, și respectiv teorii centrate pe pacientul moral sau victima morală, persoană receptoare a acțiunii etice/neetice.

În general se consideră că morala are un caracter personal, ca atare deontologiile pun în general accentul pe capacitatea agentului moral de a acționa, de unde derivă de asemenea autonomia și responsabilitatea sa –morală și/sau profesională. Deontologiile centrate pe pacientul moral în calitate sa de receptor al acțiunii etice, sunt teorii care pun accentul pe drepturi ale clientului/beneficiarului și protecția acestora, fiind în general interesate de procesul luării deciziei etice și a transparenței decizionale.

Alexander și Moore (2012) identifică o a treia categorie de teorii deontologice, care au la baza obligației consimțământul (decizia) informat(ă) și care sunt denumite contractariene. Consimțământul informat are valoare contractuală; hotărârea subiectului etic de a adopta o decizie și a-i suporta consecințele este considerat a avea valoare contractuală. Decizia unei persoane de a deveni funcționar public de exemplu, sau magistrat, etc. implică acceptul asumat al codului

deontologic al respectivei profesii, și a legislației în vigoare cu privire la exercitarea atribuțiilor de serviciu, inclusiv limitarea exercitării dreptului de a fi, de exemplu, membru al unei formațiuni politice.

Conduita etică are în vedere atât comportamentul profesionistului din timpul exercitării atribuțiilor de serviciu, cât și cel din afara exercitării efective a profesiei, atunci când reputația profesionistului, odată afectată, se poate repercuta asupra prestigiului profesiei și credibilității acesteia. În cazul magistratului, conduita personală ireproșabilă este absolut necesară, datorită semnificației sociale a profesiunii sale, fiind considerată o parte semnificativă a obligațiilor profesionale.

În filosofia morală contemporană, deontologia este o teorie normativă asupra alegerilor morale, obligatorii, permise sau interzise.

Teoriile deontice vizează obligativitatea morală contrazicându-se cu cele aretice (teoriile virtuții) care oferă îndrumare asupra a ce tip de persoană ar trebui să fim din punct de vedere moral (Alexander, Moore, 2012).

Teoriile deontice (*deontic theories*) se referă la comportamente obligatorii, necesare, în timp ce teoriile aretice (*aretic virtue theories*) arată conduitele virtuozitate a căror urmare este meritorie. Teoriile deontologice emit judecăți cu privire la moralitatea alegerilor și la criteriile după care se pot clasifica acțiunile în etice sau non-etice.

Termenul de deontologie fundamentează o teorie a obligației morale, fiind în viziunea noastră situat în zona eticilor post-kantiene care se bazează pe imperativul moral formulat prin sintagma “trebuie”.

Prima utilizare în limbajul științific a termenului deontologie aparține (cf. Cățineanu, 2008) lui Jeremy Bentham și apare în volumul *Deontology Or the Science of Morality: In Which the Harmony and Co-incidence of Duty and Self-interest, Virtue and Felicity, Prudence and Benevolence Are Explained, Exemplified, and Applied to the Bussiness of Life* (1834).

Tudor Cățineanu (2008) arată pe filiera neokantiană că distincția dintre “este” și “trebuie” face în spațiul filosofiei o distincție între lumea naturii și lumea morală. Citându-i pe reprezentanții Școlii

Neokantiene de la Baden o disjuncție exclusivă între *este* și *trebuie*, mai exact dacă ceva “trebuie să fie” atunci acel ceva “nu este” întrucât dacă “ar fi” nu “ar mai trebui să fie”. Imperativul “trebuie” se realizează la viitor (Cățineanu, 2008). Autorul realizează o matrice a relației dintre “ontos și deontos” adică între ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie.

1. $+ T \leftrightarrow -E$ (Trebuie să fie dar nu este - necesitatea morală);
2. $- T \leftrightarrow +E$ (Nu trebuie să fie dar este - abaterea ce necesită corectată);
3. $- T \leftrightarrow - E$ (Nu trebuie să fie și nu este -absența răului);
4. $+ T \leftrightarrow + E$ (Trebuie să fie și este –normalitatea morală)

În opinia noastră, *nu trebuie să fie* și *nu este* reprezintă o negație a existenței răului, dublată de un indeterminism moral. Nu trebuie să fie corupție într-un guvern și nici nu este, reprezintă o stare de normalitate morală, ca atare noi vedem mai degrabă normalitatea plasată în registrul “nu trebuie” și “nu este” și continuată în registrul următor “trebuie” și “este”.

“Trebuie” și “este” reprezintă starea de normalitate morală doar împreună cu „nu trebuie” și „nu este”.

Ca exemplu, vă vom arăta că “trebuie un guvern de profesioniști” și “este un guvern de profesioniști”, reprezintă o stare normală de lucruri. În opinia noastră “trebuie și este” ar putea reprezenta mai degrabă excelența morală atinsă, în timp ce “trebuie” și “nu este” reprezintă progresul moral. Trecerea de la “nu trebuie și este” la “nu trebuie și nu este” reprezintă conduita de îndreptare morală. Trecerea de la “trebuie și nu este” la “trebuie și este” reprezintă procesul de perfecționare morală. Putem astfel înțelege două direcții ale eticii, una minimalistă centrată pe interdicția inacceptabilului și una afirmativă centrată pe definirea dezirabilului. Imperativul categoric (Kant, 1972) se situează în sfera afirmativului, a căutării excelenței morale- cerând ca propia maximă morală să poată fi universal acceptată

și în sfera interdictivului- când ne oprește de a-i trata pe ceilalți ca pe mijloace în loc de a-i trata ca pe scopuri.

Aceste relații între existență și necesitate pot fi gândite din perspectiva semiotică pornind de la pătratul logic în care relația ++ și respectiv -- substituie universalele, și respectiv +- și -+ particularele. Perfecționarea morală poate fi plasată ca relație de subalternare sau coordonare. Încercările noastre de a fonda o etică afirmativ apreciativă, parțial cuprinse și în volumul de față, se bazează pe postularea excelenței morale ca obiectiv al demersului etic printr-o dinamică în mai multe baze care încep cu “trebuie să fie și este”, urmând “poate să fie și nu este” și sfârșind din nou cu “trebuie să fie și este”, aflat pe un nivel superior al performanței morale. Ca exemplu, un funcționar public trebuie să manifeste interes pentru public și chiar îl manifestă. Respectivul funcționar constată că cel mai bine își îndeplinește sarcinile de serviciu atunci când manifestă deplină transparență în activitatea sa profesională. Funcționarul respectiv își stabilește ca obiectiv transparența deplină în propria sa activitate și în final își duce la îndeplinire obiectivul. Eticile deontologice au un caracter universalist și în general negativ (Copoeru, Szabo, 2008). Ele sunt gândite într-o logică interdictivă, care limitează agentul moral în a efectua alegeri greșite. Corectitudinea alegerii este judecată prin conformitate la norma morală. Agentul moral are obligația de a respecta norma morală. În eticile deontice, dreptatea primează în fața binelui (Alexander, Moore, 2008). Alexander și Moore (2008) clasifică teoriile deontologice în teorii ale agentului (agent-centered), care pun accentul pe rolul activ al agentului moral, teorii centrate pe pacient sau victimă (victim-centered, patient-centered), și teoriile contractariene. Teoriile centrate pe pacient sau victimă pun accentul pe pasivitatea agentului moral. Morala are un caracter puternic personal și de aceea teoriile deontice pun în general accentul pe capacitatea agentului moral de a acționa. Din capacitatea individului de agent moral derivă autonomia și responsabilitatea sa (Damian, Necula, Sandu, Radu, Ioan, 2014). Deontologiile centrate pe pacient (termenul pacient nu are sensul medical, ci acela de receptor al acțiunii etice) sunt teorii care pun accentul pe drepturi ale subiectului și

protecția acestora. Teoriile cu privire la drepturile omului și cele cu privire la protecția juridică a drepturilor unei categorii de persoane pot fi integrate în categoria teoriilor deontologice centrate pe pacient.

Teoriile contractariene pun la baza obligației accentul asumat sau consimțământul informat. Consimțământul informat are valoare contractuală; decizia subiectului etic de a adopta o decizie și a-i suporta consecințele este considerată a avea valoare contractuală (Alexander, Moore, 2008).

Sarcină de învățare 7: Lectură suplimentară

Teoriile deontologice

În funcție de orientarea subiectului moral în calitate de agent al acțiunii etice sau subiect pasiv al acesteia (pacient), teoriile deontologice se împart în teorii centrate pe agent, sau teorii centrate pe victimă (pacient). Teoriile centrate pe agent afirmă că indivizii dețin o serie de permisiuni și obligații particulare care constituie motivații ale acțiunii morale neutre din punct de vedere psihologic.

Această motivație particulară a agentului moral poate constitui, sau nu, o obligație morală pentru un alt agent. Obligația morală a unui agent poate să fie subiectivă fără a constitui o rațiune suficientă a acțiunii unui alt agent (Alexander, Moore, 2012).

Teoriile centrate pe agent se originează în opera lui Immanuel Kant (1972; 2007) în mod particular în imperativul categoric, în formularea conform căreia maxima morală a individului ar trebui să poată trece drept normă morală universală.

Agentul moral ar putea avea propriile rațiuni morale diferite de a celorlalți. Datoria impusă de imperativul categoric, aceea de a acționa pentru binele altuia în același mod în care ar acționa în urmărirea binelui propriu, se extinde doar asupra acelui bine făcut din conștientizarea obligației morale și nu exclusiv întâmplător sau colateral urmării binelui propriu.

Agentul moral particular poate avea datorii ce derivă dintr-un rol social particular și care să nu fie astfel datorii universale. Datoria părinților asupra propriilor copii nu se extinde asupra celorlalți copii și nici nu poate fi aceeași pentru toți părinții (Gavriluță, 2003).

Etica datoriei înțelege în acest mod particular devine una afirmativă, determinând ceea ce trebuie să faci și ce ai permisiunea să faci. Obligativitatea acțiunii sau permisivitatea acesteia ar putea fi corelată cu etica virtuții întrucât virtutea este prin excelență afirmativă. În plan practic vorbind despre drepturi subiective, acestea pot fi abordate negativ ca lipsa oricărei constrângeri care să împiedice agentul să-și îndeplinească respectivele drepturi și respectiv în măsură afirmativă atunci când celălalt (fie o alteritate generic, fie una concretă, socială sau practică) își asumă obligația de a înlesni agentului îndeplinirea dreptului. Nu ne referim exclusiv la drepturi de natură juridică, ci la ideea extinsă de drept în valoarea morală. Aceste drepturi universale, prejuristiche stau în viziunea noastră la originea ideii de drept natural. Simpla apartenență la specia umană și nu capacitatea de autodeterminare a unui agent ar trebui să-i determine dreptul la demnitate. În această accepțiune de drept natural, demnitatea ar trebui aplicată tuturor persoanelor aparținând speciei umane prezente sau potențiale. Prin persoană prezentă sau potențială numim acea persoană a cărei vocație de a deveni ființă umană este nenulă. Un embrion uman este o astfel de persoană potențială (Huidu, 2010). În situația în care dreptul la demnitate îl considerăm drept natural, orice embrion uman ar trebui considerat ființă umană, căreia să i se garanteze dreptul la viață și demnitate. În aceste condiții avortul, inclusiv cel terapeutic și orice fel de experiențe pe embrionii umani, ar trebui considerate ca încălcând dreptul la viață și demnitate a embrionului uman în calitate sa de ființă potențială și ca atare sancționată juridic.

Pe de altă parte, dreptul femeii de a dispune de propriul corp, argument fundamental al viziunii Pro Choice îl afirmă ca fiind natural și universal, extensiv demnității ființei umane.

În cazul în care admitem demnitatea ființelor umane nenăscute, ca fiind întemeiată pe apartenența la specia umană și nu pe propria lor

autonomie reflexivă și conștiință de sine, va trebui să acceptăm că și persoanele aflate în comă profundă, de asemeni lipsite de autonomie reflexivă și conștiință de sine, sunt investite cu demnitate și dreptul la viață și ca atare ar putea exista o obligație a societății de a depune eforturi excepționale pentru salvarea și prelungirea vieții acestora, chiar și când șansele de revenire la o viață conștientă sunt aproape nule. Cu toate acestea, în cazul comei profunde, cu șanse minime de ieșire din starea vegetative, este preferată paleația – terapia de diminuare a durerii și îngrijirea curentă care nu implică măsuri excepționale de menținere în viață. În opinia noastră, potențialitatea vieții conștiente și nu conștiința însăși stă la baza unor asemenea decizii cu privire la măsurile afirmative, necesare pentru înfăptuirea dreptului la viață și demnitate și a drepturilor, care ar putea fi considerate implicit ca naturale. Capacitatea de a avea îndatoriri morale diferite în funcție de statusul și rolurile diferite ale agentului duce la construcția identitară ca instanță legitimă a propriei agenții. Acțiunea morală se confundă parțial cu acțiunea socială, atunci când este legitimată de urmărirea unui interes legitim.

Viziunea kantiană nu exclude urmărirea propriului interes, dar nici nu o transformă într-o datorie directă.

Kant categorisește datoriile, în volumul *Întemeierea metafizicii moravurilor* (2007), când distinge între datorii perfecte și imperfecte față de sine și față de alții. Jens Timmermann (2010) arată că există și un al cincilea fel de datorie kantiană și anume aceea de a asigura propria fericire. Acest gen de datorie este văzută ca indirectă.

Datoria veritabilă, precizează Kant (2007), este aceea care poruncește în virtutea evidenței sale, chiar și în defavoarea propriei fericiri. Datoriile particulare față de sine și față de cei asemeni trebuie să aibă la bază o rațiune suficientă. Acțiunea etică diferă astfel de acțiunea socială care nu are un caracter pur rațional. Deontologia contemporană stabilește categoriile de îndatoriri ce derivă din statusul și rolul unei persoane pe baza rațiunii morale într-o manieră constructivistă.

Adevărul moral din perspectiva deontologiei contemporane nu mai este universal, impus într-o manieră transcendentă, ci construit pe baze raționale și acceptat pe baze consensuale. Zona predilectă a deontologiei contemporane este cea profesională. În sfera profesională se urmărește construcția unor standarde minimaliste ce derivă rațional din statusul și rolul profesionistului într-un anumit domeniu. Normele deontologice ar trebui să aibă la origine o valoare etică, pe care să o transpună într-o maximă morală. Modelul kantian prevede o astfel de valoare și anume demnitatea umană, care este transpusă în principiul moral sub forma acelei de a doua formulări a imperativului categoric, care pretinde tratarea unei ființe umane ca scop în sine și niciodată ca mijloc. Înfăptuirea acestui imperativ necesită capacitatea individului de a-și constitui în mod rațional comportamentul în așa fel încât propria normă morală să poată sta ca maximă morală pentru ceilalți (aceasta fiind prima formulare a imperativului categoric).

Kant (2007) arată și modalitatea de implementare și anume exercitarea autonomiei decizionale a individului, ca formă de dezvoltare a propriei sale voințe bune și a rațiunii sale morale. Construcția deontologiilor profesionale actuale ar trebui să vizeze tocmai identificarea unor valori constitutive, care stau la baza apariției profesiei respective sau organizației respective, precum și a valorilor operaționale care stau la baza funcționării respectivelor organizații (Sandu, Caras (Frunză), 2014). Valorile constitutive și operaționale ar trebui operaționalizate în principii etice ale practicii profesionale, care trebuie respectate pentru ca practica să fie eficientă și morală în același timp. Echitatea poate fi considerată o valoare etică constitutivă pentru activitatea funcționarului public. Ea nu este în viziunea noastră o valoare de sine stătătoare, ci una derivată din valoarea centrală a funcției publice, aceea de a fi în slujba cetățeanului. Egalitatea dintre cetățeni în fața legii necesită echitate în accesul la serviciile publice și la resursele comunității. Accesul echitabil este guvernat de diversele sensuri care se atribuie echității și dreptății în general, de la cel de egalitate de șanse și de oportunități, până la cel de dreptate procedurală sau îndreptățire.

În aplicarea dreptății procedurale privind înfăptuirea egalității de șanse și echității în accesul la funcția publică se aplică normativitatea privind accederea și promovarea în funcția publică, exclusiv prin concurs. Concursul pentru funcția publică ar trebui să îndeplinească următoarele criterii:

- accesul egal pentru toți cei care au competențele și voința necesară la șansa de a ocupa o funcție publică;
- dreptatea procedurală prin aplicarea acelorași standarde și solicitări tuturor competitorilor;
- îndreptățirea prin selecție a celui mai bun candidat desemnat în urma concursului.

Transparența în funcționarea serviciilor publice este o valoare operațională, întrucât vizează accesul tuturor persoanelor interesate atât la procesul luării deciziei, cât și la funcționarea concretă a instituțiilor publice.

Reglementările cu privire la conflictul de interese, care urmăresc sancționarea obținerii de avantaje personale, din poziționarea într-o funcție de decizie mai ales într-o instituție publică, vizează apărarea unor valori morale cum ar fi echitatea și egalitatea în fața legii, demnitatea, egalitatea de șanse etc. Abordarea deontologică tradițională pune accentul pe personalizarea obligației morale atât în persoana agentului moral, cât și în cea a pacientului moral. Obligațiile morale sunt imediate atât în sens spatial, cât și în sens temporar. Avem o datorie morală față de cei cu care interacționăm în mod direct și personal și mai puțin asupra modului în care acțiunile noastre fac posibil ca alți agenți să înfăptuiască răul (Alexander, Moore, 2012).

Capacitatea actuală a ființei umane de a influența la distanță în timp și spațiu, introduce nevoia definirii unei responsabilități față de non-prezență. Karl Otto Apel (1992; 1993; 1999) introduce ideea de coresponsabilitate etică în fața efectelor acțiunilor colective.

Apel (1993) arată că în zilele noastre, umanitatea a devenit responsabilă pentru riscurile și efectele nedorite ale acțiunilor umane bazate pe tehnologie, dar și a instituțiilor și sistemelor sociale noi. Responsabilitatea față de ființe potențiale și/sau nou prezente se extinde

de la responsabilitatea față de embrionii umani supuși cercetării, până la responsabilitatea pentru care modul în care o decizie politică afectează dezvoltarea socială a unei întregi populații sau a unor categorii de populație. Responsabilitatea pentru un public larg care nu este apropiat spațial sau temporar, transformă decizia morală într-un proces de gatekeeping etic (Sandu, Caras (Frunză), 2014; Caras (Frunză), Sandu, 2014; Caras, (Frunză), 2014b). În această situație nu mai vorbim de o datorie morală a individului, ci de o responsabilitate colectivă îndeplinită prin agenți morali special investiți cu rol de gatekeeping etic. Apel (1993) arată că la nivel post-convențional și post-tradițional devenim responsabili pentru constituirea ordinii de drept internațional și a cooperării politice și nu doar de forma proprie de guvernământ și de propriile structuri administrative.

Decizia etică nu mai poate fi lăsată la nivelul propriei conștiințe și voinței bune a decidentului, fiind necesară o instituționalizare a eticii și constituirea expertizei etice a căror practicieni să fie capabili să evalueze circumstanțele și consecințele deciziei etice. Deontologia contemporană nu ar trebui să se limiteze la crearea și aplicarea administrativă a unor sisteme regulatorii profesionale, care să impună standarde minimale și sancțiuni pentru încălcarea acestora. Din punctul nostru de vedere, etica și transparența în administrația publică vizează mai degrabă un proces de instituționalizare a eticii, care să permită funcționarului public să acționeze etic cu responsabilitate, să fie capabil să ia propriile decizii etice, înțelegând nu doar litera ci mai ales spiritul reglementării de natură etică ce organizează funcționarea diverselor instituții publice.

Teoriile centrate pe pacientul moral vizează drepturile acestuia și îndeplinirea lor, spre deosebire de teoriile agentului moral care pun accentul pe datoriile acestuia. Am discutat anterior despre îndeplinirea unor drepturi și acțiunile afirmative necesare acestora. Dacă în latura deontologiei centrate pe agent ne interesează obligațiile afirmative ale acestuia în scopul îndeplinirii drepturilor pacientului moral, în deontologia centrată pe pacient ne interesează mai mult libertățile negative ale acestuia, sau mai exact interdicțiile care vin să limiteze

abuzul de situația pacientului moral și să garanteze non-intervenția în executarea drepturilor acestuia. Originea deontologiei centrată pe pacientul moral este tot în cea de-a doua formulare a imperativului categoric kantian, care susține tratarea oricărei persoane ca scop în sine și nu ca mijloc. Teoriile deontologice vizează limitarea sau interzicerea utilizării corpului, inclusiv a organelor muncii sau talentului altei persoane fără acordul acesteia (Alexander, Moore, 2012).

Teoriile pacientului moral vizează în mare refacerea echității, prin diminuarea disparităților de putere existente în societate. Funcționarului public cu rol de decident i se interzice arbitraritatea. În acest scop se urmărește raționalitatea și raționalizarea administrației publice prin structuri normative și reglementorii funcționării acesteia, ierarhizarea responsabilității, dreptul la contestație etc. Aceste teorii valorizează demnitatea umană din perspectiva produselor activității umane, și nu a raționalității deciziilor. Îndreptățirea este văzută negativ ca limitare a nedreptății potențiale. Dacă teoriile centrate pe agent privilegiază beneficiența și respectul față de autonomia agentului moral, teoriile pacientului moral vizează non-maleficiența (non-vătămarea) și dreptatea.

Abordarea principiistă a deontologiei bazată pe principiismul lui Beauchamp și Childress (2009) din bioetică, ne permite să înțelegem orice formă de etică aplicată ca având la bază o serie de principii, care transpun în formă afirmativă sau negativă valorile constitutive ale domeniului.

Formulăm punctul de vedere conform căruia fiecărei valori constitutive sau operaționale i se poate asocia un principiu afirmativ și unul negativ, care să ducă la corecta înfăptuire a respectivei valori. Așa cum am văzut în prezenta lucrare demnitatea poate fi înfăptuită doar prin respectarea unor principii afirmative și respectiv negative, interdictive, care numai împreună asigură respectarea demnității, de exemplu prin înfăptuirea dreptății și excluderea nedreptății. Imperativul categoric însuși prin cele două formulări ale sale realizează această complementaritate între afirmativ-negativ în fundamentarea eticii.

Stabilirea propriei maxime morale la cel mai înalt și universal nivel constituie, în viziunea noastră, latura afirmativă, în timp ce latura negativă este vizată de interdicția utilizării celui alt ca mijloc. În opinia noastră, codurile etice și cele deontologice ar trebui fie să stabilească un nivel minimal al acceptabilității morale a conduitei unor persoane, acestea fiind în opinia noastră coduri deontologice și respectiv standarde de performanță etică, care să propună “virtuți profesionale” ca maxime morale și care să fie sintetizate în coduri etice complexe ce includ valorile, principiile și bunele practici, ce trebuiesc implementate, chiar dacă deontologia contemporană în sens filosofic cuprinde ambele tipuri de teorii atât cele centrate pe minimalismul etic cât și cele centrate pe excelență. În practică se găsesc coduri deontologice care fac referire atât la comportamente indezirabile și sancționarea acestora, cât și valori dezirabile acceptabile și dezirabile moralmente. Instituirea eticii se face preponderent în scopul evitării malpraxisului și sancțiunilor derivate și nu dintr-o reală instituire a responsabilității sociale. Responsabilitatea socială este o structură legitimantă (Borțun, 2014) utilizată în scopuri de imagine și mai puțin o reală aderență la valorile etice constitutive, care au făcut necesară apariția unei instituții sociale, nu doar în sensul de organizație, ci în sens larg, de structură socială, care instituie reguli și care funcționează după acestea. Orice instituire de reguli are la bază apărarea unei valori și transformarea acesteia dintr-un act de cultură într-un act social. Valoarea este un qvasi-transcendental (structură care se impune conștiinței apodictic, adică înaintea rațiunii asupra acesteia). Un transcendental poate fi gândit în sensul unei axiome din geometrie, care este unanim acceptată ca adevărată, imposibil de demonstrat și pe care se fundamentează demonstrațiile ulterioare a oricărei teoreme. Valorile etice pot fi gândite în sensul unor astfel de transcendente, care se impun acesteia. O altă accepțiune poate fi cea construcționistă, conform căreia adevărul etic este o construcție socială și comunicațională generată ca o negociere a interpretărilor între actorii (agenții morali). Aceștia convin asupra unor principii etice particular acceptate și derivă din acestea valorile etice. În construcționismul etic nu mai vorbim de lege moral naturală, de drept

natural în genere, ci de pact moral, oarecum similară teoriei contractului social.

În viziunea noastră, construcția socială a realității se bazează pe un pact semiotic, un acord interpretativ asupra sensului pe care subiecții îl dau unei valori morale, acord care este supus permanent renegocierii valorii sale interpretative. Totuși, la pactul semiotic nu participă toți actorii sociali în aceeași măsură, indivizii fiind mai mult sau mai puțin implicați în procesul creării de sens. O dată obținut acordul interpretativ asupra unei valori morale, aceasta se comportă ca o axiomă, deci ca un transcendental, permițând rațiunii practice să funcționeze în interiorul sistemului de semnificare ca și cum acesta ar fi universal. Am demonstrat în altă parte ideea derivatei interpretative a valorilor morale, folosind exemplul carității și a deconstrucției sensului acestuia, de la mila creștină la instituționalizarea asistenței sociale. Procesul de deconstrucție implică nu doar o derivă semantică prin schimbarea acordului interpretativ de la datoria creștinului față de seamăn, ce stă la baza carității creștine, până la solidaritatea și responsabilitatea socială ce stă la baza asistenței sociale moderne. Modificarea semantică a ideii de caritate sub influența secularizării ca instanță de construcție socială a generat modificarea practicilor ajutorării persoanelor în dificultate, în sensul profesionalizării asistenței sociale și depersonalizării ajutorului.

Sarcină de învățare 8: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *fundamentelor etice ale normativității juridice*, invităm studenții să lectureze capitolul “Natura și structura constrângerilor deontologice”, din Davis, N. (2006). *Deontologia contemporană* (pp. 238-240). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 3:

Realizați un eseu cu tema: *Deontologia funcționarului public*.

SI.1.4. Etica aplicată

Gilles Lipovetsky consideră că societatea postmodernă este una postmoralistă, situată în *Amurgul datoriei*, punându-i-se mai degrabă sintagma “Epoca minimalismului” (Lipovetsky, 1996; 2005; 2007) decât cea de “societate a permisivității generalizate” (Cristea, 2005). Etica contemporană înființează normele morale pe principii liberale pluraliste și pragmatice.

Se preferă o centrare pe valoarea pozitivismului, a cooperării ca sursă a eficienței, a îmbogățirii personale, fie ea culturală, spirituală sau morală, din accesul la alteritate (Gavriliuță, 2013). Toleranța, ca valoare etică, este legitimată de un nou umanism, utilitarist (Sandu, Ciuchi, 2010).

Etica aplicată analizează, din punct de vedere moral, o serie de situații concrete din practica socială sau profesională, în vederea luării/adoptării unor decizii adecvate. În domeniul eticii aplicate sunt integrate etica medicală, etica juridică, etica în mass-media, etica profesională, etica mediului înconjurător, etica afacerilor etc. (Filip, Iamandi, 2008).

Cozma și Măgureanu (2008) arată că accesarea și însușirea valorilor etice fundamentale se impun în dobândirea profesionalismului, ele constituindu-se, împreună cu ansamblul normelor și principiilor morale, într-o veritabilă propedeutică, într-un organon pentru buna desfășurare a mecanismelor implicate de exercitarea profesiei.

Etica aplicată își propune să discute particularitățile etice ale unor aspecte controversate și dificile ale vieții contemporane, a căror gestiune nu se mai poate realiza exclusiv prin intermediul teoriilor eticii filosofice clasice. Astfel că etica aplicată reprezintă o abordare transdisciplinară prin excelență, necesitând cunoștințe atât din sfera generală a teoriilor etice, cât și din domeniul particular în care se exercită. Printre temele specifice avute în vedere în abordarea eticii aplicate, menționăm problemele de bioetică, tematica pedepsei capitale, drepturile animalelor, consumul de droguri, căsătoria între homosexuali, relația dintre protecția drepturilor de autor, copyright și open-source, problema inechității în accesul la resurse și la tehnologie, îmbunătățirea artificială a condiției umane etc.

Direcții contemporane ale eticii aplicate

Eșecul eticii teoretice de a se adresa eficient comunităților profesionale din domenii care înregistrează o acută nevoie de evaluare etică a practicii, a dus la constituirea unor domenii particulare ale eticii a căror limbaj de specialitate și natură epistemică le face mai adecvate ca instrumente de lucru a profesioniștilor din domeniile medical, de afaceri, a evaluărilor tehnologiilor, a jurnalismului, juridicului, etc.

Etica aplicată ar trebui să constituie, în opinia noastră, un continuum teoretic și metodologic cu etica teoretică. Marele curente și doctrine etice stau la baza eticii aplicate, aceasta neputând realiza judecăți de valoare cu privire la bine sau rău, în lipsa unor clarificări axiologice provenite din etica teoretică.

Evaluarea etică a tehnologiilor

Reflecția etică în general, și evaluarea etică a tehnologiilor (medicale) trebuie să răspundă la întrebări fără precedent cu privire la status-ul speciei umane și la modul în care ne raportăm la generația viitoare. Dezvoltarea tehnologiilor medicale ar putea constitui un nou criteriu de inegalitate socială, dând naștere unei umanități privilegiate.

Lee Silver (cf. Susumu, 2011) afirmă că lumea va fi împărțită în două grupuri, *oameni îmbogățiți genetic* și *oameni naturali*.

Susumu (2011) consideră că cercetarea în domeniul bioștiințelor ar trebui să fie transparentă la valoarea vieții. Unele dintre cele mai semnificative proiecte din punct de vedere al impactului etic sunt secvențierea genomului uman, urmat de crearea primei celule cu genom sintetic (Venter cf. Stănescu, 2010). Este responsabilitatea etică a celor care creează sensul produselor biologiei sintetice să le orienteze către aplicații în scopul protejării naturii și omului. Vorbim astăzi de posibilitatea apariției unor viitoare noi specii umane, rezultate nu pe calea selecției și evoluției naturale, ci prin efectul demiurgic al dezvoltării tehnologiilor din domenii precum biologia sintetică, genetică, neurobiologia și neuroștiințele, tehnologiile protejării și, nu în ultimul rând, al cercetării din domeniul inteligenței artificiale. Zorile unei conștiințe de specie, o construcție socială generată de modificările semnificației apartenenței la umanitate, ridică provocări în fața eticienilor orientate spre o etică a speciilor (Cojocar, D., Sandu, 2011). Tot în domeniul evaluării eticii a tehnologiilor sunt incluse preocupările de etică a roboticii. Dezvoltate în literatura SF, legile roboticii (Asimov, 1950) sunt de fapt o serie de principii cu caracter etic, menite să asigure conviețuirea dintre specia umană și orice specie sintetică dezvoltată pe baza inteligenței artificiale. Cele trei legi generale ale roboticii formulate în romanele SF ale lui Isaac Asimov (1950) sunt:

- Un robot nu are voie să pricinuiască vreun rău unei ființe umane, sau prin neintervenție să permită ca unei ființe umane să i se facă rău;
- Un robot trebuie să se supună ordinelor date de către o ființă umană, atâta timp cât nu intră în contradicție cu legea;
- Un robot trebuie să-și protejeze propria existență atâta timp cât nu intră în contradicție cu legea 1 și legea 2.

Legea supremă sau legea zero afirmă că un robot nu are voie să pricinuiască un rău umanității, sau prin neintervenție să permită ca umanitatea să fie pusă în pericol. Deși legile roboticii au fost propuse încă din anii 50 și sunt larg cunoscute în rândul iubitorilor de SF, nu

avem deocamdată coduri de etică care să interzică utilizarea roboților și inteligenței artificiale în scopuri militare, sau care să pună în pericol viața oamenilor (Sandu, 2013e).

Tehnologia informațiilor ridică și ea o serie de probleme de natură etică, care sunt date de evoluția societății informaționale. Noi considerăm că evoluția digitală realizează o adevărată virtualizare a spațiului social cu consecințe deosebite pentru evoluția ființei și speciei umane. Digitalizarea experienței cotidianului realizează prin artefacte precum: cybersex, dependența de jocuri, descătușarea violenței în mediul virtual, revoluții 2:0, virtualizarea frontierelor și transformarea acestora în spații ale comunicării digitale.

Reglementarea protecției drepturilor de autor în cyberspațiu prin documente oficiale precum ACTA, ridică semne de întrebare cu privire la protecția reală a datelor personale și încălcarea dreptului privat al comunicării pe internet. Poluarea excesivă produsă de tehnologiile existente, mai ales cele din domeniul energiei transportului industriei chimice etc., a generat nevoia unei analize etice a tehnologiilor din perspectiva unei etici particulare.

Mihaela Frunză (2007), pornind de la Paul Ricoeur, identifică trei niveluri de analiză a eticii, din perspectiva:

- eticii interindividuale (unde individul caută o viață bună),
- vieții sociale (unde individul are datorii și obligații),
- înțelepciunii practice (Aristotel, 1998), pentru problemele tragice ale vieții cotidiene.

Mihaela Frunză (2009) realizează următoarea clasificare a zonelor de interes ale eticii aplicate:

- Probleme studiate de etica aplicată;
- Etica medicală: avort, eutanasiere, clonare, transplant de organe, manipulare genetică;
- Problema sărăciei;
- Problema războiului;
- Drepturile omului (egalitate, discriminare, tratament preferențial);

- Pedeapsa cu moartea (Frunză, 2009).

Peter Singer (cf. Frunză, 2007) formulează o serie de condiții pentru a fi „expert în etică”:

- capacitatea de a raționa logic, de a evita sofismele și de a le recunoaște în discursurile altora;
- anumită înțelegere a naturii etice și a semnificațiilor conceptelor morale;
- familiarizare cu teoriile etice majore;
- cunoașterea problemelor factuale relevante pentru situațiile în chestiune;
- timp pentru a se putea gândi la aceste probleme etice.

Bioetica

Aceasta apare ca o ramură privilegiată a eticii aplicate în anii ‘70 odată cu dezvoltarea tehnologiilor medicale, la un nivel care necesită evaluarea morală a acestora. Una din primele provocări ale bioeticii în demersul său transdisciplinar reprezintă dilemele generate de controlul activ al actului reproductiv, realizat în afara actului de reproducere. Acestea sunt legate de statutul juridic al embrionului uman și de necesitatea protecției demnității persoanei umane, și a reglementării dreptului la demnitate a persoanei nenăscute (Huidu, 2010; Vicol, Stîngă, 2007; Astărăstoae, Ungureanu, Stoica, 2003). Soluția etico-juridică este protecția demnității speciei umane (Huidu, 2010), care include în sfera de protecție ființele umane cu potențial de a se naște. Tratarea embrionilor umani și a produselor de concepție obținuți *in vitro*, ca o colecție de celule cărora li se poate aplica dreptul de proprietate (Sieck, 1998), care se justifică prin concepția post-kantiană (Dumea, 1998) asupra persoanei umane în calitate de ființă generatoare de acțiuni conștiente și libere, este contestată în literatura bioetică și juridică pornindu-se de la argumentul prezenței tuturor structurilor organismului uman în ovulul fertilizat sub forma

informației genetice (Huidu, 2010). Definirea persoanei umane, prin atributele legate în principal de autonomia sa morală și de capacitatea de a înțelege semnificația actelor sale, poate servi ca justificare în sensul definirii embrionilor umani în calitate de persoane potențiale. Prin analogie, s-a stabilit statutul de persoane potențiale noilor născuți, încă incapabili de a înțelege sensul prezenței lor în lume, deschizând calea unor largi controverse asupra ideii de avort postnatal. Bioetica se află, așadar, la confluența dintre etica medical-tradițională și filosofia morală.

O altă preocupare majoră a bioeticii o constituie suicidul asistat, atât în forma sa activă – eutanasierea, cât și în cea pasivă, prin deconectarea de la aparatele de susținere artificială a vieții, etc (Terec, Terec, 2013). Problematica sinuciderii asistate este, de asemenea, corelată cu demnitatea ființei umane care, aflată în suferință, alege curmarea prematură a acesteia, prin întreruperea cursului natural al bolii și al vieții. Una dintre cele mai importante probleme ale eticii o reprezintă exprimarea dreptului la decizie asupra propriei vieți, care în cazul eticii medicale și a bioeticii în general, îmbracă forma consimțământului informat. Nu în toate situațiile pacientul este în măsură să-și dea consimțământul informat, în locul acestuia vor consimți rudele, sau tratamentul se va realiza prin încuviințarea instanței judecătorești.

În general se consideră că domeniul bioeticii se limitează la sfera științelor vieții cu accent preponderent pe problematica îngrijilor de sănătate. Această perspectivă medicalizată asupra bioeticii este rezultatul potențialului periculos pe care descoperirile din sfera medicală actuală îl pot avea. Pe lângă uriașele beneficii pe care dezvoltarea medicinei actuale le-a adus prin vindecarea unor maladii considerate incurabile, creșterea speranței de viață, au dus și la apariția unor riscuri pentru sănătatea umană ce a făcut evidentă necesitatea reflecției etice. Bioetica a apărut în momentul în care au fost conștientizate încălcările demnității și drepturile omului efectuate în cadrul experiențelor medicale pe subiecți umani din cel de-al doilea război mondial și în perioada imediat următoare. O serie de tehnologii

medicale începând cu descoperirea antibioticelor, a vaccinării preventive, transplantului de organe și culminând cu protezele bionice, nanotehnologiilor, reproducerii umane medical asistate, deciptorii genomului uman, și posibilitățile manipulării genetice ale ființelor umane, au cristalizat treptat nevoia de reflecție asupra acceptabilității uneia sau alteia dintre tehnologii, a responsabilității pe care societatea o are față de mediu, față de generațiile viitoare, față de semenii aflați la distanță etc.

Karl Otto Apel atrage atenția, pornind de la lucrările lui Hans Jonas, că etica actuală nu se mai poate baza exclusiv pe datoria față de cei din imediata proximitate a subiectului în timp și spațiu (Apel, 1993; Jonas, 1984).

În decursul istoriei umanității acțiunea socială putea fi exercitată asupra persoanelor din imediata vecinătate, efectele fiind în mod evident benefice sau malefice și în general convergente cu intenția celui care le realizează. Societatea actuală, grație tehnologiilor din diverse domenii de activitate, inclusiv a celor medieval, a făcut ca rezultatele acțiunii să fie extinse asupra persoanelor aflate la distanță în timp și spațiu, inclusiv a persoanelor nenăscute care au un potențial de a veni în ființă.

Prezentăm în continuare principiile cuprinse în “Declarația universală privind bioetica” așa cum au fost sintetizate de Constantin Bogdan (2004) prezent la a XI-a Sesiune a Comitetului Internațional de Bioetică UNESCO 23-24 august 2004:

- ființele umane, acestea având și responsabilități și datorii privind alte forme de viață ale bioseferei;
- problemelor pe care le ridică progresele științelor, tehnologiilor și aplicațiilor lor, privind efectele negative asupra omului și a vieții în general.

Obiectivele “Declarației”:

- de a furniza un cadru universal de principii fundamentale și proceduri elementare urmând să ghideze statele în formularea legislației și politicilor în domeniul bioeticii, care să servească drept bază de utilizare a instituțiilor, grupurilor și indivizilor implicați.

- de a asigura respectul demnității umane și protecția drepturilor omului în cazul unor decizii care i-ar afecta.
- de a promova respectul biodiversității.
- de a recunoaște binefacerile care decurg din progresele științelor și tehnologiilor, care trebuie să se înscrie în cadrul principiilor etice, de a împiedica practicile contrare demnității umane.
- de a încuraja dialogul între cercetători, profesioniști ai sănătății, juriști, filosofi, eticieni, teologi și alte grupuri de intelectuali și profesioniști decidenți implicați.
- de a propune o cât mai largă cunoaștere a progresului științelor și tehnologiilor ca și împrăștierea binefacerilor acestora, în special în țările în curs de dezvoltare.
- de a proteja interesele generațiilor prezente și viitoare (Constantin, 2004).

Domeniul bioeticii este unul transdisciplinar, incluzând arii precum: protecția biodiversității, politicile publice în domeniul sănătății și bunăstării persoanelor.

În opinia noastră, bioetica este aria cea mai dezvoltată a eticii aplicate, având expertiza etică cea mai bine pusă la punct.

Teoriile deciziei etice și maniera lor de a fi sintetizate în etica aplicată, de exemplu în sfera politicilor de sănătate și în sănătatea publică, face ca expertiza etică să poată fi utilizată și în celelalte sfere ale eticii aplicate, mai ales acolo unde avem de a face cu politici publice privind calitatea vieții (Rebeleanu, 2003).

Serviciile sociale, și în general politicile publice, pot beneficia pe urma unei abordări etice multidimensionale, care să îmbine perspectiva utilitaristă, cea deontologică, principiistă etc., pentru a putea stabili cele mai eficiente modalități de abordare a practicilor administrative și a deciziei publice. Decizia publică, cu precădere cea administrativă, este o formă de acțiune a consensului la nivelul diverselor publicuri țintă ale deciziei administrative.

Etica cercetării științifice

O interferență postmodernă dintre bioetică, epistemologie și filosofia științei provine dinspre domeniul eticii cercetării pe subiecți umani. Aceasta fiind o cercetare cu un înalt grad de subiectivitate, îl va încărca în același timp pe cercetător cu responsabilitatea față de semnificația socială a rezultatelor (Vicol, Bulgaru-Iliescu, Astărăstoae, 2009), față de corectitudinea utilizării metodologiei, onestității, prezentării limitelor cercetării, inclusiv celor epistemice și metodologice, cât și față de nevoile subiecților participanți la investigare. Etica cercetării se bazează pe o serie de principii, dintre care cele mai semnificative sunt reprezentate de onestitatea obținerii și prezentării rezultatelor, nonvătămarea subiecților umani, respectarea autonomiei subiecților și principiul beneficienței. Principiul autonomiei este de altfel definitoriu întregii modernități liberale, fiind situat la temelia modelului cultural occidental.

Etica profesională

Etica profesională vizează adaptarea eticii la specificul particular al diverselor profesii, în scopul îmbunătățirii eficienței profesioniștilor și asigurării primatului intereselor beneficiarilor. În zilele noastre majoritatea profesiunilor, dacă nu chiar toate și-au stabilit propriile reglementări de natură etică pe care le-am instituționalizat prin includerea în diverse coduri etice sau deontologice.

Cele mai cunoscute zone de reglementare etică a activității profesionale sunt zona serviciilor de sănătate unde etica clinică, etica medicală și etica serviciilor de sănătate se află la intersecția dintre bioetică și deontologia sanitară. În opinia noastră, sfera bioeticii ar trebui gândită distinct de etica profesiilor medicale, întrucât bioeticianul abordează realitățile medicale din perspectivă filosofică, antropologică și sociologică, furnizând considerații și perspective umaniste despre actul medical și rezultatele acestuia, în timp ce etica clinică și etica profesiilor medicale violează particularitățile etice ale

oferirii serviciului medical, și ca atare necesită o pregătire particulară medicală sau în general îngrijirii de sănătate dublată de o pregătire etică. Același lucru îl considerăm valabil pentru etica tuturor profesiunilor. Putem avea o reflecție etică generală asupra profesiilor juridice, administrative, politice, asistențiale evaluative, etc., pe care o putem formula în principal prin perspectiva metaetică (adică a reflecției despre etică și despre convergența dintr-un sistem etic particular și cadrele generale ale reflecției etice). Această reflecție are natura expertizei etice. Profesionistul dintr-un domeniu particular reflectează asupra naturii etice a propriei practici, a valorilor constitutive și operaționale care au determinat apariția unei practici sociale, inclusiv a unei profesii în sine. Această reflecție nu poate fi independentă de cunoașterea generală a eticii și de aceea profesionistul are nevoie de cadre etice generale, de norme și principii care să-i ghideze viața profesională și în anumite cazuri de consiliere și supervizare etică. Etica profesională vizează tematici precum valorile etice ale unei profesii și standarde de bună practică, respectiv limitele normale de acceptabilitate a practicii. Etica profesională o vedem împărțită în două laturi, una afirmativă care să descrie excelența profesională și care este în directă legătură cu practicile de asigurare a calității și o alta interdictivă, minimalistă, care ghidează profesionistul asupra situațiilor inacceptabile. Aceasta din urmă este mai aproape de reglementarea juridică întrucât introduce limite ale acțiunii profesionistului și precizează sancțiunile pentru încălcarea acestor limite, atunci când ele nu sunt sancționate juridic.

Considerăm necesar o remarcă cu privire la riscul excesului de etică care transformă etica profesională interdictivă în acțiunea represivă cu potențial de abuz. Spre deosebire de latura juridică care este universală aplicându-se tuturor cetățenilor unui anumit stat, normativitatea etică profesională reglementează activitatea unor categorii particulare de membri ai societății.

În practică, pentru a avea o mai mare putere de reglementare, normativitatea etică este parte integrată a unor acte normative cu putere juridică. Acesta este și cazul codului etic al funcționarilor publici.

Constatăm o destul de limitată înțelegere a naturii și specificului eticii ca instrument de autoreglementare. În majoritatea codurilor etice pe care le-am analizat predomină aspectele sancționatorii în detrimentul analizei reale a valorii etice și a principiilor care stau la baza profesionalizării într-un anumit domeniu. În lipsa acestor analize, codurilor de etică le lipsește transparența necesară pentru obținerea consensului profesioniștilor care astfel trebuie să adere involuntar și neautonom la acestea.

Asistăm la o sectorializare a eticii și la o migrare a acesteia către dimensiunea deontologică.

Sarcină de învățare 9: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a eticii în afaceri, invităm studenții să lectureze capitolul “Micronivelul, Macronivelul și unitatea de bază în etica afacerilor”, din Solomon, R. (2006). *Etica relațiilor de afaceri* (p. 390). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de învățare 10: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a eticii în afaceri și relația acesteia cu responsabilitatea socială, invităm studenții să lectureze capitolul “Corporația și societatea: Ideea de responsabilitate socială”, din Solomon, R. (2006). *Etica relațiilor de afaceri* (pp. 391-392). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 4:

Realizați un eseu pe una din următoarele teme:

- *Bioetica și provocările acesteia.*
- *Etica cercetării științifice.*

Sarcină de învățare 11: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *eticii funcționarului public*, invităm studenții să lectureze capitolul “Forme ale corupției”, din Gulyas, G., Radu, L., Balica, D. O., Haruța, C. (2011). *etică în administrația publică*. Suport de curs, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, România, pp. 30-31. Disponibil online la adresa: http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/Etica_in_administratia_publica.pdf

Sarcină de învățare 12: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *eticii funcționarului public*, invităm studenții să lectureze capitolul Trufan, V. (2014). *Elemente de etică și transparență în formarea profesională a funcționarilor publici* (pp. 57-72). În Sandu, A. (coord.). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen. Din acest capitol vă invităm să observați modalitatea în care colegii Dumneavoastră din promoțiile anterioare, studenți ai Facultății de Științe Economice și Administrație Publică din cadrul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava au realizat studiul critic al bibliografiei construind cadrele teoretice ale articolului.

Sarcină de învățare 13: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *eticii funcționarului public*, invităm studenții să lectureze capitolul Sandu, A. (2014e). *Considerații (apreciative) privind articolul Elemente de etică și transparență în formarea profesională a funcționarilor publici* (pp. 73-81). În Sandu, A. (coord.). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen.

Sarcină de învățare 14: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *eticii cercetării*, invităm studenții să lectureze: Pivoschi, A., Vintilă, V., Popescu, I. (2006). Analiza Diagnostic a Sistemului CDI. Etica în cercetare. LIVRABILUL 3.7 (L 3.7). Disponibil online la adresa:

http://www.strategie-cdi.ro/spice/admin/UserFiles/File/raportare_04_iulie_2007/L3-7%20-Etica.pdf

Sarcină de lucru 5:

de licență.

Realizați o analiză secundară din *perspectivă etică* a problematicei studiate în cadrul lucrării Dumneavoastră

Sarcină de lucru 6:

Pornind de la cele două grile de analiză a domeniilor de activitate vulnerabile și cu risc sporit de corupție, realizați o *radiografie a instituției sau a departamentului în care activați*.

Test recapitulativ

1. Ce reprezintă morala?

R: Morala reprezintă totalitatea convingerilor, atitudinilor, deprinderilor, sentimentelor, normelor, regulilor determinate istoric și social, care reglementează comportamentul și raporturile indivizilor între ei, precum și dintre aceștia și colectivitate, familie, grup, clasă, națiune, societate.

2. Din ce cuvânt grecesc provine termenul etică?

R: Etica este un termen provenit din grecescul „*ethos*” – *morav*, *obicei*, *character* și desemnează o disciplină filozofică care studiază problemele teoretice și practice ale moralei.

3. Cum clasifică Filip și Iamandi normele etice?

R: Filip și Iamandi clasifică normele etice astfel: norme generale sau universal; norme particulare; norme speciale.

4. De unde provine termenul deontologie?

R: Termenul deontologie provine din limba greacă de la cuvântul „*deon*” care semnifică *datorie*, *obligație*.

5. Ce analizează etica aplicată?

R: Etica aplicată analizează, din punct de vedere moral, o serie de situații concrete din practica socială sau profesională, în vederea luării/adoptării unor decizii adecvate.

6. Ce domenii sunt integrate în etica aplicată?

R: În domeniul eticii aplicate sunt integrate etica medicală, etica juridică, etica în mass-media, etica profesională, etica mediului înconjurător, etica afacerilor etc.

SI.2. CONȘTIINȚA MORALĂ ȘI INTERACȚIUNE SOCIALĂ. RELAȚIA DREPT-MORALĂ

Tematică:

SI.2.1. Conștiința morală și interacțiune socială

SI.2.2. Problematika etică a alterității

SI.2.3. Legea și fundamentele morale ale acesteia

SI.2.1. Conștiința morală și interacțiune socială

Conștiința⁴ înțeleasă în sens kantian este puterea interioară a fiecărui agent uman, care recunoaște nevoia de a se conforma standardelor morale. Standardele morale sunt furnizate în mod independent de rațiune.

„Sarcina conștiinței este, așadar, aceea de a compara propriile acțiuni – trecute, prezente și viitoare – și principiile care stau la baza lor (maximele) cu poruncile rațiunii practice pure. Cele trei stadii corespund îndeaproape abordării lui Baumgarten, care a constituit baza cursurilor lui Kant: *conscientia antecedens*, *concomitans*, *consequens*. Conștiința nu determină dacă o acțiune este corectă (right); ea întreabă dacă a fost sau este permis pentru agent să înfăptuiască un act specific pentru un anumit scop. Acesta nu este un exercițiu abstract de raționare practică. În calitate de “judecător intern” al agentului, ea îl pune față în față cu judecata morală (*it logically reflects moral judgment back on the agent*)” (Reath, Timmermann, 2010).

⁴ În acest capitol au fost integrate parțial și unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

“Conștiința aparține domeniului psihologiei morale” (Reath, Timmermann, 2010).

*
* *

Alan Cameron (1998) analizează relația dintre normativitatea juridică și normativitatea morală din perspectiva filosofiei juridice pozitivistă. Pozitivismul juridic accentuează caracterul formalizat al dreptului, în timp ce post-pozitivismul încadrează științele juridice în categoria științelor legate de rațiunea practică. Pozitivismul juridic postulează independența juridicului de etică. Motivul acestei disjunctii etic-juridic este caracterul prescriptiv al eticii față de cel imperativ al juridicului. Literatura de specialitate (Dworkin, 1986) arată existența unei corelații interpretative între dreptul natural și moralitate, din perspectiva unei legi comune (common law) (Sandu, 2012a).

Cameron continuă analiza relației dintre drept și morală în viziunea post-pozitivistă a lui Dooyeweerd. Dooyeweerd construiește o ontologie regională a juridicului, pornind de la ideea că realitatea cotidiană (experiential reality) este guvernată de cadre ordonatoare cu caracter normativ, independente de subiectivitatea umană, și care pot fi înțelese ca modalități funcționale, care circumscriu realitatea (cf. Cameron, 1998). Realitatea este văzută ca fiind obiectivă, iar juridicul, normativul circumscrie cadrele în care această realitate funcționează. Rădăcinile ontologice ale juridicului sunt văzute de Dooyeweerd ca provenind din cultura creștină (cf. Cameron, 1998).

Nucleul gândirii juridice îl constituie ideea de retribuție ca fundament al ideii de dreptate juridică. Paradigma justiției retributive este divergentă cu morală creștină, care are ca fundament conceptul de iubire. Înfăptuirea justiției presupune un proces de armonizare a intereselor între justițiabili, prin distribuirea dreptății. Armonizarea intereselor juridice nu include și armonizarea comportamentelor morale (Cameron, 1998). Ca atare, înfăptuirea justiției nu este corelată cu normalizarea morală. Pe de altă parte, în dimensiunea sa prescriptivă și de reglare normativă a funcționării societății, etica joacă un rol

fundamental de background cultural al idealurilor normative. Corelația legal-moral este așadar fundamentală în construcția idealului de justiție, și a cadrelor axiologice ale acesteia, cum ar fi ideea de echitate, bună credință, vinovăție. În aplicarea justiției, principiile morale nu ar trebui să mai intervină, și ca atare sunt neesențiale pentru existența și aplicarea unui sistem de drept funcțional.

Independența juridicului față de etic este înțeleasă ca o necesitate funcțională. Fără a fi o disjuncție exclusivă între cele două domenii, ele constituie zone separate ale normativului conectate între ele la nivel ontologic, unde valorile etice devin principii constitutive ale dreptului. Juridicul operaționalizează valorile existente la nivelul comunității, integrându-le limitativ, în timp ce eticul ar trebui să constituie un ghid afirmativ a ceea ce este dezirabil. În practică, juridicul administrează și obligațiile ca formă particulară a limitativului afirmativ, iar etica interdictivă regularizează comportamentul moral pe care îl transformă în practică socială, de unde este preluată juridic sub formă de cutumă. Moralitatea devine izvor de drept, prin intermediul practicilor sociale, iar teoria etică instituie paradigma dominantă în practica juridică (Sandu, 2012a).

Luăm ca exemplu câteva paradigme actuale din diverse ramuri ale dreptului. Principiile care stau la baza dreptului penal actual au la bază conceptul de justiție retributivă. Ideea de distributivitate a justiției este la bază un model etic formulat de Dooyeweerd și de Rawls. Ideea de distributivitate a dreptății conduce la conceptul juridic de sancțiune care poate fi corelată cu gravitatea încălcării legii (Vlăduțescu, Teodorescu, 2015). Dreptatea distributivă operează cu conceptul etic de egalitate, care devine proporționalitate în teoria penală. Teoria drepturilor omului are la bază etica antropocentrică a autonomiei și libertății. Punând omul în centrul universului de valori, societatea a generat un sistem de protecție a individului și drepturilor acestuia. Din contră, societățile comuniste, care aveau ca valoare centrală ficțiunea socială numită clasă muncitoare, au pus la punct mecanisme juridice de perpetuare a dominației clasei muncitoare (Novak-Marcincin,

Niculescu, Teodorescu, 2015). Dictaturile militare au, în genere, ca valoare centrală ideea de ordine socială.

În practică, o serie de norme morale sunt în același timp și norme de drept. Raluca Mureșan (2006) atrage atenția asupra rolului moralei de a verifica corespondența dintre dreptul pozitiv și dreptate privită ca echitate și bine comun. Această definiție, observăm noi, prezumă o distincție netă dintre etică și morală, morala fiind văzută în funcția sa normativă și etică în cea prescriptivă. Considerăm că morala vizează individul și conduita sa particulară, în timp ce etica include morala ca fapt particular de conștiință și conduită, alături de alte acțiuni comunicative desfășurate în spațiul public și care vizează o formă de acțiune colectivă, ce depășește conștiința morală a individului ca atare (Teodorescu, 2015).

Anumiți autori consideră că diferența dintre normele morale și cele juridice o reprezintă sfera lor de acțiune preponderentă, regulile morale guvernând sfera interiorității conștiinței, în timp ce cele juridice reglementează faptele materiale exterioare (Mureșan, 2006). Citându-l pe Mircea Djuvara, autoarea Raluca Mureșan ne explică că actul de ajutorare a unui aproape poate fi o obligație morală dacă este săvârșit cu bună intenție, sau să rămână neutru din punct de vedere moral dacă este săvârșit din întâmplare, dar rămâne neutru din perspectiva constrângerii juridice. Această explicație reprezintă aplicarea imperativului categoric asupra obligației morale de ajutorare a Aproapelui. Evoluția eticii transformă însă simplul act de ajutorare a aproapelui într-o practică profesională asistențială care necesită o formalizare a standardelor etice, normativitatea etică devenind formală într-o manieră similară cu cea juridică. Etica actuală depășește simpla apreciere morală prin introducerea expertizei etice exprimată prin coduri de etică, funcționarea unor comisii de etică, existența experților în etică, care oferă training de etică și consiliere de etică. Formalizarea eticii o plasează la intersecția dintre social și juridic.

Teoriile etice au rolul de a valida normele juridice din perspectiva conformității între norma juridică și sistemul de valori acceptat de comunitate. Nici în common law, nici în dreptul

continental, norma morală nu trece direct în normă juridică. Această trecere este mediată prin intermediul teoriilor etice, filosofiei juridice și apoi, de la acestea, prin intermediul doctrinei, normele morale ajung în practica juridică (Sandu, 2012a).

Dreptul continental și implicit dreptul românesc, fiind bazate exclusiv pe lege, ca izvor de drept, sunt mult mai puțin influențate de moralitate, decât de sistemele de drept anglosaxon. În common law, controlul eticului asupra juridicului are loc, atât la nivelul legislativ, cât și la nivelul instanțelor, în timp ce în dreptul continental, doar legislativul controlează etic sistemul juridic. Nu ne referim aici la moralitatea și la etica personală a magistraților, ci la conformitatea etică a legii însăși. Să luăm ca exemplu, în legislația românească, sistemul coplății serviciilor de sănătate. Ideea de coplată are în vedere distribuția rezonabilă a resurselor sanitare deci implicit, ideea de dreptate distributivă aplicată serviciilor de sănătate. Sănătatea este un bun de interes public, și ca atare sistemul de sănătate aplică o etică utilitaristă a maximizării binelui prin distribuția cât mai largă a accesului la resurse de sănătate. Cu toate acestea, teoria rawlsiană a distribuției egale a dreptății, văzută ca proporționalitate în cazul legii coplății în sistemul de sănătate, este injust aplicată, întrucât dreptul la sănătate nu ar trebui tratat ca un drept natural oarecare (Huzum, 2011), ci ca un drept care transcende drepturile naturale; utilitatea marginală a dreptului poate fi înfăptuită atunci când se asigură condițiile de supraviețuire tuturor pacienților. Sistemul în sine este gândit pentru a acoperi urgențele și tratamentele medicale, în vederea asigurării unui număr rezonabil de șanse de supraviețuire a pacienților într-un număr cât mai mare. În practică, sistemul coplății poate genera inegalitate de șanse, datorită inegalității economice. Inegalitatea de șanse generează injustiție în realizarea dreptului la viață. Analiza etică a legislației și politicilor de sănătate este lăsată în dreptul continental la latitudinea legiuitorului. În contemporaneitate, controlul etic, paralel cu al legislației, este realizat de societatea civilă prin intermediul justiției deliberative (Sandu, 2012a).

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *eticilor contractualiste*, invităm studenții să lectureze capitolul “Teoriile contractului social” (pp. 81-88), din Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *eticilor contractualiste*, invităm studenții să lectureze capitolul “Tradiția contractului social”, din Kymlicka, W. (2006). *Tradiția contractului social* (pp. 216-226). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 1:

Realizați un eseu în care să răspundeți la întrebarea: Controlul constituționalității și comunitarității legilor are și rol de control al caracterului etic (moral) al legii?

SI.2.2. Problematika etică a alterității

Levinas ridică etica la nivel de ontologie primă (Levinas, Robbins, 2002), arătând că etica precede existența (Hromas, 2003). Unicitatea Eului provine din responsabilitatea sa subiectivă (Levinas, 1986). Prioritatea responsabilității față de Altul, în fața propriei existențe (Levinas, 2001), fondează caracterul de subiectivitate a eticii. Grijă față de Celălalt (concern) substituie preocuparea față de Sine. Tocmai această

preocupare față de Celălalt, și nu cea față de Sine, instituie dualitatea subiect-obiect. Crearea frontierelor stabilește distincția dintre propriu și alteritate. Alienarea este înțeleasă ca natură a temporalității, individul devenind străin într-un teritoriu străin. Legea naturală apare ca o parte a procesului de construcție a sinelui, fie ca asimilare în sine, fie ca obiectivare a posesiei (Hromas, 2003). Definiția eticii și demersurile interrogative cu privire la posibilitatea eticii depășesc, în viziunea lui Levinas (2001), construcția unei moralități sau a unui stil de viață etic. Etica levinasiană este preponderent ontologică, arătând mai degrabă posibilitatea în sine a oricărei etici, decât construcția unei etici proprii. Pentru Levinas, Alteritatea și mai precis relația cu Alteritatea este cea care constituie individul ca sine. Se produce o substituie a conștiinței interiorității ca subiectivitate cu obiectivitatea privită ca fenomen. Situaarea în obiectivitate, în exterioritate, este privită de Levinas (1999) ca un mod de existare a ființei specifică condiției umane.

Această exterioritate a ființei despre care vorbește Levinas (2006) are o natură morală, întrucât relațiile intersubiective capătă sensul unui orizont al interacțiunii morale. Relația cu Alteritatea este constitutivă față de orice formă morală, întrucât a fi bun sau a fi rău are sens doar în relația dintre un agent moral și un pacient moral. Spre deosebire de gânditori precum Aristotel sau Kant care vedeau valențe universale în virtute, viciu sau datorie, etica actuală de factură postmodernă relativează valorile morale prin raportarea lor la referențialul uman. Cel mai important referențial moral rămâne Alteritatea atât în forma ei imediată, aproapele în sens biblic, sau respectiv în forma ei general umană. Relația cu Alteritatea este cea care instituie responsabilitatea individului față de celălalt. Din perspectivă fenomenologică, Levinas consideră responsabilitatea ca precedând existența. Responsabilitatea este esențială condiției umane într-o manieră privilegiată. Levinas (2006) deschide astfel drumul unei fenomenologii a existenței prezumate și posibile față de care suntem deja responsabili. În limbajul eticii actuale vorbim de responsabilitate

față de generațiile viitoare, față de acțiunile ulterioare sau de condițiile de existență ale unei persoane ce urmează să se nască.

Poluarea ne face responsabili de un mediu impropriu, în care vor trăi urmașii noștri peste 100 de ani, chiar dacă aceștia există în conștiința noastră ca pură potențialitate. Viitoarea lor existență ne încarcă cu responsabilitate, chiar dacă ei nu au încă o natură existențialistă concretă, nu sunt încă persoane vii. Din perspectiva eticii politicilor publice și în general a eticii în administrația publică, putem afirma pornind de la Levinas că responsabilitatea managerului public este constitutivă pentru existența funcției și justifică necesitatea apariției acesteia. În opinia noastră, însăși apariția administrației publice ca practică birocratică (Weber, 1978).

Distincția între individ și Alteritatea sa fondează necesitatea politicului ca organizare a coexistenței indivizilor, și a juridicului ca normalizare a acestuia (Sandache, 2013). Rolul eticului este acela de sistem de control al normalizării juridice, prin raportare la un bine axiologic. Speculând, vom arăta că funcția eticianului poate fi înțeleasă ca una de supervisor al practicianului, atât a celui politic, care instituie legile în funcție de nevoile sociale, cât și a celui care aplică legile. Eticianul ar trebui să aibă funcția de control a concordanței normativului și pragmaticului, cu axiologicul. Depășind sfera politicii propriu-zise, spre cea a politicilor regionale – de exemplu programele de intervenție, politicile sanitare, educaționale – eticianul, ca profesie autonomă, își construiește rolul de supervisor al politicilor și practicilor existente la nivelul unui anumit segment al societății.

Juridicul, arată Hromas (2003), acționează prin intermediul represiunii și marginalizării, pentru a asigura conformitatea și a descuraja comportamentele a căror consecințe sunt nedorite. Eticul acționează separând binele de rău, construind astfel normalitatea, și instituind fundamentele represiunii. Moralitatea instituie represiunea Eului de către propriul Sine, construind relația Sinelui cu Sinele Însuși (self with itself). Hromas (2003) arată că etica, înțeleasă ca și condiție ontologică a societății umane, fundamentată pe principiul

responsabilității, nu poate institui morala, fără a produce violență la nivelul sinelui.

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *relației etice dintre eu și alteritate în opera lui Emmanuel Levinas*, invităm studenții să lectureze analiza eticii ontologice levinasiene realizată de Maxim, S. T. (2004). *Toleranța. Dreptul la diferență*. București, România: Editura Didactică și Pedagogică, pp. 17-23.

Sarcină de lucru 2:

Realizați un eseu cu tema: *Eu și Celălalt*.

SI.2.3. Legea și fundamentele morale ale acesteia

Legea în sine, arată Derrida (1980), este diferită de legea în sensul de normă juridică. “Legea în sine” are natură etică, fiind derivată din principiul responsabilității și al preocupării față de ceilalți (concern). Legea în calitate de normalitate juridică arată modalitatea practică în care dezideratul trebuie îndeplinit, și limitările acestuia. Derrida exemplifică această diferență între legea în sens absolut etic și cea în sens normativ juridic (Derrida, 1980), prin legea ospitalității, care cere în mod necondiționat, primirea bună a oricărui străin, înainte de a i se adresa orice act interogatoriu. Legea etică a ospitalității, funcțională de altfel în societățile tradiționale, reprezintă expresia directă a grijii absolute față de Alteritate. Devenită normă juridică, ea

introduce relațiile economice de reciprocitate și contingență în care legea are aplicabilitate (Sandu, 2012a). Critica adusă punctului de vedere levinasian este că legea morală este mai degrabă un produs al violenței Sinelui împotriva Alterității, și ca atare, generează un sistem normativ interdictiv, decât unul normativ afirmativ.

Sistemele de drept au apărut și s-au dezvoltat pornind de la necesitatea societății de a gestiona cât mai eficient sociabilitatea membrilor săi și traiul în comun al acestora (Sandu, 2013d). Primele norme care guvernau viața socială au avut un puternic caracter moral religios, fiind presupuse a fi urmate de către divinitate în efortul acesteia de civilizare a umanității. Astfel de coduri au fost Legile lui Manu, Legile lui Hammurabi, tablele lui Moise.

Legile lui Manu au stat la originea sistemului de drept indian fiind la baza împărțirii societății în caste (Buhler, 2014).

Legile sacre ale castelor sunt create o dată cu lumea de către Cel Care Există Prin Sine Însuși (Svayambhu). Divinitatea este cu neputință de a fi cunoscută în sine însuși, dar se face cunoscută prin puterea sa creativă irezistibilă, prin punerea în ordine a tuturor elementelor. Divinitatea sau Cel Care Există Prin Sine Însuși desfășoară elementele universului ca pe un proiect de autoexplicitare pe care Traian Stănculescu (1995) îl numește autosemioză creatoare.

Această punere în ordine a lumii poate fi considerată originea metafizică a oricărei legi. Creatorul divin, orice nume ar purta acesta, este înțeles ca dând legi pe care universul întreg le respectă și care sunt ceea ce astăzi le-am numi legile naturii. Apoi într-o etapă ulterioară dă legi particulare specifice doar ființelor umane, fie în mod direct, fie prin intermediul unei întrupări a Sa, fie prin intermediul unor profeți. Legile lui Manu diferențiază între legile pe care natura le urmează în procesul său metafizic de desfășurare a lumii preexistentă în Divinitatea însăși și legile pe care oamenii trebuie să le urmeze în îndeplinirea menirii lor pe pământ. Am tradus termenul de dharma fiind cel de menire sau rost, el mai având și sensul de datorie și cel de ordine. Stabilirea dharmei, a ordinii universului, face ca acesta să funcționeze în armonia divină în care fiecare clasă de ființe, oameni,

animale sau zei își găsesc propria împlinire. Legile lui Manu văzute ca cel mai important cod de lege a Indiei antice a apărut în sec. II î. Hr. conținând reguli de natură metafizică care explicitează apariția și existența lumii precum și legea naturală și respectiv îndatoririle ființelor umane aparținând celor 4 caste extrem de precis delimitate.

Casta Brahmanilor - castă preoțească, era considerată cea mai importantă având ca misiune îndeplinirea ritualurilor religioase și menținerea ordinii lumii, tocmai prin înfăptuirea riturilor.

Kshatriya - casta războinicilor, era constituită din nobili cu funcții de conducere în instituțiile statului incluzându-l pe rege, aveau obligația de a apăra poporul și de a-și desăvârși virtutea prin luptă.

Casta Vaisya - castă cu activități lucrative care erau negustori, proprietari, în general oameni liberi și a căror misiune era să se îmbogățească.

Casta Sudra - casta servitorilor, îi includea pe cei care munceau ca servitori inclusiv țăranii și pe cei săraci. Acestora li se interzicea complet accesul la ritualurile religioase.

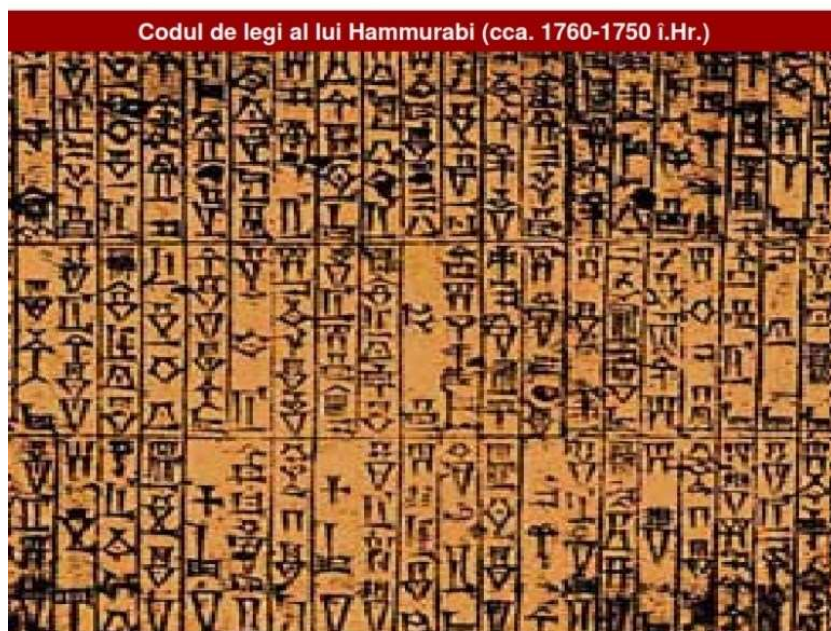
În afara celor 4 caste existau paria sau cei de neatins, care desfășurau activități disprețuite de indieni și erau obligați să locuiască în afara localităților în care trăiau membrii celorlalte caste.

Fiecare dintre aceste caste aveau îndatoriri de natură ritualică dar și morală, legea nefiind altceva decât expresia pentru oameni a ordinii lumii.

Din punctul nostru de vedere, putem privi dharma ca o lege morală întrucât respectarea acesteia nu venea din forța sa interdictivă și aplicarea ei nu apela decât în cazuri extreme la forța coercitivă a statului.

Ca și alte sisteme de legi care provin din antichitate, Legile lui Manu pot fi privite ca un model de cod de etică la timpul lor, pentru fiecare dintre cele 4 caste. Natura juridică și natura etică a Legilor lui Manu se intersectează, dar ca și celelalte legi de factură spiritual, ele sunt întâi porunci morale și abia atunci când religia se instituționalizează capătă forță coercitivă, legea fiind impusă prin instituțiile statului.

Codul lui Hammurabi este considerată cea mai veche culegere de legi, datând aproximativ din anul 2000 î. Hr. (Stanislav, 2013).

Codul lui Hammurabi. Sursa: www.academos.ro

Din perspectivă etică, Codul lui Hammurabi consfințește ideea de dreptate, ca o lege a ființei umane și este constitutivă firii omenești.

Dreptatea aparține oamenilor pentru că sunt oameni (Pavel, 2009).

În Codul lui Hammurabi se face vorbire despre rolul legii de a face bine, de a vătăma pe cel slab (Popa, 1996). Nu putem să nu sesizăm începuturile ideii de stat de drept regăsite în Codul lui Hammurabi precum și ideea de bine public ca rol al exercitării justiției. Ideea de echitate dar și cea de non-vătămare cuprinse în Codul lui Hammurabi fac evidentă fundamentarea etică a normativității cuprinsă în Codul babilonian.

Același Cod al lui Hammurabi conține și o selecție de jurisprudență, indicând o serie de sentințe ale regelui ca modele de practică pentru ceilalți judecători (Bocancea, 2012).

Aspectul sancționatoriu face ca în cazul Codului lui Hammurabi să predomine dimensiunea juridică, caracterul etic fiind însă prezent

prin încercarea de impunere a echității în societate prin intermediul justiției.

Codul lui Hammurabi împarte societatea în caste (Bocancea, 2012) arătând îndatoririle fiecărei caste. O altă caracteristică a acestui cod este aceea că face distincția între culpă și responsabilitate, distingând tipuri de pedeapsă diferite în funcție de intenția criminală. Această identificare a intenției este o inovație deosebită pentru vremea sa, care era dominată de “Legea Talionului”, care prevedea “ochi pentru ochi și dinte pentru dinte”. La ora actuală intenția și culpa sunt elemente care stau și acum la baza stabilirii pericolului social și implicit a sancționării faptelor penale. Aceeași analiză a intenției stă la baza analizei sistemelor moderne de etică ontologică, mai ales a celui kantian. Kant (2007) vorbește despre valoare morală doar atunci când există intenție, faptele virtuozose fiind rezultatul unei voințe bune. Ideea de intenție cuprinsă în Codul lui Hammurabi alături de cea de domnie a legii constituie elemente de gândire juridică modern, fiind și astăzi temeiuri ale sistemelor contemporane de drept. Ideile lui Hammurabi au influențat antichitatea, fiind parțial regăsite în ideile grecești despre democrație și ulterior în Dreptul roman.

Tablele lui Moise sau cele 10 porunci, pe care Dumnezeu le trimite lui Moise sunt toate de natură interdictivă: “să nu furi”, “să nu ucizi”, cu o singură excepție aceeaia a afirmării unicității lui Dumnezeu. Deși conține o serie de reglementări care restricționează săvârșirea faptelor sociale, tabla legilor lui Moise o considerăm mai degrabă un cod etic decât unul juridic propriu-zis, întrucât retribuirea îi aparține doar lui Dumnezeu. În opinia noastră, legile lui Moise pot fi înțelese în sens modern ca un cod de etică care justifică normativ valorile spirituale ale poporului evreu din vremea lui Moise. Desigur legislatorii din vremea lui Moise nu distingeau între sancțiunea morală și cea juridică, apărarea valorilor morale realizându-se prin Legea Talionului.

Viziunea neotestamentară înlocuiește fundamentul retributiv al eticii spirituale iudeo-creștine cu cel bazat pe iubirea de aproape.

Sistemul etico-axiologic, vetero-testamentar așa cum îl percepem noi astăzi, are ca valoare fundamentală reciprocitatea sau

retribuirea (Sandu, 2009c). Sistemul apare ca fiind exprimat prin sintagma „ochi pentru ochi și dinte pentru dinte”. Principiile morale: *să nu furi, să nu minți, să nu prea curvești*, sunt aplicabile întrucât există o *retribuție- pedeapsă* în cazul încălcării lor. Logica retribuției are ca substrat onto-axiologic principiul autocrației. Dumnezeu este unul care nu admite *concurență* și ca atare voința sa acționează retributiv. „Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău, să nu ai alți Dumnezei afară de mine”. Afirmarea unicității lui Dumnezeu este contrapusă interdicției alterității „Să nu ai alți Dumnezei afară de mine”. Interdicția alterității, în fapt interdicția acceptării alterității sau raportării la alteritate, este privită ca o negare a multiplului posibil. Sintagma „Eu sunt Dumnezeuul tău, să nu ai alți Dumnezei afară de mine” nu neagă la modul absolut existența altor Dumnezei, ci interzice raportarea la aceștia (Sandu, 2009c). Un Dumnezeu gelos și posesiv interzice prin lege idolatria, ca pe o formă de adulter spiritual. Postulatele etice sunt negative, având la bază categorialul *să nu*. Funcționând într-o logică a limitării, ele generează astfel o pragmatică de tipul: *și dacă*, o exacerbare a tentației, ca formă de asumare a unei libertăți antinegative. Interdicția adamică a fost încălcată tocmai ca asumare a unei libertăți atitudinale. Este interesant faptul că replica *maleficului*, a șarpelui, a fost aceea că de fapt nu există retribuție, că nu există consecințe la acțiuni. Și totuși conform mitului biblic a existat *căderea*. Într-o logică a interdicției, orice asumare a libertății propune căderea ca alternativă (Sandu, 2009c).

Sarcină de învățare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *noilor paradigme etice în domeniul justiției restitutive*, invităm studenții să lectureze capitolul „Paradigma prisonocentrică versus paradigma justiției restaurative”, din Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acțiune comunicativă, justiție deliberativă și restaurativă. Medierea, probațiunea și etica juridică*. București, România: Editura Tritonic.

Sarcină de lucru 3:

1. Realizați un eseu cu tema: *Teoriile contractului social ca fundamente filosofice ale dreptului;*
2. Realizați un eseu cu tema: *Justiția restitutivă versus justiție retributivă. Funcționarea serviciilor de probațiune de pe lângă instanțe.*

Test recapitulativ

1. Cum apar standardele morale din perspectiva kantiană?
R: Standardele morale sunt furnizate în mod independent de rațiune.
2. Ce idee constituie nucleul gândirii juridice?
R: Nucleul gândirii juridice îl constituie ideea de retribuție, ca fundament al ideii de dreptate juridică.
3. Ce rol au teoriile etice?
R: Teoriile etice au rolul de a valida normele juridice din perspectiva conformității între norma juridică și sistemul de valori acceptat de comunitate.
4. Ce substituie grija față de Celălalt?
R: Grija față de Celălalt (concern) substituie preocuparea față de Sine.
5. Ce instituie moralitatea?
R: Moralitatea instituie represiunea Eului de către propriul Sine, construind relația Sinelui cu Sinele Însuși.
6. Cum este legea în sine în viziunea lui Derrida?
R: Legea în sine este diferită de legea în sensul de normă juridică.
7. Ce reprezintă legea etică a ospitalității?

R: Legea etică a ospitalității, funcțională de altfel în societățile tradiționale, reprezintă expresia directă a grijii absolute față de Alteritate.

SI.3. VALORI ETICE FUNDAMENTALE ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ: RESPONSABILITATE, AUTONOMIE (AUTODETERMINARE), DREPTATE

Tematică:

SI.3.1. Responsabilitate

SI.3.2. Autonomie

SI.3.3. Autonomia și autenticitate

SI.3.4. Dreptate

SI.3.1. Responsabilitate

Carmen Cozma și Liviu Măgureanu (2008)⁵ subliniază necesitatea de a cultiva responsabilitatea morală, atât individuală, cât și colectivă. Responsabilitatea în comunitate este înțeleasă în sfera reciprocității, a apropierii și

⁵ SI.3. conține o serie de fragmente preluate din Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, precum și din alte lucrări ale autorului prezentate la diverse conferințe de specialitate și publicate parțial în volumele: Sandu, A. (2013f). Meanings of Diabetic Patients' Autonomy from a Doctor's Perspective (pp. 237-244). În Runcan, P. L., Rață, G., Iovu, M. B., *Applied Social Sciences: Sociology*, Cambridge Scholars Publishing, Marea Britanie; Manea, T., Gavrilovici, C., Sandu, A., Oprea, L., Vicol, M. C., Astărăstoe, V. (2013). Teorii etice aplicate relației medic-pacient (pp. 17-53). În Oprea, L., Gavrilovici, C., Vicol, M. C., Astărăstoe, V. (coord.), (2013). *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom; Cojocaru, D., Sandu, A., Oprea, L. (2013). Încrederea în relația medic-pacient (pp. 95-123). În Oprea, L., Gavrilovici, C., Vicol, M. C., Astărăstoe, V. (coord.), (2013). *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom; Sandu, A., Cojocaru, D., Oprea, L. (2013). Autonomia pacientului în contextul îngrijirilor medicale (pp. 125-165). În Oprea, L., Gavrilovici, C., Vicol, M. C., Astărăstoe, V. (coord.), (2013). *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom, adaptate și citate în consecință.

deschiderii față de alteritate. Levinas (cf. Cozma, Măgureanu, 2008) creează o etică a demnității unicului, generată de valoarea responsabilității. Este o formă de „etică a întâlnirii”, cu „trezirea Identicalului către un Altul”, cu depășirea în-sinelui în gratuitatea lui dincolo-de-sine-pentru-altul, cu vocația acțiunii pentru Celălalt (care este „apărătorul vieții morale”), ce implică responsabilitatea. Conceptul acesta devine chiar expresie a „umanității conștiinței”, „întreaga gravitate a iubirii aproapelui” (Cozma, Măgureanu, 2008).

Având plurale conotații semantice, categoria responsabilității prezintă o adâncă accepțiune morală și juridică, fiind corelată categoriilor de „bine” și „justiție”, de „datorie” și „drept”. Ea apare ca latură a moralității personalității, în raport cu reguli și principii morale – ghid pentru actele comise în chip voluntar. Responsabilitatea clamează reflexia anterioară asupra consecințelor alegerilor, deciziilor și acțiunilor noastre, ca fiind proporțională cu previziunea. Atitudine de conștiință și practică, prin care ceea ce „trebuie” este asumat și respectat, împlinit în baza convingerii, responsabilitatea este măsură a libertății. De altminteri, cele două categorii de valoare nu pot funcționa decât în interacțiune.

Responsabilitatea desemnează caracteristica agentului (individual sau colectiv) de a acționa în cunoștință de cauză, dispunând de competență, de maturitate și pregătire, de condiții de libertate, astfel încât să se recunoască în actele săvârșite și să își asume urmările acestora (Cozma, Măgureanu, 2008).

Faptul este subliniat de către Max Weber (2004), în delimitarea unei etici a responsabilității, de o etică a convingerii – aceasta din urmă, centrată pe acțiune, ținând seama de principii, fără teama de consecințele pe care le poate avea. Ori o etică a responsabilității privește tocmai rezultatul acțiunii și presupune ca agentul să fie răspunzător de cele făptuite, indiferent dacă a vrut sau nu să săvârșească acțiunea respectivă. Într-o vedere integratoare, am explica

responsabilitatea morală, ca exprimând acea autoritate a conștiinței, cu funcția de a ajuta subiectul în a înțelege sensul, importanța și urmările socio-morale ale faptelor sale, în a-l determina să își asume în cunoștință de cauză deciziile, rol-statusurile profesionale și cetățenești, în asigurarea concordanței deciziilor cu actele, în a răspunde de calitatea acestora (Cozma, Măgureanu, 2008).

*
* *

Importanța valorii responsabilității, în aria eticii și deontologiei, rezultă și din consacrarea, tot mai clară, a sintagmei „coduri de responsabilitate profesională”; astfel denumite, ele „sugerează faptul că profesiile pot fi ghidate în practica lor de norme speciale, care exprimă valorile centrale ale fiecărei profesii, și care nesocotesc acele considerații ce ar putea ghida comportamentul neprofesioniștilor în contexte similare de conflict, sau potențial conflict” (Cozma, Măgureanu, 2008).

Termenul de responsabilitate vizează capacitatea individului de a răspunde pentru faptele sale. În acest sens este invocată răspunderea juridică, adică capacitatea de exercițiu a persoanei și implicit posibilitatea de a fi sancționată pentru abaterile de la normativitate. Răspunderea juridică este văzută ca o formă de răspundere socială a individului, înțeleasă ca obligație a acestuia de a suporta consecințele propriei fapte. Încălcarea unei norme de drept atrage sancțiunea în baza unei proceduri formale de stabilire a vinei și vinovăției.

Foucault (2005) arată că există o legătură intrinsecă între discurs și putere întrucât puterea produce discursuri, iar discursurile au ”efecte de putere”. Sancțiunea are la ora actuală funcția de retribuire, descurajare incapacitare și reabilitare (Szabo, 2010). Diversele forme istorice ale sancțiunii reprezintă tehnici codificate ale puterii (Sandu, Unguru, 2014).

Evoluția istorică de pedeapsă pornește de la ideea de pedeapsă corporală, supliciu bazat pe identificarea dintre individ și corporalitatea

sa, și până la formele simbolice specifice justiției restaurative, care pun accent pe dezvoltarea autonomiei și responsabilității în contexte educaționale. Răspunderea ca formă a responsabilității se transformă din perspectivă istorică în funcție de entitatea care se subrogă în primitor al responsabilității. Acesta poate fi: monarhul, statul, societatea în genere, comunitatea sau victima. Modelul talionic (ochi pentru ochi și dinte pentru dinte) gândește relația de responsabilitate pe un model față către față. Titularul dreptului lezat este subiectul pasiv al responsabilității și titularul dreptului de reparație. Această viziune stă la baza sistemului de drept civil. Pe același model al responsabilității față de un subiect pasiv se întemeiază etica lui Levinas (1985; 1986; 1999; 2001; 2006).

Emanuel Levinas vorbește despre responsabilitate în termenii ontologiei umanului întrucât aceasta ”cheamă la existență” ființa umană, constituindu-i esența. Perspectiva levinasiană este una veterotestamentară, înglobând gândirea rabinică modernă într-o perspectivă fenomenologică. Responsabilitatea la Levinas depășește ideea de responsabilitate concretă pentru o alteritate dată, ea fiind instituită atât față de alteritatea absolută (divină) cât și față de celălalt în persoana alterității umane, adică a aproapelui.

Ideea responsabilității față de o alteritate determinată, față de un celălalt concret este una de natură religioasă iudeo-creștină, Levinas fiind cel care o transpune în perspectivă fenomenologică, adică din perspectiva conștiinței care își asumă responsabilitatea ca formă proprie a existenței. În filosofie este celebră raportarea carteziană a existenței la gândire și certitudinea propriei ființări plasată în actul îndoielii. Subliniem un posibil paralelism între plasarea centralității ontologice, în gândire la Descartes, și în responsabilitate la Levinas.

Modelul responsabilității față de aproape influențează atât gândirea filosofică cât și cea juridică cu raportare la celălalt. Dacă perspectiva levinesiană și cea iudeo-creștină în genere propune responsabilitatea ca tensiune ființială (energie ce crează existența însăși), gândirea modernă propune confruntarea ca model de relație responsabilă cu alteritatea. Pentru a fi mai explicit avem două modele

de alteritate, unul care provine pe filiera modernă a centralității echității și a responsabilității pentru libertatea celuilalt de a-și îndeplini dreptul, iar cea de-a doua pe filieră spirituală și fenomenologică a responsabilității înțelese ca grijă.

Pe același model hermeneutic al responsabilității înțelese ca grijă se întemeiază eticile feministe ale grijii (ethics of care). Noi preferăm să traducem termenul “ethics of care” prin sintagma “etici ale îngrijirii”, pentru a distinge semantic între grija ca îngrijorare și angoasă – în manieră heideggeriană — de grija ca acțiune afirmativă îndreptată spre binele cuiva.

Considerăm că paradigma modernă a dreptății ca îndeplinire a dreptului are la bază tot valoarea responsabilității în sensul ei kantian de datorie. Sensurile moderne ale responsabilității reprezintă o derivă semantică a conceptului de datorie sub influența receptării alterității ca un complementar și nu ca un contrapuz. Modelul bazat pe contrarietate a justiției tradiționale pune individul în raport de adversaritate cu propria sa alteritate, ambii fiind supuși controlului procedural a unui terț investit cu putere simbolică și coercitivă. Modelul justiției deliberative, prezent în practica medierii, are la bază acțiunea comunicativă, generatoare de consens în locul judecării tradiționale generatoare de obligații (Vlăduțescu, 2014a).

Responsabilitatea individului așa cum este văzută în filosofia modernă, are ca subiect pasiv o persoană determinată din apropierea actorului moral, responsabil, cu care acesta interacționează. Modelul penal al responsabilității îl contrapune pe individ atât propriei sale victim, cât și unui subiect de drept simbolic numit stat. Ofensa adusă prin fapta penală nu este răzbunată direct de victimă sau de aparținătorii acesteia, ea fiind transferată statului. Legitimitatea pedepsei este justificată “printr-un contract social” (Sandu, 2013d), prin care cetățenii renunță voluntar la propriul drept la răzbunare în favoarea statului, în schimbul garantării sociabilității. Răspunderea penală este o formă a responsabilității individului față de o persoană generică – statul – reprezentat prin magistrați. În acest model a răspunderii față de persoane generice vedem originea ideii transmoderne de

responsabilitate față de non-prezență, adică de persoane generice titulare prezumate ale unor drepturi. Foucault (2005) arată că titularul răzbunării în perioada modernă este suveranul întrucât prejudiciile aduse unui membru al comunității se transformă într-o ofensă adusă acestuia. Depersonalizarea suveranității prin procesele de democratizare face ca responsabilitatea față de suveran ca persoană concretă să se transfere către stat ca entitate abstractă, făcându-și astfel loc ideea de non-persoană ca titulară a pasivului responsabilității. Ficțiunea numită persoană juridică este o încercare de reificare a unui titular de drepturi și obligații non-prezent. Reificarea non-prezenței și “personalizarea acesteia” face posibilă trecerea de la răspunderea pentru celălalt la responsabilitatea colectivă (și respectiv instituțională), pentru non-prezență ca titulară a unor prezumate drepturi subiective. Putem vorbi despre responsabilitate față de generațiile viitoare, față de mediu, față de binele public, etc. Sistemele de common law oferă comunității calitatea de actor pasiv al răspunderii juridice și în general al responsabilității pentru propria conduită a individului. Comunitatea este cea lezată și nu doar victima, întrucât prin săvârșirea unei infracțiuni este tulburat echilibrul social al comunității. Comunitatea este invitată să sancționeze prin intermediul reprezentanților acesteia constituiți din jurați.

Jonas (1984) arată că modelul responsabilității individului față de cei din imediata apropiere spațială și temporală nu mai este suficientă în perioada actuală, întrucât capacitatea indivizilor, mai ales regrupați în organizații, de a leza publicuri largi a devenit fără precedent.

Acțiunile colective au un potențial vătămător pentru persoane și grupuri aflate la mii de kilometri distanță și chiar persoane care nu s-au născut încă. Poluarea de exemplu dăunează generațiilor viitoare, pe care le lipsește de o serie de elemente ale calității vieții generate de aerul curat, hrană nepoluată, etc. O decizie politică sau administrativă este și ea încărcată de responsabilitate față de persoane non-prezente și chiar față de persoane potențiale. Decizia cu privire la exploatarea gazelor de șist luată de o serie de politicieni poate afecta dreptul la un mediu curat, atât a cetățenilor din zone de unde se fac exploatări, cât și

a generațiilor viitoare care vor locui în acele zone. Jonas (1984) și Appel (1992; 1999) formulează conceptul de responsabilitate socială în sensul de răspundere colectivă pentru acțiunile colective cu potențial vătămător. Un astfel de exemplu de responsabilitate colectivă o reprezintă responsabilitatea socială a corporațiilor. Corporațiile responsabile sunt cele care înțeleg faptul că plus valoarea pe care au produs-o este rezultatul exploatării resurselor umane și materiale ale comunităților în care își desfășoară activitatea. Responsabilitatea socială corporatistă cere companiilor să returneze comunităților o parte din această plus valoare, compensând eventualele prejudicii și generând dezvoltare durabilă. Din păcate multe din programele de responsabilitate socială corporatistă sunt văzute în calitate de instrumente de promovare a organizației și de îmbunătățire a comunicării publice a acesteia (Vlăduțescu, 2014c). Responsabilitatea socială este utilizată ca instrument legitimant (Borțun, 2011). În contextul deconstrucției marilor instanțe de legitimare, cum este apelul la transcendent sau la utopiile politice, etc, responsabilitatea pentru alteritatea generică preia funcția de legitimare permițând crearea discursurilor de putere.

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *responsabilității*, invităm studenții să lectureze capitolul “Principii ale eticii responsabilității sociale” (pp. 113-120), din Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

Sarcină de lucru 1:

- Realizați un eseu cu tema: *Responsabilitate socială corporatistă*.
- Realizați un eseu cu tema: *De la răspunderea juridică la responsabilitatea socială*.

SI.3.2. Autonomie

Termenul de autonomie⁶ cunoaște mai multe accepțiuni în funcție de modul în care diversele teorii etice se raportează la subiectivitatea sau obiectivitatea construcției etice.

Autonomia ca autdeterminare

Autonomia ca autdeterminare reprezintă o perspectivă derivată din etica lui Immanuel Kant. Individul autonom este capabil să-și stabilească propriile opțiuni fie pentru desfășurarea generală a vieții, fie pentru o situație particulară în care trebuie să ia o decizie.

Immanuel Kant plasează autonomia pe o poziție centrală în filosofia sa morală, întrucât filosoful consideră că individul ar trebui să acționeze în așa fel încât să facă din propriile sale maxime morale principii universale (Kant, 2007).

Acțiunea morală este aceea pe care individul o realizează în virtutea propriei voințe bune, în mod intenționat și nu întâmplător. Autonomia decizională este în primul rând autonomia voinței individului rațional, capabil să înțeleagă semnificațiile propriilor acțiuni și să ia o decizie pe baze raționale cântărind valoarea morală a fiecărei alternative și alegând-o pe cea cu un plus de valoare morală. În sensul original Kantian, autonomia semnifică viața trăită în acord cu legea morală autoimpusă (Sandu, 2012a).

Kant fundamentează viziunea sa asupra statului și dreptului în volumele "Critica rațiunii practice" (1972) și "Întemeierea metafizicii moravurilor" (2007). Pentru filosoful de la Königsberg, sursa oricărei

---

⁶ Extrase din expunerea autorului, prezentată la Conferința Națională de Bioetică, București, 2011.

normativității o reprezintă imperativul categoric ca formă supremă a legii morale (O'Neill, 2006).

Imperativul categoric reprezintă maxima voinței individului, fiind astfel sursa oricărei normativități și în același timp sursa oricărei demnități a ființei umane.

Autonomia reprezintă expresia imanentă (manifestată) a libertății, care este transcendentală și universal, fiind de domeniul lucrului în sine. Autonomia se bazează pe judecăți simultan universale și necesare de tip aprioric, dar având o natură imanentă, fiind constitutivă rațiunii practice. Legea moralei este inerentă ființei umane, demnitatea acesteia bazându-se pe autonomie, adică pe capacitatea individului de a se autodetermina, luându-și ca reper moral propria rațiune asupra binelui public sau individual.

Legalitatea semnifică conformarea acțiunilor agentului pe baza propriei voințe individuale cu legea morală universală. Moralitatea reprezintă determinarea propriei voințe de către legea morală. Perspectivile etice deontologice din etica modernă, inclusiv din cea aplicată, pornesc de la viziunea kantiană conform căreia adevărul moral este universal și poate fi dedus pe bază rațională. Curente deontologice vizează stabilirea rațională a unor norme morale cu valoare de maximă universală.

Autonomia ca autenticitate reprezintă capacitatea individului de a fi consecvent cu propriile decizii, de a fi autentic. Autonomia ca autenticitate îmbracă două forme majore, prima punând accentul pe existența unui nucleu autentic și permanent al personalității, iar cea de a doua pe capacitatea inovatoare a agentului moral. În prima accepțiune, autonomia vizează ideea de integritate ca manifestare a ființei umane autentice. Integritatea reprezintă virtutea morală de a fi incoruptibil și de a manifesta în toate împrejurările cinste și probitate. Pe de altă parte, integritatea este o componentă a demnității profesionale, de exemplu în cazul magistratului (Costiniu, 2007). Profesionistul are o obligație morală și în același timp răspundere profesională față de încrederea pe care publicul trebuie să o manifeste în funcția publică.

Florin Costiniu (2007) arată că, spre exemplu, dacă în viața privată judecătorul ar avea o conduită pe care public ar trebui s-o condamne ar da dovadă de ipocrizie.

Înțelegerea integrității, ca fiind o componentă a autonomiei ca autenticitate, o derivăm direct din idealul kantian de autonomie formulat în imperativul categoric.

A fi autonom implică a fi integru, adică permanent în acord cu propria ta maximă morală și implicit cu legea morală universală. Menținerea permanentă a integrității îl face pe individ să fie mereu congruent cu sine însuși din punct de vedere moral, și deci să fie autentic.

Cea de a doua înțelegere a autonomiei ca autenticiate reprezintă capacitatea de a trăi în acord cu cine suntem, adică cu propriul nostru sistem de valori, credințe. Vorbim astfel de autonomia ca autenticitate expresivă (Sandu, 2012a).

Autenticitatea expresivă reprezintă punerea în act a autonomiei făcându-se trecerea de la nivelul intenției la cel al acțiunii. Autonomia kantiană vizează voința liberă și aspectele de intenționalitate ale deciziei etice. Autonomia ideală presupune raționalitatea perfectă a ființei umane. Este posibil ca rezultatele unei acțiuni să nu depindă exclusiv de intenția noastră. Singurul lucru asupra căruia avem deplin control îl reprezintă propria voință (Kant, 2007). Ca atare, autonomia kantiană este autonomia voinței supusă controlului rațiunii.

Autonomia ca autenticitate ține cont de faptul că indivizii nu decid întotdeauna exclusiv rațional. În procesul deciziei umane intervin emoțiile pozitive, sau negative, atitudinile, paternurile comportamentale, dispozițiile afective, nivelul de inteligență, educația etc.

Autonomia ca autenticitate vizează decizia etică în act, sau cu alte cuvinte, capacitatea de agent a individului ca actor social.

Autenticitatea vizează în mod permanent de raportare la sine și la ceilalți, consecvent cu propriile valori și credințe. Integritatea nu mai acționează la nivelul voinței libere ci la cel al acțiunii. Autenticitatea implică autocunoaștere, acceptare și apreciere de sine.

Autonomia ca autenticitate nu ne îndepărtează de idealul imperativului categoric, dar îl particularizează la situația concretă a agentului moral în calitatea sa de actor social.

Autonomia expresivă ține cont de contextul construcției sociale, a deciziei etice, adică de acțiunile comunicative la care agentul moral este parte, morala comună din societatea în care trăiește, procesele socializante la care a fost supus, nivelul cognitiv și starea de sănătate. Autenticitatea expresivă poate fi modificată de exemplu prin modificarea chimismului cerebral prin intermediul unor substanțe psihotrope.

Ingmar Persson și Julian Savulescu (2012) sugerează necesitatea "ameliorării morale" prin intermediul unor substanțe ce reduc anxietatea, răspunsul la frustrare etc. Se ridică bineînțeles o întrebare cu privire la realitatea autonomiei în contextul în care comportamentul individual este dependent de factori de personalitate ce nu țin de voință.

Autonomia relațională

Conștiința de sine rațională nu este un fapt psihologic, ci o abstractizare de natură filosofică. Reflecția reală care duce la decizia etică se suprapune doar parțial peste idealul rațiunii practice. Multe decizii autentice, consecvente cu sine însuși, ale individului, sunt luate fără o reflecție explicită asupra conținutului moral al deciziei. Decizia etică curentă este rezultatul procesului de socializare și de internalizare a normelor morale ale comunității, în care individul își desfășoară activitatea. În societatea patriarhală de exemplu, este larg acceptată supremația bărbatului asupra femeii, violența în familie fiind considerată legitimă. O femeie care acceptă agresiunea, chiar violența soțului său, refuzând nu numai depunerea unei plângeri împotriva acestuia, ci chiar și despărțirea de soțul agresor, își exercită autonomia decizională, în sensul deciziei asupra propriei situații. Această decizie însă nu este una rațională care să denote în mod neaparat o profundă reflecție asupra propriei condiții, ci mai degrabă un răspuns cultural la agresiunea la care este supusă. Traducerea patternurilor culturale în

atitudini și acțiuni au la bază o strategie comunicativă ce vizează poziționarea individului în comunitate.

Socializarea anticipativă deviantă poate gestiona accesul nelegitim la resurse printr-un proces de construcție socială a unei "valori morale alternative". Acceptabilitatea socială și controlul social sunt determinate pentru gestionarea autonomiei relaționale. Individul este autonom, adică își autogestionează propria viață și propriile decizii în limitele constructelor sociale pe care și le-a internalizat. Un construct social reprezintă un model interpretativ comportamental, rezultat în urma unui proces de negociere socială a interpretării, pe care membrii comunității o acordă unui lucru sau fenomen. Autonomia însăși este obiectul unei astfel de construcții sociale care pune individul în centrul atenției. Modernitatea centrată pe individ crează un model de societate bazat pe triada *autonomie-autenticitate-individualitate*. Modelele de societate bazate pe societate organică eșuează în impunerea autonomiei ca valoare centrală, ele având inherentă heteronomia ca expresie a etosului comunitar. Abordarea paternalistă este expresia recunoașterii diferențelor intrinseci între indivizi la fel ca și în cazul autonomiei, iar în cazul paternalismului reprezintă accentuarea neîncrederii în capacitatea individului de a funcționa autonom. Paternalismul reprezintă o funcționare defectuoasă a responsabilității față de celălalt. Altul este văzut ca scop în sine dar și ca mijloc de exercitare a grijii ca datorie față de celălalt, încălcându-se astfel imperativul categoric (de a considera omul întotdeauna ca scop și niciodată ca mijloc). Autonomia relațională este o teorie venită să integreze conceptul de autonomie în modelul construcției sociale a realității. Individul nu poate fi autonom decât în procesele de interacțiune socială și în limitele în care acțiunile comunicative la care este supus îi permite accesul la strategii de putere și la consens.

Autonomia relațională este o dezvoltare a viziunii asupra autonomiei expresive. În construcția teoriei autonomiei relaționale se pornește de la definirea autenticității față de propriul sine ideal (Bandura, 2000; 2001).

Autonomia ca autodeterminare o înțelegem ca exprimare de sine în context social. Autodeterminarea este înțeleasă ca self-management în contextul interacțiunilor sociale în care individul este parte. Modelul autonomiei relaționale contrastează cu modelul clasic al individului autonom. Autonomia apare în interacțiunea socială și este o măsură a acestei interacțiuni. Pentru exercitarea autonomiei este necesară interacțiunea socială. Autenticitatea se plasează la nivelul interacțiunii sociale, autonomia fiind o măsură a calității interacțiunii sociale. Autonomia este un dat transcedental, ea variind în funcție de situație. Pornind de la observațiile lui Kohlberg (1981) preferăm să înțelegem autonomia ca o creștere graduală a intensității autodeterminării pe o scală ce cuprinde anomia morală, obediința ca evitare a pedepsei, complianța ca acțiune în vederea gratitudinii, conformitatea ca acțiune bazată pe respectul față de norme, adeziunea ca atitudine proactivă datorită respectului față de valori. Această scală a autonomiei relaționale are în punctele terminus deplină anomie și respectiv autonomia rațională kantiană. Dualitatea heteronomie-autonomie este o expresie a relației cu celălalt în construcția propriei identități.

Pentru Thomas Scanlon (1972), o persoană trebuie să se privească pe sine ca independentă în decizie, alegând liber ce să creadă, și având posibilitatea alegerii între mai multe opțiuni (Jennings, 2007). Contextul definirii autonomiei este cel social-politic, aceasta fiind corelată cu responsabilitatea și cu capacitatea de a fi subiectul unei acțiuni coercitive. Fundamentele teoretice ale concepției lui Scanlon se regăsesc în operele lui Immanuel Kant și Stuart Mill.

Robert Paul Wolff (1970) plasează autonomia în contextul confruntărilor între indivizi pentru control. Conceptul de autonomie este plasat în contextul dezbaterilor de filosofie politică, asupra compatibilizării autonomiei individului cu legitimitatea autorității. Este propusă o decizie consensuală ca modalitate de compatibilizare a intereselor indivizilor. Pentru a sublinia rolul conceptului de autonomie în forma culturii moderne, Joe Feinberg (1972) propune o societate în care indivizii să posede toate celelalte virtuți, fiind lipsită de tiranie, dar

în care să nu fie prezentă autodeterminarea. Această societate este văzută ca lipsită de umanism și demnitate. Autonomia este cea care permite unei persoane să fie demne de respect din partea celorlalți.

Robert Hughes (1993), Jean Bethke Elshtain și Cloyd Timothy (1995) asociază autonomia și autodeterminarea cu dezordinea socială. Hughes (1993) sesizează existența unui vid în miezul culturii americane contemporane, și o senzație omniprezentă a entropiei. Alan Wolfe (2001) discută despre libertatea morală în corelație cu libertatea politică (Jennings, 2007) și individuală. Contextul definirii termenului de autonomie este acela al societății contemporane americane bazate pe individualism, Wolfe (2001) făcând cu instrumente sociologice (Paden, 2003), o corelație dintre definirea virtuților și conceptul de viață bună (Fatic, 2013).

Pentru Lawrence Kohlberg (1981), autonomia solicită conștiința de sine și deliberare conștientă de sine în ceea ce privește supunerea la reguli, fiind un stadiu de deplină maturitate al dezvoltării morale în care individul acceptă regulile și le înțelege ca modificabile, bazate pe o judecată dreaptă asupra regulilor, legilor, tradițiilor, obiceiurilor și normelor societății, alegând conștient și detașat pe care dintre acestea să le urmeze.

Autonomia, așadar, conturează printr-o întreagă clasă de idei, care converg în a afirma în termeni morali dreptul individului de a trăi liber viața, în manieră proprie, atâta timp cât nu dăunează celorlalte persoane, fiind sincer cu sine însuși. Teoriile filosofice, sociale, politice și psihologice, care definesc acest termen, constituie o parte semnificativă a culturii vestice contemporane.

*

* *

Din punct de vedere istoric, conceptul de autonomie ne parvine pe două filiere distincte, și anume viziunea kantiană și cea milliană. Julian Săvulescu (2007) prezintă autonomia în sens kantian, ca un drept al individului la autodeterminare.

Deliberarea asupra valorilor este în egală măsură importantă, ca și cea asupra consecințelor. Julian Săvulescu consideră că adevărata autonomie este rezultatul confruntării dintre dorința de a acționa pe baze raționale, și preocuparea de a fi rațional.

Pentru Christman (2009), autonomia morală se referă la capacitatea individului de a-și impune legea morală obiectivă și constrângătoare, fiind recunoscută ca principiul general al vieții morale. Persoana autonomă este, în viziunea kantiană, modelul persoanei morale. Autonomia morală constă în autoimpunerea legii morale, care nu poate proveni în nici un caz din simțuri sau dorințe, sau din alte aspecte contingente, și de aceea trebuie să fie universală. Imperativul categoric kantian propune autonomia ca valoare etică, înțeleasă ca virtute de a acționa în consecvență cu legea universală. În virtutea aceluiași principiu al imperativului categoric trebuie să acționăm în așa fel încât să nu dăunăm libertății și exercitării autonomiei celorlalți (Guyer, 2004).

Principiul de independență înțeles în sensul de autonomie a făcut ca legiuitorul român să interzică de exemplu judecătorilor să facă parte din sindicate, partide politice sau să desfășoare activități economice altele decât cea didactică.

Înțelegerea comună a termenului de independență vizează „situația unei persoane care judecă lucrurile și acționează în mod independent, neinfluențată de alții” (Luca, Bulancea, 2008). Literatura de specialitate definește independența ca „atribut al funcției care îi permite judecătorului să acționeze în realizarea actului juridic și, mai ales, să decidă, doar în baza legii și a propriei conștiințe, fără nici o subordonare sau influență”⁷ (Popa, 2007).

Cea mai importantă miză a principiului independenței magistraților este cea sistemică și anume a independenței justiției ca

---

⁷ Proiect pentru un nou Cod de etică al judecătorilor din România elaborat de C.S.M. în colaborare cu Seminarul ProEtica al Departamentului de Filosofie al Universității Babeș Bolyai din Cluj-Napoca, ca urmare a acțiunii de implementare a Codului deontologic al judecătorilor și procurorilor. Disponibil online la adresa: <http://www.alexandrina-radulescu-csm.ro/docs/proiect-cod-etica.pdf>.

întreg. Independența justiției este o garanție a statului de drept și a existenței reale a separării puterilor în stat (Pivniceru, Luca, 2008).

Democrațiile reale consolidate conțin două elemente semnificative și anume democrația electivă sau alegerile libere și garanțiile constituționale și constituirea statului de drept (Nemțoi, 2014). Statul de Drept presupune domnia legii în condițiile existenței unor garanții echitabile cu privire la drepturile cetățenilor și la funcționarea predictibilă a instituțiilor statului. Chiar în condițiile unei majorități absolute politic în organele administrative sau politice, acestea nu își pot impune arbitrar voința decât în limitele legii, ale Constituției și Convențiilor internaționale. Inclusiv modificarea legii poate fi făcută doar în consecvență cu Constituția și Convențiile internaționale. Statul garantează drepturile civile și politice, restrângerea acestora putând fi făcută doar pentru motive de utilitate publică și cu respectarea principiului proporționalității. Este rolul justiției în diversele sale instanțe inclusiv a Curții Constituționale de a asigura funcționarea Statului de Drept (Sandu, Căbălău, 2014).

Una din caracteristicile modernității o reprezintă extinderea publicurilor care iau parte la deliberarea civilă și la cea politică. Pentru autor, raționalitatea și deliberarea reprezintă o caracteristică esențială a sferei publice moderne (Sandu, 2013b). Modificarea publicurilor și accentuarea *diferențelor*, duce la apariția diferitelor voci active în sfera publică (Habermas, 1998). Afirmarea individualității și a autonomiei specifică modernității post-kantiene duce la constituirea unor “instanțe de de-privatizare a comunicării” (Sandu, 2013b) inducând o atitudine critic-informată de facilitare a exprimării în sfera publică (Vlăduțescu, 2014b). Apariția sferei publice constituie un instrument de legitimare politică și de reconstrucție a democrației liberale în conjuncție cu cea a statului de drept. Democrația modernă liberală include ideea Statului de Drept ca fiind singurul în măsură a garanta libertățile individuale. Sistemul legislativ modern este unul pozitiv, fiind în mod obligatoriu individualizat. Legile sunt emise de un legiuitor iar încălcarea acestora fiind sancționată de stat (Habermas, 2001; Sandu, 2013b). Problematika *garanțării drepturilor omului* este corelativă cu cea a suveranității

poporului, ca două surse distincte de legitimare a exercitării puterii. Constituționalismul limitează capacitatea legiuitorului chiar care reprezintă o majoritate absolută a poporului în capacitatea de a încălca drepturile fundamentale ale omului, precum și o serie de principii fundamentale de drept constituțional (Habermas, 2001). Democrația constituțională trebuie să codifice atât drepturile fundamentale ale cetățenilor, cât și suveranitatea populară, ambele fiind intuiții originale puse la baza democrației constituționale (Sandu, 2013b).

Vorbindu-se de rolul “legislator negativ”⁸ al Curților Constituționale prin asigurarea controlului de constituționalitate, Curtea Constituțională, sau alte instanțe limitează abuzul de drept (Ignătescu, 2013). Curtea Constituțională și-a exercitat în repetate rânduri rolul de “legislator negativ”, prin soluția de neconstituționalitate dată în cazul unor legi adoptate de parlament cu o largă majoritate bazat pe suportul popular (Vlădilă, 2014). În anul 2012, Curtea Constituțională a invalidat referendumul de demitere a președintelui, datorită neatingerii pragului electoral de 50% necesar, ceea ce a statuat faptul că democrația constituțională și Statul de Drept se îndepărtează de tirania majorității, înlocuind-o cu domnia legii (Sandu, 2013b). Jürgen Habermas consideră modelul democrației deliberative ca bază a unificării principiului domniei legii cu cel de suveranitate absolută a poporului. Constituționalismul și Statul de drept sunt istoric plasate în opoziție cu despotismul. Jürgen Habermas consideră procesul de democratizare ca fiind unul de “îmblânzire a puterii” și diminuarea violenței în exercitarea acesteia, făcând referire la cele două cuceriri ale democrației contemporane: instituționalizarea egalei libertăți a fiecărui cetățean precum și creșterea eficacității administrative a statului (Habermas, 2013). Domnia legii și raționalizarea aparatului administrativ – consideră Antonio Sandu – duce la transformări

---

⁸ A fost utilizat termenul de “legislator negativ” cu înțelesul dat de CCR în cuprinsul Deciziei Nr.448 din 29 octombrie 2013 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 40 alin. (3) din Legea nr.41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune. Publicată în Monitorul Oficial nr. 5 din 07.01.2014.

semnificative în substanța puterii statului și în exercitarea autorității publice. Substanța dreptului internațional a suferit o serie de transformări ce vizează trecerea de la coordonare la o reală cooperare internațională (Sandu, 2013b). Funcționarea Statului de Drept nu solicită doar mecanisme instituționale de garantare a supremației legii ci și o reală independență a magistraților, nu doar una formală. Independența reală presupune abținerea politicianului de a interveni în problemele justiției sau de a face declarații cu privire la procesele aflate pe rol (Sandu, Căbălău, 2014).

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *autonomiei ca valoare etică*, invităm studenții să citească capitolul “Teoria dezvoltării morale (L. Kohlberg)”, din Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 43-47.

Sarcină de lucru 2:

Realizați un eseu cu tema: *Autonomie și responsabilitate*.

SI.3.3. Autonomia și autenticitate

În sensul lui John Stuart Mill (1999), autonomia este corelată cu exercițiul alegerii și implicării rațiunii în procesul de alegere. John Stuart Mill corelează autonomia cu individualitatea și originalitatea. Opțiunea către libertate implică, pentru Mill (1999), sprijinul pentru originalitatea alegerilor. Autonomia este subminată de lene și

pasivitate. Cei care realizează alegeri controversate sunt mult mai autonomi, decât cei care se supun necritic unor obiceiuri și status-quo. Încătușarea voinței este privită ca o depărtare de către propria viață, și o înrobire în fața obiceiurilor și modelelor, indiferență față de propria individualitate și lipsă de originalitate (Săvulescu, 2007).

Termenul de autonomie nu este prezent explicit în opera lui J. S. Mill (cf. Arneson, 1980). Pentru Mill (1999), libertatea constă în a face ceea ce dorești. Sensul pe care-l dă termenului de libertate este interpretat ca fiind cel de autonomie. Individul este capabil să ia propriile decizii în acord cu propria judecată și cu propria dorință. Manifestarea de voință a individului nu ar trebui să fie limitată, decât de principiul respectării autonomiei celorlalți. Autonomia are un sens în corelație cu acțiunea și cu capacitatea de a acționa. De aceea, individul care acționează liber poartă denumirea de agent. Autonomia milliană poate fi corelată cu autopercepția stării de bine. Individul ca agent acționează în conformitate cu propria definiție a stării de bine, indiferent dacă aceasta este una rațională, instinctuală, intuitivă, impulsivă sau aparent nejustificată.

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *autonomiei* și *autorealizării*, invităm studenții să lectureze capitolul “Autonomia pacientului în contextul îngrijirilor medicale” din Sandu, A., Cojocaru, D., Oprea, L. (2013). Autonomia pacientului în contextul îngrijirilor medicale (pp: 125-165). În Oprea, L., Gavrilovici, C., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (coord.), *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de învățare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *autonomiei* și *autorealizării*, invităm studenții să lectureze

capitolul Goodin, R. (2006). Utilitatea și binele (pp. 269-276). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 3:

Rezolvați următoarele dileme etice (atât în manieră deontologică, cât și utilitaristă):

- Răspundeți de o cale ferată, având doar posibilitatea de a schimba un macaz. Trenul a fost sabotat și nu are sistem de frânare. Un grup de teroriști au legat pe una din cele 2 trasee pe care poate circula trenul, un grup de 6 persoane, și pe celălalt traseu, o singură persoană. Trenul are stabilit ca traseu linia unde sunt legate cele 6 persoane. Dumneavoastră puteți schimba macazul, alegând, în mod voit, moartea unei persoane, în locul celor 6, sau puteți alege să nu faceți nimic, caz în care intervenția Dumneavoastră nu modifică situația, dar lăsați astfel să moară 6 persoane.

- Soția unui cetățean este bolnavă cu o formă severă de cancer. Cetățeanul află că există un medicament experimental, care o poate vindeca pe soție, dar singurul flacon din respectivul medicament se află în posesia unui farmacist, care cere o sumă exorbitantă de bani, pe care cetățeanul nu o deține și de care nu poate face rost. Singura soluție este ca cetățeanul să fure medicamentul de la farmacist sau să accepte moartea soției.

- Rezolvați aceeași problemă de la punctul 2, dar persoana bolnavă este orice altă persoană.

- Sunteți o persoană cu drept de decizie în politicile sanitare. Aveți de ales între Programul Național de Diabet și Programul Național de Cancer. Dar unul din cele 2 programe poate fi finanțat integral, iar la celălalt trebuie să se renunțe. În ambele situații vor exista pacienți datorită închiderii programului. Cum alegeți care program va continua?

- Sunteți responsabil cu transplantul într-un spital cu renume. Pentru transplant este disponibil un singur rinichi și sunt 10 pacienți pe lista de așteptare. Cei 10 pacienți au vârste între 10 și 75 de ani, dar pacienții a căror vârstă este mai mare, cu atât sunt persoane mai

influențe, cu posibilități financiare din ce în ce mai mari, și din ce în ce mai apreciate de publicul larg. Cum selectați persoana care va beneficia de acel rinichi?

**Etica deontologică vs. Etica utilitaristă și
Consecințialistă în transplantul renal Antonio
Sandu, Ana Caras - Lectură suplimentară**

În mass media⁹, la sfârșitul lunii august 2013 a apărut o controversă cu privire la etica în politicile de transplant, generată de faptul că un celebru artist în vârstă de peste 70 de ani primește un rinichi, de la un donator aflat în moarte cerebrală, după numai 3 zile de așteptare pe lista de transplant. Reprezentanții unor ONG-uri implicate în asistența socială și îngrijirea pacienților cu insuficiență renală cronică, critică acceptarea intervenției chirurgicale de către actor, și realizarea efectivă a transplantului de către medicul care a efectuat operația, arătând că pe lista de așteptare pentru transplant se află persoane tinere care așteaptă de peste 7 ani să primească un organ compatibil, unele dintre acestea cu risc ridicat de deces. Critica realizată de reprezentanții ONG arată că situația financiară, și mai ales larga popularitate a pacientului – și implicit transferul de notorietate către medicul care realizează operația – au fost criteriul pentru realizarea preferențială a transplantului.

În acest studiu de caz, pornim de la declarația directorului centrului de transplant care a efectuat operația, conform căreia eligibilitatea pentru transplant este dependentă de valoarea socială a pacientului (declarația medicului a fost preluată din presa locală). Noi vom argumenta că, atât pacientul, cât și medical, au procedat corect din punct de vedere deontologic: pacientul a acceptat tratamentul care îi

⁹ Lectura suplimentară conține articolul ce a fost publicat inițial în limba engleză: Sandu, A., Caras, A. (2013c). Kantian Ethics vs. Utilitarian and Consequentialist Ethics in the Kidney Transplant (pp. 335-339). În Sandu, A., Caras, A. (eds). *Proceedings of International Scientific Conference Tradition and Reform Social Reconstruction of Europe*, November 7-8, 2013, Bucharest.

poate salva viața, făcându-și astfel datoria față de propria persoană, iar medicul care a efectuat operația a acționat în spiritul datoriei față de propriul pacient, și în respectul principiilor beneficienței și non-maleficienței.

La nivelul politicii de transplant se poate pune problema unei situații de discriminare pe baza valorii sociale a pacientului. Facem o distincție între abordarea deontologică, conform căreia viața și starea de sănătate sunt valori care trebuie apărute în mod egal pentru toți pacienții, indiferent de poziția lor socială, și abordarea utilitarist-consecvenționalistă, care justifică o situație privilegiată în funcție de valoarea socială ca utilitate socială potențială a pacientului, și implicit a maximizării binelui social generat prin alegerea făcută – numărul de persoane care vor aprecia creația artistului.

Subliniem existența unui conflict între valoarea vieții umane în general, și valoarea unei vieți particulare, a unei persoane semnificative în comunitate. Perspectiva utilitaristă pune în discuție, în cazul de față, alegerea între o persoană cunoscută, care este pe drept o personalitate a lumii culturale, care însă va performa cu succes un număr relativ scăzut de ani, din cauza vârstei, și un tânăr necunoscut, care ar putea deveni orice, fie un geniu, fie un terorist, dar care va acționa în plan social un număr mai mare de ani.

Vom evidenția faptul că și deciziile etice pornind de la starea cea mai gravă, respectiv de la prognosticul cel mai favorabil, sunt de asemenea alegeri realizate din perspectiva utilitarist-consecvenționistă, întrucât vizează maximul de bine pentru un număr maxim de beneficiari, iar binele este definit prin starea de sănătate preconizată după efectuarea intervenției chirurgicale.

Perspectiva deontologică de inspirație kantiană vizează caracterul intrinsec drept sau nedrept al unei acțiuni, indiferent de consecințele acesteia. Aceasta este o perspectivă esențialistă care are la bază premisa că există o valoare morală în sine, care poate fi cunoscută agentului moral și care trebuie să-i determine acestuia caracterul moral al propriilor acțiuni. Principiile etice ar trebui evidențiate de însăși ordinea naturală a lucrurilor, întrucât norma morală este o maximă

universală. Identificarea acesteia reprezintă, în opinia noastră, esența autonomiei agentului moral. Aplicarea în practică a normei morale asigură corectitudinea morală a comportamentului, indiferent de consecințele acestuia. Valorile morale sunt incluse în principii, și derivă din acestea, ca o consecință logică. Ca atare, valorile morale sunt de asemenea universale (Sandu, Caras, 2013b).

În eticile construcționiste pe de altă parte, considerăm noi, valorile morale sunt rezultatele unei acțiuni colective de negociere a interpretărilor asupra a ceea ce are cu adevărat valoare. Principiile reprezintă modul în care comunitatea interpretativă alege să transpună în practica socială valorile etice. La nivelul oricărei practici sociale vom avea valori etice constitutive și valori etice operaționale. Cele dintâi stabilesc fundamentul etic al unei practici sociale, în timp ce cel de-al doilea set de valori guvernează procesul de implementare socială a celor dintâi valori. Odată acceptate valorile și principiile într-o comunitate interpretativă, acestea capătă valoare constructivă, similară cu cea a esențelor în eticile esențialiste.

Procesul de construcție socială este continuu, fiind mediu structurat al interacțiunii sociale. De aceea el nu este conștientizat de agenții morali care alocă constructelor o valoare de esență. Doar procesele de deconstrucție pot evidenția pactul interpretativ care statuează o valoare morală și o implementează sub forma unor principii ale acțiunii etice. Noi considerăm așadar, că eticile principiiste sunt astfel de modele de construcție socială a principiilor etice, care evidențiază postulatele etice acceptate de către o comunitate, ca fiind moralitate comună, și le transformă în principii de practică, ca și cum ar avea o valoare esențială în sine. Eticile principiiste pot fi considerate, în opinia noastră, ca aparținând, la limită, paradigmei deontologice, doar sub aspectul decidabilității etice. Justificarea etică a acțiunilor se face prin raportarea la principiu, fie în calitatea sa de esență, fie de construct social, ambele însă având valoare de maximă morală. Revenind la cazul menționat în introducere vom analiza din perspectivă deontologică – în înțelesul deontologiei ca etică a acțiunii conform unor principii etice

obligatorii universal valabile, indiferent dacă acestea au valoare esențială sau una de construct social – poziția celor 3 actori: *pacientul*, *medicul* care a efectuat operația și respectiv *instituțiile* și *serviciile* abilitate în realizarea și implementarea politicilor de transplant.

Perspectiva libertariană și utilitaristă

Perspectiva libertariană include, printre criteriile de selecție a pacienților pentru transplant, capacitatea de a plăti pentru serviciu, vârsta pacientului, valoarea socială a individului și gradul de autonomie socială a acestuia (Holman, 2011). Capacitatea economică a pacientului vizează o tranzacție înafara cadrului comunitar asupra surselor de organe pentru transplant. Despre criteriul economic, ca și criteriu de selecție a beneficiarilor transplantului, ne limităm la a sublinia caracterul neechitabil și cu potențial de discriminare a unor populații marginale. Politicile de sănătate preponderent libertariene pot defavoriza anumite populații vulnerabile, categoriile paupere ale societății, și pot încuraja practici ilegale de vânzare a organelor (Holman, 2011). Existența unor categorii paralele de populație care beneficiază, și care nu beneficiază de terapiile de prelungire a vieții, printre care putem regăsi și transplantul de organe, sunt văzute ca surse de inechități majore (Haris, 2004) cu risc de opresiune și de subminare a ordinii sociale. Susținem caracterul injust al creerii unor categorii de populații cu speranță de viață crescută, datorită inegalităților economice (Sandu, 2013a).

Perspectiva utilitaristă aduce în atenție principiul utilității sociale, prin maximizarea bunăstării și minimalizarea suferinței pentru un număr cât mai mare de indivizi. Bilanțul bunăstării cuprinde o componentă de analize cost-beneficiu la nivel social, ca fundament al deciziei etice privitoare la oportunitatea oricărei terapii de prelungire a vieții inclusiv a transplantului. Drept criteriu utilitarist de selecție a pacienților pentru transplant a fost invocată calitatea vieții după transplant QALY (Quality Adjusted Life Years) – criteriu ce capătă o pondere mai mare decât urgența clinică. Apare drept criteriu și

productivitatea estimată post transplant a individului pentru societate (Holman, 2011). Obiecțiile vizează discriminarea unor categorii defavorizate pe criterii economice a suferinței de maladii handicapante social, etc. Sunt de asemenea în calcul criterii precum: urgența, speranța de viață, compatibilitatea gradul de limitare a resurselor, capacitatea de a suporta tratamentul post transplant (Holman, 2011).

Perspectiva pacientului

Pacientului i se reproșează în mass-media că a acceptat transplantul după numai 3 zile de așteptare pe lista posibililor beneficiari de transplant, în defavoarea unor alți pacienți, care așteaptă de mai mulți ani. Din perspectivă deontologică, nu considerăm relevante vârsta pacientului, poziția socială, prestigiul și averea. Considerăm implicit existența unei dileme etice, în care pacientul se poate confrunta, și anume valoarea propriei vieți versus valoarea altei vieți umane.

Am eliminat criteriul vârstei, poziției și statutului social, întrucât acestea au un caracter de accident pentru condiția umană, iar principiile etice universaliste nu pot ține cont de particularități și specificități a diferiților agenți morali. Eticile universaliste formulează principii obligatorii pentru toate categoriile de agenți morali, indiferent de situația lor particulară. Ele nu sunt așadar contextuale, sau contextualizabile. Pacientul se află în situația de a alege între viața proprie și viața altor persoane. În opinia noastră, o singură situație necesită analiza, cea în care pacientul ar putea beneficia de o altă terapie care să-l mențină în viață, chiar și cu prețul unei calități scăzute a vieții, și ar exista pe lista de transplant persoane de care pacientul să fie conștient că în lipsa transplantului imediat sunt condamnate la moarte. În oricare altă situație, pacientul are de ales valori egale, întrucât viața proprie, sau a oricărui alt semen, sunt vieți umane, și ar trebui considerate ca egal importante. Principiul respectului autonomiei îi oferă dreptul pacientului de a alege între valori egale, viața proprie ca cea mai apropiată pentru sine dintre cele două valori.

În situația excepției sus menționate, doar în cazul în care pacientul ar fi conștient de situația particulară a unui alt pacient, care în lipsa transplantului se află în iminență de deces, și este compatibil cu organul deja existent, ar putea fi invocată o datorie morală a pacientului în cauză, de a sacrifica calitatea vieții proprii pentru viața celui alt pacient.

Nu este însă natural să presupunem că pacientul în cauză are o cunoaștere exactă asupra listei de transplant, respingem așadar ca neplauzibilă excepția invocată. În concluzie, din punct de vedere deontologic, pacientul a optat corect pentru viața proprie, exercitându-și autonomia. Datoria față de propria viață poate fi considerată un argument suplimentar că pacientul a acționat corect din punct de vedere deontologic.

Perspectiva chirurgului care efectuează transplantul

Chirurgul care efectuează transplantul nu ar trebui să se afle în nici o dilemă etică, întrucât el acționează în favoarea pacientului său, respectând principiul beneficienței și al non maleficienței. Medicul care realizează astfel de operații nu ar trebui încărcat, în opinia noastră, cu necesitatea unor decizii etice care exced aplicarea efectivă a unui set de principii deontologice, cum sunt cele menționate. Situația particulară în care s-ar afla medicul, dacă pe lângă calitatea sa de medic curant ar fi implicat în gestionarea resurselor de organe pentru transplant, nu face obiectul acestui etaj al analizei, întrucât aceasta este un alt status și implică un alt nivel al analizei etice. Subliniem doar că o ipotetică situație, în care medicul care efectuează transplantul este implicat și în gestionarea resurselor pentru transplant, l-ar pune pe respectivul medic într-o dilemă etică, de a alege viața, sau cel puțin calitatea vieții propriului pacient, și cea a altor pacienți existenți. Ieșirea din dilemă ar putea fi renunțarea voluntară la una dintre poziții, fie prin delegarea altui coleg să efectueze operația, fie prin abținerea cu privire la repartizarea organelor pentru transplant.

Perspectiva decidenților și a politicilor de sănătate

Din punctul de vedere al decidenților, a tuturor celor implicați în crearea și implementarea politicilor de transplant, perspectiva deontologică ar porni de la respectul egal pentru valoarea vieții tuturor pacienților. Egalitarianismul este în opinia lui (Huzum, 2013) curentul din filosofia politică și etică care apără ideea de dreptate socială, pe baza unor egalități substanțiale între membrii comunității. Egalitarianismul vizează principiile fundamentale ale dreptății, care creează standarde de evaluare morală și care permite evaluarea gradului de dreptate sau nedreptate a unei situații, practici, politici (Huzum, 2013). Autorul menționat face distincția între egalitarianismul distributiv și egalitarianismul relațional. Egalitarianismul distributiv se referă la egalitarianismul șansei, egalitarianismul oportunităților și egalitarianismul resurselor. Distribuția dreptății vizează resursele existente la nivelul societății, și la avantajele existente în cadrul acestora (Rawls 2012; Huzum, 2013). Aplicarea acestui principiu în politicile de transplant vizează oferirea unei șanse egale tuturor potențialilor beneficiari de a accede la tratament.

Datorită caracterului limitat al resursei de organe pentru transplant, nu se poate vorbi de o egalitate de beneficii. Nu toți beneficiarii potențiali vor putea efectiv beneficia de transplant. Ca atare se impune constituirea unor politici cu privire la egalitatea de șanse de a accede la transplant. Simpla tragere la sorți, de exemplu, a ordinii beneficiarilor, nu este în opinia noastră echitabilă, întrucât nu respectă egalitatea de oportunități. Criterii precum compatibilitatea dintre organul disponibil și pacient, riscul de deces al pacientului în lipsa transplantului, speranța de viață, etc., pot constitui criterii care să realizeze o echitate a șanselor de supraviețuire și de maximă calitate a vieții, chiar în lipsa unei egalități a oportunităților terapeutice. Criteriile menționate nu mai fac însă parte din sfera deontologică, întrucât se îndepărtează de universal, intrând în particularul cazuisticii morale. Criteriile menționate sunt de natură consecvenționalistă. Deciziile etice pornind de la starea cea mai gravă, prognosticul cel mai favorabil sunt

de asemenea alegeri realizate din perspectiva utilitarist consecvenționistă, întrucât vizează maximul de bine pentru un număr mare de beneficiari, unde Binele este definit prin starea de sănătate așteptată după intervenția chirurgicală. Simpla abordare cronologică, pe baza unei liste de așteptare, nu reflectă nici ea egalitatea de șanse la o viață cât mai bună, întrucât unora dintre pacienți li se poate ameliora semnificativ calitatea vieții, prin alte procedee terapeutice, în timp ce alții veniți mai la urmă în listă, se pot afla la iminența decesului în lipsa transplantului. Considerarea echității și egalității de șanse deschide așadar drumul spre o analiză consecvenționistă, ca sursă a deliberării etice. Dacă din punct de vedere deontologic, fapta poate fi sau nu morală *per se*, din punct de vedere consecvenționist evităm discuția dintre bine și rău, transferând-o în termeni de consecințe ale deciziei. Deontologia deschide drumul judecății morale asupra caracterului faptelor agentului moral în timp ce consecvenționismul deschide drumul deliberării etice asupra consecințelor posibile asupra acțiunii etice. O acțiune poate părea nedreaptă din perspectiva unui egalitarianism subiectiv și strict deontologic, dar își poate căpăta caracterul just, din prisma consecințelor sale. În cazul menționat subliniem existența unui conflict între valoarea vieții umane în general, și valoarea unei vieți particulare a unei persoane semnificative în comunitate. În acest context este util să atragem atenția cu privire la posibilitatea unor abuzuri de reglementare în domeniul eticii, similare cu abuzul de drept, care este discutat în contextul normativității juridice (Ignătescu, 2013). Perspectiva utilitaristă pune în discuție în cazul de față, alegerea între o persoană cunoscută, care este pe drept o personalitate a lumii culturale, care însă va performa cu succes un număr relativ scăzut de ani datorită unei vârste înaintate, și un tânăr necunoscut ales ipotetic în listă care ar putea deveni orice, fie un geniu, fie un terorist, dar care ar putea acționa în plan social un număr mai mare de ani. Această dilemă introduce perspectiva utilitarist-consecvenționistă, situația privilegiată în funcție de valoarea socială ca utilitate socială potențială a pacientului, și implicit a maximizării binelui social, generat prin alegerea făcută – numărul de persoane care

vor aprecia creația artistului. Această deliberare etică iese din sfera egalitarianismului, postulând valori sociale diferite a vieții indivizilor, și nu poate fi, în opinia noastră, recunoscută drept criteriu de decizie deontologică acceptabil. Pe de altă parte, la nivelul moralității comune în ciuda declarațiilor egalitarianiste se acceptă tacit o valoare diferită a vieții pentru persoanele cu o poziție socială privilegiată. Conflictul de valori este la nivelul moralității comune, care cere, pe de o parte, echitate și egalitate în fața legii, dar pe de altă parte acceptă inechitatea unor poziții privilegiate. În cazul analizat, alegerea consecvenționistă în baza valorii sociale este contra-intuitivă din perspectiva egalitarianistă și deontologică. Alegerea însă, ar părea justificată din perspectiva unui bine social ipotetic. Opinăm că dilema este însă falsă complet, întrucât categoriile de bine comparate sunt din sfere diferite ale realității sociale, primul vizând valoarea vieții, face parte din sfera valorilor fundamentale legate de ființa umană, iar cel de al doilea legat de utilitatea potențială a artistului, ca instrument de creare a bunăstării sociale, care este din sfera bunăstării și ca atare de ordin secund.

Concluzii

Concluzionând cele analizate, susținem ideea conform căreia, atât pacientul cât și chirurgul care a efectuat operația, au procedat etic în limitele deontologice ale datoriei față de propria sănătate, în cazul pacientului, datoriei față de propriul pacient și a respectării beneficienței și non-maleficienței ca principii de practică, în cazul medicului. În cazul decidenților, susținem că etica deontologică este insuficientă pentru a asigura o reală egalitate de șanse la o viață mai bună. Ne alăturăm ideii de analiză consecvenționalistă în teoria deciziei etice cu privire la politicile de transplant. Ne disociem de utilitarismul inconsecvent, care în numele maximizării binelui social, mixează nelegitim palierul valorii vieții, cu cel al valorii sociale a unui individ particular. Ne exprimăm așadar împotriva unei poziții privilegiate în accesul la sănătate pe baza valorii sociale a individului. Nu am luat în discuție inechitatea generată de inegalitățile de resurse necesare pentru

finanțarea actului medical, situație pe care am considerat-o ca nefăcând obiectul cercetării de față (Sandu, Caras, 2013c).

SI.3.4. Dreptatea

Teoriile moderne și contemporane s-au centrat pe conceperea dreptății ca avantaj reciproc și ca imparțialitate. Pentru primul caz – ilustrat de Th. Hobbes, D. Hume, D. Gauthier – importanță prezintă „cooperarea cu ceilalți”, acordul în baza negocierii între persoane care își urmăresc propriile interese. În teoriile dreptății ca imparțialitate – precum cele elaborate de către Immanuel Kant (1972) și John Rawls (2003) – accentul cade pe „principii” rezonabil a fi alese, ca bază asupra căreia se poate ajunge la un acord public dincolo de pozițiile diferite în care se găsesc participanții.

“Cu virtutea – în ipostazele: „utilitate” și „plăcere” – ne asigurăm șansa alegerii morale – probabil, singura alegere care stă cu adevărat în puterea noastră, de ființe raționale și volitive, libere și responsabile. Și nu oricum, ci: alegerea de partea a ceea ce este bine, drept, corect, just, adevărat; angajându-ne, astfel, într-un traiect existențial cât se poate în sănătate, echilibru, putere, lumină, creștere. Altfel spus, înscriindu-ne într-un curs evolutiv anabasic (ascendent; și, nicidecum, catabasic – de cădere, de corupere, de distrugere). Și, în consecință, împlinind, iar nu ratând o viață de Om” (Cozma, Măgureanu, 2008).

*

* *

“Pusă pe tapet (în cultura europeană) încă de către Socrate și Platon, dreptatea a fost consacrată conceptual de către Aristotel, în sensul de reciprocitate, medietate și legalitate; Stagiritul făcând și

distincția dintre dreptatea distributivă – o proporție, împărțire egală a părților – și dreptatea corectivă – punct intermediar între pierdere și câștig, între plus și minus, impunându-se sensul dreptății ca măsură de corectare și depășire a nedreptății” (Barry, 1998; Cozma, Măgureanu, 2008).

Recursul este la „imperativul categoric”, kantian, ori la principiul „vălului ignoranței”, asociat ideii „poziției originare”, ca o situație de alegere privilegiată din punct de vedere etic, independent de deosebirile ce țin de capacitățile naturale, inteligența, puterea, poziția de clasă sau statutul social, concepțiile despre bine, preferințele psihologice speciale ale indivizilor, nivelul de educație, vârsta, sexul, apartenența etnică, cea religioasă, cea politică, etc.” (Cozma, Măgureanu, 2008).

Sarcină de învățare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *dreptății*, invităm studenții să lectureze capitolul “Teoria dreptății în opera lui John Rawls. Principiile justiției ca echitate (1921-2002)” (pp. 93-95), din Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

Sarcină de învățare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *dreptății*, invităm studenții să lectureze capitolul “Dreptatea”, din Miroiu, A. (2002). *Filosofie politică*. Suport de curs, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Facultatea de Științe Politice, București, România, pp.12-44. Disponibil online la adresa: <http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/adrian-miroiu-filosofie-politica.pdf>

Sarcină de învățare 7: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a problematicei *dreptății*, invităm studenții să lectureze cel puțin unul din capitolele “Teoria îndreptățirii (pp. 198-201)”, “Teoria lockeană a achiziției (pp. 223-228)”, “Teoria lui Rawls (pp. 232-233)”, “Condițiile cooperării și principiul inferenței (pp. 239-248)”, din Nozick, R. (1997). *Anarhie, stat și utopie*. Traducere de Dumitru, M., București, România: Editura Humanitas. Disponibil online la adresa: <http://paideiacab.files.wordpress.com/2013/05/robert-nozick-anarhie-stat-si-utopie-humanitas-1997.pdf>

Sarcină de lucru 4:

Identificați o politică publică și analizați-o din perspectiva dreptății ca echitate (Rawls) și respectiv dreptății ca îndreptățire (Nozick). În acest sens, puteți lua ca exemplu unul din următoarele programe: Programul *Cornul și Laptele*, program ce vizează distribuția gratuită a unor produse lactate și de patiserie elevilor din clasele primare. Programul *Rabla*, ce vizează reînnoirea parcului auto prin oferirea unor cupoane valorice, pentru fiecare mașină scoasă din uz și depusă la centrele de colectare, ce pot fi utilizate la achiziționarea unor noi mașini.

Evidențiați cel puțin echitatea în accesul la resurse în programul ales, utilitatea rezultatelor, îndreptățirea ca și criteriu de promovare a politicilor publice.

Sarcină de lucru 5:

Realizați un eseu cu tema: *Dreptate și echitate în selecția funcționarilor publici. Obligatorietatea selecției și promovării funcționarilor publici prin concurs.*

Sarcină de lucru 6:

Analizați, din perspectiva dreptății ca echitate și a dreptății ca îndreptățire, următoarea situație:

O primărie trebuie să aleagă între a investi fonduri în iluminatul stradal într-o zonă a localității puțin circulată, dar în care se produc dese accidente în timpul nopții, și respectiv într-un program de calificare a forței de muncă, pentru reconversia tinerilor șomeri. Primăria poate opta doar pentru implementarea unuia dintre programe, întrucât este o primărie dintr-o zonă defavorizată. Argumentați decizia.

Sarcină de lucru 7:

Propuneți o politică publică privind înfăptuirea echității în accesul cetățeanului la serviciile publice.

Test recapitulativ

1. Cum este înțeleasă responsabilitatea în comunitate?

R: Responsabilitatea în comunitate este înțeleasă în sfera reciprocității, a apropierii și deschiderii față de alteritate.

2. Din ce rezultă importanța valorii responsabilități în aria eticii și deontologiei?

R: Importanța valorii *responsabilității* în aria eticii și deontologiei rezultă și din consacrarea, tot mai clar, a sintagmei „coduri de *responsabilitate* profesională”.

3. Ce semnifică autonomia?

R: Autonomia semnifică viața trăită în acord cu o lege auto-impusă.

4. Ce permite autonomia?

R: Autonomia este cea care permite unei persoane să fie demne de respect din partea celorlalți.

5. În ce constă autonomia morală?

R: Autonomia morală constă în autoimpunerea legii morale, care nu poate proveni în nici un caz din simțuri sau dorințe, sau din alte aspecte contingente, și de aceea trebuie să fie universală.

6. Ce implică pentru Mill opțiunea către libertate?

R: Opțiunea către libertate implică, pentru Mill, sprijinul pentru originalitatea alegerilor.

7. Pe ce anume cade accentul în teoriile dreptății ca imparțialitate?

R: În teoriile *dreptății ca imparțialitate*, accentul cade pe „principii” rezonabil a fi alese, ca bază asupra căreia se poate ajunge la un acord public, dincolo de pozițiile diferite în care se găsesc participanții.

SI.4. VALORI ETICE FUNDAMENTALE ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ: JUSTIȚIE SOCIALĂ, ECHITATE, CONFIDENȚIALITATE, INTEGRITATE, TRANSPARENȚĂ

Tematică:

SI.4.1. Justiție (dreptatea) socială

SI.4.2. Echitate

SI.4.3. Confidențialitate

SI.4.4. Integritate

SI.4.5. Transparența în administrația publică

SI.4.1. Justiție (dreptate) socială

Studiile privind determinanții sociali ai calității vieții debutează încă din secolul al XIX-lea, incluzând și observațiile de referință privind relația dintre nivelul de trai și starea de sănătate a populației. Durkheim (2005) consideră suicidul o problemă mai curând socială, decât individuală. F. Engels (1848) arată că sărăcia și șomajul reprezintă indicatori ai nivelului scăzut de sănătate.

La mijlocul anilor '80 o serie de studii de referință asupra funcționarilor publici: au evidențiat relația graduală, între nivelul ocupațional și starea de sănătate existentă la toate nivelurile ierarhiei ocupaționale, subliniind efectul diferenței de clasă socială asupra sănătății și a ratelor de morbiditate și mortalitate (Marmot et al. 1991).

După 1950 a fost evidențiată influența deprivării materiale asupra ratelor de morbiditate și mortalitate.

G. Engel (1978) realizează “modelul bio-psiho-social” prin care factorii patogeni de ordin psihosocial influențează starea de sănătate și riscul de îmbolnăvire.

Studii empirice asupra relației dintre venit, gradul de educație și rata mortalității (Kitagawa, Hauser, 1973) arată că legătura dintre aceste variabile este mai puternică pentru adulții cu vârste între 25 și 64 ani.

A existat de asemenea o serie de cercetări privind relația dintre gradul de sănătate și apartenența rasială.

Sunt acceptate două modele teoretice privind cauzele inegalităților în sănătate:

- Influența statutului socio-economic;
- Influența mediului social;

Poziția socială reprezintă un factor complex care contribuie la starea de sănătate a populației prin componentele sale: vârstă, gen, statut socio-economic, nivel educațional, ocupație, venit (Nemțoi, Ignătescu, 2014). Componentele poziției sociale constituie factori importanți în determinarea stării de sănătate, influențând în mod direct condițiile de viață și de muncă, și oportunitatea alegerii unui stil de viață sănătos și a unor servicii medicale de calitate.

Venitul reprezintă un factor universal în determinarea inegalităților în sănătate, atât la nivel individual, cât și la nivel societal (Anderson et al. 2009). Bogdan Voicu (2005) evidențiază inter-relaționarea dintre bunăstarea materială și starea de sănătate, arătând rolul sănătății ca resursă importantă pentru dezvoltarea individuală, permițând participarea pe piața forței de muncă și asigurarea veniturilor necesare. Avem de a face cu o relație circulară între ocupare și stare de sănătate. O stare precară de sănătate are impact în ceea ce privește posibilitățile de angajare. În același timp și neocuparea și șomajul, mai ales cel de lungă durată, contribuie la o stare de sănătate precară.” (European Commission, 2003, apud Anderson, 2004).

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *determinării obiectului sociologic*, invităm studenții să lectureze capitolul „Principiul dreptății și echității”, din Manea, T., Gavrilovici, C., Sandu, A., Oprea, L., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (2013). *Teorii etice aplicate relației medic-pacient* (pp. 46-50). În Oprea, L., Gavrilovici, C., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (coord.). (2013). *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom.

SI.4.2. Echitate

Principiul egalității provine din modelele de etică politică egalitaristă care își au originea în imperativul categoric kantian. Immanuel Kant (2007) propune tratarea omului întotdeauna ca scop și nu ca mijloc. A privi pe celălalt ca pe egalul tău este de asemenea cuprins în fundamentele eticii creștine în sintagma “iubește-ți aproapele ca pe tine însuși”. Referirea biblică a avut ecou în filosofia iluministă, fiind regăsită în idealurile revoluției franceze: libertate, egalitate, fraternitate apreciem că:

“Pentru ca guvernarea să fie în interesul poporului ea trebuie să se bazeze pe principii precum egalitatea în fața legii, și libertatea socială și politică a tuturor cetățenilor. Idealurile filosofului își vor găsi aplicarea în cadrul Revoluției Franceze, desfășurată sub semnul a trei cuvinte devenite programatice: libertate, egalitate și fraternitate” (Sandu, 2012d). În ceea ce privește libertatea, în construcția lumii actuale, poate avea valoare pragmatică, exclusive la nivelul libertății politice. Libertatea politică trebuie să ia forma unor garanții cu privire la drepturile civile și politice. Încălcarea dreptului la libertate sau restrângerea acestuia în afara limitelor impuse de lege este sancționată. Dincolo de convențiile care apără libertatea, chiar și state precum

Statele Unite ale Americii, unanim recunoscut ca fiind o democrație solidă, este în același timp un stat “exportator de democrație” (Sandu, 2012d). În virtutea acestei misiuni (auto)asumate, Statele Unite ale Americii cu sau fără mandate internațional, controlează procesele de democratizare din țări precum Iraq, Afganistan, și până nu demult România. În SUA există Patriot Act¹⁰, considerată o legislație creată ca răspuns la amenințarea teroristă și care permite reținerea oricărei persoane doar sub simpla suspiciune de comitere sau de tentativă de terorism. Reținerea poate fi pe perioadă nedeterminată, fără a exista obligația autorităților de a prezenta persoana învinuită în fața unui judecător. În ciuda executării liderului terorist Osama Bin Laden și a destrucurării Alcaida, Președintele Barak Obama a prelungit Patriot Act cu încă patru ani începând cu anul 2011. În baza acestei legislații SUA autoriza interceptarea unor convorbiri telefonice inclusiv a liderilor politici ai altor state democratice și membre a NATO¹¹. Aceeași legislație a stat la baza unei directive europene care cerea statelor să oblige companiile de telefonie să rețină datele tuturor comunicațiilor de voce și date pe termen de 6 luni. C.E.D.O. a considerat că această directivă, deși are un temei legitim în prevenirea terorismului, limitează libertățile cetățenilor Uniunii Europene disproporționat de pericolul potențial al terorismului¹². La numai 2 zile

---

¹⁰ The Usa Patriot Act: Preserving Life and Liberty. Retrieved from: <http://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm>

¹¹ Cazul Snowden: Premierul Angliei ar fi la originea presiunilor asupra ziarului The Guardian - presă, consultat online la adresa: <http://www.mediafax.ro/externe/cazul-snowden-premierul-angliei-ar-fi-la-originea-presiunilor-asupra-ziarului-the-guardian-presa-11265136>

¹² "Curtea constată că datele care trebuie păstrate permit, printre altele, (1) să se cunoască cu ce persoană și prin ce modalitate a comunicat un abonat sau un utilizator înregistrat, (2) să se determine durata comunicării, precum și locul de unde aceasta a avut loc și (3) să cunoască frecvența comunicațiilor abonatului sau a utilizatorului înregistrat cu anumite persoane într-o perioadă determinată. Aceste date, considerate în ansamblul lor, pot furniza indicații precise cu privire la viața privată a persoanelor ale căror date sunt păstrate, cum sunt obiceiurile din viața cotidiană, locurile de ședere permanente sau temporare, deplasările zilnice sau alte tipuri de deplasări, activitățile desfășurate, relațiile sociale și mediile sociale frecventate. Curtea consideră că prin impunerea păstrării acestor date și permițând accesul autorităților naționale competente, directiva reprezintă o imixtiune deosebit de gravă în drepturile fundamentale la respectarea vieții private și la protecția datelor cu caracter personal.

de la această dispoziție Parlamentul României adoptă un proiect de lege care nu numai că menține obligația operatorilor de telecomunicații de a reține datele tuturor tipurilor de comunicație, dar obligă suplimentar toți posesorii de cartelă telefonică preplătită să își înregistreze datele de identificare la compania telefonică, limitând astfel dreptul la viață privată. Antonio Sandu a prezentat limitările actuale ale libertății, generate de confruntarea cu pericolul terorist, tocmai pentru a sublinia relativitatea principiului libertății formulat ca fundament al statului de drept (Sandu, 2012d).

Globalizarea libertății și a drepturilor omului rămâne, în opinia autorului citat, una dintre cele mai importante transformări social-politice din lumea contemporană. Autorul consideră că libertatea conține o serie de componente regionale:

- libertatea politică concretizată în dreptul de a participa la buna guvernare, și o dată cu aceasta dreptul de a alege și a fi ales, pe baza unui sufragiu universal, a votului direct și secret și acordării dreptului de vot tuturor cetățenilor fără discriminare pe criterii etnice, rasiale, sau de gen etc.
- libertatea culturală care presupune dreptul indivizilor de a avea acces neîngrădit la cultură, precum și la toate produsele spirituale ale umanității.
- libertatea de conștiință ce vizează dreptul cetățenilor de a adera la orice religie, filosofie, curent politic, științific sau teoretic.
- libertatea de exprimare înțeleasă ca dreptul indivizilor de a-și face cunoscute punctele de vedere, fără a putea fi îngrađiți sau cenzurați (Sandu, 2012d).

În plus, faptul că păstrarea și utilizarea ulterioară a datelor sunt efectuate fără ca abonatul sau utilizatorul înregistrat să fie informat, poate da persoanelor vizate sentimentul că viața lor privată este obiectul unei supravegheri constante", se arată în decizia Curții Europene de Justiție" apud. Adrian Vasilache, Curtea Europeană de Justiție a declarat nevalidă Directiva 'Big Brother' privind stocarea datelor de trafic ale tuturor utilizatorilor de telefonie și internet, consultat pe hotnews la data de 29.04.2014 la adresa: <http://economie.hotnews.ro/stiri-telecom-17003846-curtea-europeana-justitie-declarat-nevalida-directiva-39-big-brother-39-privind-stocarea-datelor-trafic-ale-tuturor-utilizatorilor-telefonie-internet.htm>

Libertăților civile li se adaugă cele economice: dreptul individului la bunăstare economică, prin accesul liber pe piața muncii, inclusiv prin libertatea alegerii reședinței și libertatea de mobilitate, accesul la serviciile educaționale de sănătate etc. Antonio Sandu arată că în timp ce “libertatea politică este o componentă globală la ora actuală, libertățile economice sunt încă în proces de afirmare, existând restricții ale dreptului la libera circulație –în anumite sau pentru anumite state și teritorii, dreptul de proprietate este profund garantat mai ales în statele aflate încă sub regimuri totalitare. Dreptul la muncă este încă grevat de practici discriminante cu privire la accesul pe piața muncii a unor categorii etnice, sau de gen, ale persoanelor cu nevoi speciale, sau foștilor deținuți” (Sandu, 2012d).

Idealul libertății a fost compromis chiar în timpul Revoluției Franceze în perioada Primei Republici, “când ghilotina și execuțiile sumare au înlocuit libertatea cu tirania în numele majorității exercitată de revoluționari, de cele mai multe ori prin execuții sumare sau simulacru de justiție” (Sandu, 2012d). Exportul ideilor Revoluției Franceze și fixarea ei la nivelul Europei a avut loc în timpul Primul Imperiu Napoleonian, când Napoleon a impus prin forța armelor “libertatea într-o Europă lipsită de alternativă” (Sandu, 2012d).

Autorul amintit arată că egalitatea ca al doilea mare principiu al Revoluției Franceze s-a impus ca tiranie a majorității, eliminând orice alte ideologii și suprimându-i fizic pe cei suspectați de apartenență la vechiul regim sau cei care pur și simplu “cădeau în dizgrația „celor mai egali dintre revoluționari”, care conduceau Republica” (Sandu, 2012d). Generalul Bonaparte, viitorul împărat Napoleon I, considera egalitatea sub aspectul egalității de șanse, întrucât fiecare soldat din trupele sale „purta în mod potențial în raniță bastonul de mareșal” (Sandu, 2012d). Generalii Imperiului se bucurau de promovare în baza meritelor dobândite în lupte. Egalitatea de șanse era dublată astfel de egalitatea de tratament. Oricine putea ajunge general și orice persoană din armata condusă de Napoleon împărtășea aceleași condiții de luptă. Atât Republica Franceză cât și Imperiul Napoleonean s-au confruntat cu corupția și inegalitatea (Sandu, 2012d).

Alături de Imperiul Napoleonean un alt sistem politic pornit de la idealul egalitarist a fost Comunismul (Sandu, 2012d). Egalitatea comunistă a avut valențe nivelatoare nefiind nimic altceva decât o egalizare a sărăciei.

“În numele dictaturii proletariatului și formării omului nou, la nivelul întregii Europe de Est, au fost uciși milioane de oameni, fie în închisori, fie în lagăre de muncă, cu nimic mai umane – mai ales în cazul Gulagului din fosta Uniune Sovietică stalinistă - decât lagărele de concentrare naziste” (Sandu, 2012d).

- Fraternitatea presupune o conștiință socială crescută și o solidaritate organică. Fraternitatea este un concept utopic, fiind utilizat în scop propagandistic. Întâlnim des adresări de tipul: „frați români”...(francezi, etc), atunci când se dorește instaurarea unei coeziuni și ordini sociale în jurul liderului, ce este portretizat „unul dintre cei mulți” (Sandu, 2012d). Fraternitatea și tipul de solidaritate generată de aceasta este des întâlnită în perioade de război, ori de catastrofe naturale. În aceste perioade se supralicitează apartenența scoțându-se în relief ideea de fraternitate în scopul depășirii obstacolelor și greutăților prin crearea sentimentului de securitate și utilitate colectivă (Sandu, 2012d). În contextul escaladării crizei Ucrainiene, Președintele României apelează la ideea de fraternitate, arătând că speră ca în cazuri extreme chiar și Românii plecați în străinătate se vor mobiliza în apărarea țării. Este discutabilă opinia Domniei sale în contextul profunde deconstrucții a ideii de solidaritate națională ce a avut loc în România ultimilor ani.

Utilizarea propagandistică a termenilor de libertate, egalitate și fraternitate, permit inducerea unei forme speciale de transă de consens, tocmai prin apelul la apartenență și ideea de securitate colectivă (Sandu, 2012d).

“Transa de context cultural acționează ca agregator al mulțimilor care sunt susceptibile la manipulare”. Serge Moscovici (2006) în volumul *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei* construiește o serie de exemple, de identități colective capabile să genereze transa de context.

Eticienii contemporani au ridicat egalitarismul la statutul de principiu etic construind în jurul ideii de egalitate o întreagă filosofie referitoare la dreptatea socială. Eugen Huzum (2011) arată că dreptatea socială reprezintă un concept cheie al filosofiei politice contemporane. Ideea de dreptate socială este tratată în filosofia politică contemporană cu sensul de dreptate distributivă. Alte opinii disting între cele două concepte, dreptatea distributivă fiind doar o formă a dreptății sociale.

Conform unei definiții formulate de Young, caracteristica dreptății sociale este lipsa oricărei opresiuni și dominații sociale. Autorul citat identifică dreptatea socială cu eliminarea din cadrul societății a celor cinci fețe ale opresiunii: exploatarea, marginalizarea, lipsa de putere, imperialismul cultural și violența sistematică (Young, 1991).

O altă definiție a dreptății este pusă de Axel Honneth în corelație cu ideea de recunoaștere sau lipsa acesteia, sub aspectele: afectiv, legal și social. Acest model arată că toate nedreptățile sunt identificate și resimțite în viața de zi cu zi ca o lipsă neîntemeiată de cunoaștere, fie a valorii, fie a contribuției sociale, însoțită sau nu de umilire și lipsă de respect pentru demnitatea și integritatea personală. Honneth consideră că „atâta vreme cât nu au drept scop doar punerea în aplicare a unor norme deja instituționalizate, conflictele distributive sunt întotdeauna lupte simbolice asupra legitimității dispozitivelor socio-culturale care determină valoarea activităților, atribuțiilor și contribuțiilor sociale. În acest mod, luptele pentru distribuție sunt ele însele înrădăcinate într-o luptă pentru recunoaștere” (Huzum, 2011; Mareș, 2014).

Nancy Fraser formulând o definiție non-distributivistă a dreptății sociale, arată că principala caracteristică a acesteia este "paritatea participativă: existența unor aranjamente sociale care permit tuturor membrilor (adulți) ai unei societăți să interacționeze unii cu alții ca egali (peers)" (Huzum, 2011). Autoarea definește paritatea participativă ca o serie de aranjamente sociale menite să asigure:

“1) o distribuție a resurselor materiale care să asigure independență și „voce” tuturor membrilor societății;

2) patternuri culturale instituționalizate care să asigure tuturor membrilor societății un respect egal și oportunități egale de a atinge aprecierea socială (*social esteem*)” (Huzum, 2011).

John Rawls arată că o societate dreaptă este cea în care sunt îndeplinite o serie de principii sau condiții în distribuția bunurilor și resurselor:

- dreptul egal și extins la maximum a fiecărui individ la sistemul total de libertăți de bază egale și care în același timp să fie un sistem de libertăți similar pentru toți;
- principiul egalității echitabile a oportunităților care presupune egalitatea potențială de acces la poziții și oportunități sociale;
- principiul diferenței este poziția conform căreia cel mai mare beneficiu trebuie repartizat celor mai puțin avantajați membri ai societății (Rawls, 2012).

Prin egalitatea de oportunități se înțelege distribuția funcțiilor și pozițiilor în funcție de merit într-o societate care a creat condițiile ca indiferent de clasa socială în care se nasc indivizii, toți cetățenii care au același talent și aceeași voință de a-l utiliza sunt capabili să beneficieze de posibilități egale de a accede la respectivele funcții și poziții. Huzum precizează că: “Egalitatea rawlsiană a oportunităților este, altfel spus, o egalitate substanțială, nu o egalitate formală a oportunităților” (Huzum, 2011). Principiile sunt consecvente unuia celuilalt întrucât societatea este echitabilă, atunci când realizează pe deplin principiul libertăților egale, realizează principiul egalităților echitabile oportunităților doar în măsura în care este permis de înfăptuirea principiului înfăptuirii libertăților egale, iar principiul diferenței este satisfăcut doar după maxima îndeplinire a primelor două (Huzum, 2011).

O altă teorie a dreptății, numită dreptatea ca îndreptățire, este formulată de Nozick și presupune protejarea drepturilor negative la viață și integritate, la libertate și noncoerciție și la proprietate. Aceeași teorie prevede dreapta distribuție a proprietăților în cadrul societății (Huzum, 2011). Conform acestei teorii, proprietatea este legitimă, atunci când a fost dobândită pe baza principiului dreptății în transfer, doar de la cineva care la rândul său este îndreptățit la acea proprietate.

Eugen Huzum atrage atenția că principiul lui Nozick cu privire la dreptatea achizitivă are la bază teoria lui John Lock conform căreia proprietatea se instituie în mod just doar asupra unui obiect neposedat anterior de cineva (Huzum, 2011) și asupra căreia cel care dorește să și-l înstăpânească își exercită o acțiune. Odată instituită proprietatea, aceasta se transmite legitim doar pe baze voluntare. Luarea în posesie a unor bunuri din natură prin exercitarea unui lucru asupra lor este legitimă și justificată doar dacă acesta nu a fost posedat de nimeni înainte și luarea sa în posesie nu prejudiciază pe nimeni (Huzum, 2011).

Principiul dreptății lui Nozick critică ideea de distributivitate, atunci când aceasta nu are la bază acordul voluntar. Singura redistribuire legitimă este cea în baza înfăptuirii dreptății ca act reparatoriu. Această teorie poate fi pusă la baza ideii de dreptate restitutivă prin înlocuirea ideii retributive cu cea de redistribuție justificată. Egalitarienii șansei urmăresc reconcilierea dintre dreptatea socială distributivă cu responsabilitatea individuală (Huzum, 2011).

Intuițiile care stau la baza teoriei egalitariene cu privire la dreptate și nedreptate, vizează:

- neșansa prin opțiune, ca dezavantaj social suferit de indivizi, ca rezultat al propriilor alegeri sau acțiuni pentru care sunt responsabili, nu constituie o nedreptate și nu solicită compensare;
- dezavantajele datorate șansei oarbe, care nu depind sub nici o formă de alegerile indivizilor și nu sunt sub controlul acestora, constituie nedreptate și impun compensare de către ceilalți membri ai societății (Huzum, 2011).

Societatea are datoria să compenseze rezultatele neșansei incontrolabile, sprijinind pe aceia dintre membrii săi care nu sunt responsabili pentru propriul eșec. Critica adusă acestei teorii este aceea că nu se mai ține cont de necesitatea eliminării opresiunii sociale și de necesitatea dezvoltării unei comunități a cetățenilor aflați într-o relație de egalitate cu ceilalți. O altă critică este atitudinea moralistă și paternalistă a acestui sistem, care refuză asistarea victimelor neșansei prin opțiune (Huzum, 2011).

Din perspectiva eticii magistratului „*asigurarea egalității de tratament pentru toți cei din fața instanței este esențială pentru îndeplinirea corespunzătoare a serviciului judiciar*” (Costiniu, 2007).

Egalitatea ca principiu etic al magistratului este una procedurală care înseamnă pe de o parte imparțialitate, și tratament egal a tuturor justițiabililor care se adresează magistratului. Florin Costiniu (2007) arată că una din obligațiile magistratului este aceea de a se abține de la a utiliza stereotipuri atunci când se adresează unui justițiabil sau chiar unui avocat ce provine dintr-o categorie vulnerabilă. Magistratul trebuie să se abțină de la a submina credibilitatea avocaților femei prin apelative de tipul: “draguț”, “fetițo”. Astfel de apelative pun sub semnul întrebării însăși imparțialitatea magistratului. Curtea Supremă de Justiție în Decizia nr. 1/1995 constată în speța unui litigiu dintre doi colegi magistrați, procurori în cadrul aceluiasi parchet între care existase un conflict, ce presupunea hărțuirea sexuală, apariția unui conflict profesional legat de un caz în care trebuiau să coopereze, a fost considerată abatere disciplinară și nu doar încălcarea normelor deontologice. Principiul egalității presupune din partea magistratului înțelegerea diversității existente în societate, atât de ordin cultural, rasial, religios, sexual, etc. Florin Costiniu arată că este de datoria magistratului să se informeze cu privire la schimbarea continuă a valorilor și atitudinilor din societate și prin aceasta să rămână imparțial, într-o manieră care să fie evidentă pentru publicul larg (Costiniu, 2007).

Magistratul nu doar se va abține de la orice tratament discriminatoriu, ci va insufla această valoare persoanelor aflate în subordinea sau în coordonarea sa.

Cele două principii ale dreptății ca echitate (Justice as Fairness) formulate de John Rawls (2003):

1. Fiecare persoană are dreptul inalienabil la un set de libertăți de bază egal și compatibil cu libertățile celorlalți.

2. Inegalitățile sociale și economice create în cadrul societății trebuie să se manifeste în condițiile egalității de șanse (fair equality of opportunity) și a maximului de beneficiu pentru cei mai dezavantajați membrii ai societății (the difference principle) (Rawls, 2003).

Rawls (2001) accentuează de asemenea asupra bunurilor primare (primary goods) absolut necesare pentru bunăstarea individului. Între bunurile primare se regăsesc libertățile și drepturile fundamentale, inclusiv libertatea de mișcare, și drepturile de alegere liberă a ocupației, bogăția și nivelurile veniturilor, responsabilitatea, respectul social și respectul de sine, recunoașterea meritelor.

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *echității ca egalitate*, invităm studenții să lectureze capitolul “Libertatea”, din Miroiu, A. (2002). *Filosofie politică*. Suport de curs, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Facultatea de Științe Politice, București, România, pp. 45-73. Disponibil online la adresa: <http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/adrian-miroiu-filosofie-politica.pdf>

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *echității*, invităm studenții să lectureze capitolul “Egalitate, discriminare și tratament preferențial”, din Boxill, B. (2006). *Egalitate, discriminare și tratament preferențial* (pp. 365-375). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 1:

Realizați un eseu cu tema: *Egalitatea de șanse.*

Sarcină de lucru 2:

Realizați un eseu cu tema: *Egalitatea de oportunități.*

Sarcină de lucru 3:

Care considerați că este diferența între *egalitatea de șanse* și *egalitatea de oportunități*?

Politicile Open Access ca echitate în distribuirea cunoașterii – Lectură suplimentară

În continuare¹³, ne propunem să aducem o contribuție la analiza politicilor Open Access din perspectiva etică a distribuirii echitabile a cunoașterii. Societatea bazată pe cunoaștere generează profunde și grave inegalități în ceea ce privește accesul la cunoaștere. Cunoașterea științifică fiind principalul factor de progres, este și principala sursă a inechității în societatea contemporană.

Opinia noastră este că, știința reprezintă un patrimoniu cultural special, care depășește limitele naționale, având un caracter universal și indispensabil. Inegalitatea accesului la rezultatele științifice publicate adâncește decalajul între statele puternic dezvoltate, și cele în curs de dezvoltare, între cercetătorii și studenții marilor universități, și cei ai

¹³ Lectura suplimentară conține fragmente preluate din capitolul , “Politicile Open Access ca echitate în distribuirea cunoașterii”, autor Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 104-106.

celorlalte universități. Din punct de vedere etic, vorbim de o alegere între dreptul universal la cunoaștere și dreptul particular al autorilor și organizațiilor producătoare și distribuitoare de cunoaștere în a-și recupera cheltuielile și a obține profit din rezultatele propriei creații. Chiar dacă din punct de vedere juridic este absolut normală protejarea integrală a oricărui produs a muncii intelectuale, inclusiv prin dreptul de a obține venituri din exploatarea rezultatelor cercetării, funcționarea generală a științei și progresul științei solicită accesul cât mai liber și neîngrădit la rezultatele efective ale cercetărilor pentru a putea fi îmbogățite, verificate, contestate, sau valorificate în alte cercetări derivate. Practica științifică pune accentul pe efortul colegial, și pe creativitatea colaborativă, ca elemente de dinamică a progresului cunoașterii. În acest sens, din ce în ce mai mulți distribuitori de cunoaștere apelează la sistemul Open Access, ca mijloc de înfăptuire a echității în gestionarea cunoașterii.

Open Access Journals este o politică din ce în ce mai utilizată de publicațiile științifice, care permite citirea integrală a conținutului prin accesarea gratuită a acestuia pe internet. Cea mai cunoscută bază de date, care integrează publicațiile în politica Open Access, este reprezentată de Doaj.org (Directory of Open Access Journals). Această bază de date integrează în prezent peste 2000 de jurnale dintre care, pe primele locuri după țări, se află Statele Unite cu 1360 de jurnale, Brazilia cu 668 de jurnale, Marea Britanie 530 de jurnale, România aflându-se pe locul 8 cu 219 jurnale, înaintea Franței, care are 143 de jurnale, și a Australiei cu 121 de jurnale, etc. (Doaj.org).

Scopul declarat al acestei baze de date îl reprezintă creșterea vizibilității și accesului la publicațiile științifice Open Access Journals, pentru un public cât mai larg. Prin definiție, Open Access Journals este publicația care nu utilizează taxarea cititorului sau a instituției de care aparține pentru accesul la jurnal. Un jurnal Open Access permite cititorului dreptul de a citi, descărca, copia, distribui în orice formă inclusiv tipărită, sau a crea linkuri către acea publicație. Marile case editoriale încep să utilizeze modelul Open Access în distribuția propriilor jurnale, astfel, Wiley Blackwell distribuie, începând cu 2011,

o serie de publicații prin politica Open Access. Jurnalele incluse în această categorie sunt disponibile gratuit imediat ce apar, și pot fi descărcate și distribuite (wileyopenaccess.com).

Sage Publications a deschis de asemenea un program de publicații Open Access. Taylor și Francis (journalauthors.tandf.co.uk) a introdus un program inovativ de publicare a jurnalelor Open Access, atât în domeniul științelor exacte, cât și a celor socio-umane. Prin acest program, editura oferă autorilor o serie de beneficii, dintre care un peer review riguros și rapid, publicarea online accelerată, acces gratuit imediat și universal la publicație, vizibilitate crescută și marketing global, etc. Taylor și Francis își face publică sursa de finanțare a jurnalelor Open Access, și anume finanțarea directă de la autori, sau instituțiile de afiliere a acestora, taxa pentru un articol fiind 3250 euro + TVA 20%. Din această perspectivă, politicile Open Access sunt considerate puternice instrumente de marketing științific, atât pentru instituțiile de afiliere a autorilor, cât și pentru autorii înșiși. Proiectele de cercetare realizate de universități și instituții de cercetare ar trebui să includă bugete pentru acoperirea taxelor de publicare solicitate de diversele jurnale, precum și cheltuielile cu drepturi de autori ale autorilor implicați. Astfel, în domeniul comunicării științei este considerată echitabilă acoperirea de către instituția finanțatoare a cercetării, sau de către autorii înșiși, a taxelor de publicare în scopul accesului liber și neîngrădit al comunității academice la rezultatele cercetării. Menționăm aici și inițiativa Comisiei Europene de a solicita publicarea Open Access a rezultatelor cercetărilor realizate cu finanțare europeană. De asemenea sunt de menționat inițiativele de digitalizare a patrimoniului cultural tipărit, atât la nivel mondial, unde cea mai cunoscută inițiativă aparține operatorului de internet Google, cât și la nivel național în Biblioteca Națională a României, biblioteci ale Academiei și principalele biblioteci central universitare.

SI.4.3. Confidențialitate

Confidențialitatea este un principiu general de etică aplicată, valabil în general în toate profesiunile bazate pe procese consiliative în care profesionistul este susceptibil să afle informații cu caracter personal despre client, de multe ori informații care îl pun pe acesta într-o poziție precară, și a căror expunere publică poate crea deservicii clientului. Dilemele etice cu care un client se confruntă reprezintă tocmai astfel de informații, a căror divulgare pot pune clientul într-o situație de dezavantaj.

Sarcină de învățare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *politicilor de confidențialitate ca forme particulare a politicilor de etică*, invităm studenții să lectureze: Declarația specifică de confidențialitate a Comisiei Europene în vederea organizării de consultări publice, pentru construcția diverselor politici comune europene, în cazul de față politici de pescuit. Disponibilă online la adresa:

http://ec.europa.eu/dgs/maritimeaffairs_fisheries/consultations/fishing-opportunities-2015/doc/privacy-statement_ro.pdf

Sarcină de lucru 4:

Realizați un eseu cu tema: *Dreptul la confidențialitate versus dreptul la informare publică în administrația publică locală.*

SI.4.4. Integritate

Originea cuvântului “integritate” derivă din adjectivul Latin “integer” (întreg, complet).

Condițiile de integritate personală sunt impuse când integritatea persoanei este o condiție în exercitarea profesiei, cum este cazul magistraților care trebuie să aibă un caracter moral în societate.

Integritatea, ca și concept etic, are în vedere acțiuni consecvente, conforme cu valorile, metodele și principiile stabilite într-o anumită comunitate, și care duc la rezultate verificabile. Integritatea este sinonimă cu onestitatea și corectitudinea, fiind o conduită opusă ipocriziei, falsității, inconsecvenței. Integritatea vizează exprimarea virtuților personale în practica curentă, mai ales respectarea standardelor normative, care reglementează o anumită sferă a practicii sociale. Integritatea este o problemă de conformitate, atât la standardele stabilite la nivelul comunității (profesionale), cât mai ales a propriilor standarde, consecvente cu principiile și valorile la care subiectul aderă. Integritatea este forma perpetuă prin care se realizează autonomia individului. În viziune kantiană, subiectul moral trebuie să posede capacitatea de a-și construi propriile norme morale, și de a acționa astfel încât acestea să poată fi considerate maxime universale, integritatea reprezintă consecvența în implementarea acestor norme morale proprii, în timp ce autonomia reprezintă capacitatea subiectului de a stabili astfel de norme.

În activitatea funcționarilor publici, integritatea este deseori analizată din perspectiva negativă, ca și control al conduitelor neetice. Ne exprimăm opinia că etică afirmativă ar trebui să pună accentul pe integritate ca virtute, și nu exclusiv pe modalitățile de combatere a lipsei acesteia.

Pentru evaluarea corectă a integrității unei persoane, a unui sistem sau a unei organizații, trebuie ținut cont de sistemul de valori și

principii, care gestionează comportamentul etic și permit un management al eticii la nivelul organizației. În lipsa acestuia nu putem vorbi de integritate, deoarece nu putem relaționa comportamentul individului cu o normativitate preexistentă. Kohlberg (1981) arată că devenirea morală a unei ființe cuprinde mai multe stadii, de la obediență la autonomie, pe baza unor sentimente care variază de la frică la responsabilitate. În acest context, integritatea poate exista, doar în stadiul de maturitate a dezvoltării morale, în opinia noastră conformitatea ca obediență, bazată pe frica de pedeapsă, sau dorința unei răsplăți, nu este integritate în adevăratul sens al cuvântului. De aceea, în domeniul politicilor de etică la nivelul corporațiilor, se au în vedere mai degrabă politicile de conformitate, decât cele de integritate. Cu toate acestea, legislația românească pune accentul pe problematica integrității, pe care o confundă parțial cu cea a conformității, întrucât dezvoltă instrumente de control a comportamentelor neconforme, care poartă denumirea de control al integrității. În continuare ne vom referi ca atare în contextul legislativ românesc, la controlul conformității administrative și etice, prin termenul de control al integrității.

Agencia Națională de Integritate (ANI), potrivit propriului regulament de organizare și funcționare, își afirmă *scopul* ca fiind acela de asigurare a integrității în cadrul exercitării demnităților și funcțiilor publice, și prevenirea faptelor de corupție instituționale.

În practică, ANI are ca atribuții verificarea declarațiilor de avere, informațiile privind averea, modificările patrimoniale intervenite, incompatibilitățile și conflictele de interese în perioada îndeplinirii funcțiilor și demnităților publice, în care se pot afla persoanele prevăzute la art. 1 din Legea nr. 176/2010.

Inspectorii de integritate desfășoară activități de evaluare cu privire la situația averii existente în timpul exercitării funcțiilor și demnităților publice, a conflictelor de interese și a incompatibilităților acestor persoane. Aceste activități se desfășoară din oficiu, precum și la sesizarea oricărei persoane, fie ea persoană fizică sau juridică (Regulament ANI).

Regulamentul ANI cuprinde:

- structura și organizarea ANI;
- nivelurile ierarhice pe care este structurată conducerea ANI;
- atribuțiile președintelui, vicepreședintelui și secretarului general, ca organe de conducere;
- precizarea sarcinilor comune care intră în atribuțiile directorilor generali, directorilor, șefilor de servicii și șefilor de birou;
- sarcinile compartimentelor funcționale din organigrama Agenției;
- funcționarea și organizarea inspecției de integritate.

Inspecția de integritate procesează date și informații pe durata exercitării demnităților și funcțiilor publice, cu privire la incompatibilitățile și conflictele de interese, la situația averii, evaluând declarațiile de avere și de interese, și efectuează controlul depunerii la termen ale acestor declarații (Raport ANI).

Inspecția de integritate evaluează de asemenea pe durata exercitării demnităților și funcțiilor publice, modificările și diferențele revelatoare intervenite în avere, precum și situația veniturilor realizate în perioada respectivă.

Inspectorii de integritate întocmesc rapoarte de evaluare, aplică sancțiuni și iau măsurile prevăzute de lege în calitatea lor, în situația în care în urma evaluării:

- identifică nereguli de încălcare a legislației privind regimul declarării averii, al conflictelor de interese, respectiv al incompatibilităților;
- identifică nereguli de încălcare a legislației disciplinare fiscale, contravenționale sau penale.

Principiul imparțialității este văzut în strânsă corelație cu cel al independenței persoanei aflate într-o funcție de decizie publică, politică, administrativă sau juridică. Independența este o valoare legată de contextul îndeplinirii dreptății în timp ce imparțialitatea este corelată cu atitudinea persoanei implicate în procesul de îndeplinire a dreptății și raportarea acestuia la părțile implicate. Termenul de imparțialitate

privit în sensul de constituent al unui proces de decizie echitabil este privit ca o garanție a încrederii publicului în instituțiile statului. Imparțialitatea este forma subiectivată a independenței, ea descriind o atitudine pe care funcționarul trebuie să o manifeste în cursul îndeplinirii sarcinilor profesionale în timp ce independența reprezintă cadrul în care acesta își poate exercita efectiv cu imparțialitate atribuțiile profesionale (Sandu, 2012a).

Principiul imparțialității provine în etica aplicată contemporană din eticile constructiviste și în principal din viziunea rawlsiană a dreptății ca echitate. John Rawls este unul dintre cei mai semnificativi eticieni și filosofi ai politicului și juridicului american din secolul XX. În lucrarea sa din 1971, *O teorie a dreptății*, John Rawls construiește cadrul teoretic a ideii de stat a bunăstării generalizate (Welfare State), fundament al politicilor neoliberale privind statul asistențial. Filosofia politică rawlsiană pune accentul pe ideea de legitimitate și stabilitate în interiorul Statului de Drept, văzută sub forma libertății de exprimare a punctelor de vedere diferite ale cetățenilor.

John Rawls (2012) operează o restructurare a teoriei contractului social pe care o aduce din sfera legitimării politicului și juridicului în cea a justificării etice a acțiunii. În viziunea rawlsiană, contractul social ia forma acceptării mutual avantajoase a principiilor justiției de către toți cetățenii în calitatea lor de membri raționali ai societății. Viziunea lui Rawls asupra raționalității prezumate a tuturor actorilor sociali ce iau parte la decizia etică dintr-o poziție de egalitate și autonomie este de sorginte kantiană. Societatea contractualistă este bazată pe dreptate.

În accepțiunea rawlsiană standardul moral maxim pe care o societate îl poate atinge îl constituie distribuirea echitabilă a dreptății (Wenar, 2013). Echitatea presupune o distribuție egală a valorii fie în sensul de bunuri și servicii, fie în sensul subiectiv de beneficiu și pierdere. În sensul de imparțialitate echitatea presupune egala lipsă de preferință față de părțile implicate în judecata morală sau în pricină în cazul discutat de noi. Principiul imparțialității nu se referă la rezultatul distribuției dreptății cum este înțeleasă de obicei echitatea, ci la procesul însuși de înfăptuire a dreptății, adică manifestarea efectivă a

dreptului, de exemplu a celui la un proces echitabil. Principiul ia forma obligației decidentului de a se comporta, în mod similar, față de toate părțile implicate evitând o atitudine unilaterală precum și orice atingere a obiectivității, nepărtinirii și echidistanței.

Integritatea reprezintă virtutea morală de a manifesta în toate împrejurările cinste și probitate. Integritatea ca incoruptibilitate este derivată din înțelegerea autonomiei ca autenticitate expresivă. Un individ cu adevărat autonom și autentic, nu acceptă devierea de la standardele morale, mai ales de la cele de dreptate (ca echitate) și imparțialitate pentru a crea un avantaj sieși sau unei persoane apropiate.

Faptele de corupție aduc atingere echității fie în accepțiunea egalității de șanse, fie în cea a egalității de tratament.

Sarcină de învățare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *integrității ca dimensiune etică a activității funcționarului public*, invităm studenții să lectureze: Agenția Națională de Integritate. Raport de activitate pentru perioada ianuarie-martie 2014.

Disponibil online la adresa:

<http://www.integritate.eu/Noutati.aspx?PID=243&M=NewsV2&Action=1&NewsId=1523>

Sarcină de învățare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *integrității ca dimensiune etică a activității funcționarului public*, invităm studenții să lectureze: Agenția Națională de Integritate. Regulamentul de organizare și funcționare al Agenției Naționale de Integritate din 04.03.2013 (publicat în M. Of., Partea I nr. 158 din 25.03.2013).

Disponibil online la adresa:

<http://lege5.ro/Gratuit/gm2dqmrxi/regulamentul-de-organizare-si-functionare-al-agentiei-nationale-de-integritate-din-04032013>

Sarcină de învățare 7: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *integrității ca dimensiune etică a activității funcționarului public*, invităm studenții să lectureze studiile de caz Nr. 8, 9 și 10, din Gulyas, G., Radu, L., Balica, D. O., Haruța, C. (2011). *Etică în administrația publică*. Suport de curs, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, România, pp. 30-42. Disponibil online la adresa: http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/Etica_in_administratia_publica.pdf

Sarcină de învățare 8: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *integrității ca dimensiune a politicilor de etică*, invităm studenții să lectureze: Johnson Controls (2011). *Politica de etică. Integritate zi de zi*. Disponibil online la adresa: http://www.johnsoncontrols.ie/content/dam/WWW/jci/corporate/our_corporate_governance/ethics_policies/ROM_EthicsPolicy.pdf

Sarcină de lucru 5:

Analizați politica de etică a firmei Johnsons Control pornind de la valoarea etică centrală a integrității, după modelul prezentat de Johnson Controls (2011). *Politica de etică. Integritate zi de zi*.

Disponibil online la adresa:

http://www.johnsoncontrols.ie/content/dam/WWW/jci/corporate/our_corporate_governance/ethics_policies/ROM_EthicsPolicy.pdf

SI.4.5. Transparența în administrația publică

Statul modern își traduce propria raționalitate sub forma birocrăției. Departe de a fi o sursă de tergiversare, de amânare a deciziei administrative, birocrăția funcțională se bazează pe ideea de expertiză, de ordine, și de continuitate în administrarea treburilor publice. Factorul politic ales își pune amprenta pe direcția politicilor publice, dar funcționarul în administrație este chemat să implementeze aceste politici, să realizeze comunicarea continuă cu cetățeanul, și să asigure funcționarea serviciilor publice într-o manieră corectă și continuă (Guliciuc, 2000).

Funcționarul public este perceput, și uneori chiar se percepe, ca inamovibil și ca persoană a cărei răspundere este mai degrabă instituțională, decât personală. Corupția funcționarului public este un permanent subiect pentru mass-media.

Cu toate acestea birocrăția, atunci când este funcțională, asigură eficiența serviciilor publice, raționalitatea și predictibilitatea acestora.

Birocrăția este strict legată de funcționarea reglementată și transparentă a administrației publice locale sau centrale, care înlocuiește arbitraritatea deciziei politice totalitare sau benevolente, cu decizia publică rațională bazată pe un set de legi. Puterea personală este înlocuită de puterea funcțională, care se dorește a fi abstractă și indiferentă la persoana care ocupă temporar o anumită funcție publică.

Sistemul normativ reglează libertatea de decizie și limitele competenței decizionale, a fiecărei poziții administrative indiferent de forma acesteia.

Pentru Max Weber (1978), birocrăția, în forma legal-rațională și impersonală, este forma modernă de organizare administrativă, care traduce la nivelul administrației publice, principiile funcționării statului de drept și esența sa democratică. Munca de birou a funcționarilor publici asigură capacitatea administrativă a statului, astfel încât, între

funcționarea sistemului birocratic și eficiența statului pentru îndeplinirea propriilor funcții este o strânsă și directă legătură.

Birocrația modernă apărută în viziunea lui Weber (1978) a fost corelată întotdeauna cu dezvoltarea sarcinilor administrative, fiind indispensabilă menținerii societății moderne. Apariția și dezvoltarea birocrăției structurate, cu niveluri clare de exprimare a competențelor, este în strânsă corelare cu dezvoltarea funcțiilor statului în direcții precum: impozitarea și colectarea impozitelor, serviciile vamale, educația, ordinea publică. Pentru Weber (1978), caracteristicile birocrăției funcționale se rezumă la diviziunea muncii, regulile impersonale și ordinea ierarhică.

Desfășurarea activității birocratice pe baze reglementate prin acele norme, regulamente, coduri, etc., împiedică arbitraritatea, funcția publică fiind supusă controlului, atât la nivel administrativ, cât și prin intermediul societății civile. Caracterul ierarhic asigură diferența în remunerarea muncii pe baza recunoașterii nivelurilor de competență fiecărui funcționar public.

Controlul ierarhic asigură eficiența răspunderii publice în limite rațional prescrise prin structuri normative. Asigurarea eficienței îndeplinirii funcțiilor administrative se bazează pe limitarea jurisdicțională, sau cu alte cuvinte a competenței teritoriale a funcției publice, pe evidența scrisă a actelor administrative, ce permite contestarea acestora, dar și continuitatea funcționării sistemelor administrative.

Transparența asigură capacitatea sistemelor administrative de a fi verificate, nu doar în baza controlului ierarhic, ci și extern, de către orice cetățean interesat de buna funcționare a acestora.

Birocrația administrativă nu poate fi funcțională, decât atunci când acțiunea administrativă este predictibilă și răspunde exigențelor transparenței:

- informare publică;
- control din partea cetățenilor.

Legea transparenței (52/2003) prevede următoarele obiective:

- creșterea gradului de responsabilitate a administrației publice

față de problemele cetățeanului, în calitate sa de beneficiar al deciziei administrative;

- creșterea participării active a cetățenilor în procesul de luare a deciziilor administrative și în cel de elaborare a actelor normative;
- sporirea gradului de transparență a întregii activități administrative.

Sarcină de învățare 9: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *situației actuale cu privire la transparența în administrația publică*, invităm studenții să lectureze documentul: KPMG în România și Academia de Studii Economice din București (2014). *Studiu privind transparența raportărilor primăriilor de municipiu și oraș din România*.

Disponibil online la adresa:

<http://www.kpmg.com/RO/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/news/Documents/Transparenta-primarii-România.pdf> .

Test recapitulativ

1. Care sunt cele două principii ale dreptății ca echitate, formulate de John Rawls?

R: Cele două principii sunt:

a. Fiecare persoană are dreptul inalienabil la un set de libertăți de bază egal și compatibil cu libertățile celorlalți.

b. Inegalitățile sociale și economice create în cadrul societății trebuie să se manifeste în condițiile egalității de șanse (fair equality of opportunity) și a maximului de beneficiu pentru cei mai dezavantajați membri ai societății (the difference principle).

2. Asupra căror bunuri pune Rawls accentul?

R: Rawls accentuează de asemenea asupra bunurilor primare (primary goods) absolut necesare pentru bunăstarea individului.

3. Ce este confidențialitatea?

R: Confidențialitatea este un principiu general de etică aplicată, valabil în general în toate profesiunile bazate pe procese consiliative, în care profesionistul este susceptibil să afle informații cu caracter personal despre client, de multe ori informații care îl pun pe acesta într-o poziție precară, și a căror expunere publică poate crea deservicii clientului.

4. Când sunt impuse condițiile de integritate personală?

R: Condițiile de integritate personală sunt impuse când integritatea persoanei este o condiție în exercitarea profesiei, cum este cazul magistraților care trebuie să aibă un caracter moral în societate.

5. Ce asigură transparența sistemelor administrative?

R: Transparența asigură capacitatea sistemelor administrative de a fi verificate, nu doar în baza controlului ierarhic, ci și extern, de către orice cetățean interesat de buna funcționare a acestora.

SI.5. PRINCIPII ȘI STANDARDE ETICE ÎN PRACTICA PROFESIONALĂ. CODURILE DE ETICĂ

Tematică:

SI.5.1. Principii etice ale cercetării sociale

SI.5.2. Principii etice în activitatea magistratului

SI.5.3. Codurile de etică

SI.5.1. Principii etice ale cercetării sociale

Cercetarea socială¹⁴, fiind o cercetare încărcată de subiectivitatea cercetătorului, ea îl va încărca în același timp pe acesta cu responsabilitatea etică, față de semnificația socială a cercetării, față de corectitudinea utilizării metodologiei, onestității, prezentării limitelor cercetării, inclusiv celor epistemice și metodologice și față de nevoile subiecților participanți la investigație.

Caracterul etic al scopului cercetării (Vicol, Astărăstoae, 2009) trebuie să rezulte atât din propunerea de cercetare cât și din rezultatele acesteia. Cercetarea socială generează o practică, fie la nivelul politicilor și instituțiilor, fie la nivelul indivizilor. Caracterul etic are în vedere justificarea posibilelor practici ce vor rezulta din perspectiva

---

¹⁴ În acest capitol au fost integrate parțial și unele teme tratate anterior în Sandu, A., Alexa, E., Ponea, S. (2012). *New Directions in Social Epistemology. Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Serie nouă), Sociologie și Asistență Socială*, TOM V, Nr. 1, pp. 59-75, publicat original în limba engleză, precum și teme tratate în volumul Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

binelui individual sau public (Cojocaru, D., Sandu, 2011). Acest bine este întotdeauna definit printr-o paradigmă a filosofiei sociale, utilitaristă, comunitariană, etc. Cercetarea în sine poate avea un scop non-etic, mergând de la manipularea intenției de vot, spre exemplu, prin intermediul sondajelor, până la instituirea unei alte ordini sociale bazate de exemplu pe dreptatea distributivă, în locul celei retributive. Scopul cercetării sociale nu poate să se limiteze la simpla cunoaștere a unui fenomen social, întrucât cunoașterea exercitată asupra acestui fenomen îl modifică, în chiar procesul cunoașterii, care este traseul în timpul cercetării și ulterior acesteia, pe care fenomenul social îl va urma, reprezintă o potențialitate a construcției etice a cercetării. Valoarea cercetării reprezintă o altă dimensiune etică (Vicol, Astărăstoae, 2009) ce se analizează din perspectiva semnificației sociale a rezultatelor și a potențialității de progres social în urma finalizării cercetării. Din perspectiva designului cercetării, acesta trebuie să fie plauzibil, onestitatea fiind o valoare etică, importantă în cercetarea socială. Validitatea ridică și ea o problemă de etică corelată cu potențialul manipulator al cercetării sociale. Respectul autonomiei indivizilor participanți la cercetare ca valoare unanim acceptată este corelat cu utilizarea consimțământului informat (Ioan, Stângă, 2009).

Aceasta reprezintă decizia luată de un individ competent, care a primit informațiile necesare, pe care le-a înțeles, și a luat decizia de a participa fără a fi supus, fără nici o constrângere (Ioan, Stângă, 2009).

Principiile generale de etică a cercetării sunt:

- Principiul beneficiului: în urma cercetărilor trebuie să rezulte beneficii reale, atât participanților la cercetare, cât și societății, reflectând obligația etică de a maximiza beneficiile și a minimiza riscurile (Vicol, Astărăstoae, 2009);
- Principiul non-vătămării reprezintă obligația de a nu face rău prin practica cercetării (Vicol, Ioan, 2009);
- Principiul justiției distributive, sub forma distribuirii echitabile a riscurilor și beneficiilor cercetării (Stângă, Ioan, 2009);
- Principiul confidențialității subiecților și protecției datelor. Acest principiu are în vedere nedivulgarea informațiilor cu privire la

participanții la cercetare și caracterul anonim al informației în prelucrarea datelor (Stângă, Ioan, 2009).

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *modalităților de realizare a unui audit etic a unei cercetări*, invităm studenții să lectureze capitolul Ursaciuc (Jitariuc), I. (2014). Aspecte etice privind dezvoltarea durabilă, promovarea produselor accesorii la nivelul administrației publice (pp. 25-44). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen. Din acest capitol vă invităm să observați modalitatea în care colegii Dumneavoastră din promoțiile anterioare, studenți ai Facultății de Științe Economice și Administrație Publică din cadrul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava au realizat un audit etic al unui program de cercetare.

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *modalităților de realizare a unui audit etic a unei cercetări*, invităm studenții să lectureze capitolul Sandu, A. (2014b). Considerații (apreciative) privind articolul: Aspecte etice privind dezvoltarea durabilă, promovarea produselor accesorii la nivelul administrației publice (pp. 45-56). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen.

Sarcină de lucru 1:

Identificați principiile etice care stau la baza diverselor profesii din domeniul administrației publice, pornind de la codurile etice ale profesiilor respective.

SI.5.2. Principii etice în activitatea magistratului

Prezentăm în continuare o serie de principii etice fundamentale în activitatea profesională a magistraților:

a) Principiul¹⁵ independenței magistraturii. „Principiile fundamentale ale O.N.U. privind independența magistraturii, precum și celelalte documente internaționale complementare, reprezintă standardul minim referențial, atât în privința independenței puterii judecătorești, cât și de control al respectării drepturilor și îndatoririlor magistraților” (Pivniceru, Luca, 2008). „Autorii consideră că independența îi este conferită magistratului în mod exclusiv pentru protecția drepturilor persoanelor care speră în a li se face dreptate, și constă în responsabilitatea judecătorului de a convinge, nu prin forța principiului autorității, ci a argumentelor raționale, temeinice, constituind astfel un mijloc de a asigura și păstra încrederea publicului în sistemul judiciar” (Pivniceru, Luca, 2008). Independența este „situația unei persoane care judecă lucrurile și acționează în mod independent, neinfluențată de alții” (Luca, Bulancea, 2008). „Responsabilitatea magistratului este de a aplica legea așa cum el o înțelege, pe baza evaluării faptelor, fără teamă și fără a ține cont de popularitatea deciziei. Magistratul nu trebuie să fie afectat de popularitatea legilor ce trebuie aplicate sau a părților, de poziția presei, funcționarilor guvernamentali, prietenilor sau membrilor familiei sale, nelăsându-se influențat de interese partizane sau critici” (Luca, Bulancea, 2008).

b) Principiul imparțialității. „Imparțialitatea este o consecință a dezbaterilor contradictorii, și are substanță doar în măsura în care rezultatul procesului nu este predeterminat, și marchează întregul

---

¹⁵ În acest capitol au fost integrate parțial și unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 163-165.

proces judiciar. Imparțialitatea constituie atributul fundamental al funcțiunii judiciare a cărei esență constă în obligația judecătorului de a se abține atunci când se află într-o situație de recuzabilitate” (Pivniceru, Luca, 2008). „A fi imparțial înseamnă „a fi capabil de a face o apreciere justă și obiectivă”. Raportând conceptul de imparțialitate la sistemul judiciar, în literatura juridică se susține că imparțialitatea se referă la starea de spirit sau atitudinea instanței în raport cu problemele și părțile dintr-un anumit caz. Termenul de imparțialitate se referă la absența părtinirii reale sau doar percepute” (Luca, Bulancea, 2008).

c) Principiul integrității. „Integritatea reprezintă un fundament explicit al deontologiei judiciare și încheie trilogia deontologică incluzând, ca și celelalte două concepte (independență și imparțialitate), componenta instituțională privită ca necesitate de a se întreține încrederea publicului în justiție, alături de cea individuală, ce constă în onoare și onorabilitate. Între aceste două componente, componenta individuală poate antrena o imagine colectivă a puterii judecătorești, deoarece reputația justiției este colectivă” (Pivniceru, Luca, 2008). „Integritatea semnifică „însușirea de a fi integru; cinste, probitate; incoruptibilitate”. Ca noțiune specifică, integritatea a fost definită ca fiind calitatea personală care îi permite magistratului să se sustragă oricărui fel de influență asupra procesului prin care el caută, admite probe și deliberează. A avea integritate înseamnă, în primul rând, a avea consistență, înseamnă a avea anumite principii morale și a acționa consecvent în acord cu ele. Comportamentul verbal trebuie să exprime aceste principii, iar conduita în orice situație trebuie să fie în acord cu valorile declarate” (Luca, Bulancea, 2008).

d) Emergența principiilor de independență, imparțialitate și integritate. „Aceste trei principii reprezintă esența statului de drept și polarizează, într-o formă sau alta, alte reguli pe care Principiile de la Bangalore le-a diferențiat astfel: valoarea 4 – decența, valoarea 5 - egalitatea, valoarea 6 - competența și diligența. Valorile expuse au fost înserate și în Principiile fundamentale ale independenței magistraturii ca, de altfel, și în Principiile directoare aplicabile magistraților din parchet, și configurau cadrul de referință formal, așa cum erau

structurate la epoca elaborării lor, reflectând nevoia de justiție, adevăr și preservare a puterii judecătorești la acea epocă” (Pivniceru, Luca, 2008). „Principiile de la Bangalore vizează un standard de conduită absolut. Referirile la „orice circumstanțe”, „conduită ireproșabilă” precum și cea a criteriului de referință dat de „observatorul rezonabil” reflectă caracterul extensiv al domeniului vizat, în timp ce referirile la buna-cuviință vizează caracterul ei „aparent”, ceea ce creează o dificultate manifestă, din moment ce aceeași observație poate fi prezentată atât pentru caracterul exhaustiv al activității vizate, cât și pentru impreciziunea noțiunii de necuviință” (Pivniceru, Luca, 2008).

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *principiilor eticii profesionale ale magistratului*, invităm studenții să lectureze comentariile la principiile de la Bangalore în volumul: Danileț, C. (trad.). (2010). *Comentariu asupra principiilor de la Bangalore privind conduita judiciară*. București, România: Editura C.H. Beck. Disponibil online la adresa:

http://www.kas.de/wf/doc/kas_19374-1522-1-30.pdf?100518095707

SI.5.3. Codurile de etică

În opinia noastră, expertiza etică¹⁶ este departe de a fi practică modernă. Așa zisele coduri de legi din antichitate pot fi revendicate în egală măsură de științele juridice, ca fiind primele construcții normative cu caracter juridic și în același timp de etică ca forme antice, aceea ce astăzi am numi coduri de etică. Evoluția sincronă a eticii și a juridicului ambele

¹⁶ În acest capitol au fost integrate parțial și unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.

plasate sub sfera normativității au făcut ca ideea de cod să fie cunoscută mai degrabă în domeniul dreptului decât în cel al eticii. Dezvoltarea codurilor etice este apanajul industrializării. Primele coduri etice apărând în sfera corporatistă la începutul secolului trecut (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Legislația anti trust din anii 1950 a dus la dezvoltarea codurilor de etică (McDonald, 2009). Anii 80 au adus o nouă dezvoltare a eticii afacerilor, codurile de etică proliferând în corelație cu conștientizarea nevoii de legitimitate socială a bussinesurilor și de reconstituire a reputației organizației pornind de la atitudinea sa responsabilă. Nevoia de etică a fost conștientizată atunci când practicile comunicative ale organizațiilor au început să eșueze în constituirea încrederii publicului (Vlăduțescu, 2014d; 2014e; 2014f). Marile scandaluri politice din anii 1970-1980, acuzațiile frecvente despre corupție la nivelul administrației publice (Corodeanu-Agheorghesei 2013), neîncrederea crescândă în corporații și în general climatul contestatar a făcut necesară apariția unui instrument legitimant care să permită organizațiilor să-și gestioneze capitalul de încredere prin apelul la responsabilitate socială, integritate, transparență etc. Valorile morale sunt transferate în principii manageriale, managementul eticii devenind parte componentă a managementului organizației. Ideea unui management centrat pe valori necorporale și simbolice modifică ideea de responsabilitatea organizației, exclusiv către acționari făcând organizațiile să devină conștiente de rolul social și responsabilitatea lor față de diverse categorii de stakeholder, de la proprii angajați beneficiari, până la membrii comunității în care-și desfășoară activitatea.

Dezvoltarea Codurilor de etică este punctul de plecare în constituirea oricăror politici de etică (Ferrell, Ferrell, 2012; Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Încercarea de definire a codurilor de etică se lovește de larga diversitate de opinii înregistrată de literatura de specialitate. Aderăm la definiția formulată de Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) conform căreia *”Codurile de etică și standardele de conduită sunt instrumente practice ale managementului eticii. Rolul lor este să*

transforme manifestarea puterii sociale și să imprime utilizarea adecvată a acesteia pe tărâmul moralității”.

Codul de etică este considerat un document distinct, scris formal cu standarde morale pentru ghidarea angajaților și a organizației; o declarație de valori sau de principii etice și norme de conduită, o declarație a normelor și credințelor etice ale unei organizații (Cozma, 2001; Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) formulează, sintetizând literatura de specialitate, câteva atribute ale codurilor de etică văzute în calitatea de instrument al managementului eticii.

- O metodă de asumare a managementului moral (managementului etic) de către conducerea organizației în fața propriilor stakeholderi;
- Instrument de promovare a unor standarde profesionale ridicate prin modelarea climatului etic din organizație;
- Instrument de învățare în organizație, cu precădere în organizația bazată pe cunoaștere;
- Instrument de ghidare a stakeholderilor cu privire la relația acestora cu organizația;
- Exprimarea clară a standardelor de acceptabilitate morală a conduitei în organizație;
- Etalon pentru evaluarea comportamentului etic al angajaților în organizație și în același timp un standard ce permite o evaluare onestă a comportamentului etic al angajaților;
- Metodă de delimitare și instituționalizare a comportamentelor profesionale și responsabile;
- Un ghid metodologic în abordarea dilemelor/problemelor etice;
- Instrumente de constituire a rețelei de etică a organizației;
- Instrumente de socializare a stakeholderilor;
- Angajamentul public al managementului organizației cu privire la respectarea drepturilor tuturor stakeholderilor în același timp cu urmărirea performanțelor organizaționale;
- Metodă de câștigare a vizibilității și încrederii publicului;

- Pregătirea organizației pentru gestionarea potențialelor riscuri de etică;
- Instrumente de diferențiere pe piață prin efortul perceput de public drept garanție a calității produselor și serviciilor organizației;
- Instrument de relații publice a organizației care ghidează eforturile acesteia pentru calitatea relațiilor cu stakeholderii (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) identifică forme distincte ale Codului, utilizate în managementul eticii în organizație, dar care sunt toate numite generic Coduri de etică (Ferrell, Ferrell, 2012):

- Codul de valori sau declarația de valori - prezintă idealurile, valorile și principiile asumate de organizație în relație cu stakeholderii săi, precum și angajamentele de adeziune la aceste valori în practicile sale din domenii precum: calitatea produselor, respectarea legislației, evitarea discriminărilor, protecția mediului, sprijinirea angajaților, responsabilitate socială, etc. Rolul codului de valori este acela de a informa publicul organizației asupra valorilor alese de aceasta, în scopul îndeplinirii misiunii și strategiilor sale (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).
- Codul de etică, instrument care delimitează conduita acceptată sau inacceptabilă în organizație definind stadiul actual și dezirabil al organizației din perspectiva managementului eticii. O altă interpretare vizează Codul de etică ca fiind un document care expune valorile și principiile etice ale organizației în încercarea constituirii unui ghid de analiză a comportamentului organizațional (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).
- Codul de conduită constituie un document cu valoare normativă ce stabilește standardele comportamentale necesare a fi respectate în activitatea profesională curentă de membrii organizației. Codul de conduită vizează traduceri ale valorilor etice în practici etice și standarde etice concrete care să ghideze acțiunile interne sau externe ale organizației desfășurate de membrii acesteia. Rolul Codului de

conduită vizează conștientizarea valorilor etice și culturii organizaționale și ghidarea activității personalului prin instituirea unor proceduri proprii organizației de abordarea a dilemelor și rezolvare a problemelor etice (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

În literatură se face distincția între Codul de etică și Codul de conduită în funcție de exercitarea controlului, primul punând accentul pe autonomia actorului moral iar cel de-al doilea pe heteronomie și control extern (Langdon, 1997; Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

Ovidiu Spățăcean (2011) formulează șase dimensiuni fundamentale ale unui comportament etic în organizație. Fiecare dintre dimensiuni conține un set de valori constituente:

a) Credibilitatea constituită din:

- Onestitatea înțeleasă ca vehiculare cu bună credință a informațiilor, și intenția de a prezenta “adevărul”, așa cum îi apare persoanei;

- Integritatea, înțeleasă ca acțiune conformă cu propria conștiință;
- Fiabilitatea, înțeleasă ca dedicare a eforturilor în scopul îndeplinirii angajamentelor;

- Loialitatea înțeleasă ca răspunderea de a promova și proteja interesele anumitor persoane și organizații.

b) Respectul înțeles ca manifestare a considerației față de ceilalți, însoțită de acceptarea diferențelor și a convingerilor individuale fără prejudecată. Comportamentul respectuos integrează:

- Politețea;
- Eticheta;
- Demnitate;
- Toleranță;
- Acceptare.

c) Responsabilitatea presupune a răspunde pentru propriile acțiuni, atitudinea de urmărire a excelenței în propria practică, perseverența, efortul pentru autodezvoltare.

d) Dreptatea cuprinde aspecte precum:

- Egalitatea;

- Imparțialitatea;
- Proportionalitatea;
- Sinceritatea;
- Rigurozitatea;
- Echitatea (presupune abordarea în aceeași manieră a situațiilor similare).

e) Empatia este înțeleasă ca preocupare sinceră pentru bunăstarea celorlalți, constând în bunăvoință și comportament altruist.

f) Spiritul civic constă în a respecta legile, desfășurarea unor activități în scopul dezvoltării și funcționării optime a societății (Spătăcean, 2011).

Daniela Agheorghesei (2011), vorbind despre codurile de etică și standardele de conduită profesională, arată că acestea sunt instrumente practice ale managementului, destinate transformării puterii sociale și a moralității și utilizării acesteia. Utilitatea codurilor etice și a celor deontologice este aceea de a menține nivelul de conștiință privind etica, și de a servi ca instrument de reamintire a standardelor dezirabile, ajutând la aprofundarea procesului de reflecție în fața situațiilor noi (Corodeanu, 2007).

Daniela Agheorghesei identifică următoarele obiective ale unui cod de etică:

- a defini comportamentele acceptate sau acceptabile;
- a promova înalte standarde de practică;
- a furniza membrilor un etalon pe care să-l folosească pentru propria evaluare;
- a stabili un cadru etic comportamentelor profesionale;
- a crește gradul de responsabilitate față de profesie, ca semn al maturizării ocupaționale (Agheorghesei, 2011).

Pornind de la recomandările de bună practică în elaborarea codurilor etice oferite de Mirela Popa și Lucia Scorțar (cf. Corodeanu, Agheorghesei, 2013), facem următoarele sugestii legate de elaborarea codurilor etice:

- formularea clară a obiectivelor, care să poată fi înțelese și

aplicate;

- considerația pentru standardele legale în vigoare, pentru profesia și domeniul pentru care se realizează codul de etică;
- flexibilitatea și adaptabilitatea codului la situații și dileme etice noi;
- formularea codului într-o manieră simplă și clară, fără cuvinte tehnice sau jargon profesional dificil de înțeles de începători sau colegi din domeniile apropiate;
- asumarea cu obiectivitate și responsabilitate a codului de către managementul organizației/ organizațiilor implicate;
- organizarea managementului etic al organizației;
- organizarea auditului și supervizării etice în organizație;
- considerarea implicării experților din domenii instituționale apropiate, cât și interdisciplinare;
- evitarea creării unor așteptări nerealiste de la aplicarea codului;
- termene realiste pentru implementarea instrucțiunilor codului;
- stabilirea costurilor de implementare a codurilor și adecvarea acestora la capacitatea instituțională a organizației.

Codurile de etică vizează comportamentul profesioniștilor în exercitarea atribuțiilor profesionale și manifestarea propriei conduite profesionale, reglementând de asemenea conduita profesioniștilor, chiar în afara exercitării atribuțiilor de serviciu, în viața particulară, vizează credibilitatea și prestigiul profesional, necesare în exercitarea atribuțiilor de serviciu. De asemenea, restricțiile impuse de Codurile de etică pot viza conflictele de interese potențiale în situația particulară a individului și organizația în care își desfășoară activitatea.

Codul etic (de conduită etică) furnizează profesioniștilor dintr-un anumit domeniu, reguli cu privire la conduita în anumite situații concrete, apărute în timpul îndeplinirii funcțiilor în instituție, cât și în afara exercitării funcției, pentru a contribui astfel la menținerea încrederii populației în sistem. Aceste reguli suplimentează și clarifică obligațiile legale ale

profesioniștilor și sunt menite să mărească responsabilitatea lor în exercitarea funcției (Danileț, 2011).

Regulile eticii profesionale urmăresc statuarea unor obligații cu caracter moral ca standarde profesionale, în afara sferei de aplicare directă a dispozițiilor legale. Codurile etice sunt văzute ca mijloace de autoreflexie, de conștientizare și interiorizare a anumitor principii și cerințe morale, în scopul îmbunătățirii performanțelor individuale, și a imaginii sistemului (Danileț, 2011). Este recomandabil, în opinia lui Cristian Danileț (2011), ca aceste coduri să fie redactate de asociațiile profesionale, ca reprezentanță a celor vizați prin realizarea codului de etică. Regulile de etică profesională se asumă, nu se impun. Un cod de (conduită) etică este asumat și acceptat de profesioniști, care convin să își regleze propriul comportament după standarde mai lejere sau mai aspre, își asumă aceste reguli de „jos în sus”. Codul de etică prescrie și stimulează comportamentele dezirabile (Danileț, 2011), fiind asumat chiar de corpul profesional; astfel, fiind gândit ca un mecanism de auto-reglare înăuntrul profesiei, ar trebui ca „sancțiunile” să fie pozitive (cum ar fi premii, recompense, decorații, avansări) pentru atingerea sau depășirea obiectivelor. Singura sancțiune reală trebuie să fie blamul, deteriorarea reputației în sânul corpului profesional, eventual excluderea din asociația profesională. Cu toate acestea, în funcție de gravitatea faptei, repetarea abaterilor și efectul lor asupra instituției sau sistemului, încălcarea acestor reguli poate atrage o sancțiune disciplinară. Așadar, cele mai grave încălcări ale codului etic pot fi considerate, de însuși legiuitorul, chiar abateri disciplinare, și să le sancționeze ca atare (Danileț, 2011).

Codurile deontologice la rândul lor vizează reglementarea standardelor minimale necesare și obligatorii pentru exercitarea profesiilor. Conduitele reglementate de codurile deontologice sunt cu caracter general, având statutul de principii, încălcarea acestora generând comportamente inacceptabile, și sunt sancționate disciplinar (Danileț, 2011).

Codul deontologic este emis de autoritățile cu competențe de reglementare într-un anumit domeniu, pentru a stabili principiile și regulile generale care caracterizează o profesie. Codurile deontologice ar trebui să cuprindă standardele minime necesare și obligatorii pentru exercitarea profesiei. Regulile deontologiei profesionale se rezumă la îndeplinirea obligațiilor legale pentru exercitarea atribuțiilor prevăzute în legea de organizare a instituției juridice, și în legea ce reglementează statutul profesional (Morar, 2006). Încălcarea regulilor deontologice este pasibilă de sancțiune disciplinară venită din partea autorității emitente a codului deontologic.

Așadar, un cod de conduită deontologică este un mijloc de corecție, impus de „sus în jos” și „proscie” comportamentele inacceptabile, iar sancțiunile sunt negative, disciplinare (Danileț, 2011).

Calitatea de emitent și instanța de control a aplicării unor coduri deontologice, cu caracter de reglementare a unor standarde minimale, deținută de autoritățile publice, atenuază separația dintre drept și morală.

Autorul consideră criticabil faptul că anumite coduri etice sunt impuse pe cale legală sau administrativă, ele nemaiavând caracterul de asumare a unor standarde morale de comun acord în cadrul unui anume corp profesional.

Se arată că în România doar profesiile liberale juridice și-au adoptat, ele însele, propriile coduri de etică (Danileț, 2011).

Pentru personalul auxiliar de specialitate al instanțelor și parchetelor a fost adoptat un cod deontologic, nu de către acest personal, ci de CSM.

Pentru funcționarii publici, Parlamentul este cel care a votat o lege privind codul de conduită.

Pentru polițiști a fost adoptat un cod de etică și deontologie de către Guvern.

Pentru personalul din sistemul administrației penitenciarelor a fost adoptat un cod deontologic de către ministrul Justiției.

Codurile de etică sunt, după părerea noastră, instrumente de guvernanță organizațională, mai ales atunci când serviciile și produsele oferite pot produce discriminări sau pune în situație de disconfort persoane sau grupuri de persoane. Exemple de astfel de domenii vulnerabile la încălcarea standardelor etice sunt domeniile generale ale afacerilor, distribuția dreptății și sistemele juridice, cercetarea științifică care implică subiecți umani, cercetarea în domeniile tehnologiei de vârf, educația, ecologia, etc. Sunt greu de găsit, în zilele noastre, domenii în care să nu fie necesare standarde etice care să reglementeze impactul rezultatelor practicii asupra indivizilor comunității și mediului.

Din punctul nostru de vedere, distincția propusă de Danileț este mai degrabă una legată de sistemele etico-filosofice care stau la baza diverselor etici aplicate, decât delimitarea între standardele minimaliste și cele de bună practică. Credem noi că elementele deontologice provin din viziunea kantiană a eticii, ca manifestare a datoriei, în timp ce codurile etice care vizează maximalizarea efectelor practicii profesionale sunt de inspirație milliană. Considerăm corectă distincția făcută de Danileț între coduri care reglementează standardele de conduită minime obligatorii, și regulile fără de respectarea cărora, practica profesională este inefficientă, de standarde etice care vizează excelența în practica profesională. Cu toate acestea, de multe ori în aceste coduri sunt combinate reguli minimale, fiind asociate reguli care vizează excelența în cadrul aceluiași cod.

În opinia noastră, asemenea practici de suprareglementare juridică și administrativă, deși necesare în buna administrare a practicii profesionale, elimină caracterul consensual al codurilor de etică, care devin norme juridice sau administrative, care statuează un comportament obligatoriu (Matei, 2010). În acest context, normele etice devin norme juridice, cu nimic diferite de alte reglementări juridice ale unor conduite particulare. Se poate deschide astfel calea unui „abuz de etică”. Conduitele etice care ar trebui să aibă în sine un

caracter voluntar, devin obligatorii. Etica este astfel văduvită de caracterul aretic, și complet distanțată de morală.

Nevoia de deontologie este evidentă în toate activitățile omului. Aceasta rezultă din libertatea individului care are dreptul să acționeze nestânjenit, atât timp cât nu încalcă libertatea de acțiune a altui om. Regulile deontologice sunt cu atât mai numeroase și mai severe, cu cât activitatea desfășurată de un individ poate fi izvor de suferință, de pagubă, de știrbire a libertății pentru ceilalți (Luca, Bulancea, 2008).

În România funcționează Codul Deontologic al Judecătorilor și Procurorilor Adoptat prin Hotărârea C.S.M. nr. 328/24.08.2005, publicată în Monitorul Oficial nr. 815 din 8.09.2005, elaborat de CSM.

În 2006 a fost finalizat un alt Cod de Etică al Judecătorilor din România. Este primul cod realizat exclusiv cu privire la judecători, elaborat de Organizația PRO Etica, în colaborare cu CSM.

Coduri aplicabile agenților publici care lucrează în sistemul judiciar sunt disponibile pentru:

- Personalul auxiliar de specialitate (grefieri și toți ceilalți care ajută la munca în instanțe și parchete) - *Codul deontologic al personalului auxiliar de specialitate al instanțelor judecătorești și al parchetelor de pe lângă acestea*, adoptat prin Hotărârea CSM nr. 145 din 2005, publicat în Monitorul Oficial nr. 382 din 06.05.2005. Avem rezerve față de legalitatea acestui cod, care nu poate avea competențe decât în privința carierei judecătorilor și procurorilor (Danileț, 2011);
- Funcționari publici (în instanțe și parchete există funcționari publici) - Legea nr. 7/2004 privind *Codul de conduită a funcționarilor publici*, republicat în Monitorul Oficial nr. 525 din 2.08.2007;
- Personal contractual - Legea nr. 477/2004 privind *Codul de conduită a personalului contractual din autoritățile și instituțiile publice*, publicată în Monitorul Oficial nr. 1105 din 26.11.2004;
- Auditori interni - *Codul privind conduita etică a auditorului intern*, aprobat prin Ordinul nr. 252 din 2004 emis de Ministerul Finanțelor Publice, publicat în Monitorul Oficial nr. 128 din 12.02.2004;

- Polițiști și jandarmi - *Codul de etică și deontologie al polițistului*, aprobat prin HG nr. 991/2005, publicată în Monitorul Oficial nr. 813 din 7.09.2005 (în prezent, este supus dezbaterii publice proiectul unui nou cod). Conform art. 25 din Cod, acesta se aplică și personalului *Jandarmeriei Române*. De asemenea, a fost adoptat un ghid practic pentru aplicarea prevederilor Codului (ghidul cuprinde reguli privind conduita polițiștilor și îndrumări privind modul în care aceștia trebuie să acționeze când se confruntă cu corupția) disponibil la www.mai.gov.ro/Documente/Cariera/GHIDUL_etica_deontologie.pdf.

Prin Ordinul nr. 6582/2005, a fost aprobat *Codul de conduită al funcționarului public din cadrul autorității vamale*; acesta cuprinde principii referitoare la cadouri și la sesizarea cazurilor de corupție. La nivel european, Consiliul Miniștrilor al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea nr. (2001) 10 privind *Codul Eticii în Poliție*;

- Notari - *Cod deontologic al notarilor publici din România*, adoptat la cel de al III-lea Congres al Uniunii Naționale a Notarilor Publici din România, 2001. Consiliul Notariatelor din Uniunea Europeană a adoptat în 1995 *Codul European de Etică a Profesiei de Notar*;

- Executori judecătorești - *Codul deontologic al executorilor judecătorești* constituie anexa nr. 2 la Statutul Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești și al profesiei de executor judecătoresc, și a fost introdusă prin Hotărârea Uniunii Naționale a Executorilor Judecătorești nr. 21/2007 publicată în Monitorul Oficial nr. 430/28 iunie 2007;

- Avocați - *Codul Deontologic al avocaților din Uniunea Europeană* a fost adoptat în Sesiunea Plenară a CCBE din 28 octombrie 1998, și a fost modificat în Sesiunile Plenare din 28 noiembrie 1998 și din 6 decembrie 2002. Acest cod se aplică direct și în România de la 1 ian. 2007, ca urmare a deciziei UNBR nr. 1486/2007;

- Mediatori - *Codul de etică și deontologie profesională a mediatorilor*, adoptat de Consiliul de Mediere; La nivelul Uniunii

Europene, există *Codul de conduită european pentru mediatori*, lansat sub egida Comisiei Europene în cadrul unei conferințe organizate la Bruxelles, pe 2 iulie 2004;

- Consilieri juridici. Există mai multe asociații ale consilierilor juridici, printre care amintim: *Codul deontologic al consilierului juridic*, adoptat de Congresul Uniunii Colegiilor Consilierilor Juridici din România în data de 27.07.2004 și *Codul deontologic al consilierilor juridici* adoptat de Asociația e-F.Cons la 1.10.2004;

- Personalul din penitenciare, Ordinul ministrului justiției nr. 2794/C din 8 oct 2004 pentru aprobarea *Codului deontologic al personalului din sistemul administrației penitenciare*, publicat în Monitorul Oficial nr. 1098 din 25 noiembrie 2004;

- Practicieni în insolvență, *Codul de etică profesională și disciplină al Uniunii Naționale a Practicienilor în Insolvență din România*, aprobat de Congresul Uniunii prin Hotărârea nr. 3/2007, publicată în Monitorul Oficial nr. 839 bis din 07.12.2007.

Pentru medici legiști și experți contabili, normele etice sunt cele general aplicabile profesiilor lor (Danileț, 2011);

Codurile deontologiei în profesiile juridice statuează principii precum:

- Principiul independenței magistratului (Pivniceru, Luca, 2008). Prin independență, se înțelege situația persoanei care judecă și acționează în conformitate cu propriile puncte de vedere și în lipsa influenței altora (Luca, Bulancea, 2008);

- Principiul imparțialității magistraților (Pivniceru, Luca, 2008) înțelege ca o capacitate de a realiza o apreciere justă, obiectivă, în lipsa unei părtiniri reale sau aparente (Luca, Bulancea, 2008);

- Principiul integrității (Pivniceru, Luca, 2008) înțelege ca o capacitate a persoanei de a se sustrage oricărei influențe exterioare și manifestată prin consistență și acțiune consecventă cu propriile principii morale (Luca, Bulancea, 2008);

- Emergența principiilor de independență, parțialitate și integritate (Pivniceru, Luca, 2008).

Alte principii conținute în Codurile de etică și deontologie profesională:

- Secretul profesional și confidențialitatea;
- Primatul interesului clientului;
- Reglementarea conflictului de interese;
- Cofraternitatea profesională;
- Promovarea supremației legii;
- Demnitatea;
- Incompatibilitățile;
- Loialitatea;
- Respectarea principiului prezumției de nevinovăție;
- Respectarea standardelor și normelor legale;
- Acordarea unei protecții speciale categoriilor vulnerabile;
- Prioritatea interesului public;
- Egalitatea de tratament;
- Imparțialitatea și independența;
- Integritatea morală;
- Cinstea și corectitudinea;
- Deschiderea și transparența;
- Obligația de a desfășura servicii de calitate;
- Respectarea demnității persoanelor;
- Evitarea și înlăturarea corupției;
- Interzicerea obținerii de foloase sau avantaje personale prin exercitarea activității profesionale;
- Colaborarea cu ceilalți profesioniști și instituții;
- Colegialitate.

Din punct de vedere etic, profesiunile din domeniul juridic (avocați, magistrați, consultanți juridici, etc.) sunt reglementate specific, prin coduri etice și deontologice proprii (Costiniu, 2008).

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *modalității practice de construcție a unui cod de etică* (în domeniul academic), invităm studenții să lectureze documentul: Codul de Etică și Deontologie Profesională Universitară. Vocabular explicativ al termenilor, elaborat de Comisia de Etică a Universității Apollonia din Iași, România. Disponibil online la adresa:

http://www.univapollonia.ro/images/stories/pdf/cod_etica/vocabular%20explicativ.pdf.

Sarcină de învățare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *datoriei etice a funcționarilor publici*, invităm studenții să lectureze articolul: Frunză, S. (2012). Increasing competence – an ethical duty of civil servants. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, Special Issue, pp. 32-41. Disponibil online la adresa: <http://www.rtsa.ro/en/files/TRAS-SI-2012-4FRUNZA.pdf>.

Codul etic al funcționarului public

Codul deontologic al funcționarului public este reglementat prin Legea Nr 7/2004 privind codul de conduită a funcționarilor publici și a fost publicată prima dată în Monitorul Oficial al României partea I, Nr. 157 din 23 II 2004, republicată în Monitorul Oficial al României partea I, Nr. 525 din 2 VIII 2007.

Observăm că legiuitorul a găsit de cuviință să folosească termenul de Cod de Conduită în locul celui de Cod deontologic sau a celui de Cod de etică. Codurile de conduită constituie un set de norme ce includ responsabilitățile indivizilor sau organizațiilor și bunele practici recomandate într-un anumit domeniu. În general este utilizat în sensul de Cod de etică sau Cont deontologic, fără a se ține cont de

distincțiile privitoare la caracterul minimal, respectiv dezirabil al practicilor recomandate. La modul general, Codurile de conduită includ atât valorile, principiile și regulile de conduită constitutive și operaționale fără o profundă reflecție asupra statutului acestuia.

Rolul Codurilor de conduită este acela de a ghida procesul de decizie în organizație, fixând proceduri cu valoare etică ce trebuie urmate de membrii organizației sau de profesioniști dintr-un anumit domeniu. Din acest punct de vedere Codul deontologic al funcționarilor publici din România este unul complex, transparând din acesta la o analiză atentă principiile etice de practică, cât și valorile care au dus la formularea acestor principii. Din perspectiva domeniului de aplicare, acesta vizează conduita profesională a funcționarilor publici din toate domeniile de activitate (Art.1 Alin.1). Acest Cod general de conduită va fi completat pentru fiecare domeniu cu Coduri etice și deontologie specifice. Fiind un cod cu caracter general, stabilește mai degrabă liniile minimal acceptabile pentru activitatea funcționarului public, caracterul interdictiv al normelor fiind completat cu cel de recomandare de bună practică.

Normele de conduită profesională prevăzute de Cod au un caracter obligatoriu pentru orice funcționar public definit ca persoană care ocupă o funcție (Art.1, Alin. 2).

Normele de conduită profesională prevăzute de prezentul cod de conduită sunt obligatorii pentru persoanele care ocupă o funcție publică în cadrul autorităților și instituțiilor publice ale administrației publice centrale și locale, precum și în cadrul autorităților administrative autonome, denumite în continuare autorități și instituții publice.

Legiuitorul formulează ca obiective ale Codului de Conduită a funcționarilor publici creșterea calităților serviciului public, buna administrare în realizarea serviciului public, eliminarea birocrăției, eliminarea faptelor de corupție, realizarea unor raporturi sociale și profesionale corespunzătoare, crearea și menținerea unui înalt prestigiu al instituției și funcției publice, ghidarea așteptărilor publicului cu privire la Conduita profesională la care este îndreptățit să se aștepte de la un funcționar public și nu în ultimul rând crearea unui climat de

încredere și respect reciproc între cetățeni și funcționarii publici și respectiv între cetățeni și autoritățile administrațiilor publice (Art. 2.).

- Calitatea este considerată deseori și o problemă de etică mai ales în sfera serviciilor, tocmai pentru că existența unor standarde calitative ridicate implică un echilibru între nevoia de câștig în genere, nevoia de venituri, necesitatea menținerii cât mai scăzută a costurilor operaționale pe de o parte și necesitatea satisfacerii clienților.

În opinia noastră, preocupările pentru calitatea serviciilor unei organizații provin tot din instituționalizarea imperativului categoric:

- Trecerea datoriei morale din sfera privată a agentului autonom în sfera publică a Organizației responsabile;

- Datoria este recunoscută față de client, în forma sa impersonală;

- Oferirea serviciilor la cele mai înalte standarde de calitate pentru orice beneficiar și nu doar categorii particulare de clienți care au semnificații particulare față de organizație, indică voința morală a organizației de a-și îndeplini obiectivele sociale ce derivă din valorile constitutive ale organizației.

Accentul pe calitate constituie un trend, ce evidențiază o transformare în cultura etică a societății, prin înlocuirea utilitarismului egoist cu utilitarismul centrat pe beneficiar. În mentalitatea populară există o serie de expresii care denotă atitudinea de a scădea standardele de calitate pentru a menține cât mai ridicat profitul, denotate prin expresia *”lasă că merge și așa”*.

În ceea ce privește politicile de calitate, construcția ideii de organizație responsabilă se realizează pe două paliere:

- Conștientizarea de către staful Organizației a impactului pozitiv a unei politici de calitate ce vizează exclusiv standarde ridicate;

- Presiunea publică ce vizează protecția consumatorului (Frunză, 2014a).

Existența și menținerea unor standarde de calitate generează încredere din partea publicului țintă care în situații concurențiale determină alegerea produselor sau serviciilor oferite de organizație a căror calitate este de notorietate. De aici apare nevoia de protecție a

brandului împotriva contrafacerilor. În Administrația Publică unde mediul este mai puțin concurențial, nevoia de calitate trebuie să reprezinte o prioritate morală atât pentru funcționarii publici în calitatea lor de agenți morali cât și pentru instituția publică în calitatea sa de organizație responsabilă.

Un rol esențial în menținerea calității serviciilor publice îl deține societatea civilă. În funcție de gradul de dezvoltare al acesteia și de nivelul de participare civilă și politică a cetățenilor, organizațiile publice, inclusiv cele din administrația publică vor fi determinate să adopte un comportament procetățean. Nu putem să nu remarcăm situația creată la alegerile prezidențiale din 2014 când reacția civică față de imposibilitatea de a vota a unor cetățeni din diaspora a dus la prezența masivă la vot a cetățenilor din țară și la un vot negativ împotriva candidatului care reprezenta puterea, făcut responsabil pentru situația de la vot.

Al doilea obiectiv al Codului de conduită a funcționarilor publici îl constituie eliminarea birocrăției și a faptelor de corupție din Administrația Publică. În primul rând trebuie să sesizăm punerea pe picior de egalitate a birocrăției cu fapta de corupție. Așa cum am văzut anterior termenul de birocrăție, în concepția weberiană nu reprezintă un element disfuncțional, ci tocmai forma manifestă a rațiunii publice în domeniul Administrației.

Caracteristicile birocrăției funcționale sunt:

- subordonarea ierarhică,
- responsabilitatea pentru propriile acțiuni și pentru acțiunile subordonaților,
- desfășurarea activității pe bază de norme și regulamente,
- delimitarea competențelor profesionale,
- limitarea arbitrarului și a deciziei unilaterale,
- promovarea transparenței.

Legiutorul se referă exclusiv la birocrăția disfuncțională ce se caracterizează prin:

- incompetență și ascunderea acesteia în spatele regulamentelor,

- lipsa responsabilității,
- arbitraritate decizională de multe ori în disprețul legii și al regulamentelor,
- ignorarea interesului public,
- desfășurarea unor activități cronofage dar neproductive pentru a întârzia efectuarea activităților în beneficiul cetățenilor,
- excesul de formalizare.

Birocrația disfuncțională poate fi gândită ca o formă a abuzului de la normativitate (Ignătescu, 2013). Scopul de reglementare a conduitei profesionale declarat de cod vine tocmai în sensul formalizării comportamentului profesional prin instituirea unor standarde profesionale originare în valori etice. Aceste norme de comportament profesional sunt văzute ca necesare pentru existența unor raporturi profesionale corespunzătoare, atât între funcționarii publici și cetățeni în mod direct, cât și dintre instituțiile publice reprezentate și beneficiari. Este invocată de legiuitor nevoia unui înalt prestigiu al funcției publice și a funcționarului public. Ideea de prestigiu cumulează notorietatea cu buna reputație.

Notorietatea reprezintă vizibilitatea în spațiul public al organizației și buna reputație este rezultatul judecății morale generale asupra unui individ. Prestigiul implică încrederea formată pe baza activității de lungă durată a respectului profesionist sau organizației. Prestigiul însumează recunoașterea de care individul sau organizația se bucură la nivelul comunității. Acest gen de recunoaștere care generează prestigiu vizează importanța socială a individului sau organizației și individualizarea acestuia la nivelul comunității. Prestigiul unei profesii provine din utilitatea sa socială, mai ales din legitimitatea sa etică existentă la nivelul mentalului colectiv. Un serviciu public excesiv birocratizat va fi perceput ca o frână pentru dezvoltarea comunității, în timp ce unul eficient va fi perceput ca un motor al acestei dezvoltări. Din perspectiva etică, prestigiul ca valoare este asociat cu recunoașterea caracterului moral al individului și capacitatea acestuia de a fi de încredere. Sunt frecvent utilizați termenii precum: o persoană

onorabilă, respectabilă, etc. Prestigiul este o expresie a demnității ca valoare inerentă a ființei umane. Demnitatea rezidă în individ ca fiind o recunoaștere a statutului său.

Cea mai largă formă de demnitate este cea general umană, care este valoarea apărută prin întreaga legislație cu privire la drepturile omului. Referindu-ne din nou la filosofia kantiană, demnitatea face necesară tratarea ființei umane ca scop și nu ca mijloc. Demnitatea pare să reside, în opinia filosofului german, în capacitatea de autodeterminare a individului. Prestigiul reprezintă forma exterioară a demnității, adică forma prin care oamenii diferențiază calitățile morale și nu numai ale indivizilor recunoscând în mod diferențiat de valoarea morală a acestora. Demnitatea ar trebui să fie egală acordată tuturor indivizilor nepermițând discriminări, totuși ea este asociată cu meritul în diverse forme ale sale. Demnitatea generală a ființei umane derivă din meritul acestuia privitor la apartenența la specia umană. Un indicator al meritului care pune în relație individul cu propria activitate este reprezentat de prestigiu. Sintetizând, demnitatea vizează potențialitatea, în timp ce prestigiul vizează actualitatea meritelor individului.

Articolul 3 al Codului de conduită a funcționarilor publici prezintă o serie de principii cu valoare morală dar și profesională, în același timp care trebuie să ghideze activitatea funcționarilor publici.

Supremația legii este cheia înfăptuirii statului de drept alături de garanțiile pe care statul trebuie să le ofere cetățenilor împotriva oricăror abuzuri și încălcări ale drepturilor, inclusiv din partea funcționarilor publici. Supremația legii transformă voința arbitrară în guvernanta adică în administrare în limitele legale. Paternalismul politic și birocratic este forma benevolentă a conducerii dictatoriale care înlocuiește tirania și opresiunea cu manipularea și persuasiunea. Mentalul colectiv, mai ales cel românesc, este impregnat de o viziune exhatologică asupra liderului, mai ales asupra celui politic care este salvatorul națiunii, singurul capabil să aducă prosperitatea, bunăstarea și liniștea. Asigurarea statului de drept transformă liderul politic în

manager al deciziei publice, se desfășoară în limitele cadrelor normative care reglementează domeniul de activitate.

Prioritatea interesului public față de interesul personal vizează integritatea funcționarului public. În general este larg discutată problema corupției ca plagă care împieteează funcționarea sistemelor administrative. Totuși, legiuitorul formulează afirmativ principiul priorității interesului public. Nu este văzută doar simpla luptă anticorupție, ci datoria pozitivă față de interesul public. În aceasta sunt cu siguranță incluse valori precum transparență, onestitatea dar și disponibilitatea pentru îndeplinirea cu succes a sarcinilor publice în interesul beneficiarilor. Aceasta ar trebui să vizeze atitudinea funcționarului de disponibilitate și sollicitudine. Din perspectivă etică, principiul are în vedere respectarea egalității de șanse prin plasarea interesului beneficiarilor înaintea interesului propriu, sau a interesului celor apropiați funcționarului. Mai mult, legiuitorul exclude riscul de corupere a funcționarului, instituind incompatibilități care să ducă la evitarea situațiilor de decizie pentru sine sau pentru cei apropiați sieși. Egalitatea de tratament este ridicată la nivelul de principiu, de practică a funcționarului public. În opinia noastră, asigurarea echității este una dintre valorile constitutive ale funcției publice cel puțin în forma actuală. Legiuitorul definește egalitatea de tratament prin aplicarea aceluiași regim juridic în situații identice sau similare. Odată dezlegată o anumită pricină, următoarele spețe similare vor fi tratate în același fel. Chiar dacă precedentul judiciar nu este ridicat la nivelul unui izvor de drept, importanța precedentului rămâne semnificativă și pentru sistemul de drept românesc, orientând reflecția juridică și chiar procesul de judecată prin dezlegările deja formulate în spețele anterioare. În ceea ce privește funcția publică, egalitatea de tratament cere o uniformitate a deciziilor administrative care privesc situațiile similare. Un calcul diferit al obligațiilor fiscal, de exemplu de la județ la județ, ar face imprevizibil sistemul de taxare care ar deveni echitabil. O altă accepțiune a echității de tratament vizează combaterea oricărei forme de discriminare.

Profesionalismul este înțeles ca obligație a funcționarului public de a îndeplini obligațiile de serviciu cu responsabilitate, competență, eficiență, corectitudine și conștiinciozitate. Nu insistăm asupra semnificației acestor termeni, care a fost tratată în alte părți ale prezentei lucrări, subliniem doar faptul că eficiența și competența sunt văzute ca dimensiuni a profesionismului și au o semnificație etică. Eficiența înțeleasă drept capacitatea de a duce la îndeplinire sarcinile, reprezintă o expresie în planul profesional al capacității de agent a individului. Agenția morală spre exemplu poate fi tradusă ca eficiență în transpunerea valorilor etice în planul acțiunilor sociale.

Imparțialitatea și independența sunt reunite într-un principiu conform căruia sunt obligați să aibă o atitudine obiectivă, neutră față de orice interes politic, economic, religios, sau de altă natură atunci când se află în exercitarea funcției publice. Cele două valori ale imparțialității și independenței sunt privite în general ca valori etice distincte, imparțialitatea sau nepărtinirea văzând atitudinea de egalitate a agentului față de subiecții care interacționează și neutralitatea față de orice interese.

Independența vizează atât o latură exterioară, care presupune lipsa unor constrângeri în procesul de decizie administrative, și una interioară ce are în vedere detașarea de propriile afinități politice, culturale, de grup etc. Reunirea celor două în același principiu sugerează intenția legiuitorului de a se referi la latura subiectivă a acestor valori, făcându-l pe funcționar exclusiv responsabil de îndeplinirea lor. Aici ne vedem nevoiți să criticăm atitudinea legiuitorului de a subiectiviza responsabilitatea funcției publice în persoana funcționarului.

În opinia noastră, responsabilitatea față de funcția publică este în primul rând instituțională și colectivă și poate fi implementată doar prin constituirea unui climat organizațional centrat pe respectivele valori la care să adere funcționarii publici din respectivele organizații. Observăm că întregul Cod are în vedere instituirea unor datorii morale și profesionale a funcționarilor publici degrevând instituția de necesitatea asumării responsabilității colective. Rămâne la latitudinea

instituțiilor publice să includă responsabilitatea socială în propriile Coduri de etică. Integritatea morală este privită ca un principiu conform căruia funcționarilor publici le este interzis să solicite sau să accepte, direct sau indirect, pentru ei sau pentru alții, vreun avantaj sau beneficiu în baza funcției pe care o dețin, fiindu-le interzis să abuzeze de aceasta. În opinia noastră și integritatea este înțeleasă restrictiv de către legiuitor exclusiv în valoarea sa negativă, care interzice obținerea unor foloase de pe urma exercitării funcției publice. Sensul afirmativ al integrității vizează eforturile individului pentru a menține coerența cu sine însuși și propria autenticitate. Am văzut anterior că lipsa de integritate duce la un comportament neautentic în sensul în care individul nu mai poate fi coerent cu sine însuși din punct de vedere moral. Un individ lipsit de integritate nu poate fi coerent în decizii întrucât acesta ia deciziile în funcție de conjuncturile de moment și de anticiparea avantajelor personale. În sensul afirmativ, integritatea reprezintă capacitatea individului de a-și asuma obligațiile morale și profesionale și a le îndeplini în cel mai bun mod posibil.

Libertatea gândirii și a exprimării este transpusă într-un principiu conform căruia funcționarii pot să-și exprime și fundamenteze opiniile cu respectarea ordinii de drept și a bunelor moravuri. În viziunea noastră acesta este un principiu ce transpune mai degrabă o valoare politică decât una etică. Respectul pentru libertatea de gândire și de exprimarea opiniilor divergente stând la baza realizării transparenței în administrația publică.

Transparența este în opinia noastră valoarea etică constitutivă exprimată prin principiul în cauză, iar libertatea de exprimare, valoarea operațională prin care transparența se realizează. Sesizăm așadar o ușoară incoerență a legiuitorului care enunță valori, ridicându-le la rang de principii printr-o simplă explicitare a acestora. În rândul valorilor nu identifică o ierarhie pornind de la criterii precum ar fi: importanță, aplicabilitate etc.

Noi sugerăm modelul distincției între valori constitutive și valori operaționale, primele fiind cele care stau la baza apariției unui sistem social profesional iar cele din urmă la baza funcționării acestora. În

viziunea noastră principiile transpun valorile în practică socială, fiind liantul între axiologicul deontic și practica socială.

Termenul axiologicul etic semnifică la modul general lumea valorilor morale, iar în contextul eticii profesionale valorile etice constitutive ale profesiei respective. Legiuitorul enunță valoarea pe care o include în principiu printr-o explicitare a aplicabilității sale sociale (Sandu, Caras (Frunză), 2014; Caras (Frunză), Sandu, 2014; Caras (Frunză), 2014b).

În opinia noastră trecerea de la valori la principii are la bază un proces deconstructiv-reconstructiv care face trecerea de la universalul moral la particularul social (Sandu, Caras, 2013b; Caras (Frunză), 2014b). Cinstea și corectitudinea sunt reunite într-un principiu conform căruia exercitarea funcției publice și atribuțiile de serviciu trebuie realizată cu bună credință. În opinia noastră principiul este imprecis exprimat și neclar. El urmărește transpunerea a două valori: cinstea și corectitudinea în practică printr-o a treia valoare și nu printr-o manieră operațională. Buna credință, deși aparent ar trebui să expliciteze un comportament dezirabil de a fi urmat de către profesionist, sintagma reprezintă de fapt o valoare etică, fiind în opinia noastră un sinonim a termenului cinste. Dacă acceptăm acest lucru înseamnă că legiuitorul a comis eroarea definiției circulare.

Un termen nu poate fi definit în sens operațional prin el însuși, sau printr-un sinonim al său. În etică, termenul de bună credință apare ca voință bună sau bunăvoință despre care Immanuel Kant afirmă că este cea care stă la baza autonomiei individului (Kant, 1972; 2007). Filosoful german arată că în realizarea unei acțiuni, consecințele pot fi influențate de factori exteriori individului și aflați înafara controlului său. Propria voință a agentului moral este singura aflată în totalitate sub controlul rațional al individului și de aceea doar intenția ca rezultat al voinței subiectului este cea care poate fi supusă judecății morale. Rezultatele cercetărilor din domeniul neuroetice arată că nu poate exista o voință morală complet rațională neinfluențată de mediu, sau de constrângerile biologice ale individului. Toxicitatea mediului, ingerarea unor substanțe neuro-stimulative și respectiv modificarea chimismului

cerebral duce la alterarea voinței, și putem spune că în situații extreme poate duce la suprimarea acesteia.

Perspectiva construcționistă ca și cea postmodernă vorbește despre o relativizare la valorile morale, pe care le înțelege sub forma unor constructe sociale. Un construct social reprezintă rezultatul unei negocieri a interpretărilor asupra semnificației unui termen ce survine dintre actorii comunicativi ai unei comunități interpretative (Vlăduțescu, 2014g). Subiectul preia constructe prin intermediul diverselor procese socializante și le transformă în definiții operaționale implicate în acțiunea sa socială.

Construcția socială are loc doar în contexte interpretative iar definițiile operaționale sunt dependente de contextul în care au fost construite. Constructele odată preluate sunt percepute ca universale, subiectul nefiind avizat de dependența de context a acesteia decât în urma unui proces de reflecție cu valoare epistemică. Buna credință este un exemplu de astfel de construct care ar trebui să semnifice congruența între acțiunea și rațiunea actorului comunicativ (Vlăduțescu, Bunăiașu, Strungă, 2015). Cu alte cuvinte, actorul ar trebui să se ghideze după normele morale acționând în cel mai bun mod posibil în funcție de datele cunoscute. Este posibil ca acționând cu bună credință efectul să fie unul indezirabil, dar actorul moral nu poate fi făcut responsabil pentru aceasta.

Această înțelegere a termenului de bună credință se suprapune cu cea de cinste. Aceasta din urmă este o valoare care traduce în planul acțiunii buna-credință și care din punctul nostru de vedere apare doar la nivelul rațiunii morale. Ca atare considerăm buna credință ca fiind o valoare constitutivă, în timp ce cinstea poate fiind considerată valoare operațională. Putem discuta despre cinste în sensul de valoare internă a conștiinței morale doar în sensul de a fi cinstit cu sine însuși. Cinstea este o valoare legată de comportament întrucât conectează individul cu alteritatea. Poți fi cinstit față de cineva, sau față de tine însuși ca propria alteritate. Cinstea este așadar o valoare operațională translativă de responsabilitate. Dacă responsabilitatea este întotdeauna față de cineva (Levinas, 1999), ea construiește sinele în raport cu alteritatea.

Responsabilitatea este o mișcare a sinelui către celălalt, dar ea trebuie tradusă printr-o altă valoare pentru a o putea înțelege în planul acțiunii sociale. Această valoare este în opinia noastră corectitudinea.

Responsabilitatea manifestată cu corectitudine, stă la baza oricărei acțiuni comunicative întrucât poate genera consens. Exercițarea responsabilității fără corectitudine reprezintă o formă de paternalism, o falsă purtare de grijă care nu ține cont de respectul datorat autonomiei celui alt. Deschiderea și transparența sunt sintetizate într-un principiu conform căruia activitățile desfășurate de funcționarii publici sunt publice și pot fi supuse monitorizării cetățenilor.

Codul este limitativ în formularea acestui principiu reducând deschiderea și transparența la simpla posibilitate de control din partea cetățenilor. Prin natura lor, activitățile administrative trebuie să fie publice, adică să permită accesul publicului la desfășurarea acestora. Cu toate acestea, în fapt, transparența este un rezultat, al voinței publice de consens. Asigurarea transparenței vizează trei paliere și anume: cel al deciziei publice, al implementării deciziilor publice și al comunicării rezultatelor acțiunii publice. Asigurarea transparenței în procesul de decizie publică se realizează prin publicarea anticipată a documentelor ce sunt supuse deciziei administrative sau politice. Publicarea actelor normative înainte ca acestea să fie adoptate permite accesul publicului la dezbaterile ce vor avea loc în scopul adoptării respectivelor documente. Publicarea se face pe site-ul instituției implicate în decizia publică: guvern, parlament, agenție, autoritate publică, centrală sau locală etc.

Persoanele interesate trebuie să poată găsi aceste documente și să aibă asigurate căi eficiente de comunicare a opiniei despre oportunitatea și conținutul acestora (Frunză, 2014b). Organizațiile societăților civile: asociații, sindicate, patronate, mass-media trebuie să fie în măsură să-și formuleze opiniile și în cazul deciziilor de importanță publică să fie publicate și să participe la elaborarea documentelor finale.

Procesul de decizie publică în sine ar trebui să aibă la bază o negociere între actorii implicați în decizia colectivă. Deciziile cu

valoare normativă sunt de regulă formulate de organe colegiale în baza unor procese deliberative. Asigurarea transparenței deliberării vizează exercitarea răspunderii publice. Actele administrative care vizează decizia unei singure persoane trebuie să aibă un caracter executiv pentru depunerea în aplicarea unor norme și nu un caracter normativ în sine.

Transparența în procesul decizional este înfăptuită prin asigurarea simultană a democrației participative și a celei deliberative în cadrele determinate de normele democrației reprezentative. Participarea cetățenilor la procesul deciziei publice asigură legitimitatea.

Deficitul de democrație apare atunci când o instanță a deciziei publice nu este constituită reprezentativ (Habermas, 2013; Sandu, 2014g).

Opinăm că există un deficit democratic și în contextele în care procesul deliberativ este inconsistent și nu se asigură participarea publică. Noi extindem sensul termenului de deficit democratic asupra oricărui sistem de decizie publică care are diminuată fie componenta reprezentativă, fie cea participativă. În mod tradițional se discută despre un deficit democratic la nivelul Uniunii Europene care are, printre instituțiile sale, Consiliul Uniunii Europene cu rol legislativ alături de Parlamentul European, dar care nu este des democratic ci este compus din reprezentanți ai guvernelor, prim miniștri, sau șefii de stat ai țărilor membre U.E. (Ciucă, 2011). Nu doar că acești reprezentanți nu sunt aleși democratic la nivelul Uniunii Europene, dar ei ar putea să nu aibă legitimitatea unei alegeri nici măcar la nivel național (Sandu, 2014g; Antonescu, 2009).

Construcția europeană are un caracter novator și prin derogarea de la ideea de separare a puterilor, întrucât Consiliul Uniunii Europene care reprezintă executivul național are rol legislativ la nivelul U.E. Același termen de deficit democratic îl putem atribui Parlamentelor naționale care deși reprezentative, funcționează parțial non-deliberativ, deputații votând la comanda leaderului de grup. Practica ordonanțelor de urgență, deși fundamentate într-un proces deliberativ la nivelul

guvernului, poate fi pus sub semnul deficitului democratic, atunci când este excesivă cum a fost cazul guvernării Boc. Același termen de deficit democratic îl considerăm aplicabil și situațiilor birocratice a deciziei descentralizate care eludează condițiile transparenței: participarea, deliberarea și reprezentarea (Pricopie, 2012).

În opinia noastră transparența excede simplul control public, ea fiind condiționată de existența simultană a reprezentativității în cadrul deciziilor colective, asigurării participării și deliberării. Menționăm situațiile în care anumite acte administrative sunt luate de comisii numite, dar care asigură transparența sub aspectul participării și deliberării. Opinăm că decizia publică care are la bază un organism colectiv nereprezentativ – care nu a fost construit prin alegere – păstrează caracterul de deficit democratic necesitând așadar o altă instanță de legitimare cum ar fi controlul public. Lipsa de reprezentare în constituirea unui organism decizional nu înseamnă și o lipsă de transparență a acestuia dacă este asigurat contextul participării publice – civice sau politice – și dimensiunea deliberativă.

În opinia noastră, o decizie care provine în contextul unui deficit democratic dar și a unuia în asigurarea participării publice și al deliberărilor, este susceptibil de un deficit de legitimare. Transparența ca valoare etică înseamnă fundamentarea accesului la decizie și la controlul procedural al acestuia, iar în varianta afirmativă înseamnă facilitarea participării și exercitarea unor demersuri incluzive pentru ca cei interesați să participe la deliberare. Nu este suficient să se asigure dreptul persoanelor de a se informa cu privire la o decizie ce urmează a fi luată ci și facilitarea exprimării opiniei față de decizie. Odată aprobată decizia, ea trebuie făcută publică prin mijloace ce asigură accesul celor interesați (Frunză, 2014c). Latura minimală a transparenței vizează într-adevăr simpla publicare a deciziei, în timp ce latura afirmativă vizează comunicarea publică a deciziei prin mijloace facile de acces a publicului interesat. Includem în sfera transparenței dreptul la contestație. Literatura de specialitate nu formulează în mod clar această legătură, dar logica acțiunii comunicative sub semnul căruia punem întreaga etică în administrația publică, inclusiv

dimensiunea transparenței acesteia, privilegiază strategiile de obținere a consensului și de negociere a deciziei. Dreptul la contestație vizează o renegociere a consensului obținut și este parte din procesul deliberativ. De altfel legiuitorul, formulând ideea de control public în sfera transparenței, include practic dreptul la contestație ca parte legitimă a transparenței.

Transparența implementării deciziilor vizează la rândul său proceduri administrative clare și publice prin care actul administrativ este implementat. Este vizată practic eliminarea oricărei forme de abuz în exercitarea funcției publice. Predictibilitatea acțiunii administrative este legată de existența unui regulament clar și a unor norme procedurale de implementare a acesteia. Controlul execuției actului administrativ trebuie să fie permis atât cetățeanului căruia să-i fie garantat dreptul la contestație cât și societății civile. Practici precum licitația publică electronică vizează tocmai asigurarea transparenței simultan cu cea a egalității de oportunitate.

Cea de a treia dimensiune a transparenței vizează publicarea rezultatelor actelor administrative. Existența unor studii de impact în ceea ce privește o măsură administrativă atât în latura previzionară, cât și cea a eficienței post-adopție este un astfel de exemplu de transparență a rezultatelor. Elaborarea și publicarea unor rapoarte de activitate a instituțiilor publice și a managerilor publici reprezintă de asemenea o formă de transparență la nivelul rezultatelor actului administrativ și a funcției publice în genere. În ceea ce privește managerul public, rezultatele obținute pot fi comparate cu planul managerial inițial pentru a se măsura eficiența activității acesteia. În sinteză transparența vizează trei dimensiuni, cea a intențiilor și proiectelor, cea a implementării acestora și cea a rezultatelor. La articolele următoare codul de conduită a funcționarilor publici explicitează principiile etice menționate în Art.3 arătând modalități și contexte particulare de aplicare. Nu vom insista asupra acestora decât în măsura în care precizările făcute vor putea aduce un plus de clarificare a dimensiunii etice a normelor. Calitatea în serviciile publice este văzută de legiuitor ca realizându-se prin participarea activă la

luarea deciziilor și transpunerea lor în practică de către funcționarul public (Art.5). Participarea activă este văzută de legiuitor ca o garanție a calității serviciilor publice. Același articol obligă funcționarul public la un comportament profesionist în genere pe transparența administrativă și pe câștigarea și menținerea încrederii publicului în integritatea, imparțialitatea și eficacitatea autorităților și instituțiilor publice.

Semnificațiile termenilor integritate și imparțialitate au mai fost discutate în contextul prezentei lucrări, de aceea nu ne impunem să insistăm asupra lor.

Termenul de eficacitate cu sensul de capacitate de a obține rezultate clarifică imaginea de a obține rezultate, clarifică imaginea pe care legiuitorul dorește ca publicul să și-o formeze despre autorități și instituții publice. Acestea sunt capabile să obțină rezultate semnificative. Eficacitatea reprezintă capacitatea de a înfăptui binele public (Nemțoi, 2013). O administrație eficientă este aceea administrație care rezolvă problemele necesare pentru comunitate în îndeplinirea scopurilor acesteia și a idealului de binele public asumat de organizație. În vederea obținerii eficacității, managementul public se bazează pe strategia managementului prin proiecte. Odată stabilit un program ce vizează obiectivele generale ale organizației publice, managementul prin proiecte asigură îndeplinirea acestora prin convergența dintre obiectivele proiectelor și cele ale organizației. Prin structura sa un proiect își asumă îndeplinirea unor obiective specifice, măsurabile, abordabile, tangibile într-o perioadă de timp dat (SMART). Modalitățile de ducere la îndeplinire a obiectivelor sunt creionate în proiect sub formă de acțiuni și activități, rezultatele fiind cuantificabile și măsurabile prin indicatori. Spre deosebire de eficacitate, eficiența vizează simpla capacitate de a înfăptui lucrurile bine. Un individ sau o organizație poate fi eficient să-și îndeplinească corect sarcinile dar să nu fie eficient atunci când sarcinile nu sunt adecvate nevoii publice. Loialitatea față de Construcție și lege este reiterată în Art.6, care în plus față de principiul analizat anterior adaugă necesitatea funcționarilor publici de a se supune la restrângerea unor drepturi în conformitate cu

natura funcțiilor publice obținute. Aceste restrângeri vizează activitatea politică, (Art.10) mai precis participarea la colectarea de fonduri pentru activitatea partidelor, inclusiv colaborarea înafara relațiilor de serviciu cu persoane fizice sau juridice care finanțează partide, furnizarea sprijinului logistic candidaților la funcția de demnitate publică, afișarea însemnelor sau denumirii partidelor politice în cadrul autorităților sau instituțiilor publice (Art.10). Funcționarilor publici nu le este interzisă participarea la activități sau dezbateri publice, dar trebuie să facă cunoscut faptul că nu reprezintă punctul de vedere a instituției din care face parte (Art.9). Atunci când sunt desemnați să participe la activități sau dezbateri publice în calitate oficială funcționarii trebuie să respecte limitele mandatului de reprezentare ce le-a fost încredințat (Art.9). Comunicarea cu mass-media se realizează doar de funcționari publici special desemnați de către conducătorii instituțiilor publice.

O altă restricție vizează folosirea imaginii proprii în acțiuni publicitare, în scopuri comerciale, sau politice (Art.11). De asemenea funcționarilor publici le este limitată participarea la achiziții, concesiuni, sau închirieri atunci când a luat cunoștință de existența, valoarea și calitatea bunurilor în cursul îndeplinirii activităților de serviciu, când participă la organizarea vânzării, concesiunii, sau închirierii bunului respectiv și când prin participarea sa, poate influența operațiunile de vânzare, cesionare, sau închiriere, ori când deține informații la care alte persoane interesate nu au avut acces (Art.19). Prin aceste măsuri se are în vedere asigurarea echității, egalității de șanse și transparenței.

Codul de conduită a funcționarului public prevede loialitatea acestuia față de autoritățile și instituțiile publice (Art.7). Prin loialitate față de instituție legiuitorul înțelege obligația funcționarului de a apăra prestigiul instituției și a se abține de a produce prejudicii imaginii organizației, sau intereselor legale ale acesteia (Art.7, Alin.1). Funcționarilor publici le este expres interzisă exprimarea în public a unor aprecieri neconforme cu realitatea în legătură cu activitatea autorității, sau instituții publice, să facă aprecieri neautorizate cu referire la litigiile în care instituția este parte, să divulge informații care

nu au caracter public mai ales în situația în care dezvăluirea unor informații aflate în exercitarea funcției publice atrage avantaje necuvenite, sau prejudicii instituției altor funcționari publici în genere persoanelor fizice, sau juridice, să consilieze sau să asiste persoane fizice, sau juridice în acțiuni împotriva statului sau instituției publice în care își desfășoară activitatea (Art.7, Alin.2).

Libertatea de opinie a funcționarului public deși este garantată de Constituție și recunoscută de cadrul legislativ care reglementează funcția publică poate suferi o serie de limitări atunci când este legată de îndeplinirea atribuțiilor de serviciu: respectul față de demnitatea funcției publice deținute și obligația corelării libertății de exprimare și de dialog cu promovarea intereselor instituției (Art.8, Alin.1).

Funcționarii publici sunt obligați să respecte libertatea de opinie a partenerilor de dialog având o atitudine conciliantă de evitarea conflictelor (Art.8, Alin 2). În exercitarea funcțiilor publice, funcționarii sunt obligați să aibă față de orice persoană fizică sau juridică o atitudine bazată pe respect, bună-credință, corectitudine și amabilitate (Art.12, Alin1). Este de asemenea impusă obligația funcționarului public de a nu aduce atingere onoarei, reputației și demnității persoanelor din aceeași instituție și nici a publicului cu care intră în contact (Art.12, Alin2). Sunt expres interzise întrebuințarea unor expresii jignitoare, dezvăluirea unor aspecte ale vieții private și formularea unor sesizări calomnioase (Art.12, Alin 2). Atât funcționarilor publici cât și celorlalte persoane implicate în serviciul public le este impusă obligația respectiv recomandarea de a respecta principiul egalității cetățenilor în fața legii, inclusiv prin promovarea unor soluții similare sau identice raportate la aceeași categorie de situații de fapt și eliminarea oricăror forme de discriminare (Art.12, Alin.3). Funcționarilor publici le este expres interzisă acceptarea cadourilor serviciilor, sau avantajelor în exercitarea funcției publice, fie personal, fie destinate rudelor sau prietenilor, atunci când acestea pot constitui o recompensă în raport cu exercitarea funcției publice.

Practic articolul reiterează interdicția oricăror forme de corupție în activitatea funcționarului public. Noul Cod Penal asimilează exclusiv

din perspectiva faptelor de corupție funcționarului public orice salariat care îndeplinește o activitate publică fiind angajatul unei instituții sau autorități publice. Faptele de corupție se sancționează și dacă sunt săvârșite de angajați ai unei firme private, dar cu o pedeapsă diminuată. În scopul evitării riscurilor de corupție, funcționarilor publici le este interzis să facă promisiuni în legătură cu deciziile pe care le vor lua în calitate de funcționari publici atât ei personal cât și instituția din care fac parte (Art.15, Alin 2).

Practic promisiunile realizate în campania electorală contravin Codului de conduită a funcționarilor publici dacă implementarea lor vizează activitatea unor funcționari publici inclusiv a unor funcționari publici superiori. Procesul de luare a deciziilor trebuie tratat de funcționarii publici exclusiv prin conformarea la prevederile legale și cu exercitarea capacității de apreciere în mod fundamentat și imparțial (Art.15, Alin.1). Această prevedere solicită practic ca procesul de decizie publică să fie rațional, să se desfășoare în cadrele normative stabilite și să fie evitată utilizarea preferințelor subiective ale decidentului în locul argumentelor raționale în procesul de decizie.

O altă obligație a funcționarului public este aceea de a dovedi obiectivitate în evaluare (Art. 16, Alin.1 și 2). Primul aliniat se referă la obligativitatea asigurării egalității de șanse și tratament cu privire la dezvoltarea carierei în funcția publică pentru funcționarii din subordinea altui funcționar public. Legiuitorul face distincția dintre egalitatea de șanse și de tratament, ambele fiind obligatorii pentru practica funcționarilor publici, cel puțin în procesul de selecție și promovare a personalului. Egalitatea de șanse vizează asigurarea unor condiții egale și transparente de acces la funcția publică și de promovare a tuturor celor interesați. Egalitatea de șanse vizează o politică de transparență în promovarea personalului și constituirea unor politici antidiscriminatorii. Condițiile de acces la funcția publică și de promovare trebuie să fie clare, posibil și facil de a fi cunoscute de toate persoanele interesate și corelate strict cu competențele necesare pentru exercitarea funcției publice în cauză. Astfel publicarea posturilor disponibile în Monitorul Oficial la sediul instituției precum și în alte

publicații asigură formal transparența în selecția funcționarilor publici. Acest principiu implică o serie de practici incluzive acolo unde este posibil, cum sunt de exemplu posibilitatea folosirii materne inclusiv în procesul de selecționare a funcționarilor publici etc. Egalitatea de tratament implică de asemenea non-discriminare, fiind în viziunea noastră formularea afirmativă a acesteia. În forma minimală, egalitatea de tratament vizează relația dintre șef și subaltern care se cere a nu fi viciată de practici discriminatorii. Nu se pot bucura de exemplu de informații privilegiate candidații care provin din mediu intern decât din cel extern al organizației și nici de informații privilegiate, respectiv atitudini care să denote sprijinul pentru unul din competitori în defavoarea altora etc. În varianta maximală buna practică în domeniu ar viza existența unor proceduri incluse în politica de etică care să încurajeze tratamentul egal prin practici instituționalizate și transparente.

Aliniatul 2 precizează că funcționarii publici din conducere au obligația să evalueze și să aplice cu obiectivitate criteriile de apreciere profesională a persoanelor de subordine atunci când propun sau aprobă avansări, promovări, transferuri, numiri sau eliberări din funcție (Art.16, Alin.2). Este exclus orice fel de favoritism, sau discriminare, inclusiv pe criterii de rudenie sau afinitate (Art.16, Alin.3). Pentru evitarea arbitrarității exercitării funcției publice și prerogativele de putere implicate de aceasta, se interzice folosirea de către funcționarii publici a prerogativelor funcției deținute în alte scopuri decât cele prevăzute de lege. Înafara situațiilor de abuz în serviciu evidente și sancționabile penal, există o serie de situații în care prin poziția publică deținută o persoană este susceptibilă de a avea acces privilegiat la anumite resurse, mai ales la capital relațional. Prin natura funcției publice deținute, o persoană are relații cu persoane din domenii de activitate corelată cu propriul domeniu și astfel își poate folosi capitalul relațional de exemplu în propriul interes privat. Acolo unde acesta nu poate fi considerată faptă de corupție se ridică totuși întrebarea cât este de justificată din punct de vedere moral utilizarea în scop personal a capitalului relațional acumulat în exercitarea funcției publice. Această

Întrebare este justificată din două perspective: prima vizând riscurile de corupere viitoare a deținătorului funcției publice, iar cea de a doua inegalitatea de șanse și tratament, generată de accesul privilegiat la resurse relaționale sau comunicaționale, dar și de altă natură generat de funcția publică. Nu putem să nu arătăm că politicile de etică și transparență mai ales cele legate de egalitatea de șanse și de tratamente propun valori concurente celor de loialitate față de grupul de apartenență (prieteni cei apropiați) transferând loialitatea către grupul de referință reprezentat de instituția în care este angajat funcționarul. Loialitatea față de grupul de apartenență – față de cei pe care-i considerăm ai noștri – este o valoare etică transgenerațională care generează apartenența și identitatea. Trecerea spre o etică a egalității de șanse vizează modificarea relației cu alteritatea, de la datoria față de alteritatea personală, la o responsabilitate socială față de alteritatea generică și impersonală, reprezentată de orice posesor de drepturi și interese. Este o problemă de schimbare a mentalităților și de trecere de la solidaritatea mecanică spre solidaritatea organică (Durkheim, 2008) specifică modernității.

Solidaritatea mecanică tradițională valabilă în societăți de mici dimensiuni se bazează pe sprijinul rețelelor familiale și legăturilor de rudenie.

Solidaritatea organică are la bază interdependența indivizilor, datorate specializării activităților și complementarității dintre indivizi în cazul societăților avansate. Depășirea chiar și acestei forme de solidaritate organică prin trecerea de la o etică a datoriei individuale la una a responsabilității colective și acceptarea alterității drept complementar și nu diferit impune valori precum: transparența, egalitatea de șanse etc. Aceste valori se pot regăsi în morala individuală ca aplicație a imperativului categoric dar sunt mai bine conturate atunci când sunt receptate în perspectiva unei etici a acțiunii comunicative. În desfășurarea activităților specifice funcției publice dintre care legiuitorul menționează: activitatea de luare a deciziilor, cea de consiliere, de elaborare a proiectelor de acte normative, de evaluare, anchetă sau control, funcționarilor publici le este interzisă obținerea de

foloase sau avantaje, dar și producerea de prejudicii materiale sau morale altor persoane (Art. 17, Alin.2). Insistența legiuitorului de a sublinia cu orice ocazie interzicerea obținerii de foloase de pe urma exercitării funcției publice este în consens cu faptul că mentalul colectiv a funcționarului public este privit ca un personaj corupt care își utilizează poziția și influența profesională pentru obținerea de beneficii în interesul propriu sau acelor apropiați sieși. Este adevărat că recentul val de arestări pe motiv de corupție și interminabilul șir de procese de incompatibilitate intentat de Agenția Națională de Integritate unor funcționari publici, dar și altor persoane aflate în situație de incompatibilitate par a justifica preocupările legiuitorului pentru limitarea acestor fapte.

Cu toate acestea noi considerăm excesivă preocuparea față de astfel de situații întrucât posibilitatea de obținere de foloase necuvenite din exercitarea funcției publice era deja declarată ilegală de articole anterioare ale codului precum și în genere de legislația anticorupție. Un principiu construcționist – al anchetei apreciative de care ne vom ocupa ulterior pe parcursul acestui volum – arată că ceea ce se îndreaptă cu precădere către chestionarea unui sistem social spre aceea se va îndrepta sistemul însăși (Cojocaru, 2005).

Corupția fiind o preocupare majoră a politicilor publice, excesul de reglementare și excesul de etică va face ca fapte de corupție cu o gravitate din ce în ce mai mare să survină în atenția publicului. În cuprinsul articolului ne atrage atenția interdicția de a aduce prejudicii materiale sau morale persoanelor fizice sau juridice cu care funcționarul public interacționează în exercitarea profesiei. Aceasta este o transpunere în etica profesiilor a principiului non-maleficienței (Beauchamp, Childress, 2009). Este regretabil că în etica profesiei nu avem un articol care să transpună și celelalte principii printre care principiul beneficienței sau obligația de a face bine în limita posibilităților și a propriei competențe, respectul față de autonomie etc. Principiul beneficienței este substituit parțial de obligația exercitării cu profesionalism a funcției publice și maximizarea calității serviciilor publice. În opinia noastră formularea explicită a principiului

beneficienței ar arăta că funcționarul public este în slujba cetățeanului și că acționează în favoarea binelui public. Principiul respectului față de autonomia beneficiarului ar duce la simetrizarea relației de putere dintre funcționarul public și cetățean și asigurarea primordialității interesului public și a interesului cetățeanului. Interdicția de a aduce prejudicii materiale sau morale vizează și constituirea responsabilității funcționarului public față de activitatea sa.

Considerăm că articolul nu se limitează la a interzice aducerea unor prejudicii cu rea voință ci și la recomandarea unei atitudini proactive a funcționarului public de a-și exercita cu competență sarcinile de serviciu. Prejudiciile aduse din neglijență sau necunoaștere nu sunt tratate diferit în cuprinsul legii de cele produse cu rea intenție. Această interpretare extinsă a articolului de lege este în consens cu principiul calității practicilor din serviciile publice aflat printre obiectivele prezentului cod. Funcționarilor publici le este de asemenea interzisă folosirea poziției oficiale și a relațiilor pe care le-au stabilit în exercitarea funcției publice în scopul de a influența anchete interne, sau externe și determinarea luării anumitor măsuri (Art.17, Alin.3).

Acest paragraf vizează interdicția traficului de influență dar și a folosirii neautorizate a influenței sau prestigiului obținut în scopul obținerii unor decizii considerate favorabile. Ne atrage atenția o formulare cel puțin limitativă a articolului care interzice folosirea relațiilor stabilite în exercitarea funcției publice în scopuri ce vizează favorizarea unei anumite decizii. Această formulare restrictivă pare a arăta că este acceptabil utilizarea în acest sens a relațiilor stabilite în afara exercitării funcției publice, de exemplu înainte ca persoana să accedă la o funcție publică. Activitățile de lobby deși legale în alte state, sunt practic incluse în sfera corupției de legislația românească care admite doar activitățile de advocacy (susținere) a unor politici publice și nu influențare propriu-zisă a deciziei prin apelul la capitalul relațional și de încredere a unor persoane.

O altă interdicție este cea a impunerii altor funcționari publici de a se înscrie în asociații sau organizații indiferent de natura acestora (Art.17, Alin.4). Articolul nu sancționează doar impunerea prin

constrângere a funcționarilor publici de a adera la o anumită organizație, ci chiar simpla sugestie în acest domeniu, dacă este însoțită de promisiunea unor avantaje. Deși în mod obișnuit acest articol traduce necesitatea respectării libertății și autonomiei individului, în ceea ce privește aderarea sa la diferite organizații sau sindicate pot exista situații în care această aderare să aducă beneficii de natură profesională, fără ca aceasta să fie o situație nelegitimă. Suntem încredințați că acest din urmă aspect nu a fost avut în vedere de legiuitor, care nu a urmărit în mod expres limitarea dreptului funcționarilor publici de apartenență la asociații profesionale. O altă preocupare majoră a legiuitorului a fost reglementarea utilizării resurselor publice de către funcționarul public, în sensul utilizării exclusive a acestora doar în scopul executării funcției publice (Art.18, Alin. 2,3,4).

Funcționarilor publici le revine obligația de a asigura proprietatea publică și privată a statutului și a unităților administrativ teritoriale, evitarea oricărui prejudiciu, funcționarul public fiind obligat să acționeze ca un bun proprietar (Art.18, Alin.1).

O mențiune specială merită prevederea conform căreia funcționarilor publici le este interzisă folosirea timpului de lucru și logistica instituției chiar și pentru scopuri didactice și activități științifice dacă acestea sunt în nume personal (Art 18, Alin.4). Un întreg capitol din Codul de conduită a funcționarilor publici este dedicat coordonării, monitorizării și controlului aplicării normelor de conduită profesională (Cap.3).

Acest rol de coordonare, monitorizare și control revine Agenției Naționale a Funcționarilor Publici (Art.20, Alin.1). A.N.F.P exercită următoarele atribuții: urmărirea aplicării și respectării Codului de conduită în cadrul autorităților și instituțiilor publice; elaborarea de studii și analize privind respectarea prevederilor codului și colaborarea cu societatea civilă (Art.20, Alin.9).

Prin activitatea sa A.N.F.P nu poate influența funcționarea comisiilor de disciplină care există la nivelul autorităților și instituțiilor publice (Art.20, Alin.2).

Înființarea și funcționarea Agenției Naționale a Funcționarilor Publici în scopul monitorizării și controlului aplicării prezentului cod constituie în opinia noastră un imens pas înainte în instituționalizarea eticii în țara noastră. Cele trei funcții ale A.N.F.P necesită constituirea și dezvoltarea expertizei etice și profesionalizarea eticii în administrația publică.

Articolul 21 prevede expres obligația autorităților și instituțiile publice de a desemna un funcționar public, de regulă din cadrul departamentului de resurse umane pentru consiliere etică și aplicarea normelor de conduită. Atribuțiile consilierului etic vizează acordarea de consultanță și asistență funcționarilor publici cu privire la respectarea normelor de conduită, monitorizarea aplicării prevederii Codurilor de conduită în cadrul autorității sau instituției publice și întocmirea de rapoarte trimestriale de respectare a normelor de conduită de către funcționarii publici.

O primă discuție vizează accețiunea terminologică pentru denumirea corectă a funcționarilor publici cu atribuții de consiliere etică și monitorizarea respectării normelor de conduită. Literatura de specialitate românească folosește atât termenul de consilier etic cât și pe cel de consilier de etică cu sens similar. Termenul de consilier etic este folosit în general în documentele normative emise de autoritățile publice, în scopul numirii funcționarului cu atribuții în domeniu. Termenul de consilier de etică este folosit spre exemplu de Valerian Stan și Ema Șeclăman (2010) în volumul *Ghid practic pentru activitatea funcționarilor publici cu atribuții de consiliere etică și monitorizare a respectării normelor de conduită*.

În opinia noastră (Sandu, 2012a, Caras (Frunză) 2014b) termenul de consiliere etică, supervizare etică, respectiv audit etic, vizează caracterul intrinsec etic al practicii respective. Consilierul etic desfășoară o consiliere profesională care respectă normele și standardele etice în domeniu. Această atribuțiune revine unui funcționar public spre exemplu care consiliază un beneficiar, respectând normele prezentului Cod sau oricărui alt Cod de Etică. Consilierul a cărui atribuțiuni vizează tocmai oferirea de îndrumare în

domeniul implementării eticii ar trebui să poarte o denumire diferită care să permită distingerea dintre caracterul etic al profesiei (consilierii oferite) și referirea la etică în cuprinsul consilierii. Această distincție vizează profesionalizarea eticii simultan și paralel cu eticizarea profesiilor. Noi preferăm să denumim consilier etic, profesionistul care își desfășoară activitatea de consiliere sub semnul respectării și promovării standardelor etice și respectiv consilier de etică, acel etician care consiliază profesioniștii, sau alte persoane cu privire la caracterul etic al activității celui consiliat și rezolvarea dilemelor etice care îi apar consiliatului în plan profesional sau personal. Putem face analogie și cu alți termeni în domeniu cum ar fi: auditul etic utilizat de asemenea prin sintagmele audit etic și audit de etică.

Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) utilizează termenul de audit de etică în volumul *Etica în administrația publică*.

Formulăm propunerea de legiferenda în sensul profesionalizării consilierii de etică și în general al expertizei etice și constituirea unor funcții distincte de consiliere de etică, care să nu mai rămână la nivelul unei atribuțiuni “printre altele” a unui funcționar public cu activități în domeniul resurselor umane. Luând în considerare faptul că angajarea la nivelul fiecărei instituții publice a unui consilier de etică este deocamdată nesustenabilă din punct de vedere financiar, formulăm de asemenea propunerea instituirii supervizării de etică realizată de către eticieni profesioniști, formați de exemplu în cadrul unor masterate de specialitate, cum este cel care funcționează la Universitatea “Ștefan cel Mare” din Suceava (Sandu, 2012a; Caras (Frunză) 2014b).

Profesionalizarea eticii ar răspunde necesității de promovare și dezvoltare a unei societăți centrate pe valori morale și pe responsabilizarea profesioniștilor din toate sferele de activitate, inclusiv din cea publică despre care discutăm. În lipsa acestei profesionalizări și a formării ca etician a consilierului de etică există riscul ca această activitate să rămână superficială, cantonându-se în identificarea practicilor neetice în locul unei adevărate consilieri de etică, care trebuie să vizeze implementarea valorilor neetice în cultura organizațională și adecvarea politicilor de etică la propriile valori

organizaționale și la valorile etice recunoscute și respectate în comunitate. Implementarea eticii este o responsabilitate uriașă a organizațiilor inclusiv a instituțiilor publice și necesită politici de etică afirmative centrate pe valori și nu retributive centrate pe interdicție și sancțiuni cum este cazul prezentului Cod. Trebuie să recunoaștem că instituirea obligativității consilierii de etică la nivelul autorităților și instituțiilor publice e un imens pas înainte în instituționalizarea și profesionalizarea eticii, care se cere însă a fi depășit prin introducerea unui management al eticii care să dubleze managementul etic, care deja este în curs de implementare în organizațiile publice tocmai având ca punct de pornire acest Cod de conduită al funcționarului public dar și codurile de etică instituite la nivelul instituțiilor publice. Numirea consilierului de etică, sau mai exact conform denumirii oficiale a funcționarului public desemnat să îndeplinească atribuțiuni de consiliere etică și monitorizarea normelor de conduită se face printr-un act administrativ emis de conducătorul autorității sau instituției publice, sau prin completarea fișei postului cu atribuția distinctă de consiliere etică și monitorizare a normelor de conduită (Art.21, Alin.3).

Rapoartele privind respectarea normelor de conduită de către funcționarii publici se comunică acestora și se transmit semestrial către A.N.F.P numai după aprobarea conducătorului autorității sau instituției publice (Art.2, Alin 4). Facem remarca că numirea consilierilor de etică de către conducătorul instituției publice și respectiv obligativitatea aprobării de către aceștia a rapoartelor realizate de consilierii de etică, pun sub semnul întrebării independența funcțională a consilierului de etică față de managerul instituției. Necesitatea acestei independențe este consacrată în literatura de specialitate pentru orice formă de expertiză etică. În lipsa acesteia, consilierea de etică poate fi viciată de suspiciuni din partea publicului cu privire la intervenția managementului instituției în sesizarea practicilor neetice ce ar putea avea loc tocmai pe palierul managerial. Semnalăm de asemenea faptul că obligativitatea raportării conduitelor neetice, deși poate fi o practică binevenită în vederea dezvoltării eticii instituționale, generează în timp o distanțare a membrilor organizației de consilierul de etică văzut ca

fiind ”*un vânător de greșeli*” care să permită managerului aplicarea de sancțiuni. Adevăratul rol al consilierului de etică ar trebui să vizeze identificarea dilemelor etice și nu a problemelor etice. Dilema etică este o situație ce necesită o alegere între valori concurente, în timp ce problema etică necesită o rezolvare prin schimbarea situației de fapt. Consilierea de etică în viziunea Codului se referă mai mult la a doua situație și nu la dilemele etice pe care practica profesională le aduce în fața profesionistului. O consiliere centrată pe dilema etică necesită o relație de confidențialitate între consilieri și consiliat, orice raportare încălcând această relație de confidențialitate. Faptul că rapoartele trebuiesc aprobate de către managerul instituției, exclude posibilitatea relației de confidențialitate între consilierul de etică și de consiliat. Acest lucru ne întărește convingerea că legiuitorul a dorit să transforme consilierea de etică într-un instrument de control al conduitei funcționarului public aflat la dispoziția managerului și al A.N.F.P. Acest lucru îndepărtează de la natura etică orice proces de consiliere care ar trebui să se bazeze exclusiv pe confidențialitate. Am putea spune că în ciuda denumirii sale ”*consilierea etică a funcționarului public*” este una de/despre etică dar nu una care să aibă un caracter etic în sine. Intenția legiuitorului a avut în vedere exclusiv eliminarea conduitelor neconforme și nu implementarea unei culturi etice bazate pe încredere oglindită în echitate și transparență. Rapoartele autorităților și instituțiilor publice cu privire la respectarea normelor de conduită vor trebui să fie centralizate într-o bază de date, care în viziunea legiuitorului este necesară pentru identificarea cauzelor ce duc la încălcarea normelor de conduită, inclusiv a constrângerilor intervenite a funcționarului public, identificarea modalităților de prevenire a încălcării normelor de conduită profesională precum și adoptarea măsurilor necesare pentru reducerea și eliminarea încălcărilor normelor de conduită (Art.21, Alin 5).

Legiuitorul reiterează viziunea sa conform căreia rolul consilierului de etică se limitează la preîntâmpinarea încălcărilor normelor de conduită, fără a fi menționată necesitatea creerii culturii organizaționale centrate pe valori etice și a unui climat etic în

organizație. Nu ne putem pronunța asupra oportunității existenței unei baze de date care să centralizeze rapoartele privind respectarea normelor de conduită atunci când acestea se referă exclusiv la încălcări sancționate ale normelor de conduită. Opinăm însă asupra caracterului neetic a unei asemenea baze de date în cazul în care ea conține și date ce pot duce la identificarea persoanei, ce-i pot prejudicia acestuia cariera dincolo de sancțiunea legală care i s-a cuvenit. Existența și publicitatea cu privire la încălcarea normei de conduită pot duce la marginalizarea persoanei și prejudicierea integrării sale sociale. În domeniul penal există practica reabilitării care vizează ștergerea din cazier a condamnării suferite la expirarea termenului de reabilitare. Inexistența unei practici în domeniul sancțiunilor administrative privind încălcarea Codului de conduită face ca această măsură să aibă în sine un caracter injust. Cu atât mai mult se impune renunțarea la menționarea datelor cu caracter personal atunci când presupusa abatere de la Codul de conduită nu a fost sancționată disciplinar. Excesul de etică și abuzul de reglementare în domeniul eticii este o formă de abuz de drept (Ignătescu, 2013). Pentru ca etica să poată fi un instrument a schimbării sociale în administrația publică este necesară adoptarea unui Cod etic nou, centrat pe valori și care să pună accentul pe formarea unui climat organizațional etic și instituirea unui management etic al funcției publice.

Sarcină de învățare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *diferenței dintre codurile de etică și cele deontologice*, invităm studenții să lectureze articolul Mureșan, V. *A Principlist Code of Ethics*. Disponibil online la adresa:

<http://www.ader-evaluare.ro/docs/muresan%20Principlist%20Code%20of%20Ethic%200ok.pdf>

Sarcină de învățare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *codurilor de etică*, invităm studenții să lectureze capitolul “Codurile de etică” din Mureșan, V. (2009). *Managementul eticii în organizație* (ediția a II-a) (pp.102-157). București, România: Editura Universității din București. Disponibil online la adresa: <http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii>

Sarcină de învățare 7: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *codurilor etice și deontologice*, invităm studenții să lectureze unul din următoarele coduri:

1. Codul propriu de conduită etică al funcționarilor publici și personalului contractual din primăria Municipiului Slobozia. Disponibil online la adresa:

http://www.sloboziail.ro/primaria/organigrame/COD_ETICA.pdf

2. Codul etic și de integritate al funcționarilor publici și al personalului contractual din cadrul primăriei Municipiului Constanța. Disponibil online la adresa:

<http://www.primaria-constanta.ro/Fisiere/Primarie/CodEticConstanta.pdf>

Sarcină de lucru 2:

1. Pornind de la unul din cele două coduri de mai sus, identificați valorile constitutive și cele operaționale existente explicit sau implicit în coduri. Motivați alegerea.

2. Explicați cum au fost transformate valorile identificate anterior în principii etice.

3. Identificați caracterul afirmativ sau interdictiv al codului.

4. Identificați predominanța elementelor interdictiv-sanctionatorii, sau a celor afirmative din conținutul codului ales.

Sarcină de lucru 3:

1. Realizați un eseu pornind de la bibliografia expusă, dar și de la alte lucrări de specialitate la alegerea Dumneavoastră, cu tema: *Construcția codurilor de etică*.
2. Propuneți o metodologie pentru elaborarea unui cod de etică.
3. Construiți un model de cod de etică pentru o organizație oarecare, la alegerea Dumneavoastră.

Test recapitulativ

1. De unde rezultă caracterul etic al scopului cercetării?
R: Caracterul etic al scopului cercetării trebuie să rezulte atât din propunerea de cercetare, cât și din rezultatele acesteia.
2. Care sunt principiile generale de etică a cercetării?
R: Principiul beneficiului; Principiul non-vătămării; Principiul justiției distributive; Principiul confidențialității subiecților și protecției datelor.
3. Care sunt principiile etice fundamentale în activitatea profesională a magistraților?
R: Principiul independenței magistraturii; Principiul imparțialității; Principiul integrității; Emergența principiilor de independență, imparțialitate și integritate.
4. Care sunt, în opinia lui Ovidiu Spătăcean, cele șase dimensiuni fundamentale ale unui comportament etic în organizație?
R: Credibilitatea; Respectul; Responsabilitatea; Dreptatea; Empatia; Spiritul civic.
5. Care este utilitatea codurilor etice și a celor deontologice?

R: Utilitatea codurilor etice și a celor deontologice este aceea de a menține nivelul de conștiință privind etica, și de a servi ca instrument de reamintire a standardelor dezirabile, ajutând la aprofundarea procesului de reflecție în fața situațiilor noi.

6. Care sunt, în opinia autoarei Daniela Agheorghesei, obiectivele unui cod de etică?

R: În opinia autoarei Daniela Agheorghesei, obiectivele unui cod de etică sunt acelea de: a defini comportamentele acceptate sau acceptabile; a promova înalte standarde de practică; a furniza membrilor un etalon pe care să-l folosească pentru propria evaluare; a stabili un cadru etic comportamentelor profesionale; a crește gradul de responsabilitate față de profesie, ca semn al maturizării ocupaționale.

7. Ce vizează codurile de etică?

R: Codurile de etică vizează comportamentul profesioniștilor în exercitarea atribuțiilor profesionale, și manifestarea propriei conduite profesionale, reglementând de asemenea conduita profesioniștilor, chiar în afara exercitării atribuțiilor de serviciu, în viața particulară, vizează credibilitatea și prestigiul profesional necesare în exercitarea atribuțiilor de serviciu.

8. Ce vizează codurile deontologice?

R: Codurile deontologice vizează reglementarea standardelor minimale necesare și obligatorii pentru exercitarea profesiilor.

Sarcină de lucru 4:

Realizați un eseu cu tema: *Principii și norme în sfera asigurării eticii și integrității în administrația publică.*

SI.6. PRINCIPII ȘI STANDARDE ETICE ÎN PRACTICA PROFESIONALĂ. CONFLICTUL ETIC

Tematică:

SI.6.1. Conflictul. Clarificări conceptuale

SI.6.2. Abordarea psihosociologică a conflictului

SI.6.3. Tipuri de conflict

SI.6.4. Perspectiva victorie-victorie. O abordare etică a rezolvării conflictelor

SI.6.1. Conflictul. Clarificări conceptuale

Conflictul¹⁷ reprezintă o neînțelegere, un dezacord, o ceartă, definiția putând fi extinsă și la o contradicție între idei, interese sau sentimente (Fairfield, 1977).

Într-un conflict pot exista puncte de vedere diferite între opinii, interese, scopuri, credințe, convingeri, experiențe, sentimente și valori (Frunjină, Teșileanu, 2002). Conflictul evocă imagini ale unor stări generate de lucruri nedorite. La baza apariției unui conflict stă îndeosebi o comunicare negativă, realizată între două sau mai multe persoane, aceasta conținând obiecții, reproșuri, critici (Frunjină, Teșileanu, 2002). Mihaela Vlăsceanu (1993) spune că un conflict este “*o formă de opoziție centrată pe adversar*” și care se bazează pe “*incompatibilitatea scopurilor, intențiilor și valorilor*

¹⁷ În acest capitol au fost integrate parțial și unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2014h). Conflict, acțiune comunicativă și justiție deliberativă, (pp. 30-31). În Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acțiune comunicativă, justiție deliberativă și restaurativă. Perspective socio-juridice asupra medierii și probațiunii*. București, România: Editura Tritonic.

părților componente” (Frunjină, Teșileanu, 2002). Teri Kwal Gamble și Michael Gamble (1993) definesc conflictul ca o variabilă pozitivă, în sensul în care, "dincolo de toate perspectivele, conflictul este o consecință naturală a diversității".

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *perspectivei psihosociale asupra conflictului*, invităm studenții să lectureze capitolul „Conflictul, structura conflictului și familia de concepte relative la conflict”, din Stoica-Constantin, A. (2008). Conflictul, structura conflictului și familia de concepte relative la conflict (pp. 4-6). În Stoica-Constantin, A. *Fundamente teoretice ale conflictului*. Suport de curs ID, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea “Al. I. Cuza” din Iași.

SI.6.2. Abordarea psihosociologică a conflictului

Rezolvarea conflictelor depinde în mare măsură de conștientizarea lor (Cornelius, Faire, 1996). Freud credea într-un conflict fundamental, universal și care nu putea fi rezolvat, conflict existent între impulsurile noastre instinctuale și mediul prohibitiv: familia și societatea; tot ceea ce se poate face, susține autorul, este să se ajungă la un mai bun compromis sau la un mai bun control (Horney, 1998).

Conflictul poate fi pozitiv sau negativ, constructiv sau distructiv, și aceasta în funcție de ce aleg părțile implicate în conflict să facă din el. Foarte rar se poate vorbi de un conflict static, pentru că el se poate schimba oricând: se poate transforma cearta în distracție, însă această transformare este o artă care necesită o pregătire specială. Certurile și diferențele individuale fac parte din viață, și aceasta poate fi

îmbunătățită dacă se poate anticipa un conflict, și dacă se poate trata în faza incipientă constructiv.

În funcție de sursele conflictului, Wall (1985) identifică, pornind de la teoriile organizaționale: conflicte originare în relațiile de interdependență, în diferența de scopuri, și în diferența de percepție. Pornind de la aceleași perspective teoretice, Tichy (1983) identifică la rândul său: conflictul etnic - care vizează dezacordul în ceea ce privește gestionarea resurselor, conflictul politic - axat pe teoriile retributive și gestionarea (echitabilă) a distribuției, inclusiv al avantajelor și penalităților, și conflictul cultural - constituit la nivelul axiologic și al proiecției propriului univers valoric asupra alterității.

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *strategiilor de rezolvare a conflictelor*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia referitoare la rezoluțiile conflictului, disponibilă online la adresa: <https://www.youtube.com/watch?v=KY5TWVz5ZDU>

SI.6.3. Tipuri de conflict

După modul de poziționare a părților în conflict, Ana Stoica-Constantin (2004), pornind de la Morton Deutsch (1977), formulează o tipologie în șase categorii de conflicte:

- *veridic*: conflictul are un caracter obiectiv și șanse reduse de rezolvare rapidă. Conflictul, așa zis obiectiv, poate fi considerat un conflict structural, care are la bază interese divergente, *profund justificate*, din perspectiva părților implicate. Din perspectiva teoriilor acțiunii comunicative a lui Habermas (1987), noi considerăm că acest tip de conflict necesită o acțiune strategică, care să permită simetrizarea

pozițiilor comunicaționale ale subiecților.

- *contingent*: are un caracter circumstanțial, și este dependent mediului extern în care se desfășoară conflictul. Modificarea mediului conflictogen va genera rezolvarea conflictului. Ca tip de acțiune comunicativă, considerăm că este potrivită acțiunea strategică, combinată cu cea socială.

- *deplasat*: este conflictul a cărui exprimare externă diferă conflictului *central*, care este mai profund, dar nerecunoscut de părți. Rezolvarea acestui conflict se realizează prin *identificarea conflictului principal* care de obicei este cronic, dar latent. Acțiunea specifică este acțiunea comunicativă, care vizează consensul asupra conflictului real și dimensiunilor acestuia.

- *greșit atribuit*: părțile în conflict nu reușesc să identifice adevărata amploare a acestuia, și adevăratele părți în conflict. Este un tip de conflict *delegat*, ce are la bază o strategie de participare indirectă. Rezolvarea conflictului trebuie să se bazeze pe strategii de normalizare și simetrizare a relațiilor de putere și includere a tuturor părților interesate în procesul de mediere.

- *latent*: conflictul este potențial, nu are o manifestare evidentă la nivelul strategiilor comunicative sau ale acțiunii sociale a părților. Deși, în principiu, rezolvarea conflictelor în faza latentă ar fi de dorit, întrucât ar diminua consecințele conflictelor manifeste, există puține șanse ca părțile să recurgă la mediere, sau la orice altă formă alternativă de rezolvare a conflictelor în această fază. Rezolvarea acestui conflict ar trebui să implice strategii bazate pe acțiune comunicativă, dar dublate de acțiune strategică și de acțiune socială (Vlăduțescu, Teodorescu, 2015).

- *fals*: conflictul se bazează pe neînțelegere și percepție defectuoasă a situației în care se află părțile. Acest gen de conflict implică o formă de acțiune comunicativă, care să genereze un acord interpretativ asupra situației.

Din perspectiva noastră, această clasificare, deși ne servește pentru a face legătura dintre teoriile acțiunii comunicative și practica

medierii, și în general strategiile de rezolvare a conflictului, nu este suficient de consecventă în ceea ce privește criteriile de clasificare, interferând criteriul părților în conflict, cu cel al profunzimii conflictului și cu cel al naturii conflictului.

Din perspectiva *poziției părților*, conflictele pot fi de ordin intern și extern, cele două fiind interdependente. Ana Stoica-Constantin (2004) arată că *”o persoană tulburată de un conflict intern generează invariabil unul sau mai multe conflicte externe, fie prin exteriorizarea emoțională a trăirilor sale, fie prin acte care trădează alterarea funcției cognitive (persoana distorsionează semnificația unor situații obiective), acte pe care cei din jur le percep, în mod firesc, drept neadecvate relației pe care o au, sau o percep ca pe persoană aflată în conflict intern. Sensul invers al influenței este tot atât de evident: nu este vorba doar de ecoul, rezonanța sau răspunsul intern al unei confruntări interpersonale, ci îndeosebi de faptul că factorul extern reprezintă îndeobște sursa conflictului interior”* (Stoica-Constantin, 2004).

Un conflict ajunge în etapa de criză, atunci când ia forma unor manifestări agresive, însoțite de violență simbolică, sau chiar violență fizică, și comportamentul poate scăpa de sub controlul rațional (Stoica-Constantin, Neculau, 1998).

O abordare interesantă a conflictului din perspectiva rezultatului o oferă Ana Stoica Constantin (2004) adaptând perspectiva propusă de Morton Deutsch (1977).

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *relației dintre etică și rezolvarea conflictelor*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia. Disponibila online la adresa:

<https://www.youtube.com/watch?v=3CLFdVILS6c>

Sarcină de lucru 1:

Prezentați medierea, ca strategie de rezolvare a conflictelor. Utilizați informațiile cuprinse în Legea 192/2006 republicată.

SI.6.4. Perspectiva victorie-victorie. O abordare etică a rezolvării conflictelor

Perspectiva victorie - înfrângere, câștig - pierdere sau *conflictul de sumă zero*, este perspectiva unde numai una dintre părți poate câștiga totul, iar cealaltă pierde totul. Din perspectivă juridică, este echivalentul admiterii integrale ale pretențiilor uneia dintre părți, și respingerea completă a pretențiilor celeilalte. Perspectiva necesită o abordare în contrarietate, fiind rezolvabilă prin arbitraj, mai degrabă decât prin mediere. Mediatorul ar trebui să realizeze o re poziționare a părților, astfel încât să le facă să identifice soluții alternative, care să scoată conflictul din perspectiva victorie – înfrângere.

Conflictul etic vizează în general poziționarea diferită față de una sau mai multe valori etice fundamentale. De exemplu, Binele public poate fi interpretat ca preponderență a libertății, a egalității, dreptății, etc., ceea ce va genera tot atâtea direcții ale eticii politicilor publice.

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *conflictului*, invităm studenții să lectureze capitolul „Conflict, acțiune comunicativă și justiție deliberativă”, din Sandu, A. (2014h). Conflict, acțiune comunicativă și justiție deliberativă, (pp. 30-43). În Sandu, A.,

Unguru, E. (2014). *Acțiune comunicativă, justiție deliberativă și restaurativă. Perspective socio-juridice asupra medierii și probațiunii*. București, România: Editura Tritonic.

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *perspectivei etice asupra utilizării medierii în rezolvarea conflictului*, invităm studenții să lectureze capitolul „Stiluri de mediere”, din Sandu, A. (2014h). Conflict, acțiune comunicativă și justiție deliberativă, (pp. 73-104). În Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acțiune comunicativă, justiție deliberativă și restaurativă. Perspective socio-juridice asupra medierii și probațiunii*. București, România: Editura Tritonic.

Test recapitulativ

1. Ce reprezintă conflictul?

R: Conflictul reprezintă o neînțelegere, un dezacord, o ceartă, definiția putând fi extinsă și la o contradicție între idei, interese sau sentimente.

2. De ce depinde rezolvarea conflictelor?

R: Rezolvarea conflictelor depinde în mare măsură de conștientizarea lor.

3. Ce forme de conflict sunt prezentate de Horney?

R: Conflictul poate fi pozitiv sau negativ, constructiv sau distructiv, și aceasta în funcție de ce aleg părțile implicate în conflict să facă din el.

4. Ce categorii de conflicte identifică Ana Stoica-Constantin după modul de poziționare a părților?

R: După modul de poziționare a părților în conflict, Ana Stoica Constantin formulează o tipologie în șase categorii de conflicte: veridic, contingent, deplasat, greșit atribuit, latent, fals.

5. Ce vizează conflictul etic?

R: Conflictul etic vizează în general poziționarea diferită față de una sau mai multe valori etice fundamentale.

SI.7. CULTURA ETICĂ - FACTOR DE OPTIMIZARE A ACTIVITĂȚII PROFESIONALE A FUNCȚIONARILOR PUBLICI

Tematică:

SI.7.1. Managementul eticii

**SI.7.2. Cultura organizațională. O perspectivă
apreciativă**

SI.7.1. Managementul eticii

Managementul eticii „ca una dintre disciplinele managementului”, se ocupă de elaborarea acelor instrumente de conducere care contribuie la dezvoltarea etică a unei organizații, precum și a acelor metode care pot fi utilizate spre a determina în ce direcție ar trebui să se dezvolte organizațiile. Managementul etic presupune descrierea și analiza situației etice curente, determinarea situației dezirabile, și decizia asupra măsurilor care trebuie luate pentru a o atinge, în perfecta concordanță cu celelalte forme de management.

Managementul etic este rezultatul impregnării tot mai vizibile a organizațiilor cu responsabilitate, privită însă, nu ca un element de decor, ci ca o „condiție indispensabilă a existenței lor”. Organizația demonstrează responsabilitate morală, atunci când își subordonează scopurile interesului societății (Kaptein, 1998). În opinia lui Ronald Jeurissen (2005), managementul etic urmărește îmbunătățirea proceselor decizionale, a procedurilor și structurilor organizaționale, în așa fel încât activitățile organizației să fie cât mai mult legate de principiile etice. Instrumentele utilizate sunt codurile etice, auditul etic

și alte „strategii” de conducere a organizației pe calea respectării moralității (Jeurissen, 2005).

Potrivit lui Donald Menzel (2007), managementul etic nu constă în controlul și penalizarea comportamentului personalului, sau în reflecția asupra eticii locului de muncă. El reprezintă, mai degrabă, ansamblul acțiunilor întreprinse de manageri, pentru a stimula o conștiință și sensibilitate etică, care să pătrundă în toate aspectele activității organizațiilor. El este, pe scurt, promovarea și menținerea unei puternice culturi etice la locul de muncă (Menzel, 2007).

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *managementului eticii în administrația publică*, invităm studenții să lectureze Roll, H. A. (2008). *Managementul eticii în funcția publică. Studiu Comparativ*. Studiu realizat în cadrul proiectului: Modernizarea Managementului Resurselor Umane în cadrul Funcției Publice din România - Programul PHARE al Uniunii Europene în România. Disponibil online la adresa:

<http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/download/proiecte%20INCHEIATE%201/2003%20eco/management%20etica-studiu%20comparativ.pdf>

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *managementului eticii în administrația publică*, invităm studenții să lectureze: Raportul privind analiza informațiilor extrase din chestionarele de evaluare a implementării normelor de conduită profesională a funcționarilor publici, prevăzute de Legea nr. 7/2004.

Cercetarea a fost implementată de Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice a Agenției Naționale a Funcționarilor Publici. Disponibil online la adresa:

<http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/2013/Raport%20privind%20analiza%20informatiilor%20extrase%20din%20chestionarele%20de%20evaluare.pdf>

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *managementului eticii în administrația publică*, invităm studenții să lectureze capitolul “Managementul eticii în organizație” din Mureșan, V. (2009). *Managementul eticii în organizație* (ediția a II-a) (pp. 30-73). București, România: Editura Universității din București. Disponibil online la adresa:

<http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii>

Sarcină de lucru 1:

- Realizați un eseu cu tema: *Matricea deciziei etice*.
- Propuneți o problemă etică/o dilemă etică ce poate fi rezolvată aplicând matricea deciziei etice.

Sarcină de învățare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *evaluării etice (a tehnologiilor)*, invităm studenții să lectureze articolul Damian, S., Necula, R., Sandu, A., Iliescu, M. L., Ioan, B. (2013). Ethical Evaluation Model for Technologies. The Role of Medical Technology in the Development of Autonomy in Diabetes Patient. *Revista Medico-Chirurgicală a Societății de Medici și Naturaliști din Iași*, Vol. 117, No. 3, pp. 722-730. Disponibil online la adresa:

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2365176

SI.7.2. Cultura organizațională. O perspectivă apreciativă

Cultura organizațională¹⁸ internalizează normele și valorile propriei organizații, definind specificul acesteia, sub aspectul relațiilor cu mediul intern și extern și a viziunii asupra dezvoltării, împărtășită de membrii acesteia. Normele de etică organizațională pot fi impuse extern sub forma codurilor etice, sau să fie prezente în cultura organizației ca practici curente internalizate și acceptate ca atare de toți membrii acesteia. Vom urmări să creionăm elemente specifice de construcție a unei etici apreciative în contextul societății bazate pe cunoaștere (Sandu, 2011c).

Ancheta apreciativă este construită pe ipoteza că orice organizație este o construcție socială arbitrară, ale cărei limite sunt trasate doar de către imaginația oamenilor și voința colectivă (Sandu, 2012b). Bushe (2010) consideră că limbajul și cuvintele reprezintă fundamentul vieții sociale, în acord cu viziunea postmodernistă asupra limbajului văzut ca agent activ în crearea semnificațiilor. Prin urmare, teoria, în special teoria care este codată în cuvinte sau în imagini, are forța de a modela organizarea socială deoarece noi „vedem ceea ce credem”. În condițiile în care se dorește schimbarea unei organizații, se urmărește redefinirea modului în care persoanele din cadrul ei explică valorile care au condus la succes. Schimbarea este astfel văzută, în primul rând, ca o schimbare de atitudine a membrilor care definesc organizația și fac parte din ea. În orice organizație schimbarea poate fi realizată prin modificarea „istoriilor” sau „poveștilor” care circulă informal, de regulă în grupuri mici, confidențiale, și nu pot fi discutate în întâlniri oficiale.

---

¹⁸ Capitol adaptat după lucrarea Sandu, A. (2012c). Metodologia apreciativă de intervenție în organizații. Lucrarea prezentată la *Conferința Internațională Logos Universalitate Mentalitate Educație Noutate*, Iași, 2012.

Dezvoltarea organizațională în versiunea apreciativă are la bază o analiză semiotică a metadiscursurilor organizației. În fiecare astfel de organizație, indivizii își creează un set de povești, care se reunesc în ceea ce se numește cultura organizațională (Plugaru, Ponea, 2010). Lectura acestor povești în termeni apreciativi vizează accentuarea elementelor de succes, a momentelor de apreciere și valorizare a semnificațiilor personale, a experienței organizaționale. Cultura unei organizații este legată de astfel de momente de succes, oameni remarcabili, momente de valorizare când gradul de satisfacție a indivizilor componenți ai organizației, modele și momente de succes din viața organizației, ce se doresc a fi transmise în activitatea ulterioară a organizației (Ponea, Sandu, 2011). Bushe consideră că marea promisiune pe care o face ancheta apreciativă este aceea de a oferi organizației un moment de autosusținere prin actualizarea valorilor deja existente în sistem, valori care au creat performanțe superioare (apud Cojocaru D., 2004). Ștefan Cojocaru (2005) propune o paralelă între cercetarea acțiune clasică și cea apreciativă adaptată după Cooperrider și Whitney (2005), după cum urmează:

Cercetarea acțiune implică identificarea problemelor, analiza cauzelor, a posibilelor soluții, și planificarea acțiunii pornind de la presupuziția principală că organizația este o problemă care trebuie rezolvată.

Ancheta apreciativă pornește de la aprecierea și valorizarea a ceea ce este mai bun în organizație, continuă cu construirea unei viziuni a ceea ce ar putea să fie, și dialogul privind ceea ce ar trebui să fie, în baza presupuziției că o organizație este un mister ce ar trebui descoperit (Cojocaru Șt., 2005).

Elementele analizei instituționale prin ancheta apreciativă sunt:

- *Realizările*: Cercetătorul va analiza realizările majore ale organizației cum ar fi: produse inovative, succese în relația cu beneficiarii, know-how și tehnologii proprii, identitate de brand, premii obținute și mențiuni etc.
- *Oportunități strategice*: La acest nivel, cercetătorul va viza oportunitățile de piață ale organizației date de specificul acesteia și de

resursele umane existente, previziuni și planuri strategice, analiza proiectelor și programelor implementate de organizație, a politicilor de calitate și managementul calității totale, etc.

- *Unicitatea produselor* și punctele tari ale produselor și serviciilor oferite de organizație.

- *Expertiza tehnică* existentă la nivelul organizației.

- *Inovativitatea*: La acest nivel cercetătorul trebuie să identifice atât inovativitatea propriu-zisă, ce se manifestă la nivelul organizației, fie la nivelul tehnologic, fie în procesele productive și de oferire a serviciilor cât și inventivitatea serviciilor și inovativitatea văzută ca o capacitate generală a indivizilor din organizație de a realiza salturi paradigmatic. Se urmărește distincția dintre inovativitate, ca proces de transfer a unor cunoștințe sau tehnologii, dintr-un domeniu de aplicativitate în altul, în cadrul aceleiași paradigme, și respectiv inventivitate ca abilitate de a modifica însăși structura paradigmei operaționale.

- *Ideologie* (gândire elevată): Cercetarea vizează elemente de cultură organizațională, vizând povești de succes, crearea identității și apartenenței prin procese socializante la nivelul organizației, etc.

- *Practici pozitive*: Existența unor standarde de bună practică unui management al calității, cu accent asupra analizei celei mai bune soluții de afaceri identificate la nivelul organizației, și a poveștilor de succes din interiorul organizației.

- *Emoții pozitive și satisfacția trebuințelor superioare*: Sunt analizate poveștile indivizilor vizând gradul de satisfacție a muncii, stima de sine și apreciere, aderarea la cultura organizațională, etc.

- *Înțelepciunea organizațională*: Are în vedere existența unor strategii de dezvoltare bazată pe punctele tari ale organizației, și existența unui set de valori necondiționat pozitive la care să adere membrii organizației.

- *Competențe fundamentale*: Vizează nucleul de competențe pragmatice și comunicaționale existent la nivelul de organizație, care o fac să funcționeze și îi constituie unicitatea.

- *Aprecierea (Visioning-ul posibilităților de dezvoltare)*: Reprezintă sinteza viziunilor membrilor organizației cu privire la viitorul acesteia, și a locului în organizație. Etapa vizează constituirea unor viziuni strategice prin aprecierea potențialităților organizației și a căilor de îndeplinire a acestora, sub forma unor „profeții autorealizatoare”.

- *Sistem de norme, valori și tradiții* la care membrii organizației aderă, și care-i constituie originalitatea și unicitatea.

- *Macrotendințe pozitive*: Existente atât la nivelul organizației în ceea ce privește propunerea de noi practici, servicii și produse, cât și la nivelul pieței pe care organizația acționează.

- *Capital uman*: Are accente asupra poveștilor de succes ale indivizilor și corelația acestora într-o poveste unică a organizației: Valori și performanțe ale indivizilor ce compun organizația, spiritul de echipă și întrajutorarea, relațiile publice ale organizației, responsabilitatea socială corporatistă la nivelul organizației.

- *Sistemul de cunoștințe*: Utilizat în practica organizației cu accent asupra permisivității la nou, viziunii trans și multidisciplinare, abordarea tehnologiilor avansate atât la nivel productiv a oferirii de servicii, cât și la nivel comunicațional și managerial.

- *Eco- sistemul de afaceri al organizației*.

Aceste dimensiuni ale dezvoltării organizaționale au fost adoptate și dezvoltate după o schiță propusă de Bruce Barnard (2010).

Sarcină de învățare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *culturii organizaționale*, invităm studenții să lectureze capitolul “Semnificația conceptului de cultură organizațională sau corporate culture”, din Gănescu, C. (2011). *Cultura organizațională și competitivitatea*. București, România: Editura Universitară, pp. 17-21.

Disponibil online la adresa:

http://www.editurauniversitara.ro/media/pdf/4f169527d6319Cultura_organizationala..._paginile_1-27.pdf

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *anchetei apreciative*, și a celor 4 D ai *anchetei apreciative*, invităm studenții să lectureze capitolul „Cultura etică-factor de optimizare a activității profesionale”, din Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 139-143.

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *implementării eticii în cadrul culturii organizaționale*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia. Disponibilă online la adresa:

<https://www.youtube.com/watch?v=69F7sWHi2XI>

Sarcină de lucru 2:

Realizați o analiză a culturii organizaționale, într-o organizație publică sau privată, pornind de la modelul apreciativ prezentat în curs.

Test recapitulativ

1. Cu ce se ocupă managementul eticii, ca disciplină particulară a domeniului management?

R: Managementul eticii „ca una dintre disciplinele managementului”, se ocupă de elaborarea acelor instrumente de

conducere, care contribuie la dezvoltarea etică a unei organizații, precum și a acelor metode care pot fi utilizate spre a determina în ce direcție ar trebui să se dezvolte organizațiile.

2. Ce internalizează cultura organizațională?

R: Cultura organizațională internalizează normele și valorile proprii organizației, definind specificul acesteia, sub aspectul relațiilor cu mediul intern și extern, și a viziunii asupra dezvoltării, împărtășită de membrii acesteia.

3. Pe ce ipoteză este construită ancheta apreciativă?

R: Ancheta Apreciativă este construită pe ipoteza că orice organizație este o construcție socială arbitrară, ale cărei limite sunt trasate doar de către imaginația oamenilor și voința colectivă.

4. Ce implică cercetarea acțiune?

R: Cercetarea acțiune implică identificarea problemelor, analiza cauzelor, a posibilelor soluții, și planificarea acțiunii, pornind de la presupuziția principală că organizația este o problemă care trebuie rezolvată.

5. De la ce pornește ancheta apreciativă?

R: Ancheta apreciativă pornește de la aprecierea și valorizarea a ceea ce este mai bun în organizație, continuă cu construirea unei viziuni a ceea ce ar putea să fie, și dialogul privind ceea ce ar trebui să fie în baza presupuziției că o organizație este un mister ce ar trebui descoperit.

SI.8. POLITICA DE ETICĂ ȘI TRANSPARENȚĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ. ETICA APRECIATIVĂ

Tematică:

SI.8.1. Construcția politicilor de etică. Valori constitutive versus valori operaționale

SI.8.2. Practici etice în organizație

SI.8.3. Etica și acțiunea comunicativă

SI.8.4. Strategii de construcție a politicilor de etică la nivelul organizației

SI.8.5. Principii etice în organizație

SI.8.6. Construcționismul social

SI.8.7. Construcția socială a eticii

SI.8.8. Inteligența apreciativă

SI.8.9. Etica apreciativă

SI.8.1. Construcția politicilor de etică. Valori constitutive versus valori operaționale

Practica profesională¹⁹ necesită respectarea unui set de standarde etice impuse prin lege, sau autoreglementate de către organizațiile profesionale din fiecare domeniu. Standardele etice sunt în general cuprinse în coduri de etică, sau conturi deontologice, care stabilesc pe

¹⁹ Capitolul conține fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunză), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.

de o parte standardele minime, abaterea de la acestea constituind culpă profesională, cât și o serie de standarde dezirabile, a căror îndeplinire constituie elemente de succes profesional, putând fi considerate exemple de bună practică. Eficacitatea instituțională a oricărei organizații publice sau private implică îndeplinirea unui set de criterii, norme și valori etice și de integritate la nivelul organizației respective. Acestea au un caracter imperativ interdictiv intrând de obicei în sfera deontologiei profesionale.

Scopul cercetării a fost acela de a identifica valorile fundamentale și instrumentale care stau la baza construcției unui comportament etic în organizație.

În urma analizei documentelor referitoare la politicile de etică în organizații disponibile în spațiul public, propunem diferențierea valorilor etice ale unei organizații în valori etice constitutive – în jurul cărora organizația s-a constituit și funcționează, și valorile operaționale – în jurul cărora se constituie bunele practici ale organizației. Valorile constitutive sunt corelate cu misiunea organizației, în timp ce valorile operaționale sunt corelate cu politicile, serviciile și produsele acesteia. Ne interesează cum sunt operaționalizate valorile etice existente într-o organizație, în politici de etică, și care sunt strategiile prin care organizațiile construiesc în rândul membrilor lor, setul de competențe etice particularizate conform acestor politici de etică.

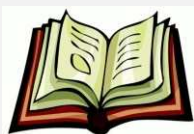
(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Sarcină de lucru 1:

Identificați valorile constitutive (cele care au dus la apariția și dezvoltarea) unei organizații publice sau private, care oferă servicii sociale.

SI.8.2. Practici etice în organizație

Cea mai importantă dimensiune²⁰ a eticii organizaționale este în viziunea noastră cea *afirmativă*, care construiește, pe temeiurile eticii, locul și rolul organizației în comunitate. Etica nu mai este înțeleasă ca un control al activității profesionale impus supra-legislativ. Organizația este transparentă, în sensul că scopul, misiunea, programele practice și metodologiile sunt orientate spre un set de valori cu caracter etic. Scopul unei organizații în sec. al XXI -lea depășește simpla utilitate și generare de profit. Ea se orientează spre satisfacerea unor nevoi fundamentale ale beneficiarilor, desfășurându-și activitatea într-o cultură a excelenței, competenței și competitivității, având în general un profit organizațional definit prin termenii *Organizație bazată pe cunoaștere*, (*Knowledge Based Organization*) și *Organizație care învață* (*Learning Organization*). Astfel de scopuri se pot referi la: managementul excelenței, inovativitatea și creativitatea pusă în slujba dezvoltării sociale, etc. Aceste valori sunt asumate în misiunea organizației, descrisă sau nu ca atare în documentele care provin de la organizație, și fiind plasate în Codul etic al organizației (Sandu, 2012a).

Existența unei viziuni orientate către un scop etic, va genera un management strategic centrat pe valori. Proiectele organizației vor avea la rândul lor o dimensiune etică implicită, care va reprezenta transpunerea misiunii organizației în activitatea concretă ce se va desfășura în respectivul proiect. Spre exemplu, o universitate a cărei misiune este reprezentată de excelența academică va avea specificația acestei misiuni în toate documentele sale programatice cum ar fi: Carta

²⁰ Capitolul conține fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.

universitară, Regulamentul de funcționare, Codul etic, etc. La nivelul programelor desfășurate în universitatea respectivă, va exista o preocupare către managementul excelenței, transpusă în adaptarea programelor de studii la piața muncii, flexibilitatea programelor, dinamica programelor de studii, abordarea unor domenii de vârf și formalizarea acestora sub formă de programe de licență, masterat, doctorat, etc. Aceeași preocupare către excelență va fi avută în vedere în selecția cadrelor didactice, accesibilitatea admiterii studenților și politicile de recrutare a acestora, standardele de evaluare impuse atât studenților, cât și cadrelor didactice, etc. La nivel de practici se vor regăsi cele bazate pe competitivitate, subsumate unor politici de dezvoltare instituționale, dar și de dezvoltare personală a staff-ului organizației respective.

Practicile etice, derivate din misiunea organizației vor fi, în organizațiile stabile din punct de vedere a managementului eticii, regăsite în Ghiduri de bună practică, Ghiduri metodologice, sau Regulamente de funcționare extinse. Cultura organizațională va absorbi și integra aceste valori, creând o identitate profesională specifică la care se vor raporta membrii organizației. Tipul de discurs privilegiat în organizație va fi cel infuzat de valorile specifice organizației. Aderarea membrilor organizației la valorile acesteia va fi evidentă în climatul organizațional. În sinteză, o organizație centrată pe valori iese în evidență printr-o coerență sistematică în funcționarea acesteia dată de centralitatea valorii respective.

Organizațiile care aplică strategii de managementul eticii mizează pe valoarea adăugată imaginii corporative care se transpune în final în încredere, din partea partenerilor de afaceri, clienților, eventualilor parteneri. Renunțarea la o parte din profit în favoarea adoptării unor principii etice aduce în timp, printr-un bun management al imaginii performanțe economice transpuse în număr de clienți crescut, fidelizarea acestora, fidelizarea staff-ului, etc. Pierderea aparentă de profit, prin introducerea unor practici și proceduri etice, și a responsabilității sociale corporative, este compensată prin câștigul în

dezvoltarea durabilă a organizației, și prin imaginea publică asociată acesteia.

Societatea postmodernă, postmoralistă (Lipovsky, 1996), ar trebui să genereze o etică în afaceri care să transceadă morala datoriei, înlocuind-o cu o etică a eficienței. Această etică a eficienței o considerăm a fi tocmai etica responsabilității sociale corporatistă, care în esența ei este o deconstrucție a sensului tradițional al organizației centrate pe profit, și a ideii liberale de întreprinzător responsabil exclusiv față de propriul profit (Sandu, 2012a). Responsabilitatea față de societate o vedem ca o transpunere în etica afacerilor, a viziunii transmoderne, și nu postmoderne. Antreprenoriatul social este generat de indivizii numiți *cultural creatives* (Ray, 2011). Indivizii *cultural creatives* introduc în domeniul afacerilor o serie de principii cu valențe etice, printre care ideea de responsabilitate asumată pentru rezultatul propriilor acțiuni (Sandu, 2012a). O firmă responsabilă adoptă un management etic, care depășește simpla abordare reactivă de tipul „poluez, deci plantez copaci”, către una proactivă de tipul realizării unui empowerment a tuturor stakeholderilor săi, pentru a-și dezvolta propriul potențial. Climatul în care aceștia trăiesc și își desfășoară activitatea, este doar o dimensiune a dezvoltării acesteia. Eco-etica, promovată ca responsabilitate socială corporatistă, este pentru multe firme doar o altă formă de marketing. Realizarea de companii sociale este un bun prilej de a promova brandul corporației. Responsabilitatea socială a organizațiilor nu vine dintr-un sentiment de răspundere pentru efectele pe care activitatea lor le generează, ci dintr-o planificare strategică, care ține cont nu doar de nevoile construite ale stakeholderilor, ci mai ales de nevoia de a avea stakeholderi fideli în perioadele următoare. Responsabilitatea corporatistă poate fi înțeleasă ca depășind sfera postmodernă a unei retorici destinate PR-ului. Responsabilitatea socială a unei mari corporații precum FACEBOOK, YAHOO, GOOGLE, rezidă din implicațiile profunde pe care virtualizarea spațiului social generată de aceste corporații o provoacă (Sandu, 2012a). Campaniile de RSC (responsabilitate social corporatistă) al acestor corporații nu se pot limita la sponsorizarea unor

fundații care desfășoară activități caritabile. Ele ar trebui să genereze practici etice conforme cu o nouă viziune transmorală, care să le guverneze activitatea. Este nevoie de un aparat etic nou care să unifice nevoia indivizilor și a corporațiilor de responsabilitate, cu cea de creare a unui pol de încredere socială. Încrederea socială este construită, nu doar prin practici retorice, ci mai ales printr-o viziune concretă, care să pună o etică anume la baza documentelor programatice ale organizației. Insistăm asupra necesității de înlocuire a sintagmei de *etică în afaceri*, care reprezintă pentru înțelesul comun o serie de principii care guvernează un anumit bussines care-l face să fie etic (Sandu, 2012a). În locul acestei sintagme se poate utiliza ideea de *management centrat pe valori etice*.

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Sarcină de lucru 2:

Realizați un ghid de interviu/chestionar care să vă permită să puneți în evidență climatul etic într-o organizație. Pentru a vă reaminti elementele de sociologie necesare în construcția unui ghid de interviu/chestionar consultați Sandu, A. (2014a). *Elemente de sociologie. Sociologie generală, juridică și metodologia cercetării sociale*. București, România: Editura Tritonic, pp.143-162.

SI.8.3. Etica și acțiunea comunicativă

Organizația modernă ²¹are ca referențial etic principiul responsabilității sociale. Acest principiu poate fi

²¹ Capitolul conține fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.

înțeles în corelație direct cu teoria acțiunii comunicaționale formulată de Jürgen Habermas (2000). Comunicarea este determinant, atât în relația individului cu sine însuși, cât și în relația cu alteritatea. Organizația umană, mai ales în sensul organizației centrate pe cunoaștere, dar și în celelalte accepțiuni în care apare ea în sociologiile organizaționale, este tocmai un vector structurant al acțiunii comunicaționale. Jürgen Habermas (2000) transformă etica în cadru constitutiv al practicii comunicării, arătând că relațiile intersubiective sunt mediate lingvistic și cultural, nu rațional-instrumental. Raționalitatea, ca proces de reificare, este criticată de Habermas (1987) pe considerentul incapacității de explicare a relației intersubiective, ca relație subiect-obiect. Pentru această formă de relație, Habermas introduce un nou tip de acțiune, cea comunicațională, care vine să se adauge celei instrumentale, prin care se gestionează sfera factualului de tip economic, și celei strategice orientate spre succesul în plan social, văzut ca putere și influență (Maxim, 2010). Forța lipsită de coerciție, ca rezultat al acțiunii comunicaționale, necesită depășirea punctelor de vedere individuale, și instituirea unui acord semiotic, care să asigure unitatea interpretativă a lumii. Puterea organizațională devine o putere *soft*, prin intermediul eticizării excesive a comportamentului organizațional. Vorbim de puterea soft (*puterea slabă-puterea blândă*) (Dîrdală, 2013) în sensul în care termenul este înțeles în teoria politică, și anume de putere care nu mai folosește instrumentele coercitive pentru obținerea ordinii dezirabile (Nye 1990, Nye 2004, Nye 2011), ci impune ordinea socială (în organizație în cazul nostru) prin acțiune comunicațională și acțiune etică. Decizia etică este produsă prin consens, la care co-participă toți stakeholderii implicați. Teoria acțiunii comunicative distinge între agenții morali, capabili de acțiune comunicativă, și diferitele categorii de pacienți morali, vocea cărora trebuie făcută auzită de către *avocați morali*, agenți instituționali mandatați sau autoinstituți, ca reprezentanți ai *celorlalte voci semnificative* existente la nivelul comunității interpretative.

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a specificului *puterii soft*, invităm studenții să vizioneze resursele multimedia. Disponibile online la adresa: <https://www.youtube.com/watch?v=oAnj8LN35tc>

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *teoriei acțiunii comunicative și implicațiilor sale în etică*, invităm studenții să lectureze articolul: Vidam, T. (2010). Întemeierea eticii comunicării: Francisc Jaques în și față de K. Otto-Apel și J. Habermas. *An. Inst. de Ist. „G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, tom. VIII, 2010, pp. 383–392.

SI.8.4. Strategii de construcție a politicilor de etică la nivelul organizației

Construcția politicilor de etică²² în organizație vizează formularea unei misiuni etice, de la care întreaga activitate a organizației să se desfășoare. Misiunea etică exprimă valorile constitutive ale organizației, și modul în care aceste valori vor influența interacțiunea dintre organizație și Mediul social. Vorbim aici mai ales de organizațiile bazate pe cunoaștere (Huber, 1984), susceptibile de a fi suficient de stabile instituțional pentru a avea capitalul intelectual și uman capabil de a instituționaliza

²² Capitolul conține fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.

managementul eticii, și politicile de etică. Specificul organizației bazate pe cunoaștere este preponderența capitalului intelectual asupra celui instrumental, consensul interpretativ în procesul de luare a deciziilor, asumarea misiunii și valorilor constitutive de către membrii organizației. Organizația este bazată pe profesionalizarea extremă, și existența unor competențe cheie, și lipsa unei ierarhii rigide în interiorul organizației. Organizația bazată pe cunoaștere este o organizație care învață (Drucker, 1988).

Organizația este capabilă de a-și asuma scopuri, derivate din valori, membrii ei fiind sensibili la aceste valori, și manifestând disponibilitate pentru aplicarea lor în practică. Birocratizarea și neutralitatea axiologică a organizației este minimalizată, ca atare nu mai discutăm de simple practici etice universaliste de tipul respingerea corupției, echitate în oferirea de salarii și recompense, tratament egal și nediscriminatoriu al membrilor organizației și al clienților acesteia, etc. Vorbim de un management al politicilor de etică din organizație, etica fiind un regulator intern al eficienței organizaționale și în același timp motorul dezvoltării organizaționale în sine. Avem aici desigur în vedere o etică apreciativă (Sandu, 2012a) în sensul sesizării valorilor etice generatoare de consens organizațional, și a modalităților de dezvoltare și maximizare a acestui potențial, prin transpunerea în procesul efectiv de creație a produselor și serviciilor produse de organizație.

Misiunea etică a organizației va fi cuprinsă în cultura organizațională sub forma unor principii etice care să operaționalizeze valorile etice constitutive. Procesul de transformare a valorilor etice constitutive în principii etice de referință pentru organizație statuează o serie de valori operaționale după care organizația își desfășoară activitatea curentă. Know how-ul etic și politicile de etică fac parte integrantă din capitalul intelectual al organizației. Managementul eticii vizează, în consecință, constituirea și implementarea unor politici de etică, care vizează toate domeniile de funcționare a organizației, fiind așadar strâns corelat cu managementul calității pe de o parte, și cu managementul cunoașterii, pe de cealaltă parte. Managementul eticii, ca dimensiune particulară a Knowledge Based Organisation, instituie

funcția de autoreglare a eticii la nivelul organizației. Acțiunea comunicățională este parte constituantă a outcome-ului organizației, și ca atare organizația în sine devine agent moral sau dimpotrivă, pacient moral.

Procesul de dezvoltare organizațională își propune construcția unui set de *competențe etice*, pe care membrii organizației să le aplice în practica în organizație. Noi am identificat în activitatea organizațiilor, atât a celor orientate spre profit, cât și a multor Organizații Nonprofit, sesizând totodată o tendință opusă, în organizațiile publice, mai ales în cele din domeniul administrației publice.

- *Identificarea valorilor constitutive și a celor instrumentale, care stau la baza construcției unui comportament etic.* La nivelul oricărei organizații există o serie de valori care au generat însăși existența organizației. Valorile constitutive pot viza profitul economic pentru shareholderi, sau mai larg, o bunăstare socială a unui grup de stakeholderi, dar de regulă și instituirea unui bine social, aducerea unei contribuții la binele public și la dezvoltarea comunității în care operează. Valorile constitutive vizează în general binele public, și sunt acele valori care au dus la necesitatea înființării organizației, fiind relativ clare, cel puțin fondatorilor acesteia. Valorile constitutive se regăsesc în misiunea organizației și sunt credințe împărtășite de membrii acesteia. În general, membrii organizației sau cel puțin fondatorii acesteia, împărtășesc o preferință pentru o anumită conduită de afaceri, în fața tuturor celorlalte concurente. Întâlnim frecvent valori precum: performanță, satisfacție, competitivitate, eficiență, corectitudine, dreptate, fidelitate sau onestitate. Toate aceste valori constitutive vor genera principii etice. Trecerea de la *valoare* la *principiu* are caracterul unei puneri în act a unui consens interpretativ. Dacă valorile fundamentează necesitatea apariției organizației principiile îi jalonează direcțiile de dezvoltare și ulterior programele pe care le va desfășura. Valorile constitutive, precum cele menționate anterior, sunt orientate spre eficiență în raport cu mediul extern și de aceea principiile generate vor fi orientate spre eficiență externă, în

raport cu resursele, mediul social în general și clienții în particular.

Principiul responsabilității transpune valorile constitutive în direcții strategice de dezvoltare a organizației. Organizațiile care nu-și asumă principiile responsabilității, ca derivând direct din valorile constitutive, nu vor avea o misiune clară, și nu vor fi, în opinia noastră, candidați redutabili la dezvoltare durabilă. Valorile operaționale sunt cele în jurul cărora se constituie bunele practici ale organizației. Ele sunt corelate în mod direct cu politicile organizației serviciile și produsele acesteia. Sunt de obicei descrise ca atitudine pro-client, atitudine suportivă și lucru în echipă, entuziasm, aprecierea calităților celorlalți, fie ei membrii ai echipei, beneficiari, sau furnizori, etc. Sunt deseori invocate în politicile de etică valori precum: profesionalismul, promptitudinea, independența, obiectivitatea, imparțialitatea și confidențialitatea. Ele sunt așadar orientate spre mediul intern al organizației, și definesc modul în care organizația înțelege să acționeze, din punct de vedere etic, în scopul ducerii la îndeplinire a misiunii și obiectivelor.

Valorile operaționale sunt corelate cu principiul autonomiei și autodeterminării. Principiul responsabilității derivat din valorile constitutive, și din intenția de acțiune a fondatorilor, se orientează spre mediul extern, în timp ce principiul autonomiei, determinat de valorile operaționale, guvernează acțiunea etică în mediul intern, sau mai precis atitudinile dezirabile ale personalului. În accepțiunea noastră, politicile de etică ar trebui să cuprindă atât latura utilitaristă a responsabilității corporatiste, cât și cea prescriptivistă deontologică. Orientarea spre exterior implică decizie etică, sau metaetică de tip consecvenționist, în timp ce etica ce vizează mediul intern are mai degrabă valențe deontologice, evaluarea etică fiind mai degrabă realizată la nivelul intenției. Membrul ideal al unei organizații este aderent la valorile acesteia utilizându-și capacitatea de agent moral în beneficiul dezvoltării durabile a organizației. Organizația ideală este responsabilă față de comunitate, scopurile și obiectivele acesteia au în vedere dezvoltarea durabilă a comunității.

- *Cunoașterea și aplicarea unui set de principii etice*

fundamentale. Cunoașterea principiilor etice ale organizației, și aderența la acestea, permite eficientizarea acțiunii etice în interiorul organizației, și a exprimării etice a responsabilității sociale a organizației. Pornind de la responsabilitatea socială a organizației, dar și de la autonomia agenților morali reuniți în jurul organizației, fiecare organizație își definește particularitățile expresive ale climatului etic. Putem identifica (Spătăcean, 2011; Arens, 2003) șase dimensiuni ale comportamentului etic în organizație. Noi vom dezvolta modelul menționat, introducând corespondența dintre valorile constitutive, și valorile operaționale ce se circumscriu celor dintâi. Credibilitatea, ca valoare constitutivă, pune în seama organizației comunicarea cu mediul extern. Pentru ca acțiunea comunicațională a organizației să fie credibilă în mediul extern, ea trebuie dublată de o serie de valori operaționale existente în cultura organizațională, și implementată de membrii organizației. Dintre aceste valori putem aminti onestitatea, practică sub forma vehiculării cu bună credință a informațiilor și corectitudinii în prezentarea ”adevărului”, așa cum îi apare subiectului moral. Integritatea se practică sub forma acțiunii conforme cu propria conștiință. Loialitatea se transpune în acțiune comunicațională, prin promovarea și protejarea intereselor anumitor persoane și organizații, persoane semnificative (stakeholderi). Respectul apare ca manifestare a considerației față de ceilalți, fiind însoțită de reala acceptare a diferențelor și respectul față de convingerile individuale ale celorlalți. Pentru ca organizația să beneficieze de respect, impactul cu mediul extern al organizației trebuie să fie infuzat cu valoare etică a respectului. Respectul, ca valoare constitutivă, necesită adoptarea unor valori operaționale precum: politețea, echitatea, demnitatea, toleranța și acceptarea. Responsabilitatea implică capacitatea de a răspunde pentru propriile acțiuni, necesitând, ca valori operaționale, atitudinea de urmărire a excelenței în propria practică, perseverența și efortul pentru autodezvoltare. Apreciem că responsabilitatea apare ca una din valorile constitutive ale organizației în calitatea sa de capacitate de a răspunde pentru impactul în comunitate a activității organizației. Putem identifica și o altă formă de responsabilitate socială a organizației, care

transcende răspunderea juridică, și fiind îndreptată spre dezvoltarea durabilă a comunității. Dreptatea ca valoare constitutivă vizează justa distribuție a resurselor în comunitate, prin intermediul acțiunilor organizației. Pe baza principiului dreptății se constituie politica de servicii și prețuri, dar și poziționarea organizației în piață. Pentru ca principiul dreptății să ghideze acțiunea socială a organizației, cultura etică a acesteia trebuie să cuprindă valori precum: egalitate, imparțialitate, proporționalitate, sinceritate și rigurozitate. Abordarea actuală a dreptății vine în general în sensul echității (Rawls, 2012) și presupune abordarea în aceeași manieră a situațiilor similare. Spiritul civic se manifestă prin respectarea legilor și desfășurarea de activități în vederea dezvoltării comunității în care organizația acționează. În opinia noastră, spiritul civic este o derivată a responsabilității sociale, ca atare o considerăm mai degrabă o valoare operațională decât una constitutivă.

- *Capacitatea de a transpune valorile și principiile etice într-un cod de etică.* Aplicabilitatea unor politici de etică ar trebui să fie cât mai generală, ea constituind strategia de rezolvare a dilemelor etice aplicabilă de către toți membrii organizației. Instrumentul de implementare a politicii de etică este reprezentat de codul de etică. Nivelul minimal al codificării standardelor etice este reprezentat de codul deontologic, (valabil în general pe toată ramura de activitate). Codul de etică sintetizează specificul politicii de etică în organizația respectivă (Sandu, 2012a).

- *Capacitatea de a oferi consiliere de etică.* Ghidarea membrilor organizației în respectarea politicii de etică ar trebui să se realizeze prin intermediul unor consilieri de etică, asistați de supervizori și de membrii departamentului de resurse umane. Consilierea etică este un proces prin care se facilitează identificarea dilemelor etice cu care se confruntă indivizii sau organizațiile și modalități de ieșire din aceste dileme, care sunt cele mai congruente cu viziunea împărtășită de subiect, sau de organizație (Sandu, Caras, 2013a). În România este introdusă profesia de consilier de etică, prin legea numărul 7/2004, care prevede la Art. 21 numirea de către conducătorii autorităților și

instituțiilor publice a unui funcționar public, de regulă din cadrul compartimentului de resurse umane, pentru a efectua consilierea etică și monitorizarea respectării normelor de conduită. Conform normelor prevăzute la Articol 21 din Legea Nr. 7/2004, persoanele cu atribuții de consiliere etică acordă consultanță și asistență funcționarilor publici, monitorizează aplicarea prevederilor codurilor de conduită a funcționarului public, și întocmește rapoarte trimestriale, privind respectarea normelor de conduită de către funcționarii publici (Sandu, 2012a). Legea Nr.7/2004 stabilește o serie de principii care guvernează conduita profesională a funcționarilor publici:

- Supremația Constituției și a legii;
- Prioritatea interesului public;
- Asigurarea egalității de tratament a cetățenilor în fața autorităților și instituțiilor publice;
- Profesionalismul;
- Imparțialitatea și independența;
- Integritatea morală;
- Libertatea gândirii și a exprimării;
- Cinstea și corectitudinea;
- Deschiderea și transparența.

Rolul consilierului de etică este de a interpreta cazurile particulare apărute din perspectiva principiilor generale de etică cuprinse în Codul de etică al funcționarului public (Sandu, 2012a). Consilierul de etică răspunde de monitorizarea aplicării codului de conduită, cu scopul asigurării controlului managerial. În alți termeni consilierul de etică este chemat să participe la constituirea politicilor de etică a organizației publice, și la managementul eticii în organizație.

• *Capacitatea de a evalua nivelul eticii în organizație (audit etic).* Evaluarea dezvoltării climatului etic și a unei culturi organizaționale, bazate pe valori și principii etice, se poate realiza prin intermediul auditului de etică. Tatiana Agheorghesei (2011) definește auditul de etică ca un instrument de evaluare a gradului în care standardele etice influențează luarea deciziilor la nivel individual și organizațional,

permițând evaluarea sistematică și performanțelor obținute în domeniile eticii de către organizație (Sandu, 2012a). Prin realizarea unui audit de etică, ne spune Agheorghesei (2011), sunt puse în evidență structura sistemului de valori care operează efectiv la nivelul organizației, atât cele manifeste cât și cele latente. Din perspectiva prezentată de noi anterior, considerăm că valorile constitutive sunt în principal valori latente, iar cele operaționale sunt efectiv manifeste. Prezentăm în continuare o serie de componente ale auditului de etică pornind de la opiniile Tatiane Agheorghesei (2011), și dezvoltate din perspectiva relației identificate între valorile constitutive și cele operaționale:

- Mediul organizațional - vizându-se alinierea etică între organizație și stakeholderi;
- Resursele - caracterul legitim al accesului la resurse, practicile etice de acces la resurse;
- Istoria practicilor etice în organizație - din perspectiva dezvoltării continue a viziunii etice și a practicilor etice din cadrul acesteia;
- Misiunea organizației și valorile constitutive care au generat constituirea organizației;
- Obiectivele și planurile strategice - incluzând valorile operaționale active în organizație, caracterul etic al politicilor și practicilor din organizație;
- Posibile dileme etice care pot apare în implementarea obiectivelor;
- Reflectarea obiectivelor etice în viziunea și valorile organizației;
- Instituționalizarea sistemelor de etică - urmărește evaluarea comunicării în organizație, pregătirea etică generală a membrilor organizației și trainingul etic particular pentru responsabilii de etică din organizație.

Codul etic al organizației

Codurile de etică și standardele de conduită profesională sunt instrumente practice ale managementului, destinate transformării puterii sociale, și a moralității și utilizării acesteia (Agheorghesei, 2011). Utilitatea codurilor etice și a celor deontologice este aceea de a menține nivelul de conștiință privind etica și de a servi ca instrument de reamintire a standardelor dezirabile, ajutând la aprofundarea procesului de reflecție în fața situațiilor noi (Corodeanu, 2007). Sunt greu de găsit în zilele noastre domenii în care să nu fie necesare standarde etice care să reglementeze impactul rezultatelor practicii asupra indivizilor comunității și mediului (Sandu, Caras, 2013a). Codurile de etică sunt după părerea noastră instrumente de guvernanta organizațională, mai ales atunci când serviciile și produsele oferite pot produce discriminări sau pune în situație de disconfort persoane sau grupuri de persoane (Sandu, Caras, 2013a). Practicile de suprareglementare juridică și administrativă, deși necesare în buna administrare a practicii profesionale (Matei, 2010), elimină caracterul consensual al codurilor de etică, care devin norme juridice sau administrative, care statuează un comportament obligatoriu. Normele etice devin norme juridice, cu nimic diferite de alte reglementări ale unor conduite particulare. Se deschide calea unui „abuz de etică”. Conduitele *etice* care ar trebui să aibă în sine un caracter voluntar, devin obligatorii. Etica este astfel văduvită de caracterul *aretic*, și complet distanțată de morală. În practică, codul etic este tratat identic cu cel deontologic, fără a fi realizată distanța dintre standarde minimale necesare și standarde de bună practică dezirabile. De multe ori, în aceste coduri sunt combinate reguli minimale, cu reguli care vizează excelența în cadrul aceluiași cod (Sandu, Caras, 2013a). Tehnicile consensualiste vizează eliminarea sistemelor regulatorii în practicile etice, prin practica consensului deliberativ. Tehnicile consensualiste vizează eliminarea sistemelor regulatorii în practicile etice prin practica consensului deliberativ. Pornind la cele menționate de Reber, vom propune distincția între codul de etică, care vizează standarde etice dezirabile și au la bază

valori etice, coduri deontologice, ca instrumente etice autoregulatorii de tip minimalist, și respectiv coduri de conduită, care reglementează conduita dezirabilă, și pe care le considerăm ca fiind înafara spațiului eticii. Codurile de conduită sunt în general de natură administrativă regulatorie și sancționatorie, și ca atare nu fac obiectul expertizei etice.

În ultima vreme, în mod paradoxal, dacă acceptăm ideea de etică minimalist-postmoralistă (Lipovetsky, 1996) atât etica, cât și deontologia au devenit o modă culturală, ceea ce face ca uneori *toată lumea să se considere în măsură să formuleze opinii etice*, și mai ales, judecăți morale cu accente depreciative. În lipsa unor eticieni profesioniști, specializați în calitate de consilieri de etică, care să ofere consiliere și supervizare de etică organizațiilor, multe dintre codurile etice și/sau deontologice existente sunt înșirui de interdicții și sancțiuni în cazul încălcării interdicțiilor respective. Sub titulatura de etică profesională regăsim o serie de preocupări administrative, care își doresc să completeze cadrul juridic pentru situații particulare nereglementate juridic. Codurile de conduită ar trebui considerate ca fiind înafara eticii, la fel ca și cele de integritate, atâta vreme cât sunt strict interdictive, fără a face referire la valori morale sau principii morale. Etica postmoralistă este și ea, în opinia noastră, o etică afirmativă și nu interdictivă. Deconstrucția datoriei, așa cum este văzută de Lipovetsky (1996) nu exclude responsabilitatea, doar o externalizează față de actorul moral individual. Codurile de etică, pentru a merita includerea în sfera eticii, trebuie să codifice valorile și principiile unei organizații, chiar dacă nu în limitele unor teorii morale propriu-zise. Multe dintre codurile de etică, sau documentele de politică de etică, nu au la bază o reflecție etică propriu-zisă ci una managerială, de marketing sau PR.

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Exemplu!

Studiu de caz: Johnson Controls

Vom prezenta în continuare²³ un scurt studiu de caz, bazat pe un document privind politica de etică a organizației Johnson Controls, făcut public pe internet de către reprezentanții organizației respective. Menționăm că datele analizate nu necesită acord informat din partea reprezentanților organizației, întrucât studiul de caz ia în discuție exclusiv politica de etică făcută publică, neinteresându-ne practicile etice interne efective. Valoarea etică constitutivă a organizației este declarată a fi integritatea. Politica de etică a organizației identifică ca principii esențiale integritatea și comportamentul etic, asumate de către toți angajații.

Considerăm că integritatea este văzută ca valoare, mai degrabă operațională, întrucât generează principii ce trebuie respectate de către membrii organizației în activitatea curentă.

Integritatea zi de zi - Valori etice constitutive ale organizației:

”De-a lungul istoriei sale, Johnson Controls a considerat că înțelegerea și asumarea de către toți angajații săi a unei conduite de o integritate incontestabilă, în conformitate cu politica privind comportamentul etic, este un lucru esențial. Liderii și colegii noștri din trecut au pus bazele unei culturi stabile ale cărei principii esențiale – integritatea și comportamentul etic – trebuie respectate de către toți angajații, în activitatea lor de zi cu zi” (Johnson Controls, 2011).

Integritatea zi de zi - Valori etice operaționale ale organizației:

Întreaga politică de etică a organizației are la bază ideea de comportament ireproșabil, principiu derivat din valoarea integrității.

²³ Exemplul de față conține fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428. Publicat inițial în limba engleză.

În viziunea noastră, succesul susținut și continuu reprezintă valoarea constitutivă a organizației, iar integritatea este formă expresivă programatică a genului de succes dezirabil pentru organizație. ”Succesul susținut al companiei noastre are la bază consolidarea relațiilor cu clienții, angajații, furnizorii și comunitățile din care facem parte. Aceste relații devin mai strânse atunci când comportamentul nostru este ireproșabil. Această politică definește conduita pe care trebuie să o avem, pentru a da dovadă de onestitate și respect față de ceilalți și pentru a-i trata cu demnitate (Johnson Controls, 2011).”

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Importanța politicii de etică - Lectură suplimentară

Existența unei politici de etică²⁴ permite identificarea și rezolvarea dilemelor etice existente la nivelul organizației. Politica de etică constituie un cadru de referință pentru toți angajații și stakeholderii organizației.

“Într-un mediu complex și foarte competitiv, alegerile pe care trebuie să le facem în munca noastră nu sunt întotdeauna atât de tranșante. Dilemele etice sunt o realitate a lumii în care trăim, iar politica de etică elaborată de Johnson Controls reprezintă un cadru de referință, care ne ajută să identificăm aceste dileme și să le rezolvăm (Johnson Controls, 2011).”

Existența unei politici de etică permite organizației să-și afirme valorile prin:

- Crearea și menținerea unei reputații solide;
- Îndeplinirea așteptărilor clienților și implicit satisfacția acestora;

²⁴ Lectura suplimentară conține fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428. Publicat inițial în limba engleză.

- Motivarea personalului;
- Integrarea armoniosă și responsabilă în comunitatea pe teritoriul căreia acționează.

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *politicilor de etică în cadrul corporațiilor*, invităm studenții să lectureze documentul: Air Trade Centre SRL România, (2010). *Politica privind etica*. Disponibil online la adresa:

http://website.airtradecentre.com/downloads/RO/RO_EthicsPolicy.pdf

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *implementării politicilor de etică*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia. Disponibilă online la adresa:

<https://www.youtube.com/watch?v=HGlpHTwN-BM>

Sarcină de lucru 1:

Identificați o serie de elemente necesare în construcția unei politici de etică.

Sarcină de lucru 2:

Identificați politica de etică a unei organizații, pornind de la următoarele elemente: valori etice constitutive, misiune, documente programative, valori etice operaționale, principii etice și

de bună practică, existența instrumentelor managementului etic (cod de etică, comisie de etică, strategii de etică, etc.)

SI.8.5. Principii etice în organizație

Principiul etic²⁵ al grijii față de angajați este exprimat la nivelul politicilor de etică, prin implementarea unor strategii vizând:

- Protejarea sănătății;
- Siguranța la locul de muncă;
- Protejarea intimității și protejarea confidențialității.
- Respectarea drepturilor angajatului (la libera asociere, precum și toate dispozițiile legale privind programul de lucru și remunerația).

“Principiul de bază: Protejăm sănătatea și siguranța angajaților noștri din întreaga lume. (Johnson Controls, 2011).”

Principiul etic al dreptății distributive (Rawls, 2012) este exprimat prin:

- Angajamentul față de bunele practici;
- Egalitatea de șanse și competiția asumată;
- Onestitate;
- Angajamentul față de respectarea legislației.

“Credem într-o competiție asumată, și nu folosim mijloace necinstite sau ilegale pentru a obține avantaje în detrimentul concurenței. (...) Principiul de bază: Această politică de etică este valabilă pentru toată lumea în egală măsură.” (Johnson Controls, 2011).

(Sandu, Caras (Frunză), 2014)

²⁵ Capitolul conține fragmente din articolul Sandu, A., Caras (Frunza), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428. Publicat inițial în limba engleză.

Sarcină de lucru 3:

Realizați un eseu cu tema: *Responsabilitatea socială a corporației față de mediul înconjurător.*

Sarcină de lucru 4:

Realizați un eseu cu tema: *Responsabilitatea față de generațiile viitoare*, pornind de la vizionarea filmului *Gattaca* - producție a studioului Columbia Pictures în regia lui Andrew Niccol. Trailer disponibil online la adresa:

<https://www.youtube.com/watch?v=ZppWok6SX88>

Sarcină de lucru 5:

Realizați un eseu cu tema: *Transumanism și îmbunătățirea artificială a condiției umane*, pornind de la vizionarea filmului *Transcendence* - producție a studioului Warner Bros Pictures în regia lui Wally Pfister. Trailer disponibil online la adresa: <https://www.youtube.com/watch?v=VCTen3-B8GU>; și respectiv *Lucy*, producție a studioului EuropaCorp. Distribution, în regia lui Luc Besson. Trailer disponibil online la adresa:

<https://www.youtube.com/watch?v=MVt32qoyhi0>

SI.8.6. Construcționismul social

Prin construcționism social se înțelege o teorie științifică actuală, propusă de Kennet Gergen (2005), care presupune faptul că realitatea socială, așa cum o înțelegem noi, nu este altceva decât rezultatul unei negocieri asupra

interpretărilor pe care indivizii, actorii sociali, le dau fenomenelor sociale și realității sociale la care sunt martori.

Din perspectiva ultimelor cercetări pe care le-am întreprins, suntem convinși că această paradigmă a construcționismului social este convergentă cu teoria acțiunii comunicative propuse de Jürgen Habermas (2000). Astfel, cele două, în completitudine, ne permit să interogăm spațiul gândirii social-politice, din perspectiva acțiunii comunicative a impactului comunicării, a impactului semnificațiilor pe care actul comunicațional îl dă lumii și a resemnificării lumii prin limbaj. Aceasta paradigma semiotică-construcționist-apreciativă ne-a permis să facem largi expozeuri în domenii variate, precum filosofia limbajului, ontologia, filosofia cunoașterii, cunoașterea socială, antropologia culturală. În ceea ce privește acest construcționism social întâi ar trebui să facem referire la perspectiva ontologică, adică a teoriei asupra realității socialului, asupra realității în sine. Sau așa cum se vorbește în termeni filosofici, asupra ce este ceea ce este. Desigur că prima tentație este să afirmăm că noi trăim în realitate, iar ce este este, și aici își are punctul de pornire orice discuție metafizică. Din perspectiva construcționistă, care aderă la o poziție post-kantiană, ceea ce este, este ceea ce noi putem interpreta. Noi cunoaștem ca fiind real acel lucru pe care îl putem semnifica, îi putem atribui un sens. Și atunci realitatea pe care noi o înțelegem ca fiind reală, ca atare, ca reală în sine, este acel lucru pe care noi l-am numit a fi. Ne întoarcem, iată, la gândirea chineză, la gândirea antică, *a fi* înseamnă *a putea fi numit*. Sigur că, acest a fi este a fi numit deschide o perspectivă gnoseologică, epistemico-gnoseologică, nu cunoaștem ceea ce numim. Iar răspunsul acestei semioze creatoare este: cunoaștem instituind sens realității.

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *problematicii construcționismului social*, invităm studenții să vizioneze resursele multimedia referitoare la *construcția socială a realității*:

<https://www.youtube.com/watch?v=3pGckBlhoLw>

<https://www.youtube.com/watch?v=-AsKFFX9Ib0>

Sarcină de lucru 6:

Realizați un eseu cu tema: *Construcția socială a eticii.*

Sarcină de lucru 7:

Examinați din perspectivă social construcționistă următoarea problemă etică:

1. A ucide este o faptă atât neetică, cât și ilegală. Pedepsa cu moartea este legală în unele state ale lumii. Ar trebui interzisă pedeapsa cu moartea peste tot în lume?

2. A ucide este o faptă atât neetică cât și ilegală. Eroismul în război, atunci când este dus într-o cauză dreaptă, este considerat o virtute. Filmele care arată acțiuni eroice îi portretizează pe eroii principali în situații glorioase, chiar dacă aceștia ucid alte persoane. Poate fi justificată uciderea unei persoane în vreo situație? Dacă da, în care?

3. Situația de apărare a unor idealuri poate justifica, din punct de vedere etic, uciderea unei alte persoane?

4. Dacă ați răspuns DA la întrebarea anterioară, sunteți de acord cu acțiunile Al Qaeda?

5. Dacă nu sunteți de acord cu acestea, ce le face să fie inacceptabile moral?

6. Sunteți de acord cu eutanasia? Argumentați.

7. Dacă ați răspuns NU la întrebarea 6, considerați că un om trebuie să fie obligat să suporte dureri oricât de mari, fără a avea dreptul la eutanasiu?

8. Lucrați într-un spital, la secția de terapie intensivă. Într-unul din paturi se află o persoană fără activitate cerebrală, dar care este

menținută artificial în viață de aparatele de resuscitare. Sunteți conștient că persoana respectivă nu mai poate fi adusă din starea vegetativă într-o stare de conștiință normală, acceptați decuplarea de la aparate? Dacă acceptați decuplarea, considerați că aceasta este o formă de eutanasi pasivă?

9. Dacă la întrebarea anterioară afirmați că NU acceptați decuplarea de la aparate, cum veți justifica alegerea Dumneavoastră în fața părinților unui copil, cu șanse de supraviețuire, care nu poate fi primit în terapie intensivă pentru că nu există paturi disponibile, datorită faptului că acestea sunt ocupate de persoane neresuscitabile?

Paradigma transmodernă și etica apreciativă - Lectură suplimentară

„Spiritualizarea frontierelor”²⁶ de la nivelul construcțiilor social-politice este o continuare firească a „spiritualizării frontierelor epistemologice”, a unificării ontologice, într-un „Univers rețea” în care, potrivit lui Ray Paul (2011), fiecare element constitutiv este corelat unitar cu toate celelalte elemente ale sistemului.

Cultura integrală, văzută ca sinteză a tradiționalismului cu modernitatea, este opusă de teoreticienii transmodernității (Codreanu, 2005) „culturii Coca-Cola”, care prin deconstrucția oricărei realități, suprimă însăși spațiul de acțiune a valorilor.

În acest mod, postmodernismul implică întreaga sferă a ființării umane: cultura, teologia, filosofia, arta, politica, știința și tehnica.

În opoziție, transmodernismul propune ieșirea din postistorie printr-o sinteză „a omului complet” (deschis către alteritate). „Teoreticienii transmodernismului occidental – notează mai departe Ray Paul (2011) – cred că e nevoie de o depășire a oricărei logici, deoarece orice logică este monologică, pe când ființa transmodernă este dialogică” (cf. Codreanu, 2005). Ethosul transmodern – apreciază, la

²⁶ Capitol adaptat după lucrarea Sandu, A. (2012c). Metodologia apreciativă de intervenție în organizații. Lucrarea prezentată la *Conferința Internațională Logos, Universalitate, Mentalitate, Educație, Noutate, Lumen*, Iași, 2012.

rândul său, Rorty (2000) – este acela al unității în diversitate, sau al sesizării universalului prin țesătura fină a particularului. Transmodernismul este opus structural postmodernismului, pe care-l acuză de inconsistență în demersul deconstructivismului radical (Cristea, 2005). Centralitatea ontologică a postmodernismului este diferența (Derrida, 1997).

Înlocuirea societății bunăstării, cu cea a societății de rețea, globalizarea interdependențelor și reconstrucția paradigmelor sociale, prin înlocuirea obsesiei individualității specifice societății postmoderne, cu cea a „spiritualizării transmoderne a frontierelor” (Bradu, Sandu, 2009), va schimba obiectivele intervenției sociale din „dinamizarea potențialităților de autodeterminare și autoactualizare a clientului” (Rogers, 1966), în restructurarea adaptativă a rețelelor sociale, în favoarea funcționării pozitive a clientului.

Modelul intervenției centrate pe client (*pe individ*) sau a celei centrate pe sarcină, sunt ambele tributare viziunii individualiste, și respectiv deconstructiviste, specifice paradigmei postmoderne (Sandu, 2009a; 2009b; Ponea, Sandu, 2010). Individul este în mod nativ dotat cu capacitățile necesare de autoactualizare (Rogers, 1966), pe care intervenția socială ar trebui să le cultive, arătându-i clientului opțiunile care vor duce în final la rezolvarea problemelor sociale cu care se confruntă.

Individualismul este o opțiune metodologică, prin urmare intervenția socială de factură postmodernă vizează individul, fie ca atare (abordarea centrată pe client), fie a individului în acțiune (abordarea centrată pe sarcină). Din perspectiva apreciativă, putem vedea ambele modele ca aparținând paradigmei deficienței, deoarece una dintre principalele etape ale intervenției o reprezintă identificarea problemei (Sandu, Cojocaru, Ponea, 2010). Ambele viziuni, ca și majoritatea celor care au la bază paradigma deficienței (Cooperrider, Srivatsva cf. Cojocaru Șt., 2005), sunt tributare modelului deconstrucției, și ca atare postmodernității. Ne bazăm această afirmație,

tocmai pe atomizarea realității sociale, care este substratul identificării disfuncționalității. Disfuncționalitatea individului este corelată cu disfuncționalitatea sistemelor care îl cuprind.

Pentru a putea formula câteva implicații etice (Sandu, Ciuchi, 2010), axiologice și metodologice ale aplicării metodologiei apreciative, vom prezenta foarte succint câteva elemente definitorii ale paradigmei transmoderne, în înțelegerea realității sociale.

Basarab Nicolescu (2007) propune o realitate multidimensională (inclusiv socială n.n), structurată pe niveluri multiple. În încercarea de reunificare a realității multidimensionale, autorul se întreabă asupra teoriilor capabile de a descrie trecerea de la un nivel la altul al realității (sociale, în cazul nostru n.n) și rolul subiectului observator (consilierului, în cadrul intervenției sociale, sau supervisorului, în cadrul procesului de supervizare) în existența unei unități a tuturor nivelurilor de realitate. Nicolescu (2007) propune – pornind de la modelul lui Ștefan Lupașcu – o logică a terțului inclus, capabilă să descrie coerența dintre nivelurile de realitate. În conformitate cu această logică a terțului inclus, două contradictorii devin complementare, pe un alt nivel de realitate, într-o stare unificată T. Vom da aici un exemplu de situație la nivelul supervizării apreciative: un client, copil abuzat care fuge de acasă. Un prim nivel al realității îl constituie desigur constrângerea generată de situația de abuz, și ca atare pe primul nivel (structural) al intervenției, copilul ar trebui izolat de sursele generatoare ale abuzului. Mediul care generează abuzul este un nivel social care îl cuprinde pe copilul abuzat, iar intervenția la nivelul mediului social ar trebui să vizeze prevenirea unor situații abuzogene. Pe de altă parte, abuzul este, pe un alt nivel de înțelegere a realității sociale, o reflectare a modelului de integrare socială practică la nivelul comunității, integrarea abuzivă ca afirmare a identității. Înțelegerea abuzului, ca o simplă deficiență a procesului de control social, generează un proces de schimbare orientat spre sarcină, și anume integrarea copilului într-o familie cu potențial abuzator. Un mecanism de logică a terțului inclus va genera un model bazat pe modificarea relațiilor identitare la nivelul familiei abuzatoare și a

rețelei sociale din care copilul face parte. Această stare T participă, în propriul său nivel de realitate, la o altă pereche de contradicții rezolvată pe următorul nivel de realitate (Nicolescu, 2007).

În exemplul nostru, familia abuzatoare își extrage paternurile conduitei abuzatoare dintr-un model social, care pune accentul pe constituirea relațiilor de putere în locul celor de colaborare și interdependență. Nivelurile de realitate sunt coerente, permițând transferul de informații de la un nivel la altul (Sandu, 2011a). Familia va fi mai expusă riscului de a-și socializa abuziv copilul, dacă membrii rețelei sociale ale părinților valorizează pozițiile de forță și afirmarea identității, prin exercitarea unui rol social ce exprimă o poziție de forță. Coerența nivelurilor de realitate se oprește în nivelurile extreme. În cazul nostru, abuzul asupra copilului este o stare extremă a exprimării unei poziții dominante, prin exprimarea efectivă a abuzului.

Unificarea lumii se realizează printr-o „zonă de non rezistență”. Zonele de non rezistență, sau de transparență la cunoaștere sunt, în cazul rețelei sociale analizate, modelele culturale în sine. Ele sunt constructe sociale în sine, și ca atare rezultatul unei negocieri a interpretărilor, neavând o realitate ontică (existență socială) distinctă, ci doar una rezultată din procesul constituirii sistemului de constructe sociale, care generează modelul identitar (bazat pe afirmarea poziției dominante, în cazul nostru). Zonele de transparență la cunoaștere apar ca fiind „învăluite”, deoarece – după D’Espagnat – cunoașterea are forma unei reflectări care nu este permisă, în zonele de transparență, (cf. Nicolescu, 2007) individului, deoarece acesta accede la cunoaștere tocmai prin intermediul constructelor, acestea devenind transcendente (în sens kantian) pentru individ. Zona de transparență este obscură, consideră Nicolescu, deoarece acesta o identifică cu zona de non-rezistență la cunoaștere (și implicit de vulnerabilizare - vezi teoria vulnerabilității sociale Cojocaru, Șt., 2005) ca fiind sacrul.

Noi extindem, și considerăm această zonă ca fiind una de transparență (în sens kantian). Constructul social este o reprezentare, dar are valoare ontologică determinantă pentru individ, căruia îi dictează conduita. Constructul social nu este, așadar, un nivel de

realitate în sine, ci zona de transparență, care apare între nivelurile de realitate (Sandu, 2011b). Tocmai la nivelul acestor zone de transparență are loc intervenția apreciativă, prin modificarea visioningului (Cojocaru, Șt., 2005).

Metodologia apreciativă propune transferarea acestor renegocieri din sfera netransparenței în cea a aprecierii. Este vorba de mutarea centrului de greutate, de pe vulnerabilitatea clientului, pe punctele sale tari. Indivizii, familiile și comunitățile, ne spune Ștefan Cojocaru (2006), sunt adevărații experți în rezolvarea propriilor probleme. Această afirmație ridică problema interpretării naturii expertizei clientului.

Rolul consilierului este de a identifica punctele tari ale clientului, și a experienței sale pozitive în ceea ce privește rezolvarea problemelor cu care se confruntă (Ponea, Sandu, 2010).

Este această identificare o zonă de transparență? Nu în totalitate, pentru că se bazează pe constructe sociale proprii doar consilierului, care îi pot scăpa clientului. Aparența de intervenție apreciativă, adică cea în care, doar formal, se pornește de la punctele tari ale clientului, poate induce o altă vulnerabilitate de natură cognitivă clientului, și anume ignorarea disconfortului presupus de situația sa socială. În cazul prezentat, consilierul se poate centra exclusiv pe mediul social al copilului și înlocuirea habitusurilor de violență din cadrul acestuia, printr-una așa zis apreciativă, și anume afirmarea poziției de forță prin violența simbolică în locul celei fizice. O altă posibilitate este încercarea de modificare a acestor habitusuri, prin înlocuirea exprimării poziției dominante prin relații de forță, cu o poziție de cooperare în familie. Aceasta ignoră natura experiențelor familiei respective. O modificare afirmativă a sistemului familiei cu potențial abuzator presupune, după părerea noastră, modificarea constructelor sociale de identitate, forță, și renegocierea acestora în chiar interiorul universului familial. Poziția de forță nu se poate transforma într-una de colaborare

în mod nemijlocit, dar valorizând experiența de parentalitate pozitivă existentă în cadrul familiei, poate orienta familia spre un model de succes în afirmarea parentalității.

Metodologia apreciativă, așa cum este ea constituită prin extinderea efectuată de Ștefan Cojocaru (2005) a Anchetei Apreciative în spațiul consilierii și a supervizării, include metodologia bazată pe paradigma deficienței ca un caz la limită a metodologiei apreciative.

Identificarea experiențelor pozitive și schimbarea socială pe baza experienței pozitive a subiectului și organizației, include întreaga experiență a subiectului, ca fiind în esență sa pozitivă, chiar dacă cu potențial vulnerabilizant (Cojocaru, Șt., 2008). Împrumutând din Programarea Neurolingvistică expresia „nu există eșec, ci doar feedback”, metodologia apreciativă extinde conceptul de experiență pozitivă, de la ideea de experiență de succes, la aceea de experiență generatoare de modalități de succes. Pozitivitatea experienței umane apare în contextul intervenției efectuată din perspectiva ambelor paradigme, fie sub forma potențialului autoactualizant, propus de Rogers, fie a experienței pozitive generate de „reconstrucția metaforelor” (Burr apud Cojocaru, Șt, 2005).

Diferența între cele două este, în primul rând, provenită din viziunea centrării pe individ ca forță pozitivă în prima instanță, și din experiența alegerii pozitivității, din multitudinea de constructe sociale posibile (Sandu, 2012b). Metodologia apreciativă, am spune noi, include alegerea pozitivului, a dezirabilului ca strategie și nu ca metapovestire ca în primul caz. Intervenția pozitivată este intențională. Disfuncționalitatea nu există pentru că am ales să nu alegem acea perspectivă de a privi, în baza căreia disfuncționalitatea apare ca disfuncționalitate. Construcționismul este, așadar, o relativizare a socialului în fața experienței umane. Metodologia apreciativă depășește construcționismul, introducând alegerea ca factor de instituire a realității sociale.

Parabola ZEN - Lectura suplimentară

Parabola ZEN spune că pentru un căutător, un munte e un munte, și un râu este un râu. În momentul în care el pătrunde pe cale, muntele nu mai este munte, și râul nu mai este râu. De ce? Pentru că își dă seama tocmai de această construcție socială a realității, de faptul că muntele este ceea ce noi numim a fi munte, râul este ceea ce noi numim a fi râu, și iată de ce anticii spuneau că nu ne putem scălda de două ori în același râu (Parmenide).

Muntele²⁷, până la urmă, de la ce înălțime putem spune că este un munte? Un munte poate fi Himalaya cu altitudinea de 4000 de metri, dar tot munte numim și munții Măcinului, cu puțin mai mici decât dealurile din jurul Iașului, sau din jurul Sucevei, pe care însă convenim să le numim dealuri. Și atunci, ce face ca unul să fie munte, iar celalalt să fie deal, este mai exact convenția noastră de limbaj, și convenția științifică asupra originii muntoase, originii munților Măcinului, a primei orogeneze și așa mai departe.

Revenind la parabola Zen, aceasta spune că pentru cel care atinge iluminarea, atinge desăvârșirea budistă, muntele este din nou munte și râul este din nou râu. De ce? Pentru că depășește această necesitate a convenției de limbaj, înțelege ca muntele nu a fost niciodată decât o convenție de limbaj, înțelege ca râul nu a fost niciodată decât o convenție de limbaj, dar dincolo de această convenție de limbaj, un munte se escaladează cu piciorul, iar un râu permite îmbăierea, și atunci ne întrebăm dacă chiar așa este, de ce nu ne îmbăiem într-un munte și de ce nu escaladăm un râu? Simplu, pentru că există anumite proprietăți ale naturii, care, indiferent de înțelegerea noastră, nu pot fi modificate. Această construcție socială a realității ne transmite convenția că muntele poate fi escaladat, și că în râu te poți îmbăia. S-ar putea, ca în alte culturi, să nu te poți îmbăia în râu din

²⁷ Lectura suplimentară conține fragmente din prelegerea publică: Sandu, A. (2014f). *Etica apreciativă în consilierea de etică a funcționarului public*. Prelegerea publică prezentată în data de 22 februarie 2014 la Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava, (nepublicată anterior).

cauza unui tabu, sau să nu ai voie să urci un munte, deoarece este sacru. Posibilitatea fizică de urcare a unui munte trebuie dublată de convenția socială a faptului că acel munte poate fi urcat.

Pe acel munte Olimp, acel munte sacru, în vârful căruia se află un temple, motiv pentru care merită escaladat și să ajungi în vârful acelui munte. De asemenea, se merită să te scalzi în Gange și să te purifici, prin sensul pe care scăldatul în Gange îl are pentru credincioșii hinduși, să te scufunzi în apa Iordanului pentru sensul pe care botezul l-a avut în perioada lui Iisus Hristos, și pentru care Mântuitorul a purces în apa Iordanului, pentru a fi botezat de către Ioan Botezătorul. Dacă simpla îmbăiere într-un râu este dată de faptul că apa e udă și că te poți îmbăia în el, sensul cultural pe care botezul lui Ioan Botezătorul l-a adus asupra râului Iordan, nu numai poate fi instituit decât prin această construcție socială. Iată că realitatea, ca fapt de cultură, ca fapt simbolic, ca fapt pentru noi, ființele cugetătoare, este mult mai mult decât simpla realitate a muntelui, simpla realitate a râului, așa cum apar ele ființelor necugetătoare, așa cum apar ele animalelor care urcă și ele muntele, poate mult mai bine decât oamenii, și se scaldă în râuri mult mai bine și mult mai eficient decât oamenii. Cu toate acestea, pentru animale nu există munte, și mai mult, nu există râu, ci doar acțiunea de a urca și acțiunea de a te îmbăia. Aceasta este, în viziunea noastră, traducerea acestei acțiuni de construcție socială a realității din perspectivă ontologică și epistemologică.

Sigur că, pornind de la această construcție socială a realității, ne-am pus problema construcției sociale a eticii, și a modului în care etica devine o problemă pentru societate. De ce etica este în acest moment problematică, poate la fel de problematică, sau poate mult mai problematică decât vremea în care Aristotel îi transmitea câteva valori etice fiului său Nicomah? Este etica noastră de acum, aceeași cu etica lui Aristotel? Care sunt de fapt resorturile pentru care etica este necesară, și cum anume derivă o etică tocmai din această construcție socială a realității?

SI.8.7. Construcția socială a eticii

Pornind de la ideea că deconstrucția socială a realității – deoarece realitatea este un fapt social construit - anume că, sensurile culturale sunt cele pe care noi le înțelegem și nu natura însăși – etica este alături de drept, rezultatul eficienței ultime al acestui proiect de construcție socială a realității. Este rezultatul ultim al negocierii pe care o dăm, pe care membrii comunității o dau asupra realității (Sandu, 2012a). Pornind de la această idee, trebuie să vedem care sunt actorii implicați în acest proces de negociere a interpretării, și să nu uităm că discutăm în primul rând despre o etică aplicată, și nu neaparat despre etica teoretică, ci despre etica aplicată în domeniul funcționarului public.

Co-construcția eticii

Actorii care negociază asupra sensurilor conviețuirii sunt membrii comunității. Și aici revenim la Jürgen Habermas (2000), și la a sa acțiune comunicativă, prin care autorul ne arată posibilitatea de a acționa asupra celuilalt prin intermediul limbajului, prin intermediul co-construcției sensurilor realității sociale, a co-construcției realității sociale, ca să venim în limbajul lui Kenneth Gergen (2005).

Comunitatea interpretativă este cea care construiește această moralitate comună, existentă la nivelul comunității. Sigur că rolul filosofului este acela de a vorbi despre virtute, de a comunica virtutea, dar dincolo de filosoful formator de opinie, noi trebuie să fim în același timp și sociologi, care să sesizăm care sunt constructele etice existente în comunitatea interpretativă. Nu mai departe vorbim de o epocă postmoralistă, unde Gilles Lipovetsky (1996) ne vorbește despre ideea de amurg al datoriei. Ce înseamnă acest amurg al datoriei? Faptul că societatea postmodernă definită ca societate postmoralistă refuză să mai înființeze etica pe un principiu transcedental, așa cum o făcea Kant

(1972), pe o datorie de origine transcendentă, ci o înființează tocmai pe această convenție de limbaj, tocmai pe această construcție socială a realității. Practic, amurgul datoriei este transformarea sau deconstrucția datoriei, ca dat transcendent în elemente negociate social asupra comportamentului social. Și dintr-o dată datoria privită ca un dat divin, sau privită ca o manifestare a voinței divine, a unei voințe a zeilor, devine responsabilitate socială a individului în fața co-creatorilor de sens, în fața celorlalți indivizi, împreună cu care instituie această acțiune comunicativă pe care noi o numim etică.

Până la urmă, etica rămâne un izvor de construcție a sensurilor comportamentului, dar etica nu mai are misiunea de a spune ce este sau nu (divin) acceptat, ci a vedea cum anume se construiește la nivelul comunității interpretative, la nivelul sferei publice, această idee de moralitate, această idee de corectitudine, de dreptate, și cum comunitatea, pornind de la diversele viziuni filosofice, își stabilește propriile standarde morale, propriile standarde etice, și nu întâmplător, vom ajunge la standardele etice ale funcționarului public. Această construcție socială a eticii apare sub două aspecte: primul este de deconstrucție a dimensiunii etice moderne, a dimensiunii etice kantiene de exemplu, a marilor meta-povestiri (Sandu, 2012a). Societatea actuală, societatea postmodernă, și nu filosofia postmodernă, ci chiar societatea postmodernă, demonstrează Lipovetsky (1996), rejectează meta-povestirile. Noi nu mai suntem dispuși să credităm marile teorii filosofice cu capacitate de schimbare morală, nu mai suntem dispuși ca, în utopiile comuniste de exemplu, să ne sacrificăm în numele idealului unui stat, nici măcar în numele idealului unui stat al bunăstării, al unui stat perfect. Și atunci trebuie să înlocuim acest patriotism, această tendință, această virtute care să ghideze acțiunea funcționarului public, nu această virtute de a fi un bun funcționar public, cu o serie de norme, ghid de conduită a funcționarului public, prin care el să poată să își exercite cu demnitate și corectitudine profesia, astfel încât el să se încadreze în ceea ce comunitatea acceptă ca fiind rolul unui funcționar public.

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *rolului religiei în construcția socială a eticii*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia:

<https://www.youtube.com/watch?v=qA4iw3V0o1c>

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *impactului operei lui Habermas în construcția eticii acțiunii comunicative*, invităm studenții să lectureze articolul: Sandu, A. (2013b). Deliberative Democracy and Communicative Action of Jürgen Habermas [Democrația deliberativă și acțiunea comunicativă la Jürgen Habermas]. *Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași Fascicula: Drept, Științe Economice, Științe Politice*, Year 2013, Issue 12, pp. 231-243. Disponibil online la adresa:

<http://www.cceol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=0b6f913e-90fc-401e-b268-1dd56fb68fbc&articleId=09b08e01-6116-4172-bee8-4a345878b061>

SI.8.8. Inteligența apreciativă

Thatchenkery și Metzeker (2008) dezvoltă ideea de inteligență apreciativă, care este definită ca o capacitate de a vedea potențialul de dezvoltare, sau în termenii săi de a vedea “falnicul stejar în minuscula ghindă”. Nu doar de a vedea potențialul de dezvoltare, spre ce poate să se dezvolte o organizație, o comunitate, un individ, ci și la evidențierea unei căi care să facă legătura între individul în poziția sa actuală, și acel maxim potențial pe care îl întrezezi. Alături de inteligența socială,

avem și în viziunea lui Thatchenkery și Metzeker (2008), o inteligență apreciativă definită ca o capacitate de a sesiza pozitivul, ceea ce funcționează, ceea ce merge, ceea ce are potențial de dezvoltare.

Un prim principiu apreciativ, pe care îl vom transpune ulterior în etică, afirmă că: societatea, comunitatea, individul, organizația, grupul va evolua în acea direcție în care întrebările îi sunt adresate, și atunci transformarea organizațională, transformarea individului, se realizează printr-un proces interogativ.

Inquiry sau anchetă? Termenul *anchetă* are poate o conotație polițienească, noi vorbim de o anchetă în stilul anchetei sociologice, de investigare și de aceea am spus că cei doi termeni sunt interschimbabili: *anchetă*, în sensul investigației sociologice și nu polițienească, și *anchetă apreciativă*, o anchetă care evidențiază, apreciază favorabil rezultatele, apreciază favorabil ceea ce există în organizație.

Un al doilea principiu este renunțarea la paradigma deficienței. Nu putem spune că nu există disfuncționalități într-o organizație, sau într-o comunitate. Doar că ele pot fi depășite, tocmai prin sublinierea punctelor forte și sublinierea posibilităților de dezvoltare și de ignorare în limitele admisibile a ceea ce nu merge în organizație, deoarece prin a ne concentra exclusiv pe ceea ce nu merge, nu va rezulta alceva decât adâncirea disfuncționalităților; în timp ce a ne concentra asupra ceea ce merge în organizația respectivă, generează un potențial de creștere.

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *importanței inteligenței apreciative în consilierea de etică*, invităm studenții să lectureze articolul: Sandu, A. (2011d). Un model afirmativ-apreciativ în consilierea filosofică. *Analele Universității din Craiova, Seria Filosofie*, Nr. 28 (2/2011), pp. 203-222. Disponibil online la adresa:

http://cis01.central.ucv.ro/analele_universitatii/filosofie/2011/anale_28-2011.pdf

Sarcină de lucru 8:

Realizați un eseu în care să răspundeți la întrebarea:
Este apreciativitatea o virtute?

Sarcină de lucru 9:

Identificați câteva modalități prin care practicile apreciative pot contribui la instituirea unui climat etic în organizații.

SI.8.9. Etica apreciativă

Pornind de la teoria lui Cooperrider și Srivastva (1987) ca element central al paradigmei eticii apreciative, afirmăm faptul că fiecare teorie socială, fiecare model social în sine, și desigur fiecare practica socială, are semnificație morală. Acțiunea umană, acțiunea comunicativă în termeni habermasieni este prescrisă de idei, credințe, intenții și teorii. Ca atare, acțiunea socială este mai degrabă interpretabilă diferit, în funcție de contextul istoric în care acea acțiune are loc, și această interpretare are valoare etică. Printre cele mai puternice vehicule pe care comunitatea le are pentru dezvoltare este dialogul.

Cunoașterea socială rezidă în interacțiune colectivă, este o co-construcție a realității, ancheta apreciativă ca atare se bazează pe o interogare asupra punctelor tari ale sistemului și înțelegerea acestora, a prezicerii și maximizării potențialului creativ. Ca atare, desigur, etica apreciativă este înainte de toate o etică a virtuții. Câteva aspecte privitoare la construcția unei etici apreciative în contextul în care societatea bunăstării este înlocuită de o societate globalizată, de o

societatea în rețea, care globalizează interdependențele. Modelul apreciativ are o substanță legată de modul în care cunoaștem lumea, de modul în care ne raportăm la ea, și tocmai această cunoaștere a lumii are natură etică, pentru că ceea ce proiectăm asupra lumii este această latură etică, această latură de cum dorim noi să fie. Practic, etica apreciativă nu face altceva decât să construiască o viziune asupra viitorului, asupra a ceea ce se dorește (Sandu, 2012a). Noi vom porni de la această viziune și aplicăm această etică apreciativă la etica unei organizații, la etica organizațională cu referire particulară la etica unei organizații publice din sfera serviciilor publice, pentru a fi conexă cu domeniul de cercetare investigat, dar dezvoltările etice apreciative au fost propuse în domeniul eticii îngrijirii, a bioeticii, a eco-eticii, a etno-eticii, și în multe alte domenii ale eticii aplicate, dar o vedem cea mai importantă în etica dezvoltării organizaționale. Și atunci, cum organizația publică este în esență tot o organizație, vom prezenta câteva elemente de etică apreciativă în interiorul organizației, care vor conduce la crearea de coduri etice, la crearea unor astfel de etici organizaționale, tocmai bazate pe punctele forte ale organizației în sine, pe misiunea organizației, pe valorile constitutive ale organizației. Practica profesională necesită respectarea unui set de standarde etice impuse fie prin lege, fie auto-reglementate de către organizație. Standardele etice sunt în general cuprinse în coduri de etică, sau în coduri deontologice, care stabilesc pe de o parte standardele minime, abaterea de la acestea constituind culpă profesională, cât și o serie de standarde dezirabile a căror îndeplinire constituie elemente de succes profesionale, putând fi date ca exemple de bună practică.

În societatea românească, punem un deosebit accent pe elementele de deontologie. Aceste elemente de deontologie nu fac altceva decât să stabilească standardele minime a căror încălcare duce practic la excluderea din corpul profesional, și de astfel vorbim de coduri deontologice, de sancțiuni legate de abateri deontologice ale funcționarului public și așa mai departe, dar noi atragem atenția asupra necesității unor coduri de etică reale care să ducă și către o viziune a dezvoltării acelei instituții/organizații, și care să cuprindă în ele nu

numai limitele inferioare, ci și virtuțile, ca să spunem așa, ale organizației.

Ca atare, cea mai importantă dimensiune a eticii organizaționale o vedem cea afirmativă, anume construcția temeiurilor etice ale rolului organizației în comunitate. Este important să putem determina ce rol are această organizație în interiorul organizației, fie că organizația este una ofertantă de servicii, de exemplu o direcție de asistență socială, o primărie, un partid politic, și care este misiunea, care este rolul ei în comunitate (Durnescu, 2006). Vom putea constata că misiunea și viziunea transpun, de fapt, valori etice. Pentru că nu avem nici o organizație care să-și propună, ca misiune, încălcarea unei valori etice, dimpotrivă promovarea acelei valori, acelui standard etic în consonanță cu viziunea actuală asupra eticii aplicate, tocmai aceste declarații din misiune conțin elementul etic care va genera ulterior dezvoltarea organizațională, și astfel etica organizațională poate fi implementată ca etică apreciativă, spunem noi, stând la baza construcției și reconstrucției organizației publice sau private.

Vorbim aici de organizația bazată pe cunoaștere, de organizația care învață (learning based organisation sau knowledge based organisation). Toate societățile de-a lungul timpului au fost bazate pe cunoaștere, dar societatea actuală face o mutație radicală în ceea ce privește cunoașterea, schimbă natura factorului de producție. Dacă până în perioada contemporană, munca și capitalul reprezentau un factor de producție, în societatea actuală – knowledge based society, capitalul intelectual se adaugă, și devine prioritar față de capitalul forță de muncă în sine, o forță de muncă specializată, și atunci derivă o structură organizațională aparte, această organizație care învață, care își crează o cultură organizațională proprie, o bază de cunoaștere proprie organizației.

Această organizație bazată pe cunoaștere fundamentează o nouă formă de societate – societate bazată pe cunoaștere – tocmai pentru că, această cunoaștere devine forță de producție. Desigur că invenția, creativitatea pot fi carte a omului primitiv care inventa roata, poate merita de mult mai multe ori denumirea de societate bazată pe

cunoaștere, pentru că el dintr-o dată inventează carul și își ușurează și își simplifică munca, dar producția se bazează pe muncă, pe raporturile de relație, pe raporturile de muncă, nu sclavagismul.

Dintr-o dată apare o altă clasă socială, acest proletariat intelectual care muncește pentru a produce cunoaștere, dincolo de conceptul de gulerele albe, este o clasă socială aparte care generează o formă socială aparte. Organizațiile, care aplică strategii de managementul eticii, mizează tocmai pe această valoare adăugată a imaginii corporative, care se transpune în final în încredere din partea partenerilor de afaceri, a clienților, a partenerilor, a stakeholderilor în general. Există o serie de valori constitutive, valori a căror aplicare în practică necesită constituirea unei profesii sau constituirea unei organizații (Sandu, 2012a). Aceste valori constitutive, care polarizează sau ar trebui să polarizeze organizația, sunt de fapt baza de la care trebuie să pornească procesul de dezvoltare organizațională, și care constituie misiunea organizației. Luăm spre exemplificare o organizație economică, a cărei valoare este realizarea de profit, dar nu este singura valoare, la ora actuală, etica organizațională nu mai vizează doar obținerea de profit pentru stakeholderi, ci de participare la dezvoltarea durabilă și odată cu aceasta apare și conceptul de responsabilitate socială corporatistă.

Sarcină de lucru 10:

Realizați un ghid de interviu/focus grup apreciativ care să vă permită să interveniți în constituirea unui climat etic într-o organizație. Pentru a vă reaminti elementele de sociologie necesare în construcția unui ghid de interviu/chestionar consultați Sandu, A. (2014a). *Elemente de sociologie. Sociologie generală, juridică și metodologia cercetării sociale*. București, România: Editura Tritonic, pp.143-162.

Test recapitulativ

1. Cine impune standardele etice?

R: Practica profesională necesită respectarea unui set de standarde etice, impuse prin lege sau auto-reglementate de către organizațiile profesionale din fiecare domeniu.

2. În ce sunt cuprinse standardele etice?

R: Standardele etice sunt în general cuprinse în coduri de etică sau conturi deontologice, care stabilesc pe de o parte standardele minime, abaterea de la acestea constituind culpă profesională, cât și o serie de standarde dezirabile, a căror îndeplinire constituie elemente de succes profesional, putând fi considerate exemple de bună practică.

3. Care este cea mai importantă dimensiune a eticii organizaționale?

R: Cea mai importantă dimensiune a eticii organizaționale este cea afirmativă, care construiește pe temeiurile eticii, locul și rolul organizației în comunitate.

4. Pe ce mizează organizațiile care aplică strategii de managementul eticii?

R: Organizațiile care aplică strategii de managementul eticii mizează pe valoarea adăugată imaginii corporative, care se transpune în final în încredere, din partea partenerilor de afaceri, clienților, eventualilor parteneri.

5. În ce transformă Habermas etica?

R: Jürgen Habermas transformă etica în cadru constitutiv al practicii comunicării, arătând că relațiile intersubiective sunt mediate lingvistic și cultural, nu rațional- instrumental.

6. Ce vizează construcția politicilor de etică în organizație?

R: Construcția politicilor de etică în organizație vizează formularea unei misiuni etice, pornind de la care întreaga activitate a organizației să se desfășoare.

7. Prin ce este exprimat principiul etic al grijii față de angajat la nivelul politicilor de etică?

R: Principiul etic al grijii față de angajați este exprimat la nivelul politicilor de etică prin implementarea unor strategii vizând: Protejarea sănătății; Siguranța la locul de muncă; Protejarea intimității și protejarea confidențialității. Respectarea drepturilor angajatului (la libera asociere, precum și toate dispozițiile legale privind programul de lucru și remunerația).

8. Cine este considerat părintele construcționismului social?

R: Părintele construcționismului social este considerat Kenneth Gergen.

9. Care sunt cercetătorii care introduc termenul de inteligență apreciativă?

R: Cercetătorii care introduc termenul de inteligență apreciativă sunt Thatchenkery și Metzeker.

10. Care este cea mai importantă dimensiune a eticii organizaționale?

R: Cea mai importantă dimensiune a eticii organizaționale o vedem ca fiind cea afirmativă, anume construcția temeiurilor etice ale rolului organizației în comunitate.

SI.9. EXPERTIZA ETICĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ. CONSILIEREA DE ETICĂ

Tematică:

SI.9.1. Consilierea de etică. Delimitări conceptuale

SI.9.2. Constituirea relației de consiliere

SI.9.3. Explorarea dilemelor etice

SI.9.4. Explorarea semnificațiilor particulare ale tuturor alegerilor posibile

SI.9.5. Acordul etic și redactarea „Contractului moral”

SI.9.6. Consilierea de etică, cadre specifice ale situației românești

SI.9.1. Consilierea de etică. Delimitări conceptuale

Consilierea etică este un proces prin care se facilitează identificarea dilemelor etice cu care se confruntă indivizii sau organizațiile, și modalități de ieșire din aceste dileme, care sunt cele mai congruente cu viziunea împărtășită de subiect sau de organizație (Caras, Sandu, 2012).

Vom construi în cele ce urmează un model de practică a consilierii etice derivat din paradigma centrată pe client, și din cea orientată spre rezolvarea problemelor. Facem mențiunea că modelul de consiliere etică filosofică centrată pe rezolvarea dilemelor etice reprezintă o transpunere, în planul consilierii de etică, a practicii sociale. Consilierea de etică, în versiunea propusă de noi, are avantajul unei strategii etapizate de rezolvare a dilemei etice ce poate fi aplicată de un consilier etic în urma unui training adecvat.

În construcția acestui model am pornit de la lucrările lui Charles Zastrow (1987) în ceea ce privește consilierea în asistența socială. Principiile generale de practică le vom reformula sub forma unor linii metodologice în consilierea etică centrată pe dilema etică. Deși utilizăm un model de etică clinică, îl considerăm valid pentru practica filozofică (Philosophical Practice) și de asemenea pentru diversele forme de consiliere etică în afaceri, în universități, instituții publice, etc.

Consilierea de etică se realizează ca un proces gradat de parcurgere a unor serii de pași în vederea amplificării potențialului de autodeterminare a clientului (Zastrow, 1987). Această definiție, preluată din consilierea specifică în asistența socială, ne permite să afirmăm că aceasta este o situație particulară consilierii, apropiată de practica filozofică prin cadrele generale de adresabilitate a acesteia. Nu vom afirma că cele două forme de practică socială și filozofică sunt identice, dar nici nu vom postula diferențe ireconciliabile între acestea.

Atât consilierea de etică clinică, cât și cea socială, se adresează unor vulnerabilități în special de natură cognitivă, ambele încercând ca prin reconstrucția viziunii asupra problemei să se obțină o ieșire eficientă din aceasta.

Procesul de consiliere etică propus de noi, după modelul adaptat din consilierea socială în viziunea lui Zastrow (1987), cuprinde patru etape semnificative:

- Constituirea relației;
- Explorarea dilemelor etice;
- Explorarea soluțiilor etice provenite din diversele modele de practică etică;
- Acordul etic și redactarea „Contractului moral”.

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *necesității consilierii de etică din perspectiva legislației românești în domeniul funcției publice*, invităm studenții să lectureze capitolul „Cadrul normativ aplicabil: prezentare, comentarii,

aplicații”, din Șeclăman, E. (coord.), Nicolae, R., Valerian, S., Bujder, I. (2010). *Ghid practic pentru activitatea funcționarilor publici cu atribuții de consiliere etică și monitorizarea respectării normelor de conduită*. Buzău, România: Alpha MDN, pp. 7-31. Disponibil online la adresa: <http://www.crj.ro/Ghid-practic-pentru-consilierii-de-etica/>

SI.9.2. Constituirea relației de consiliere

În această etapă sunt avute în vedere o serie de exigențe etice:

- *Atmosfera non-directivă:*

Se are în vedere crearea unei atmosfere de siguranță oferită clientului, de recunoaștere a autonomiei acestuia și capacității sale de autodeterminare. Spre deosebire de consilierea socială, unde clientul are o problemă care de multe ori îi limitează exercitarea autonomiei, în consilierea de etică, clientul are o dilemă cu privire la caracterul moral al unei decizii, la statutul etic al unei activități, sau pur și simplu la consecințele etice ale acțiunilor sale. Autonomia clientului nu este limitată de o vulnerabilitate a sa, și ca atare scopul practicii consilierului este acela de a ajuta clientul să își exercite autonomia sub forma propriilor alegeri bazate pe decizie informată.

Preferăm utilizarea sintagmei „decizie informată” în locul celei clasice în domeniul bioeticii, de consimțământ informat, întrucât acesta din urmă se referă la o atitudine pasivă de consimțire la tratament, în timp ce decizia informată generează o atitudine activă, sporind self-efficacy-ul clientului.

- *Constituirea încrederii clientului:*

Aceasta se referă la climatul etic al procesului de consiliere, și la realizarea unui prim empowerment necesar creșterii self-efficacy-ului clientului și facilitarea comportamentului autonom față de decizia etică.

- *Crearea reacției empatice:*

Această tehnică vizează atitudinea de înțelegere obiectivă a dilemelor etice ale clientului. Atitudinea empatică este, în esența sa, o abordare etică aparținând unui ethos colaborativ, apropiat de dimensiunea îngrijirii specifică în *ethics of care*. Empatia este capacitatea de a înțelege și reflecta ceea ce clientul spune, consilierul păstrându-și integral capacitatea de a lua decizii, neafectate de trăirile emoționale. Spre deosebire de aceasta, simpatia apare ca o împărtășire a sentimentelor clientului însoțite de oferirea milei.

Empatia este orientată spre înțelegerea și rezolvarea dilemelor etice cu care se confruntă clientul, în timp ce oferirea simpatiei are tendința de a complica și prelungi dilemele etice. Consilierul de etică clinică, cât și filosoful practician, ar trebui să înțeleagă valorile clientului și presiunea la care acesta face față datorită conflictului de valori.

- *Atitudinea nemoralizatoare și suspendarea judecății etice de valoare:*

Consilierul de etică nu este o instanță de control etic, și nu realizează un audit etic a celui consiliat, nici chiar în situația în care consilierea de etică este oferită managerilor, inclusiv managerilor de etică, și vizează elaborarea strategiilor de etică și conformitate din organizație. Suspendarea judecății etice are ca bază recunoașterea autonomiei etice a individului și a dreptului acestuia de a adera la una sau alta din curente etice existente, sau a-și fonda propria viziune etică. Consilierul de etică nu presupune în mod automat că o atitudine sau un comportament este non-etice, ci mai degrabă identifică fundamentul etic intrinsec al comportamentului.

- *Atitudinea de a privi clientul ca pe un egal:*

Aceasta reprezintă o atitudine etică de acceptare a diversității și de situare pe poziții de egalitate, din punct de vedere al valorii etice intrinseci cu clientul. Egalitatea de poziție reprezintă transpunerea în practică a consilierii etice și filosofice a principiului distributivității, dreptății și cel al echității. Egalitatea între consilier și cel consiliat se referă în principal la strategiile de normalizare a relațiilor de putere și la

evitarea atitudinii paternaliste în procesul de consiliere. Modelul de consiliere propus în cadrul de față este unul contractualist, în care egalitatea și parteneriatul generează responsabilitate pentru toate părțile implicate în procesul de consiliere.

- *Adecvarea vocabularului la particularitățile cognitive ale subiectului:*

Consilierea de etică nu se adresează doar persoanelor cu un nivel de instrucție ridicat. Consilierul de etică trebuie să fie capabil să transpună principiile etice, precum și fundamentele doctrinelor etice, într-un limbaj accesibil clientului nefamiliarizat cu subtilitățile gândirii etice și filosofice.

- *Confidențialitatea relației de consiliere:*

Confidențialitatea relației de consiliere implică păstrarea secretului celor discutate în timpul procesului de consiliere, cu excepția situațiilor când legea solicită altfel.

Confidențialitatea este un principiu general de etică aplicată, valabil în general în toate profesiunile bazate pe procese consiliative în care profesionistul este susceptibil să afle informații cu caracter personal despre client, de multe ori informații care îl pun pe acesta într-o poziție precară, și a căror expunere publică poate crea deservicii clientului. Dilemele etice cu care un client se confruntă reprezintă tocmai astfel de informații a căror divulgare pot pune clientul într-o situație de dezavantaj.

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *metodologiei utilizate în analiza impactului consilierii de etică în funcționarea eficientă a administrației publice*, invităm studenții să lectureze capitolul „Ghid de interviu pentru analiza percepțiilor în privința respectării principiilor și normelor de conduită”, din Șeclăman, E. (coord.), Nicolae, R., Valerian, S., Bujder, I. (2010). *Ghid practic pentru activitatea funcționarilor publici cu atribuții de consiliere etică și monitorizarea respectării normelor de conduită*.

Exemplu!

Ghidul de interviu

Ghidul de interviu²⁸ trebuie adaptat în funcție de persoana intervievată, și de specificul instituției publice. Pentru ghidul de mai jos am luat ca grup țintă funcționarii publici din instituție.

Întrebări orientative:

- Care sunt motivele pentru care v-ați ales această meserie? Ce vă atrage/ place sau vă nemulțumește/ displace? dacă vă gândiți în perspectivă, unde vă vedeți peste 2-3 ani? /ocupați aceeași funcție etc.?
- Ce părere aveți despre normele din codul de conduită a funcționarilor publici (Legea 7/2004)? Sunt suficiente, sunt clare, sunt coerente între ele? Credeți că aceste norme ajută sau împiedică funcționarii publici în îndeplinirea sarcinilor?
- Credeți că aceste norme sunt cunoscute în instituția noastră? De ce?
- Credeți că aceste norme sunt respectate în instituția noastră? De ce?
- Credeți că se întâmplă ca funcționarii publici din instituția noastră să aibă dileme etice în anumite situații? Să aibă îndoieli despre cum ar trebuie să acționeze într-o situație concretă? Îmi puteți da exemple?
- Cum apreciați calitatea muncii în instituție? Credeți că există persoane din instituția noastră care nu au integrat în activitatea proprie o etică a muncii și a responsabilității față de cetățeni?

²⁸ Ghidul de interviu a fost adaptat după Șeclăman, E. (coord.), Nicolae, R., Valerian, S., Bujder, I. (2010). Ghid practic pentru activitatea funcționarilor publici cu atribuții de consiliere etică și monitorizarea respectării normelor de conduită. Buzău, România: Alpha MDN.

- Credeți că există funcționari publici (eventual personal contractual sau demnitari) în instituția noastră care utilizează funcția publică în beneficiu personal? Îmi puteți da exemple generice în care un funcționar public se folosește de poziția sa, în interes personal? Credeți că astfel de situații se pot regăsi și la noi în instituție?
- Credeți că unii funcționari publici din instituția noastră desfășoară activități politice sau sprijină partidele politice, folosindu-se de funcția publică pe care o ocupă? De ce credeți că fac acest lucru?
- Cum credeți că se organizează promovarea în instituția noastră? Credeți că procesul se desfășoară corect?
- Ce părere aveți despre micile atenții? Credeți că funcționarii publici din instituția noastră primesc atenții?
- Din experiența dvs., din tot ce ați auzit, considerați că anumite departamente sunt mai vulnerabile la încălcarea normelor de conduită? Care sunt acestea? Cum vă explicați acest lucru?
- Credeți că există cazuri în care s-a intervenit/s-au făcut presiuni pe linie politică sau de partid asupra instituției noastre? Ce credeți că trebuie făcut pentru ca astfel de presiuni să se diminueze?
- Credeți că, în cazul achizițiilor publice, de exemplu, există anumite relații sau afinități între firmele câștigătoare și persoane aflate în funcții de decizie? Ați auzit că ar exista anumite firme care câștiga de obicei? În ce manieră se întrețin aceste afinități?/cum se întrețin aceste relații?/credeți că există anumite „proceduri” prin care se întrețin aceste relații?
- Credeți că funcționarul public poate fi imparțial în decizii? De ce?
- Cum interpretați datele privind aplicarea normelor de conduită la nivelul instituției noastre?
- Puteți enumera 5 probleme de conduită care se regăsesc la nivelul instituției noastre? Îmi puteți da exemple generice cu situații de acest tip?
- Alte întrebări pe care le considerați relevante pentru instituția dvs.?

Sarcină de lucru 1:

1. Aplicați ghidul de interviu de mai sus unor funcționari publici, care au în fișa postului sarcină de consilier de etică. Dacă primiți acceptul, înregistrați audio interviul, transcrieți interviul și aplicați codarea axială, stabilind codurile semnificative obținute în analiza interviului. Identificați aspectele recurente în discurs și frecvența cuvintelor cheie.

2. Elaborați un articol în care să prezentați rezultatele obținute în urma interviului/interviurilor, interpretate prin metoda teoriei fundamentate pe date (Grounded Theory). Pentru reamintirea metodologiei Grounded Theory sugerăm studenților să lectureze Sandu, A. (2014d). *Elemente de sociologie și logică*. Suport de curs în tehnologia ID. Universitatea “Ștefan cel Mare” din Suceava, pp. 263-277.

SI.9.3. Explorarea dilemelor etice

Dilema etică se explorează în profunzime în scopul înțelegerii semnificațiilor pe care clientul le atribuie acestor dileme etice. Dilema etică nu trebuie înțeleasă doar din punct de vedere cognitiv, ca o situație problemă ce solicită o alegere exclusiv rațională, pe baza unui set de principii preluate dintr-o viziune filozofică particulară sau dintr-un imperativ moral autoconstruit. Dilemele etice sunt de obicei însoțite de vulnerabilități cognitive (Cojocaru, Șt., 2005) ce se manifestă ca incapacitate de înțelegere a naturii dilemei etice, și de a oferi un set coerent de răspunsuri la aceasta. De asemenea, prezența unei dileme etice poate pune clientul într-o situație de vulnerabilitate sau stres emoțional, care să-i afecteze capacitatea de a lua decizii informate și implicit de a-și manifesta autonomia.

Explorarea dilemei etice vizează diversele puncte de vedere din care poate fi privită dilema și soluțiile care pot proveni din diversele modele filosofice. În explorarea în profunzime a diverselor dileme etice ar trebui să se țină cont de următoarele recomandări:

- Identificarea problemelor puse de client pe seama dilemei etice;
- Evaluarea gradului de înțelegere a problemelor etice cu care se confruntă clientul și a naturii dilemei etice;
- Explorarea reacțiilor clientului față de diversele implicații ale fiecăreia dintre soluțiile pentru ieșirea din dilema etică;
- Nevoile și așteptările clientului față de rezolvarea problemei etice;
- Respectarea autonomiei clientului în procesul de evaluare a dilemei etice și a posibilelor soluții;
- Rolul consilierului este acela de a facilita procesul reflectiv și de a cataliza decizia informată a clientului;
- Subîmpărțirea dilemei etice în probleme atomare care să necesite o decizie etică, cât mai simplă, de obicei cu două variante.

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *utilizării standardelor în consilierea de etică*, invităm studenții să lectureze documentul: Primăria comunei Vama Buzăului, *Fișă de implementare standard. Standard 1 "Etică, integritate"*. Disponibil online la adresa:

<http://www.comunavamabuzaului.ro/docs/SCMI/FIS-001.pdf>

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *nondirectivității ca element al consilierii de etică*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia. Disponibilă online la adresa:

<https://www.youtube.com/watch?v=yEtBv6Olyfl>

Resurse multimedia:

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *dilemelor etice în practica consilierii de etică*, invităm studenții să vizioneze resursa multimedia. Disponibilă online la adresa:

<https://www.youtube.com/watch?v=PgLlZm5xhpl>

Sarcină de lucru 2:

Care este diferența dintre *o problemă etică* și *o dilemă etică*? Argumentați.

Exemplu!

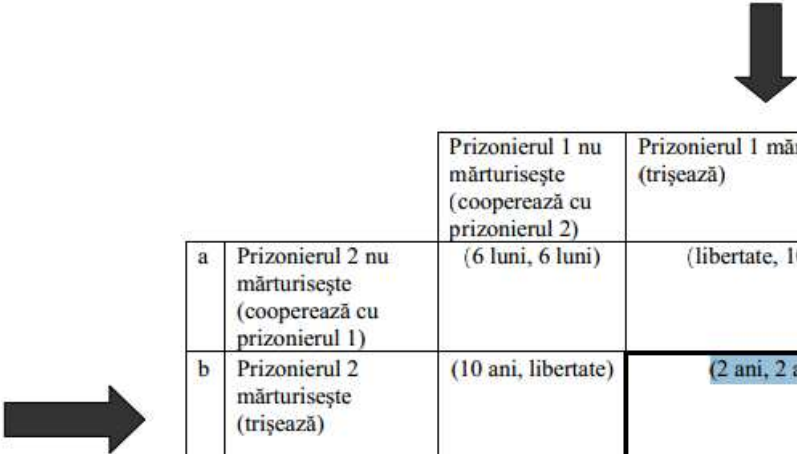
Utilizarea teoriei jocurilor (etica consecințialistă) în rezolvarea dilemelor etice.

DILEMA PRIZONIERULUI

Denumirea dilemei provine de la situația ipotetică formulată de matematicianul Albert W. Tucker în 1950, pentru a ilustra această tensiune între conflict și cooperare. Povestea este următoarea: două persoane, suspecte de a fi comis împreună un delict grav, sunt arestate de Poliție, fiind deținute fiecare într-o celulă separată. Deoarece procurorul nu are suficiente dovezi pentru a-i condamna, îi face fiecăruia dintre ei următoarea ofertă: dacă își mărturisește vina sa și a celuilalt, scapă liber, dar complicele primește 10 ani de închisoare. Dacă nici unul dintre ei nu mărturisește, vor primi fiecare câte o pedeapsă de șase luni de închisoare, pentru o infracțiune minoră. Dacă ambii mărturisesc că au comis fapta împreună cu complicele, fiecare va primi doi ani de închisoare (Rughiniș, 2011).

Fiecare prizonier trebuie să aleagă dacă să declare sau nu, că a comis fapta, fără să știe ce va declara celălalt prizonier. Întrebarea este: ce vor face prizonierii?

Tabel: Dilema prizonierului:

		Prizonierul 1 nu mărturisește (cooperează cu prizonierul 2)	Prizonierul 1 mărturisește (trișează)
a	Prizonierul 2 nu mărturisește (cooperează cu prizonierul 1)	(6 luni, 6 luni)	(libertate, 10 ani)
	Prizonierul 2 mărturisește (trișează)	(10 ani, libertate)	(2 ani, 2 ani)

(apud. Rughiniș, 2011)

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *dilemei prizonierului*, invităm studenții să citească capitolul „Dilema prizonierului”, din Rughiniș, C. (2011). *Explicația sociologică*. Iași, România: Editura Polirom, pp. 109-113. Disponibilă online la adresa:

http://cursuri.sas.unibuc.ro/explicatie/wp-content/uploads/2011/04/Rughinis2007_Explicatia-sociologica_manuscris.pdf

Sarcină de învățare 4: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *rezolvării matematice prin teoria jocului a dilemei*

prizonierului, invităm studenții să lectureze documentul disponibil online la adresa: <http://www.asecib.ase.ro/Roman/PDF/CAP2.pdf>

Sarcină de învățare 5: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *eticii consecințialiste*, invităm studenții să lectureze capitolul “Consecințialismul”, autor Pettit, P. (2006). Consecințialismul (pp. 258-268). În Singer, P. (2006). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de lucru 3:

Realizați o listă de dileme etice ce pot fi identificate în diverse instituții ale administrației publice. Schițați o posibilă rezolvare a cel puțin uneia dintre dileme, pornind de la consecințialismul etic, după modelul dilemei prizonierului.

SI.9.4. Explorarea semnificațiilor particulare ale tuturor alegerilor posibile

Se au în vedere, în primul rând, implicațiile care pot fi prevăzute pe plan moral și nu numai, la fiecare dintre alegerile posibile.

Consilierul de etică evaluează, împreună cu clientul, posibilele soluții ale dilemei și consecințele acestora și gradul de acceptabilitate al acestora. De foarte multe ori, dilemele etice cer clientului să aleagă între două valori diferite, de importanță aparent egală, dar care, în situația dată, se exclud reciproc. Pot fi puse în balanță rezultatul alegerilor din perspectiva utilitaristă a maximului de bine pentru cât

mai multe persoane, versus maximum de bine pentru o persoană apropiată, sau alegerea între dreptul la confidențialitate a clientului și necesitatea de protecție a vieții sale, în cazuri de tendințe autolitice, etc. În acest punct, consilierea etică propusă de noi poate fi realizată din perspectiva milliană utilitaristă sau dintr-o perspectivă principialistă.

Matricea etică reprezintă o unealtă destinată să ajute decidenții să obțină judecăți sau decizii judicioase despre acceptabilitatea etică a unor tehnologii existente sau viitoare (din domeniul alimentației și agriculturii) (Mureșan, 2011).

Metoda ia în calcul trei principii provenite de la Beauchamp și Childres (2009): principiul respectului bunăstării, autonomiei, și dreptății. Metoda poate fi utilizată în structurarea deliberării etice, într-o problemă particulară (Mureșan, 2011). Matricea presupune realizarea unui tabel care va avea principiile bunăstării, autonomiei și dreptății în calitate de capete de coloană, și respectiv stakeholderi ca linii ale coloanei (Mepham et al., 2006; Forsberg, 2005). Se va ajunge astfel la o matrice care va identifica implicațiile deciziei pentru fiecare categorie de stakeholderi, din perspectiva principiilor analizate. Se va identifica semnificația principiilor pentru fiecare din părțile implicate și rezultatul preconizat al deciziei din perspectiva respectării principiului etic luat în discuție. Judecata etică presupune identificarea unei ordini a priorităților, între principii și valori specifice (Mureșan, 2011).

Rezultatul evaluării etice va fi o concluzie globală despre dezirabilitatea a unui produs sau tehnologii (Mureșan, 2011), sau a unei decizii etice în cazul deliberării asupra unei dileme prezentată în cadrul consilierii etice.

O altă abordare a deciziei etice este propusă de Valentin Mureșan (2011), sub denumirea de „cazuistică morală”. Originile metodei se găsesc în opera aristotelică precum și în îndreptările medievale ale Bisericii Creștine. Cazuistica etică poate fi privită în afara marilor curente etice, cum ar fi cel deontologist, utilitarian, libertarian, etc., dar, subliniază Valentin Mureșan (2011), în lipsa raportării la marile viziuni etice, studiile de caz prezentate pot fi superflue. Metoda se bazează pe analiza particulară a „cazului etic” ca

tip particular de acțiune desfășurat în circumstanțe specifice. Evaluarea etică se face prin raportare la modele etice numite cazuri paradigmatic. Avem de-a face cu o moralitate „cutumiară” (Mureșan, 2011). Decizia etică are în vedere recursul la moralitatea comună, și la spețele morale îndeobște acceptate ca având o anumită valoare morală particulară. Evaluarea etică este dependentă de spațiul cultural în care se realizează. Raționamentul etic se realizează prin analogie cu situațiile paradigmatic, iar concluzia etică nu este o derivată directă a unor principii expuse în diverse filosofii morale.

În consilierea etică, clientul are dreptul la autodeterminare. Aceasta presupune faptul că alegerea soluției la dilema etică îi aparține, împreună cu alegerea ordinii și priorităților de rezolvare a problemelor etice cu care se confruntă.

Sarcină de învățare 6: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *teoriei deciziei etice*, invităm studenții să lectureze capitolul “Matricea etică - o metodă principiistă de evaluare morală” din Mureșan, V. (2009). *Managementul eticii în organizație* (ediția a II-a) (pp. 266-301). București, România: Editura Universității din București. Disponibil online la adresa: <http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii>

Sarcină de lucru 4:

Identificați dilema etică implicită expusă de Gulyas, G., Radu, L., Balica, D. O., Haruța, C. (2011). Etică în administrația publică. Suport de curs, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, România, în studiul de caz nr 12 expus la pp. 49-50. Disponibil online la adresa: http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/Etica_in_administratia_publica.pdf.

Explicați dacă este sau nu susceptibilă de a fi analizată prin metoda matricei etice și argumentați răspunsul.

SI.9.5. Acordul etic și redactarea „Contractului moral”

Consilierul negociază împreună cu clientul un contract explicit și realist de implementare a soluției etice identificate. Această implementare poate fi înțeleasă ca realizare a unui cod etic la nivelul unei organizații, abordarea unei soluții etice particulare, și implementarea acesteia, chiar în condițiile existenței unei consecințe prevăzute în etapele anterioare.

Contractul are o dimensiune simbolică, întrucât sugerează clientului ideea unui parteneriat, pe care îl realizează cu consilierul de etică. Monitorizarea rezolvării problemelor de etică se realizează de către clientul însuși, în parteneriat cu consilierul de etică.

Principii și reguli care asigură eficiența procesului de consiliere de etică:

- Confidențialitatea reprezintă asigurarea caracterului privat al procesului de consiliere etică;

- Evitarea concepțiilor preconcepute și concluziilor premature;
- Evitarea judecăților de valoare etică;
- Atitudine necondiționată, pozitivă la adresa clientului;
- Reacția empatică;

Abilități necesare consilierului de etică:

- Cunoașterea principiilor cuprinse în cele mai semnificative teorii de etică;

- Cunoașterea codurilor etice valabile în domeniu;
- Cunoașterea altor reglementări cu privire la respectarea unor valori și principii de etică specifică domeniului sau organizației unde se realizează consilierea de etică;

- Angajarea etică și implicarea sinceră în analiza, evaluarea și

rezolvarea problemelor de etică;

- Confidențialitate și discreție, empatie, echilibru, obiectivitate, pozitivism și deschidere apreciativă, responsabilitate, autenticitate, abilități de comunicare.

Sarcină de învățare 7: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *rolului consilierii de etică în corecta exercitare a funcției publice*, invităm studenții să lectureze: Raportul privind Respectarea Normelor de Conduită a Funcționarilor Publici, Standardele Etice și Implementarea Procedurilor Disciplinare, Semestrul II 2012, elaborat de Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, Agenția Națională a Funcționarilor Publici. Disponibil online la adresa:

<http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/2013/Raport%20Sem%20II%202012.pdf>

SI.9.6. Consilierea de etică, cadre specifice ale situației românești

În România este introdusă profesia de consilier de etică prin legea numărul 7/2004, care prevede la Art. 21 numirea de către conducătorii autorităților și instituțiilor publice a unui funcționar public, de regulă din cadrul compartimentului de resurse umane, pentru a efectua consilierea etică și monitorizarea respectării normelor de conduită.

În 2010, Centrul de Resurse Juridice și Asociația Prodemocrația au elaborat un ghid practic pentru activitatea funcționarilor publici cu atribuții de consiliere etică și monitorizarea respectării normelor de conduită (Șeclăman, et al., 2010). Deocamdată, legea nu înființează

propriu zis profesia de consilier de etică, ci lasă la latitudinea conducătorului autorității sau instituției publice de a angaja persoane cu atribuții specifice în domeniu, sau de a adăuga atribuțiile de consilier de etică în fișa postului altor angajați din cadrul departamentului de resurse umane. Practic, consilierul de etică nu trebuie să aibă o pregătire profesională adecvată, nici măcar sub forma unor cursuri de perfecționare, ceea ce în opinia noastră nu este în măsură să asigure profesionalismul necesar îndeplinirii atribuțiilor consilierilor de etică.

Șeclăman și colaboratorii (2010) arată că prin monitorizarea aplicării Codului de conduită, consilierul de etică ar trebui să înțeleagă activitatea informației, cu scopul de a se asigura controlul managerial și luarea deciziei. Monitorizarea aplicării Codului de conduită oferă informație consilierului de etică și conducerii instituției pentru:

- Identificarea problemelor în implementarea Codului de conduită;
- Identificarea de soluții alternative pentru rezolvarea problemelor;
- Fundamentarea activității de consultanță și asistență în privința normelor de conduită;
- Evaluarea progresului implementării Codului de conduită de la o perioadă la alta (Mureșan, 2011).

În ceea ce privește activitatea de consultanță, aceasta presupune consilierea efectivă în ceea ce privește rezolvarea dilemelor etice. Asistența cu privire la respectarea normelor de conduită vine în completarea activității de consiliere, care privesc asistența referitor la respectarea normelor de etică pe toată perioada pentru care s-a solicitat sprijinul. Instrumente pe care Valerian Mureșan (2011) le consideră semnificative în activitatea consilierului de etică sunt sondajul de opinie și interviul individual sau de grup și respectiv monitorizarea de presă.

Sarcină de învățare 8: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *consilierii de etică*, invităm studenții să lectureze articolul:

Sandu, A. Caras, A. (2013a). Philosophical Practice and Social Welfare Counselling and Supervision of Ethics. *Philosophical Practice: Journal of The APPA*, Vol. 8, No. 3, November 2013, pp. 55-64.

Sarcină de învățare 9: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *expertizei etice în administrația publică*, invităm studenții să lectureze capitolul “Supervizarea de etică”, din Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 187-191.

Sarcină de învățare 10: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *expertizei etice în administrația publică*, invităm studenții să lectureze capitolul “Supervizarea etică”, din Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 191-197.

Sarcină de învățare 11: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *expertizei etice în administrația publică*, invităm studenții să lectureze capitolul “Supervizarea ca dezvoltare profesională. Dimensiunea etică”, din Sandu, A. (2012a). *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 197-199.

Sarcină de învățare 12: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *expertizei etice în administrația publică*, invităm studenții să

lectureze capitolul “Principii etice în supervizarea serviciilor sociale”, din Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen, pp. 199-201.

Sarcină de învățare 13: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *instrumentelor utilizate în monitorizarea respectării codurilor etice*, invităm studenții să lectureze documentul: Buzea, Ș. (2013). *Aplicarea, monitorizarea și raportarea codului de conduită*. Disponibil online la adresa:

<http://www.comunavamabuzaului.ro/docs/SCMI/PO-04.pdf>

Test recapitulativ

1. Ce fel de proces este consilierea de etică?

R: Consilierea etică este un proces prin care se facilitează identificarea dilemelor etice cu care se confruntă indivizii sau organizațiile, și modalități de ieșire din aceste dileme care sunt cele mai congruente cu viziunea împărtășită de subiect sau de organizație.

2. Ce fel de dilemă are clientul în consilierea de etică?

R: În consilierea de etică, clientul are o dilemă cu privire la caracterul moral al unei decizii, la statutul etic al unei activități, sau pur și simplu la consecințele etice ale acțiunilor sale.

3. De ce sunt însoțite de obicei dilemele etice?

R: Dilemele etice sunt de obicei însoțite de vulnerabilități cognitive, ce se manifestă ca incapacitate de înțelegere a naturii dilemei etice, și de a oferi un set coerent de răspunsuri la aceasta.

4. Ce evaluează consilierul de etică?

R: Consilierul de etică evaluează, împreună cu clientul, posibilele soluții ale dilemei și consecințele acestora și gradul de acceptabilitate al acestora.

5. Ce reprezintă matricea etică?

R: Matricea etică reprezintă o unealtă destinată să ajute decidenții să obțină judecăți sau decizii judicioase despre acceptabilitatea etică a unor tehnologii existente sau viitoare.

6. Ce sugerează contractul clientului în consilierea de etică?

R: Contractul are o dimensiune simbolică, întrucât sugerează clientului ideea unui parteneriat pe care îl realizează cu consilierul de etică.

7. Care este rolul consilierului de etică?

R: Rolul consilierului de etică este de a interpreta cazurile particulare apărute din perspectiva principiilor generale de etică cuprinse în Codul de etică al funcționarului public.

SI.10. COMISIILE DE ETICĂ

Tematică:

SI.10.1. Cadre ale comisiilor de etică

SI.10.2. Atribuțiile comisiilor de etică

SI.10.1. Cadre ale comisiilor de etică

Comisiile de etică sunt agenții independente în cadrul unor organizații, destinate să ofere consiliere și evaluare în problemele de etică ce apar în respectiva structură organizațională. Comisiile de etică realizează o evaluare independentă a practicilor etice la nivelul organizației sau instituției respective, la nivelul practicienilor unei profesii, sau la nivelul general al unui domeniu reglementat de activitate.

Comisiile de etică se întâlnesc cel mai frecvent în domeniul sănătății, educației și cercetării.

În domeniul sănătății, orice structură autonomă, spital, direcție județeană de sănătate are obligativitatea constituirii unei astfel de comisii de etică, care trebuie să aprobe intervenția, terapiile, practicile de îngrijire desfășurate în respectiva unitate sanitară.

Comisiile de etică la nivelul universităților sunt responsabile de elaborarea codurilor de etică, și de rezolvarea reclamațiilor cu privire la încălcarea eticii universitare, de oricare dintre actorii mediului academic.

În domeniul cercetării, comisiile de etică evaluează riscurile unor conduite științifice improprii, și respectiv riscurile și implicațiile pe care proiectele de cercetare care implică subiecți umani, le pot avea față de respectivii subiecți.

Exemplu!

Model de decizie a Comisiei de etică a cercetării științifice.

Disponibil online la adresa:

http://www.umftgm.ro/fileadmin/comisie_etica/etica_cercetarii/avize/Decizia_nr_116_din_21.11.2013.pdf

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *comisiilor de etică*, invităm studenții să lectureze capitolul “Comisiile și comitetele de etică” din Mureșan, V. (2009). *Managementul eticii în organizație* (ediția a II-a) (pp. 74-90). București, România: Editura Universității din București. Disponibil online la adresa:

<http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii>

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *funcționării comisiilor de etică academică*, invităm studenții să lectureze *Raportul de activitate pe anul universitar 2012-2013 al Universității Spiru Haret*. Disponibil online la adresa:

<http://www.spiruharet.ro/data/2013/11/RAPORT%20DE%20ACTIVITATE%20pe%20anul%20universitar2012-2013.pdf>

SI.10.2. Atribuțiile comisiilor de etică

Comisia de etică elaborează Codul de etică al organizației, precum și modificările ulterioare ale acestuia în conformitate cu cele mai înalte standarde de bună practică în domeniu și respectiv cu voința comunității profesionale respective.

Comisia de etică:

- Urmărește aplicarea Codului de etică la nivelul organizației, verificând desfășurarea managementului eticii și respectarea politicilor de etică;
- Primește sesizări și reclamații privind presupusele încălcări ale Codului de etică și desfășoară activitatea de evaluare a respectivei sesizări în confirmitate cu codul de etică și legislația în vigoare;
- Organizează întrevederi, interviuri, audieri în scopul obținerii de informații referitoare la subiectele sesizărilor ce vizează încălcarea normelor etice;
- În cazul întrevederilor, interviurilor, audierilor, investighează cel puțin cele două părți aflate în litigiu, cel care a formulat sesizarea și persoana reclamată;
- Efectuează și comunică raportul de caz;
- Propune eventuale recomandări privind îmbunătățirea practicilor etice, inclusiv sancțiuni acolo unde este cazul;
- În cazul comisiilor de etică a cercetării sau de etică clinică, avizează cercetarea propusă sau intervenția medicală propusă;
- Întocmește un raport anual cu privire la situația respectării Codului de etică pe care îl înaintează conducerii organizației;
- Asigură transparența activității comisiei de etică prin publicarea rapoartelor pe site-ul instituției (*Raportul de activitate pe anul universitar 2012-2013 al Universității Spiru Haret*).

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *funcționării comisiilor de etică*, invităm studenții să lectureze documentul: *Regulamentul de funcționare a Comisiei de etică a Universității Maritime din Constanța*. Disponibil online la adresa: <http://www.cmu-edu.eu/regulamente/Regulament%20Comisia%20de%20Etica.pdf>

Test recapitulativ

1. Ce sunt comisiile de etică?

R: Comisiile de etică sunt agenții independente în cadrul unor organizații, destinate să ofere consiliere și evaluare în problemele de etică ce apar în respectiva structură organizațională.

2. Ce realizează comisiile de etică?

R: Comisiile de etică realizează o evaluare independentă a practicilor etice la nivelul organizației sau instituției respective, la nivelul practicienilor unei profesii, sau la nivelul general al unui domeniu reglementat de activitate.

3. Unde se întâlnesc cel mai frecvent comisiile de etică?

R: Comisiile de etică se întâlnesc cel mai frecvent în domeniul sănătății, educației și cercetării.

4. Ce elaborează comisia de etică?

R: Comisia de etică elaborează Codul de etică al organizației, precum și modificările ulterioare ale acestuia în conformitate cu cele mai înalte standarde de bună practică în domeniu, și respectiv cu voința comunității profesionale respective.

5. Ce urmărește comisia de etică?

R: Comisia de etică urmărește aplicarea Codului de etică la nivelul organizației, verificând desfășurarea managementului eticii și respectarea politicilor de etică.

6. Ce întocmește comisia de etică?

R: Comisia de etică întocmește un raport anual cu privire la situația respectării Codului de etică pe care îl înaintează conducerii organizației.

SI.11. AUDITUL DE ETICĂ

Tematică:

SI.11. Auditul de etică

SI.11. Auditul de etică

Auditul de etică constituie un instrument eficient în evaluarea organizațională prin evidențierea poziționării acesteia față de propriile standarde și așteptări. Un astfel de audit implică o evaluare complexă și comprehensivă a politicilor procedurilor, produselor și serviciilor pentru evidențierea consistenței acestora cu valorile și misiunile organizației. Auditul de etică permite identificarea și rezolvarea problemelor referitoare la cultura etică organizațională. Auditul de etică ar trebui să fie realizat pentru a se putea înțelege nivelul de conformitate dintre valorile organizaționale și practicile menite să pună în practică aceste valori. Auditul de etică în același timp urmărește evidențierea climatului etic instituțional. Eventualele probleme care pot apărea în implementarea politicilor de etică vor fi de asemenea evidențiate urmărindu-se cauza acestora și formulându-se posibilele soluții de ameliorare sau rezolvare a acestora (Hofmann, 2006).

Literatura de specialitate evidențiază o serie de situații în care auditul de etică poate identifica și semnală cauzele unor probleme existente în organizație:

- declinul ratei de satisfacție a membrilor organizației și a beneficiarilor;
- o rată ridicată a refuzului serviciilor sau returnării produselor;
- diminuarea sprijinului comunitar;

- conflicte de interes evidențiate public;
- rata ridicată de chemări în instanță;
- periodic pentru evaluarea curentă a organizației și pentru întâmpinarea posibilelor crize (Hofman, 2006).

Prezentăm în continuare etapele necesare în realizarea unui audit de etică (Hofman, 2006). În opinia noastră acest model poate fi cu ușurință implementat de către experții etici în domenii precum sănătatea publică, asistență socială, dezvoltarea organizațională, auditul etic comunitar, etc.

Etapele propuse de autor au fost:

- analiza calitativă a documentelor disponibile în organizație cu privire la misiunea etică, politici de etică, coduri de etică, etc.
- analiza calitativă a trainingurilor de etică desfășurate în organizație;
- evaluarea calitativă a proceselor din organizație și analiza complianței dintre acestea și standardele etice ale organizației;
- realizarea unor interviuri și focus-grupuri cu membri ai organizației în scopul evidențierii politicilor etice din organizație pe de o parte și a standardelor etice implicite în activitatea curentă. Membrii organizației sunt chestionați de asemenea cu privire la raportarea practicilor neetice;
- investigarea structurii organizaționale și a locului managementului eticii în structura instituțională. Se pune în evidență existența Comisiei de Etică și rolul acesteia în organizație;
- analiza relației dintre organizație și mediul extern. Sunt evaluate obligațiile organizației față de mediul extern, responsabilitatea socială a organizației etc.;
- identificarea problemelor etice conștientizate la nivelul membrilor organizației;
- evaluarea culturii etice organizaționale și a acordului dintre staf-ul organizației și valorile etice promovate de organizație.

Se evaluează, de asemenea, aderența membrilor organizației la standardele etice, complianța față de acestea și identificarea practicienilor cu valorile etice organizaționale.

Suplimentar față de aceste direcții ale auditului de etică, noi recomandăm auditul comunicării etice în organizație.

Practicile de comunicare și acțiunea comunicativă desfășurată de organizație trebuie evaluată din perspectiva comunicării evaluărilor etice, practicilor discursive implicate în obținerea consensului interpretativ asupra funcționării organizației și serviciilor acesteia, plauzibilitatea comunicării elemente de persuasiune și manipulare. În opinia noastră, elementele de audit al comunicării sunt parte componentă a auditului etic întrucât acțiunea comunicativă este prin excelență o acțiune etică.

De asemenea avem în vedere, în realizarea unui audit de etică al programelor desfășurate de organizație, care să respecte cel puțin principiile beneficienței, non-vătămării, respectului față de autonomia beneficiarilor, dreptății și echității. În plus față de aceste principii preferăm să audităm programele unei organizații din perspectiva responsabilității sociale a organizației asumată în implementarea proiectului, non-discriminării și tratamentului egal, accesibilitatea programului inclusiv pentru populațiile vulnerabile și defavorizate; transparență în selecția beneficiarilor și implementarea proiectului; egalitate de șanse și oportunități atât pentru beneficiari cât și pentru staff-ul proiectului.

O zonă particulară a auditului de etică o reprezintă auditul politicilor publice și a guvernanței.

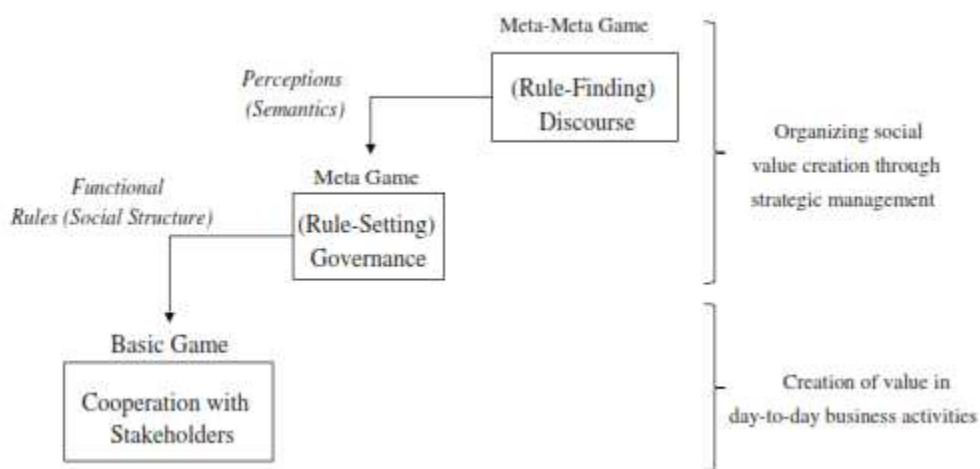
Auditul guvernanței reprezintă o dezvoltare a auditării publice a guvernării ce a fost definită original ca o examinare a modului în care este organizată administrarea intereselor publice în acord cu Constituția și legislația relevantă. Este avută în vedere eficiența și practica guvernării din perspectiva eficacității utilizării resurselor publice. La acest nivel se pot formula o serie de probleme etice ce vizează deciziile și politicile publice (Hardman, 2006). Fiind vorba de auditarea etică a politicilor publice, noi considerăm relevantă extinderea ideii de audit a

guvernării la cea de audit a guvernantei. Auditul guvernantei vizează transpunerea ideii generale de bine public, de la nivelul unui concept public la nivelul programelor de creștere a calității vieții și în general al politicilor publice (Caras (Frunză), Sandu, 2014; Sandu, Caras (Frunză), 2014; Caras (Frunză), 2014a). Ideea de bine public este o abstracțiune care stă la baza oricărei viziuni etice și politice. Binele public este deseori asociat cu echitatea, egalitatea, îndreptățirea, dar și cu libertatea, solidaritatea, dezvoltarea durabilă etc. Validarea supremă a binelui public este cauza oricăror politici publice iar transpunerea acestuia în acțiune socială reprezintă însăși esența guvernantei, fie publice sau private. Analiza etică a guvernantei poate fi înțeleasă ca o evaluare etică a modului în care managerii publici aleg între valori concurente. Gatekeeping-ul etic sau opțiunea asupra valorilor constitutive a politicilor și programelor publice face ca guvernanta să implice un proces de decizie etică, astfel că managerii publici ar trebui să dețină suficiență expertiză etică, pentru a putea exercita în bune condiții procesul de decizie etică. Auditul de etică al guvernantei vizează maximizarea rezultatelor benefice ale politicilor publice și de aceea are un caracter utilitarist, consecinționist. Calculul probabilității efectelor benefice ale unei politici se poate realiza după formule matematice de calcul al probabilităților. Această manieră de realizare a auditului de etică vizează utilizarea eficientă a resurselor, fiind apropiat de auditul de sistem și de auditul etic în genere. Aparatul matematic necesar pentru evaluarea etică bazată pe teoria jocurilor este complex, depășind nivelul volumului de față. Teoria jocurilor în esență vizează analiza comportamentului rațional al indivizilor, care se presupune că iau decizii raționale. Comportamentul rațional are la bază ideea de utilitate pentru actor.

În cuprinsul volumului de față vom prezenta doar dilema prizonierului ca exemplu de calcul a utilității unui comportament etic. Raționalitatea oricărei afaceri este crearea de valori. Din perspectivă administrativă, valoarea centrală este guvernanta. Ca atare jocul central al oricărei afaceri, inclusiv a celor publice, este crearea de valori, “metajocul acesteia” îl constituie crearea de reguli. O entitate crează

valori atunci când deținem un cadru instituțional de cooperare atât în interiorul organizației, cât și în exteriorul acesteia. Raționalitatea jocurilor din interiorul organizației o constituie dinamica conflict-cooperare. Rezolvarea acestei dinamici se realizează prin procesul construcției normative.

Figure. 3 Value creation by business, apud. Pies, Beckmann, Hielscher (2009).

Teoria jocurilor presupune analiza comportamentului rațional optim pe baza modelării matematice. Cadrul analizei este deschis de ansamblul de reguli precise care stabilesc posibilitățile de acțiune ale fiecărui actor și modalitățile de acordare a unor valori matematice alegerilor raționale (în conformitate cu normele) ale fiecărui actor.

Ideea centrală a acestei teorii o constituie conceptul de strategie, prin joc înțelegându-se o situație în care se află doi sau mai mulți decidenți numiți jucători puși în fața necesității de alegere a unei strategii de maximizare a recompenselor și minimizarea pierderilor ce apar ca urmare a propriilor acțiuni compuse cu cele ale altor actori sociali. Teoria jocurilor este fundamentată de Neumann și Morgenstern și este astăzi aplicată în general în modelarea economică, dar și în sociologie și etică, acolo unde se încearcă constituirea unor modele

matematice asupra comportamentului uman. Auditul etic bazat pe teoria jocurilor poate fi utilizat în evaluarea unor politici publice, de exemplu a politicilor de sănătate, calculându-se raționalitatea alocării de resurse versus beneficiența acestora calculată în speranța de viață, calitatea vieții, etc. Personal respingem evaluarea problemelor etice, exclusiv din perspectivă utilitaristă, fără a ține cont de valoarea demnității umane, imposibil de calculat prin teoria jocurilor.

Nu în ultimul rând dorim să menționăm necesitatea auditării transparenței decizionale și a funcționării serviciilor publice. Transparența în administrația publică, ca și în afaceri, poate fi formală asigurându-se accesul publicului la informația relevantă. Cu toate acestea, procesul decizional netransparent utilizează practici comunicative, menite să distorsioneze raționalitatea procesului decizional fie prin “strategii seductive” care atrag atenția decidentului spre o anumită latură a deciziei, fie prin eludarea “vocii alternative” în procesul obținerii consensului decizional. Termenul de “voci alternative” este introdus de Carol Gilligan și la ora actuală este considerat element central în sociologia minorităților. Vocea persoanelor oprimate incapabile de a fi agent moral este rareori auzită în procesul de decizie publică, datorită lipsei participării. “Pacienții morali” ar trebui să fie reprezentați în procesul decizional de către persoane capabile de agenție morală reală. Prin agenție morală înțelegem capacitatea de a ne implica autonom și informat în procesele comunicative. Inegalitățile de putere între actorii comunicaționali diminuează șansele obținerii unui acord interpretativ favorabil tuturor membrilor comunității. Participarea publică poate fi viciată de lipsa de informare, de strategiile seductive, de imprecizia mesajului, etc. Auditul transparenței trebuie să vizeze acțiunile afirmative realizate pentru includerea în câmpul decizional a tuturor stakeholderi-lor care își doresc participarea la procesul de luare a deciziilor.

Realizând o sinteză a literaturii de etică (Parsons, 2008) Tatiana Corodeanu-Agheorghesei (2013) identifică trei forme ale auditului de etică și anume:

- auditul de conformitate ce vizează adecvarea politicilor de etică

și a practicilor de etică din organizație la cadrul legislativ în vigoare și la standardele specifice domeniului;

- auditul cultural (auditul culturii de etică organizațională) realizat sub forma unei diagnoze a culturii organizaționale ce vizează internalizarea standardelor etice de către membrii organizației;

- auditul sistemelor care reunește auditul de conformitate cu cel cultural (Corodeanu-Agheorghesei, 2013).

În practică auditul de etică vizează următoarele aspecte:

- Politicile și procedurile de etică;
- Conformitatea la politicile și procedurile etice ale organizației;
- Performanțele etice ale organizației;
- Percepția membrilor organizației asupra standardelor etice din organizației;
- Valorile, aspirațiile și preocupările etice ale organizației;
- Percepția stakeholderilor asupra caracterului etic al organizației;
- Benchmarking-ul sau compararea nivelului etic din organizație cu cel din organizații similare (Corodeanu-Agheorghesei, 2013; Murray, 1995).

Prin auditul de etică se urmărește investigarea modului în care organizația acționează, avându-se în vedere cel puțin următoarele componente:

- *Mediul*: alinierea etică între organizație și colaboratorii săi din exterior, incluzând clienții, furnizorii, prestatorii de servicii, asociațiile, etc.

- *Resursele*: cât de tangibile sau intangibile sunt resursele necesare, astfel încât să limiteze sau nu funcționarea societății.

- *Istoria*: în ce mod istoria organizației permite sau limitează abilitatea de a opera cu propriile valori și scopuri etice.

- *Misiunea*: imperativele etice ale misiunii, viziunii și valorilor dezvoltate, și cum se intersectează toate acestea.

- *Obiectivele strategice*: problemele etice asociate cu stabilirea și atingerea obiectivelor strategice, și cum se reflectă acestea în viziunea

și valorile organizației.

- *Planurile strategice*: cum intenționează organizația să atingă obiectivele strategice și să rezolve problemele etice apărute în urma aplicării acestor planuri.

- *Stabilirea sarcinilor*: cum definește organizația propria activitate și implicațiile etice ale pregătirii angajaților pentru efectuarea acesteia, și cum este stabilit sistemul de recompensare.

- *Instituționalizarea sistemului*: problemele etice dezvoltate de structura și comunicarea formală, oficială (auditul de conformitate).

- *Sistemul informal*: analizarea sistemului de leadership (auditul cultural).

- *Individualitățile*: valorile și principiile ce motivează angajații și cum se potrivesc ele cu valorile organizației.

- *Feedback-ul*: cum învață organizația din propria ei experiență și impactul acesteia asupra mediului etic și maturizării organizației” (Agheorghesei, 2011).

Auditul etic vizează transpunerea în practică a Codului etic al organizației precum și respectarea standardelor etice incluse în procedurile pe care organizația le implementează. Se clarifică valorile actuale pe baza cărora organizația acționează efectiv (Agheorghesei, 2011), dar și acelor valori care acționează subteran și netransparent în organizație. Auditul etic permite identificarea ariilor problemă din organizație și crearea unor baze de referință pentru evaluarea următoarelor îmbunătățiri (Agheorghesei, 2011) ale practicilor etice din organizație (Sandu, 2012a).

Tot în această categorie, încadrăm analiza valorilor și principiilor care funcționează formal sau informal în organizație și aderența acestora la principiile generale ale organizației; analiza mediului etic al organizației; reziliența la valorile etice; autoaprecierea momentului de succes și feedback-ului.

Auditul de etică e procesul prin care măsurăm „climatul etic”, altfel spus, coerența internă și externă a valorilor morale de bază ale unei organizații. El urmărește să determine ce valori și standarde

morale sunt în funcțiune, dacă sunt urmărite sau nu, dacă sunt atinse obiectivele etice ale organizației (control intern) și, pe de altă parte, dacă organizația se comportă responsabil și transparent cu partenerii, ținând cont, atunci când e cazul, de diferențele culturale, valorice, care pot apărea mai ales în situațiile în care partenerii sunt localizați în țări diferite (latura externă). Auditul etic stabilește profilul moral al unei organizații, factorii care-i afectează reputația și imaginea pe care o au în ochii partenerilor și a publicului consumator (Sandu, 2012a).

Agheorghesei Tatiana (2011) identifică șase dimensiuni ale auditului de etică:

- „Definirea scopului (stabilirea subiectelor-cheie sau a ariilor de risc);
- Revizuirea misiunii, a valorilor, a scopurilor, politicilor și priorităților (acțiunile trebuie să fie măsurabile prin indicatori cantitativi);
- Colectarea și analiza informațiilor relevante (identificarea instrumentelor și metodelor; revizuirea tuturor rapoartelor relevante; interviuarea și conducerea de focus-grupuri; rotația personalului și satisfacția angajaților; clienții și *stakeholderii*– sondaje, scrisori de răspunsuri, e-mail, telefoane) ;
- Verificarea rezultatelor (verificarea de către o parte independentă);
- Raportarea constatărilor (un raport formal din care să reiasă scopul, metodele utilizate, rolul auditorului, principiile de ghidare urmate).
- Specificarea acțiunilor care vor fi implementate” (Agheorghesei, 2011).

Pornind de la lucrările lui Frederic Reamer, autoarea Agheorghesei Tatiana prezintă 17 arii ale *riscului etic*, în domeniul asistenței sociale ce trebuie avute în vedere, atunci când se realizează un audit de etică. Aceste arii sunt :

- “Drepturile clienților (confidențialitate și intimitate, divulgarea informației, accesul la servicii);

- Confidențialitate și intimitate (solicitarea de informații private de la clienți, stocarea și protejarea informațiilor privind clienții);
- Obținerea acordului (coerciție, competență, validitatea formelor de acordare consimțământului);
- Furnizarea serviciului (competența personalului, utilizarea de intervenții netradiționale sau experimentale);
- Chestiunile de “graniță” și conflictele de interese (discriminări sexuale, cadouri și favoruri);
- Documentația (evaluări, contacte, decizii, incidente critice, rapoarte);
- Defăimarea caracterului (defăimări, calomnii);
- Înregistrările privind clienții (stocare, reținere);
- Supervizarea (oferirea de informații, monitorizarea practicilor – competență, neglijență, documentare, evaluarea performanței, acorduri scrise, receptivitate);
- Dezvoltarea personalului și perfecționarea prin programe de pregătire (abilități practice, disponibilitate, legi și reglementări, evaluare/intervenție);
- Apelarea la consultanță (apelarea la consultanți);
- Apelarea clienților la instanțe superioare/specialiști (apelarea la instanțe superioare/specialiști, monitorizare de către specialiști);
- Frauda (documentația, facturarea, înregistrările personale);
- Încetarea furnizării/asigurării serviciilor (plecarea angajaților, neconformarea);
- Diminuarea performanței practicianului (familiaritatea prea mare a personalului cu natura cazurilor, cauze și semne);
- Evaluare și cercetare/investigare (cunoștințe, ghiduri de protejare a participanților, utilizarea informației, anonim și confidențialitate, conflictele de interese, relații duale, acuratețea rapoartelor);
- Luarea deciziilor de etică (abilitatea de a recunoaște dilemele etice, protocoalele de luare a deciziilor de etică, coduri de etică relevante, principiile legale, consultarea, documentarea, monitorizarea și evaluarea...). ” (Agheorghesei, 2011).

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *auditului de etică*, invităm studenții să lectureze capitolul „Auditul de etică”, din Agheorghesei, D. T. (2011). *Etica în afaceri*. Suport de curs, Iași, România: Editura Universității Al. I. Cuza din Iași. Disponibil online la adresa:

http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/IV_ETIC A.pdf

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *auditului de etică*, invităm studenții să lectureze articolul Caras (Frunza), A. (2014a). Perspectives for Reconstruction of Ethical Expertise. *Postmodern Openings*, Volume 5, Issue 2, June, Year 2014, pp. 81-96.

Sarcină de lucru 1:

1. Prezentați, din punctul Dumneavoastră de vedere, structura unui raport al auditului de etică, în acord cu cele prezentate de Frederic Reamer și citat de Tatiana Agheorghesei.
2. Formulați grila unui raport de audit de etică pentru o instituție publică sau pentru un ONG.
3. Realizați un audit de etică al unei organizații publice sau private. În realizarea auditului consultați modelul.

Test recapitulativ

1. Ce se măsoară, prin auditul de etică, în cadrul unei organizații?

R: Auditul de etică e procesul prin care măsurăm „climatul etic”, altfel spus, coerența internă și externă a valorilor morale de bază ale unei organizații.

2. Cum definește Tatiana Agheorghesei auditul de etică?

R: Tatiana Agheorghesei definește auditul de etică ca pe un instrument de evaluare a gradului în care standardele etice influențează luarea deciziilor la nivel individual și organizațional, permițând evaluarea sistematică și performanțelor obținute în domeniile eticii de către organizație.

3. Ce se obține prin realizarea unui audit de etică?

R: Prin realizarea unui audit de etică se obține structura sistemului de valori care acționează efectiv la nivelul organizației.

SI.12. ETICA POLITICILOR PUBLICE

Tematică:

SI.12.1. Politicile publice și calitatea vieții

SI.12.2. Vulnerabilitatea socială și etică. Intervenția asupra populațiilor vulnerabile

SI.12.3. Dimensiuni etice în construcția politicilor publice

SI.12.1. Politicile publice și calitatea vieții

Cătălin Baba²⁹ (2003) arată că cercetarea politologică de orientare post-behavioristă se centrează asupra analizei politicilor publice, a explicării cauzelor și consecințelor activităților guvernamentale (Dye, 1995). Abordarea vizează înțelegerea conținutului politicii publice, din perspectiva forțele sociale, economice și politice implicate în construcția și implementarea politicilor publice. Cercetarea politicilor publice vizează impactul și consecințele acestora asupra societății, bazându-se pe o abordare interdisciplinară, care folosește concepte, tehnici și metode din sociologie, economie, științe administrative, management, etc. (Baba, 2003). Cercetarea politicilor publice (Zamfir, Vlăsceanu, 1998) – policy research – are ca scop eficientizarea politicilor sectoriale, fiind din punctul de vedere al lui Baba, o aplicare a metodologiei specifice de cercetare socială în studiul unor fenomene cu relevanță directă asupra vieții cotidiene a cetățenilor (Baba, 2003)

²⁹ În acest capitol au fost integrate parțial și unele teme tratate anterior în Sandu, A. (2014a). *Elemente de sociologie. Sociologie generală, Sociologie juridică, Metodologia cercetării sociale*. București, România: Editura Tritonic.

Spre deosebire de cercetarea socială academică, cercetarea politicilor publice este o cercetare practică, aplicativă, obiectivul principal nefiind producerea cunoașterii teoretice, ci a unei cunoașteri cu caracter practic, aplicabil într-o situație particulară. Sunt analizate problemele sociale curente ale unei anumite populații, fiind elaborate modele de politici publice generale sau sectoriale. Policy research – cercetarea politicilor publice este o cunoaștere aplicată, cu scop eminamente practic. Rezultatele evaluării politicilor publice ar trebui să permită crearea unei *bune guvernante* la nivel particular și/sau a *bunei guvernări* la nivelul statal.

Sarcină de învățare 1: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *raportului dintre sărăcie și calitatea vieții din perspectivă etică*, invităm studenții să lectureze capitolul “Sărăcia - o problemă globală”, din Dower, N. (2006). Sărăcia - o problemă globală (pp. 301-312). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.

Sarcină de învățare 2: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *construcției politicilor publice în domeniul eticii*, invităm studenții să lectureze documentul emis de Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, Agenția Națională a Funcționarilor Publici (2012). *Propunere de Politică Publică "Dezvoltarea Standardelor etice în Sistemul Administrației Publice"*. Disponibil online la adresa:

http://www.mdrap.ro/userfiles/upp_standarde_etice.pdf

Sarcină de lucru 1:

Intrați pe site-ul Parlamentului României la secțiunea: Propuneri legislative, identificați un proiect de lege ce vizează o politică publică (în domeniul sănătății, educației, transporturilor, fiscalității, etc.) și analizați-o din perspectivă etică, răspunzând următoarelor considerente:

Care sunt valorile etice aplicate? Care sunt valorile etice încălcate, dacă e cazul?

Cum sprijină respectiva politică publică bunăstarea populației? Care sunt riscurile implicate? Din perspectiva raporturilor cost – beneficiu, care sunt estimate în propunerea de politică publică: Care sunt instituțiile menite să implementeze respectiva politică publică? Există cadrul instituțional, sau acesta trebuie construit? etc.

Sarcină de lucru 2:

- Analizați politica publică în domeniul cercetării din România. Care sunt dimensiunile etice ale acesteia? Care sunt instrumentele etice utilizate în construcția și implementarea politicii publice? Care au fost valorile care au stat la baza construirii politicii de etică a cercetării și de dezvoltare a cercetării românești?

- Identificați aceste elemente, mai ales în cadrul noilor propuneri de politică publică în cadrul Orizont 2020 și strategia națională de cercetare pentru următorii 4 ani, eventual comparând-o cu strategia 2010-2014.

- Evidențiați elementele legate de etica cercetării, mai ales politica de transparență a cercetării, strategiile privind evitarea conduitelor, falsul intelectual (falsificarea rezultatelor, plagiatul). Analizați particularitățile cercetării pe subiecți umani, în special obligativitatea consimțământului informat, respectării principiilor nonvătămării, beneficienței, dreptății și autonomiei.

- Identificați rolurile comisiilor de etică universitară și respectiv a cercetării în implementarea eticii în domeniul cercetării.

- Precizați alte instrumente ale managementului eticii curpinse în strategia națională de cercetare și în documentele conexe ale acesteia.

Pentru a rezolva aceste teme consultați documentele de politică publică disponibile pe site-ul <http://www.research.ro/> .

SI.12.2. Vulnerabilitatea socială și etică. Intervenția asupra populațiilor vulnerabile

Din perspectiva determinantilor sociali, un individ nu este intrinsec vulnerabil, ci vulnerabilizat de factori adiționali precum: sărăcia, locuire neadecvată, calitatea scăzută a serviciilor, reglementări legale dezavantajoase, manifestări ale puterii și inegalității la nivelul familiei, a societății - incluzând instituții, structuri, ierarhii, politici, măsuri.

Vulnerabilitatea poate conduce la stiluri de viață dependentă și respectiv: stigmatizare, marginalizare, și excludere socială.

Din punct de vedere social, situațiile de risc și starea de vulnerabilitate pot fi prevăzute, prevenite sau, limitate. Persoana respectivă va fi sprijinită în reintegrarea ei socială, prin activarea resurselor proprii, prin identificarea modalităților optime de a face față problemelor. Acțiunile de intervenție se înscriu, pe de o parte, în sistemul asigurărilor sociale, iar pe de alta, în cel al asistenței sociale (Ștefăroi, 2009). Obiectivele generale ale serviciilor și activităților de asistență comunitară au în vedere:

- implicarea comunității în identificarea problemelor medico-sociale ale acesteia;
- definirea și caracterizarea problemelor medico-sociale ale comunității;
- dezvoltarea programelor de intervenție privind asistența

medicală comunitară, adaptate nevoilor comunității;

- monitorizarea și evaluarea serviciilor și activităților de asistență medicală comunitară;
- asigurarea eficacității acțiunilor și a eficienței utilizării resurselor.

Termenul *bunăstare socială* (social welfare) are în literatura de specialitate două accepțiuni: aceea de instituții specializate în oferirea serviciilor de protecție socială, cât și aceea de disciplină academică care cercetează calitatea vieții amintite anterior (Johnson, Schwartz, Tate, 1996). Scopul programelor serviciilor sociale este de a contribui la prevenirea, rezolvarea sau ameliorarea problemelor sociale majore. Definit ca un set de programe oferite de diverse agenții în scopul creșterii „bunăstării individuale sau sociale”, termenul se suprapune semantic peste cel de asistență socială (Sandu, 2013c).

Calitatea vieții trebuie privită într-o perspectivă mai largă decât aceea de produs direct al creșterii economice. Pe lângă bunurile și serviciile economice, calitatea vieții este influențată de o gamă largă de alte componente: calitatea mediului natural și urban, condițiile sociale și umane, calitatea vieții sociale și a relațiilor interpersonale, posibilități de informare, de perfecționare intelectuală și participare la cultură (Rebedeu, Zamfir, 1982, Zamfir, 1999).

Sfera serviciilor sociale în domeniul creșterii calității vieții nu include doar asistența socială. Intervenții utile pot și trebuie să rezulte din cooperarea interdisciplinară a unor domenii precum: sociologia, psihologia, politicile sociale, antropologia culturală, științele juridice, medicina socială, și științele comunicării (Husband, 2010).

Vom prezenta în continuare un model ca posibilă paradigmă a interconexiunii dintre diferitele componente ale cunoașterii și acțiunii sociale în cadrul sistemelor de protecție socială (Zastrow, 1987).

Sociologia, pornind de la studiul organismului social, instituțiilor sociale, faptelor sociale și comportamentului actorilor sociali, diagnostichează și prognozează disfuncțiile care ar putea apărea. Studiile venite să pună în evidență variația unor indicatori ai calității vieții, vor evidenția zonele prioritare pentru intervenție, precum

și efectele globale realizate de intervențiile strategice prin programe ample asupra unor categorii defavorizate.

Psihologia, prin studiul proceselor psihice, poate da un model coerent de analiză a comportamentului uman, al dezvoltării personalității sociale a individului, putând propune strategii terapeutice și de intervenție.

Psihiatria, prin studiul aspectelor patologice ale comportamentului uman, diagnostichează și intervine terapeutic în maladiile psihice, de care eventual ar suferi clienții serviciilor sociale.

Științele politice, prin studiul doctrinelor și programelor politice și al siguranței, prin cercetarea politicilor sociale existente sau promovarea unora noi, contribuie la predicția nevoilor sociale și terapeutice a acestora prin actul decizional.

Economia, prin studiul producției, distribuției și consumului evidențiază nevoile populației în planul concret material, putându-se propune strategii macro sau micro de redistribuire a unei părți a venitului și orientarea acestuia spre categoriile de populație defavorizate.

Antropologia culturală, prin metode proprii de analiză provenite din psihologie și sociologie, cercetează specificul diferitelor culturi sau subculturi, populații și zone, punând în evidență nevoile și resursele specifice (Sandu, 2013c).

Considerăm domeniul „bunăstării sociale” ca pe o zonă interdisciplinară de activitate profesională, legată direct de creșterea calității vieții indivizilor.

Sarcină de învățare 3: Lectură suplimentară

Pentru o cât mai amplă înțelegere a *vulnerabilității sociale și etice*, invităm studenții să lectureze capitolul „Femeile ca grup vulnerabil în documentele oficiale”, din Popescu, R. (2011). *Grupurile vulnerabile și economia socială. Romi și femei în dificultate. Manual de intervenție*. București, România: Editura Expert, pp. 32-36.

Sarcină de lucru 1:

Identificați un proiect care vizează îmbunătățirea calității vieții unei categorii de populații vulnerabile și realizați un audit etic al acestuia, pornind de la datele existente pe internet. Veți urmări cel puțin:

- valorile etice constitutive, care ar trebui să fie evidențiate în scopul proiectului;
- valorile etice operaționale prezente explicit sau implicit în obiectivele proiectului;
- principiile de bună practică, ce ar trebui să transpară din activitățile și metodologia proiectului.

Puteți identifica și alte aspecte etice în funcție de datele disponibile pe internet referitor la proiectul respectiv.

Sarcină de lucru 2:

Identificați cel puțin cinci categorii de populații vulnerabile cu care poate intra în contact un funcționar public. Alegeți una dintre acestea, și formulați cel puțin 3 principii etice care ar trebui respectate în lucrul cu acestea.

SI.12.3. Dimensiuni etice în construcția politicilor publice

Politicile publice reprezintă strategii și principii care ghidează acțiunile administrative ale statului în diversele categorii de probleme, ce apar în actul guvernării.

O definiție a politicilor publice ar fi aceea că ele reprezintă strategii guvernamentale, publice în general, de răspuns la problemele

comunității. Prin problemă publică, se înțelege o situație general percepută ca inacceptabilă și care necesită intervenție.

(Kraft, Furlong, 2013).

Pe agenda publică figurează o gamă variată de probleme, fiecare necesitând o abordare particulară în consonanță cu o viziune politică și o strategie de guvernare. Printre politicile publice se pot enumera: politicile bugetare, politicile de mediu, politicile de sănătate, politicile în educație, politicile sociale. Responsabilitatea pentru politicile publice revine în general statului, prin administrația sa centrală, susținut de administrațiile publice locale.

Viziunea modernă bazată pe impactul comunităților locale asupra politicilor publice implică atragerea inițiativei private în implementarea acestora, (Kraft, Furlong, 2013) prin inițiative de responsabilitate socială corporatistă, parteneriat public privat, etc. Autorii menționați disting între rezultatele politicilor publice (policy outputs) și efectele acestora (policy outcomes). Implementarea politicilor publice se realizează prin intermediul programelor derulate de instituții și agenții guvernamentale sau private (Kraft, Furlong, 2013).

Scopul declarat al politicilor publice este binele general – *public good* – și promovarea bunăstării publice – *public's welfare*. Conceptul de *Bine Public* nu este unanim acceptat, el reflectând diversele valori și opinii divergente existente la nivelul societății (Kraft, Furlong, 2013). Buna guvernare implică obținerea minimului consens asupra Binelui Public, generat pe de o parte prin sistemele decizionale specifice democrației reprezentative, susținut și legitimat prin instrumentele democrației deliberative. O componentă majoră a bunăstării sociale, de care ar trebui să se țină cont în construcția politicilor publice cu precădere asupra celor sociale și de sănătate, educaționale, o reprezintă bunăstarea subiectivă sau percepută care stă la baza conceptului de calitate a vieții.

Construcția politicilor publice, a celor de sănătate în particular, poate fi analizată din perspectiva triadei context - conținut - proces

(Buse, Mays, 2012). Acționând concomitent asupra celor trei laturi ale triumphiului acțiunii publice: actorii sociali individuali, grupali sau organizaționali construiesc politicile publice, printr-o permanentă ajustare a celor trei componente. Conținutul politicilor publice îl reprezintă Binele Public, sau cu alte cuvinte, calitatea obiectivă și subiectivă a vieții. Contextul este reprezentat de particularitățile culturale ale societății în care se aplică politica publică, precum și de indicatorii de calitate a vieții, deja existenți la momentul implementării acesteia. Procesul vizează o variație pozitivă a indicatorilor generali de stare ai calității vieții, precum și în măsura posibilităților, a indicatorilor subiectivi, particulari, ai beneficiarilor respectivei politici publice. Modelul politicilor publice bazate pe calitatea vieții poate fi gândit într-o perspectivă utilitariană, ca maximizare a beneficiilor, pentru cât mai multe persoane, și /sau minimizarea gradului de disatisfacție. Aceasta s-ar traduce prin obținerea celei mai mari medii ponderate posibile ale indicatorilor de stare ai calității vieții, respectiv a celei mai mici variații negative a indicatorilor subiectivi ai calității vieții. Prin evaluarea politicilor publice se înțelege măsurarea impactului acțiunilor guvernamentale sau locale, care vizează structura investițiilor și a finanțărilor publice, nivelul și strategia de impozitare, fiscalitatea, și mai ales impactul unor taxe particulare (Dasgupta, 2000) de exemplu a coplății în sistemul sanitar, etc. Măsurarea politicilor publice vizează atât comparația dintre situația dinainte de implementare, cât și după implementarea acestora, compararea cu rezultatele similare obținute în alte țări, și identificarea consecințelor directe ale politicii publice în cauză. Toate acestea necesită măsurători de calitate a vieții, pentru corecta stabilire a reperelor comparative (Dasgupta, 2000).

Introducerea unei modificări a echilibrului sistemelor sociale prin intermediul politicilor publice poate genera dezvoltare sustenabilă sau agravarea inechităților sociale. Implementarea unei politici publice ar trebui să aibă la bază o serie de rațiuni sociale și economice, și nu doar simple considerente politice.

Implementarea politicilor publice, cu precădere a celor sociale și de sănătate, pornind de la calitatea vieții măsurată prin indicatori

obiectivi și subiectivi se poate realiza prin trecerea de la politicile publice impregnate ideologic, la cele bazate pe consens democratic.

Susținem caracterul subiectiv al calității vieții, ca expresie a fericirii și bunăstării individului. Tocmai pornind de la acest caracter subiectiv, politicile publice pot fi așezate pe un fundament democratic deliberativ. Zorondo-Rodriguez și colaboratorii (2012) atrag atenția asupra importanței contextului local în definirea indicatorilor calității vieții, și implicit în utilizarea calității vieții în măsurarea eficienței politicilor publice. Richard Young (2008) arată că indicatorii calității vieții pot sta la baza proiectării politicilor publice, și nu doar la măsurarea eficienței acestora. Identificarea elementelor subiective cu privire la calitatea vieții și a disatisfacției percepute, poate fi utilizată inductiv în scopul evidențierii acelor probleme cuprinse în agenda publică care întrunesc cele mai multe solicitări de modificare din partea cetățenilor. Cu alte cuvinte, acele seturi globale de indicatori ai calității vieții, care arată cea mai mare preocupare publică dintr-un anumit sector, ar trebui operaționalizați ca obiective a politicilor publice. Deși aceste aspecte aparțin domeniului cunoașterii comune, Dasgupta (2000) arată că, în practică, decizia politică și administrativă este rareori bazată pe studii temeinice de calitatea vieții.

Sarcină de lucru 3:

1. Realizați un eseu cu tema: *Responsabilitatea față de generațiile viitoare*, pornind de la vizionarea filmului *Idiocracy* - producție a studioului 20th Century Fox în regia lui Mike Judge. Trailer disponibil online la adresa:

<https://www.youtube.com/watch?v=BBvIweCIgwk> .

2. Analizați, din perspectivă etică, elementele de „politici publice” prezentate în film.

Sarcină de lucru 4:

Realizați un eseu cu tema: *Implicarea societății civile în construcția unor politici publice vizând etica experimentelor pe animale*, pornind de la vizionarea filmului *Blonda de la Drept 2* (Legally Blonde 2: Red, White & Blonde) producție a studioului 20th Century Fox, în regia lui Charles Herman-Wurmfeld. Trailer disponibil online la adresa:

<http://www.cinemagia.ro/trailer/legally-blonde-2-red-white-blonde-blonde-de-la-drept-2-835/>.

Test recapitulativ

1. Ce vizează cercetarea politicilor publice?

R: Cercetarea politicilor publice vizează impactul și consecințele acestora asupra societății, bazându-se pe o abordare interdisciplinară, care folosește concepte, tehnici și metode din sociologie, economie, științe administrative, management, etc.

2. La ce fel de stiluri de viață poate conduce vulnerabilitatea?

R: Vulnerabilitatea poate conduce la stiluri de viață dependente și respectiv stigmatizare, marginalizare și excludere socială.

3. Câte accepțiuni are termenul *bunăstare socială* (social welfare) în literatura de specialitate?

R: Termenul *bunăstare socială* (social welfare) are în literatura de specialitate două accepțiuni: aceea de instituții specializate în oferirea serviciilor de protecție socială, cât și aceea de disciplină academică care cercetează calitatea vieții.

4. Ce fel de strategii și principii reprezintă politicile publice?

R: Politicile publice reprezintă strategii și principii care ghidează acțiunile administrative ale statului în diversele categorii de probleme, ce apar în actul guvernării.

5. Care este definiția politicilor publice?

R: O definiție a politicilor publice ar fi aceea că ele reprezintă strategii guvernamentale, publice, în general de răspuns la problemele comunității.

6. Ce se înțelege prin problemă publică?

R: Prin problemă publică se înțelege o situație general percepută ca inacceptabilă și care necesită intervenție.

7. Care este scopul declarat al politicilor publice?

R: Scopul declarat al politicilor publice este binele general – *public good* – și promovarea bunăstării publice – *public's welfare*.

BIBLIOGRAFIE

- ✓ Antonescu, M. (2009). *Instituțiile Uniunii Europene în perioada Post-Nisa*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Apel, K. O. (1992). The Ecological Crisis as a Problem for Discourse Ethics. In Ofsti, A. (ed.). *Ecology and Ethics. Trondheim: Nordland Academy of Arts and Sciences*, pp. 219-260.
- ✓ Apel, K. O. (1993). How to Ground a Universalistic Ethics of Co-Responsibility for the Effects of Collective Actions and Activities? *Philosophica*, 52, pp. 9-29.
- ✓ Apel, K. O. (1999). The Response of Discourse Ethics to the Moral Challenge of the Human Situation as Such and Especially Today. *Mercier Lectures, Louvain-la-Neuve. Series: Morality and the Meaning of Life*, 13, March, pp. 77-90, Peeters Publishers.
- ✓ Arens, L. L. (2003). *Audit. O abordare integrată*. Ediția a 8-a, Chișinău, Republica Moldova: Editura ARC.
- ✓ Aristotel (1998). *Etica nicomahică*. București, România: Editura științifică și Enciclopedică.
- ✓ Arneson, R. (1980). J. Mill versus Paternalism. *Ethics* 90, nr. 4, pp. 470- 498.
- ✓ Asimov, I. (1950). *I Robot*. SUA: Gnome Press.
- ✓ Astărăstoe, V., Ungureanu, M. C., Stoica, O. (2003). Probleme etice și legale ale noilor tehnologii reproductive. *Revista Română de bioetică*, vol. 1, nr. 2.
- ✓ Baba, C. (2003). Evoluția Politicilor Publice în Cadrul Politologiei. *Revista Transilvană de Științe Administrative*, IX, pp. 35-40.
- ✓ Bandura, A. (2000). Exercise of Human Agency through Collective Efficacy. *Current Directions in Psychological Science*, 9(3), pp. 75-78.
- ✓ Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: an Agentic Perspective. *Annu RevPsychol*, 52, pp. 1-26.
- ✓ Barnard, B. (2010). *Note de curs asupra Anchetei Appreciative*. Universitatea Eastern Illinois cos 4850.

- ✓ Barry, C. L. (1998). Document Representations and Clues to Document Relevance. *Journal of the American Society for Information Science*, vol 49, nr. 14, pp. 1293-1303.
- ✓ Bâțlan, I. (1997). *Philosophia moralis. Prelegeri de etică*. București, România: Editura Didactică și Pedagogică.
- ✓ Beauchamp, T., Childress, J. (1994). *Principles of Biomedical Ethics*. New York, SUA: Oxford University Press.
- ✓ Beauchamp, T., Childress, J. (2009). *Principles of Biomedical Ethics* (Sixth edition). New York, SUA: Oxford University Press.
- ✓ Bentham, J. (1834). *Deontology or the Science of Morality: In Which the Harmony and Co-Incidence of Duty and Self-Interest, Virtue and Felicity, Prudence and Benevolence are Explained, Exemplified, and Applied to the Bussiness of Life*. London, UK: Longman, Rees, Orme, Browne, Green, and Longman. Edinburgh: William Tait.
- ✓ Bocancea, C. (2012). *Drept Constituțional și Instituții Politice (I)*. Suport de curs, Universitatea Petre Andrei din Iași, Facultatea de Drept.
- ✓ Borțun, D. (2011). Secolul XXI, Secolul Responsabilității Sociale. În Borțun, D. (coord.), Crișan, C., Dehelean, D., Ducu, C., Grigore, G., Horia, C., Oprea, L., Stancu, A., *Suport teoretic pentru seria de workshop-uri „Parteneriate sustenabile și bune practici”*. București, 2011, pp. 5-37.
- ✓ Boxill, B. (2006). Egalitate, discriminare și tratament preferențial (pp. 365-375). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Bradu, O., Sandu, A. (2009). Perspective epistemice și axiologice în supervizarea apreciativă. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, vol. 24, pp. 95-102.
- ✓ Buckle, R. (2006). Dreptul natural (pp. 191-204). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Bushe, G. (2010). A Comparative Case Study of Appreciative Inquiries in One Organization: Implications for Practice. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, vol. 29, pp. 7-24.

- ✓ Buse, K., Mays, N. (2012). *Making Health Policy (Understanding Public Health)*. McGraw-Hill, UK: Open University Press.
- ✓ Cameron, A. (1998). Dooyeweerd on Law and Morality: Legal Ethics a Test Case. *Victoria University Law Review*, vol. 28, nr. 1, pp. 263-281.
- ✓ Caras (Frunză), A. (2014a). Perspectives for Reconstruction of Ethical Expertise. *Postmodern Openings*, Volume 5, Issue 2, June, Year 2014, pp.81-96.
- ✓ Caras (Frunză), A. (2014b). *O abordare deconstructivă a valorilor etice. Expertiza etică* (Teză de doctorat nepublicată). Universitatea Al. I. Cuza din Iași, România.
- ✓ Caras, A., Sandu, A. (2012). Necesitatea comisiilor de etică în evaluarea etică a serviciilor sociale. Prezentat la *A VIII-a Conferință Națională de Bioetică*, 13-16 septembrie 2012, Cluj-Napoca.
- ✓ Caras (Frunza), A., Sandu, A. (2014). Epistemic and Pragmatic Backgrounds of Supervision of Ethics. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 142-151. ISSN: 1877-0428.
- ✓ Cățineanu, T. (2008). *Deontologia mass-media*. București, România: Editura Universității din București.
- ✓ Ciucă, A. (2011). On the Charter of Fundamental Rights of the European Union and the EU accession to the European Convention on Human Rights. *Eastern Journal of European Studies*, Volume 2, Issue 1, June 2011, p. 57-65.
- ✓ Ciulei, T. (2014). *Logică, argumentare și retorică. De la rațiunea teoretică la rațiunea practică în discursul public*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Codreanu, T. (2005). *Transmodernismul*. Iași, România: Editura Junimea.
- ✓ Cojocaru, D. (2004). *Repere sociopedagogice ale schimbării în sistemul educațional*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Cojocaru, Șt. (2005). *Metode apreciative în Asistența Socială. Ancheta, Supervizarea și Managementul de Caz*. Iași, România: Editura Polirom.

- ✓ Cojocaru, Șt. (2006). Supervizarea apreciativă de grup în asistența socială. Utilizarea principiilor anchetei apreciative în procesul de supervizare (pp. 107-116). În Ionescu, O. (coord.). *Copiii de azi sunt părinții de mâine*, nr. 17.
- ✓ Cojocaru, Șt. (2008). Evaluarea apreciativă – formă a evaluării formative. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, Vol. 20, pp. 42-48.
- ✓ Cojocaru, D., Sandu, A. (2011). (Bio) Ethical and Social Reconstructions in Transmodernity. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 10(30), pp. 258-276.
- ✓ Cojocaru, D., Sandu, A., Oprea, L. (2013). Încrederea în relația medic-pacient (pp. 95-123). În Oprea, L., Gavrilovici, C., Vicol, M. C., Astărăstoe, V. (coord.), (2013). *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Cooperrider, D., Srivastva, S. (1987). Appreciative Inquiry in Organization Life. In Cooperrider, D. L., Srivastva, S. (Eds.), *Research in Organizational Change and Development* (pp. 129-169). Greenwich, CT: JAI Press.
- ✓ Cooperrider, D., Whiteny D. (2005). *Handbook of Appreciative Inquiry*, USA: Palo Alto.
- ✓ Copoeru, I., Szabo, N. (2008). De la „mobilizare” la „moralizare” Transformarea practicilor profesionale în România post-totalitară. În Olaru, B. (coord.), *Controverse etice în epoca biotehnologiilor. Autonomie individuală și responsabilitate socială*. Iași, România: Editura Universității “Al. I. Cuza” din Iași.
- ✓ Cornelius, H., Faire, S. (1996). *Știința rezolvării conflictelor*. București, România: Editura Știință & Tehnică.
- ✓ Corodeanu, D. T. (2007). *Etica în Administrația Publică. Dileme etice în organizații și instrumente de rezolvare a acestora*. Iași, România: Editura Tehnopress.
- ✓ Corodeanu-Agheorghesei, D. T. (2013). *Etica în administrația publică*. București, România: Editura Tritonic.
- ✓ Costiniu, F. (coord.), (2007). *Codul deontologic al magistraților, Ghid de aplicare*. București, România: Editura Hamangiu.

- ✓ Costiniu, F. (2008). Codul deontologic al magistraților - prezent și perspective. În Pivniceru, M., Luca, C. (eds.). *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane*. București, România: Editura Hamangiu.
- ✓ Cozma, C. (2001). *Introducere în aretologie, Mic tratat de etică*. Iași, România: Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”.
- ✓ Cozma, C., Măgureanu, L. (2008). Valori etice fundamentale, între constanță și metamorfoză. În Pivniceru, M., Luca, C. (eds.). *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane*. București, România: Editura Hamangiu.
- ✓ Cristea, A. (2005). Etica postmodernă. Paradoxuri. Antinomii. Echivocuri. *Revista Perspective*.
- ✓ Damian, S., Necula, R., Sandu, A., Iliescu, M. L., Ioan, B. (2013). Ethical Evaluation Model for Technologies. The Role of Medical Technology in the Development of Autonomy in Diabetes Patient. *Revista Medico-Chirurgicală a Societății de Medici și Naturaliști din Iași*, Vol. 117, No. 3, pp. 722-730.
- ✓ Damian, S. I., Necula, M. R., Sandu, A., Radu, I. L., Ioan, B. G. (2014). Comunicarea cu pacientul cronic și familia acestuia din perspectiva preoților ortodoksi (pp. 449-460). În Buta, M. G. (2014). *Medicii și biserica. Vol. 12: Creștinul în fața suferinței și morții*. Cluj Napoca, Romania: Editura Renașterea, ISBN: 978-666-8604-008.
- ✓ Dasgupta, P. (2000). *Valuation and Evaluation: Measuring the Quality of Life and Evaluating Policy, Resources for the Future*. Washington D.C., USA.
- ✓ Davis, N. (2006). Deontologia contemporană (pp. 238-240). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Derrida, J. (1980). Violence and Metaphysics. An Essay on the Thought of Emmanuel Levinas (pp. 79-193). În Derrida, J. (ed.). *Writing and Difference*. Chicago: University of Chicago Press.
- ✓ Derrida, J. (1997). *The Politics of Friendship*. London, UK: Verso.

- ✓ Deutsch, M. (1977). *The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes*. Londra, United Kingdom: Yale University Press.
- ✓ Dîrdală, L. D. (2013). Puterea blândă a Uniunii Europene – o critică realist. *Conferința Internațională Universality, Mentality, Knowledge*, Universitatea "Mihail Kogalniceanu" din Iași, România.
- ✓ Dower, N. (2006). Sărăcia - o problemă globală (pp. 301-312). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Drucker, P. (1988). The Coming of the New Organization. *Harvard Business Review*, 66(1), pp. 45-53.
- ✓ Dumea, C. (1998). *Omul între „a fi” sau „a nu fi” Probleme fundamentale de bioetică*. București, România: Editura Arhiepiscopiei Româno-Catolice.
- ✓ Durkheim, E. (2005). *Sinuciderea*. București, România: Editura Antet.
- ✓ Durkheim, E. (2008). *Diviziunea muncii sociale*. București, România: Editura Antet.
- ✓ Durnescu, I. (2006). *Asistența socială în penitenciar*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Dworkin, R. (1986). *Law's Empire*. London, U. K.: Fontana.
- ✓ Dye, T. (1995). *Understanding Public Policy*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- ✓ Elshtain, J. B., Cloyd, T. (1995). *Politics and the Human Body: Assault on Dignity*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- ✓ Engel, G. L. (1978). The Biopsychosocial Model And The Education Of Health Professionals. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 310, pp. 169–181.
- ✓ Engels, F. (1848). *The Condition of the Working Class in England*. UK: Oxford University Press.
- ✓ Fairfield, J. G. T. (1977). *When You Don't Agree*. Scottdale, Pennsylvania: Herald Press.

- ✓ Fatic, A. (2013). Projecting 'The Good Life' in Philosophical Counseling. *Philosophical Practice: Journal of The APPA*, Vol. 8, No. 3, pp. 1242-1252. ISSN: 1742-8181.
- ✓ Feinberg, J. (1972). The Idea of a Free Man. In Dearden, R. F. *Education and the Development of Reason*. London, U.K.: Routledge & Kegan Paul.
- ✓ Ferrell, O. C., Ferrell, J. F. (2012). *Business Ethics, Ethical Decision Making & Cases* (pp. 222- 243). SUA: South-Western Publishing.
- ✓ Filip, R., Iamandi, I. (2008). *Etică și responsabilitate socială corporativă în afacerile internaționale*. București, România: Academia de Studii Economice.
- ✓ Forsberg, E. M. (2005). The Ethical Matrix – a Tool for Ethical Assessment of Biotechnology (pp: 263-269). In Landeweerd, L., Houdebine, L., Termeulen, R. (eds.) *BioTechnology-Ethics. An introduction*. Firenze, Italy: Angelo Pontecorboli Editore.
- ✓ Foucoult, M. (2005). *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, Ediția a II-a. București, România: Editura Paralela 45.
- ✓ Frunjină, I., Teșileanu, A. (2002). *Comunicare, negociere și rezolvare de conflicte*. București, România: Mondan.
- ✓ Frunză, M. (2007). *Introducere în etica aplicată*. Suport de curs, Universitatea Babeș Bolyai, Cluj-Napoca.
- ✓ Frunză, M. (2009). *Etică*. Suport de curs, Universitatea Babeș Bolyai, Cluj Napoca.
- ✓ Frunză, S. (2012). Increasing Competence – an Ethical Duty of Civil Servants. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, Special Issue, pp. 32-41.
- ✓ Frunză, S. (2014a). *Advertising Constructs Reality. Religion and Advertising in the Consumer Society*. București, România: Editura Tritonic. ISBN: 978-606-8571-41-6.
- ✓ Frunză, S. (2014b). *Comunicare simbolică și seducție*. București, România: Editura Tritonic. ISBN: 978-606-8571-33-1.

- ✓ Frunză, S. (2014c). *Advertising and Administration Under the Pressure of Ethics*. Franța: Editions de SUERS, ISBN 979-10-93538-00-6, pg. 220.
- ✓ Gamble, T. K., Gamble, M. (1993). *Communication Works*. New York, USA: McGraw Hill.
- ✓ Gavriluță, C. (2013). *The Everyday Sacred Symbols, Rituals, Mythologies*. Saarbrücken, Germany: LAP Lambert Academic Publishing.
- ✓ Gavriluță, N. (2003). *Fractalii și timpul social*. București, România: Editura Dacia.
- ✓ Gergen, K. (2005). *Social Construction in Context*. Londra, Marea Britanie: Sage Publications.
- ✓ Goodin, R. (2006). Utilitatea și binele (pp. 269-276). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Guliciuc, V. (2000). *Introducere în teoria și practicile comunicării. Partea I*. Suceava, România: Editura Universității „Stefan cel Mare”.
- ✓ Habermas, J. (1987). *Theory of Communicative Action*, Volume 2. Boston, SUA: Beacon Press.
- ✓ Habermas, J. (1998). *Sfera publică și transformarea ei structurală. Studiul unei categorii a societății burgheze*. București, România: Editura Univers.
- ✓ Habermas, J. (2000). *Conștiință morală și acțiune comunicativă*. București, România: Editura All Educational.
- ✓ Habermas, J. (2001). Constitutional Democracy, a Paradoxical Union of Contradictory Principles?. *Political Theory*, Vol. 29, No. 6, December.
- ✓ Habermas, J. (2013). Plea for a constitutionalization of international law. Paper presented at *XXIII World Congress of Philosophy. Philosophy as Inquiry and The Way of Life*, Athens 4-10 August, 2013.
- ✓ Hardman, D. J. (2006). Audit of ethics in government. *International Journal of Government Auditing*, vol 23(2), p.11.

- ✓ Harris, J. (2004). Immortal Ethics. *Ann. N.Y. Acad. Sci.*, 10,19, pp. 527- 534.
- ✓ Hofmann, P. B. (2006). The Value of an Ethics Audit. *Healthcare Executive*, Vol. 21, No. 2, pp. 44-45, March/April.
- ✓ Holman, A. (2011). *Criterii etice de selecție a pacienților pentru transplant*. Etica politicilor de sănătate, Worksop desfășurat în cadrul proiectului Etica politicilor de sănătate, Universitatea de Medicină și Farmacie “Gr. T. Popa”, Iași.
- ✓ Horney, K. (1998). *Conflictele noastre interioare*. București, România: Editura IRI.
- ✓ Hromas, C. (2003). On the Relationship of Ethics to Moral Law: The Possibility of Nonviolence in Levinas` s Ethics. *The California Undergraduate Philosophy Review*, vol. 1, pp. 125-135.
- ✓ Huber, G. (1984). The Nature and Design of Post-Industrial Organization. *Management Science*, 30(8), pp. 928-951.
- ✓ Hughes, R. (1993). *Culture of Complaint: The Fraying of America*. New York: Oxford University Press.
- ✓ Huidu, A. (2010). *Reproducerea umană medical asistată-etica incriminării versus etica biologică-studiu de drept comparat*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Husband, C. (2010). Recognising Diversity and Developing Skills: the Proper Role of Transcultural Communication. *European Journal of Social Work*, vol. 3(3), pp. 225-234.
- ✓ Huzum, E. (2011). “Dreptatea socială” (pp. 59-83). În Huzum, E. (coord.) *Concepte și teorii social-politice*. Iași, România: Editura Institutul European.
- ✓ Huzum, E. (2013). Egalitarianismul. În Huzum, E. (coord). *Teorii și ideologii politice*, Iași, România: Editura Institutului European.
- ✓ Ignătescu, C. (2013). *Abuzul de drept*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Ioan, B., Stângă, O. (2009). Respectul pentru persoană. In Astărăstoe, V., Loue, S., Ioan, B. (eds), (2009). *Etica Cercetării pe Subiecți Umani*. Iași, România: Editura „Gr. T. Popa”, U.M.F.

- ✓ Jennings, B. (2007). Autonomy. In Steinbock, B. (ed.), *The Oxford Handbook of Bioethics*. Oxford University Press.
- ✓ Jeurissen, R. (2005). Moral Complexity in Organizations (pp. 11-20). In Korthals, M., Bogers, R. (eds.), *Ethics for Life Scientists*, vol. 5.
- ✓ Johnson, L. C., Schwartz, C. L., Tate, D. S. (1996). *Social Welfare: a Response to Human Need*. Boston, USA: Allyn and Bacon.
- ✓ Jonas, H. (1984). *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*. Chicago: University of Chicago Press.
- ✓ Kant, I. (1972). *Critica rațiunii practice*. Traducere Bagdasar, N. București, România: Editura Științifică.
- ✓ Kant, I. (2007). *Întemeierea metafizicii moravurilor*. București, Romania: Editura Humanitas [1785].
- ✓ Kaptein, M. (ed.), (1998). Ethics Management. Auditing and Developping the Ethical Content of Organizations. *Issues in Business Ethics*, vol. 10, pp. 31-45.
- ✓ Kitagawa, E. M., Hauser, P. M. (1973). *Differential Mortality in the United States: A Study in Socioeconomic Epidemiology*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- ✓ Kohlberg, L. (1981). *Essays on Moral Development, Vol. I: The Philosophy of Moral Development*. San Francisco, CA: Harper & Row.
- ✓ Kymlicka, W. (2006). Tradiția contractului social (pp. 216-226). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Kraft, M. E., Furlong, S. R. (2013). *Public Policy, Politics, Analyses and Alternatives*. Los Angeles, USA: Sage Publications.
- ✓ Levinas, E. (1985). *Ethics and Infinity: Conversations with Philippe Nemo*. Cohen, R. A. (trans.) Pittsburgh, SUA: Duquesne University Press.
- ✓ Levinas, E. (1986). The Trace of the Other (pp. 345-359). In Taylor, M. C. (ed.) *Deconstruction in Context*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

- ✓ Levinas, E. (1999). *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*. Iași, România: Editura Polirom, p. 117.
- ✓ Levinas, E. (2001). Ethics as First Philosophy (pp. 75-87). In Hand, S. (ed.) *The Levinas Reader*. Malden: Blackwell Publishing Company.
- ✓ Levinas, E. (2006). *Astfel decât a fi sau dincolo de esență*. București, România: Editura Humanitas.
- ✓ Levinas, E., Robbins, J. (2002). *It is Righteous To Be? Interviews with Emmanuel Levinas*. Stanford, California: Stanford University Press.
- ✓ Lipovetsky, G. (1996). *Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*. București, România: Ed. Babel.
- ✓ Lipovetsky, G. (2005). *Hypermodern Times*. MA, USA: Polity Press.
- ✓ Lipovetsky, G. (2007). *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Langdon, B. (1997). Corporate Ethics are Now a Mainstream Management Issue. *CMA Magazine*, vol 76, no.6, p. 3.
- ✓ Luca, S., Bulancea, D. M. (2008). Deontologia magistratului. În Pivniceru, M., Luca, C. *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane*. București, România: Editura Hamangiu.
- ✓ Manea, T., Gavrilovici, C., Sandu, A., Oprea, L., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (2013). Teorii etice aplicate relației medic-pacient (pp. 46-50). În Oprea, L., Gavrilovici, C., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (coord.). (2013). *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Mareș, P. (2014). Redistribution and Recognition – Two Spheres of Social Justice. Paper presented at *International Scientific Conference LUMEN Transdisciplinarity and Communicative Action*, 21-22 November, Târgoviște, România.
- ✓ Marmot, M. G., Stansfeld, S., Patel, C., North, F., White, I., Brunner, E., Feeney, A., Marmot, M. G., Davey Smith, G. (1991). Health Inequalities among British Civil Servants: the Whitehall II Study. *The Lancet*, Volume 337, Issue 8754, June.

- ✓ Matei, O. (2010). Legislație etică în administrația publică românească. *Revista de Administrație Publică și Politici Sociale*, An II, Nr. 4(5)/Decembrie.
- ✓ Maxim, S. T. (2004). *Toleranța. Dreptul la diferență*. București, România: Editura Didactică și Pedagogică.
- ✓ Maxim, S. T. (2010). *Peripatetice*. Iași, România: Editura Pim.
- ✓ Mcdonald, G. M. (2009). An anthology of codes of ethics. *European Business Review*, 21, 4, pp. 344-372.
- ✓ Menzel, D. (2007). *Ethics Management for Public Administrators: Building Organizations of Integrity*. New York, SUA: M. E. Sharpe.
- ✓ Mephram, B., Kaiser, M., Thorstensen, E., Tomkins, S., Millar, K. (2006). *Ethical Matrix. Manual*. LEI, The Hague.
- ✓ Mill, J. S. (1999). Principiile economiei politice. In Iliscu, A. P., Socaciu, E. (ed.), *Fundamentele gândirii politice modern*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Migdley, M. (2006). Originile eticii (pp. 35-36). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Morar, V. (2006). *Etica și afacerile. Morală elementară și responsabilitate socială*. București, România: Editura Universității București.
- ✓ Moscovici, S. (2006). *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Murray, D. (1995). *Ethics in Organisations* (p.105). Londra, UK: Kogan Page.
- ✓ Mureșan, R. (2006). Problema raportului dintre morală și drept. Norme etice și norme juridice. *Revista Transilvania*, nr. 8-9, pp. 136-137.
- ✓ Nemțoi, G. (2013). *Drept constituțional și instituții publice: note de curs*. București, România: Editura Didactică și Pedagogică.
- ✓ Nicolescu, B. (2007). *Transdisciplinaritatea. Manifest*, (ediția a II-a). Traducere din limba franceză de Vasilescu, H. M., Iași, România: Editura Junimea.
- ✓ Nye, J. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York, SUA: Basic Books.

- ✓ Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York, SUA: Public Affairs.
- ✓ Nye, J. (2011). *The Future of Power*. New York, SUA: Public Affairs.
- ✓ Novak-Marcincin, J., Nicolescu, A., Teodorescu, M. (2015). Neutrosophic circuits of communication. A review. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 2(2) (2015), pp. 174-186.
- ✓ Nozick, R. (1997). *Anarhie, stat și utopie*. Traducere de Dumitru, M. București, România: Editura Humanitas.
- ✓ O'Neill, O. (2006). Etica lui Kant (pp. 205-215). În Singer, P. (ed.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Paden, R. (2003). Book Review: Alan Wolfe, Moral Freedom: The Search for Virtue in a World of Choice. *The Journal of Value Inquiry* vol. 37, no. 1, pp. 121-125.
- ✓ Parsons, P. J. (2008). *Ethics in Public Relations: A Guide to Best Practice* (pp.170-171). Londra, UK: Kogan Page.
- ✓ Pavel, N. (2009). De la procesul echitabil la un proces echitabil. *Revista de Drept Românesc*, An 21 (54), Nr. 1, pp.47-70.
- ✓ Persson, I., Săvulescu, J. (2012). *Neadaptați pentru viitor. Nevoia de bio-ameliorarea morală*. UK: Oxford University Press.
- ✓ Pettit, P. (2006). Consecințialismul (pp. 258-268). În Singer, P. (2006). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Pies, I., Beckmann, M., Hielscher, S. (2010). Value Creation, Management Competencies, and Global Corporate Citizenship: An Ordonomic Approach to Business Ethics in the Age of Globalization. *Journal of Business Ethics* (2010) 94, pp. 265–278. DOI 10.1007/s10551-009-0263-1.
- ✓ Pivniceru, M., Luca, C. (2008). Reglementări internaționale cu relevanță în materia deontologiei judiciare. În Pivniceru, M., Luca, C. (eds.). *Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane*. București, România: Editura Hamangiu.

- ✓ Plugaru, A., Ponea, S. (2010). Evaluation of Supervision Practice of the Social Services Provided to Elderly in Home Care Centre. *Postmodern Openings*, Year 1, vol. 3, pp. 49-70.
- ✓ Ponea, S., Sandu, A. (2010). Appreciative Group Socialization. Model Presentation. *Postmodern Openings*, Year 1, Special Issue, May, 2010.
- ✓ Ponea, S., Sandu, A. (2011). *Grupul de socializare apreciativ. Un model de creativitate socială colaborativă*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Popa, N. (1996). *Teoria generală a dreptului*. București, România: Editura Actami.
- ✓ Popa, I. (2007). *Tratat privind profesia de magistrat în România*. București, România: Editura Universul Juridic.
- ✓ Popescu, R. (2011). *Grupurile vulnerabile și economia socială. Romi și femei în dificultate. Manual de intervenție*. București, România: Editura Expert.
- ✓ Preston, R. (2006). Originile eticii (pp. 121-135). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Pricopie, V. (2012). *Definind Europa noastră*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Rawls, J. (2001). *Justice as Fairness. A Restatement*. Cambridge, MA: Belknap Press.
- ✓ Rawls, J. (2003). *Justice as Fairness. A Restatement* (second edition). Harvard University Press.
- ✓ Rawls, J. (2012). *O teorie a dreptății*. Iași, România: Editura Universității Al. I. Cuza Iași [1971].
- ✓ Ray, P. H. (2011) The Rise of Integral Culture. *Noetic Sciences Review*, Vol. 10, No. 28 (Spring), pp. 129-135.
- ✓ Rebedeu I., Zamfir, C. (1982). *Modul de viață și calitatea vieții*. București, România: Editura Politică.
- ✓ Reath, A., Timmermann, J. (2010). *Kant's Critique of Practical Reason: A Critical Guide*. Cambridge University Press.
- ✓ Rogers, C. (1966). The Necessary and Sufficient Conditions of Therapeutic Personality Change (pp. 126-141). In Bard, (ed.),

Counseling and Psychotherapy: Classic Theories on Issues. CA: Palo Alto.

- ✓ Rorty, R. (2000). *Pragmatism și filosofie post nietzscheană*, vol. 2. București, România: Editura Univers.
- ✓ Rughiniș, C. (2011). *Explicația sociologică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Sandache, C. (2013). *Fotografii de familie. Politică și societate în România interbelică*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2009a). *Tehnici afirmativ – apreciative. O socio-pedagogie a succesului*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2009b). *Orientări metodologice privind dezvoltarea comunităților etnice - Comunitatea Italiană*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2009c). *Dimensiuni etice ale comunicării în postmodernitate*. Iași, România: Editura Lumen. ISBN: 978-973-166-176-6.
- ✓ Sandu, A. (2011a). Appreciative philosophy. Towards a constructionist approach of philosophical and theological discourse. *Journal for the Studies of Religions and Ideologies*, Vol. 10, No. 28, pp. 129-135.
- ✓ Sandu, A. (2011b). Appreciative Philosophical Counselling. *Philosophical Practice*, vol. 6, nr. 2, pp. 785-792.
- ✓ Sandu, A. (2011c). Appreciative philosophy. Towards a constructionist approach of philosophical and theological discourse. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 10, no. 28, pp. 129-135.
- ✓ Sandu, A. (2011d). Un model afirmativ-apreciativ în consilierea filosofică. *Analele Universității din Craiova, Seria Filosofie*, Nr. 28 (2/2011), pp. 203-222.
- ✓ Sandu, A. (2012a). *etică și deontologie profesională*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (2012b). *Appreciative Ethics. A Constructionis Version of Ethics*. Germany: Lap Lambert.

- ✓ Sandu, A. (2012c). Metodologia apreciativă de intervenție în organizații. Lucrarea prezentată la *Conferința Internațională Logos Universalitate Mentalitate Educație Noutate*, Iași, 2012.
- ✓ Sandu, A. (2012d). *Filosofie socială construcționistă. Direcții epistemice, etice și pragmatice*. Cluj-Napoca, România: Editura Presa Universitară Clujeană.
- ✓ Sandu, A. (2013a). The Anthropology of Immortality and The Crisis of Posthumane Conscience. Paper presented on *International Conference, PHEADE*, 30 November - 1 December 2013, Suceava, România.
- ✓ Sandu, A. (2013b). Deliberative Democracy and Communicative Action of Jürgen Habermas [Democrația deliberativă și acțiunea comunicativă la Jürgen Habermas]. *Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași Fascicula: Drept, Științe Economice, Științe Politice*, Year 2013, Issue 12, pp. 231-243.
- ✓ Sandu, A. (2013c). *Social Work Practice: Research Techniques and Intervention Models. From Problem Solving to Appreciative Inquiry*. Germania: Editura LAP Lambert Academic Publishing.
- ✓ Sandu, A. (2013d). Contributions to a Constructionist Interpretation of Social Contract Theories. A Semiotical Approaches. *Buletin Științific (UMK)*, Volume 22, (2) December 2013, pp. 37–53.
- ✓ Sandu, A. (2013e). Metodological Steps in Creating An Ethnoethics Starting From Semiotic Analysis Of Lifestyle And Health Behavior In Terms Of Intangible Cultural Heritage. *Inventica* 2013, pp: 522-529. ISSN 1844-7880.
- ✓ Sandu, A. (2013f). Meanings of Diabetic Patients' Autonomy from a Doctor's Perspective (pp. 237-244). În Runcan, P. L., Rață, G., Iovu, M. B. *Applied Social Sciences: Sociology*, Cambridge Scholars Publishing, Marea Britanie.
- ✓ Sandu, A. (2014a). *Elemente de sociologie. Sociologie generală, juridică și metodologia cercetării sociale*. București, România: Editura Tritonic.
- ✓ Sandu, A. (2014b). Considerații (apreciative) privind articolul: Aspecte etice privind dezvoltarea durabilă, promovarea produselor

- accesorii la nivelul administrației publice (pp. 45-56). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen.
  - ✓ Sandu, A. (2014d). *Elemente de sociologie și logică*. Suport de curs în tehnologia educațională ID. Universitatea “Ștefan cel Mare” din Suceava.
  - ✓ Sandu, A. (2014e). Considerații (apreciative) privind articolul: Elemente de etică și transparență în formarea profesională a funcționarilor publici” (pp. 73-81). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen.
  - ✓ Sandu, A. (2014f). *Etica apreciativă în consilierea de etică a funcționarului public*. Prelegerea publică prezentată în data de 22 februarie 2014 la Universitatea Ștefan Cel Mare din Suceava.
  - ✓ Sandu, A. (2014g). Between the Transfer of Sovereignty and Democracy Deficit. European Council and The Council of The European Union. Anuarul Universitatii „Petre Andrei” din Iasi, Fascicula: Drept, Științe Economice, Științe Politice, Year 2014, Issue 14, pp.137-141.
  - ✓ Sandu, A. (2014h). Conflict, acțiune comunicativă și justiție deliberativă, (pp. 30-43). În Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acțiune comunicativă, justiție deliberativă și restaurativă. Perspective socio- juridice asupra medierii și probațiunii*. București, România: Editura Tritonic.
  - ✓ Sandu, A. (2015). Towards a Kantian (constructivist) understanding of ethical principles. Case of Ethics of the magistrates. Acceptat la publicare in Sandu, A., Frunză, A. (eds.). (2015). *Transdisciplinarity and Communicative Action* (in printing). Italy: MEDIMOND-Monduzzi Editore International Proceedings Division.
  - ✓ Sandu, A., Ciuchi, O. (2010). Affirmative Dimensions of Applied Ethics. Appreciative Therapies. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, vol. 30, pp. 53-62.

- ✓ Sandu, A., Cojocaru, S., Ponea, S. (2010). Appreciative Evaluation of Training Programs. Case Study: Lumen Consulting and Training Center. *Social Research Reports*, vol. 8, pp.3-76.
- ✓ Sandu, A., Alexa, E., Ponea, S. (2012). New Directions in Social Epistemology. *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Serie nouă), Sociologie și Asistență Socială*, TOM V, Nr. 1, pp. 59-75.
- ✓ Sandu, A. Caras, A. (2013a). Philosophical Practice and Social Welfare Counselling and Supervision of Ethics. *Philosophical Practice: Journal of The APPA*, Vol. 8, No. 3, November 2013, pp. 55-64.
- ✓ Sandu, A., Caras, A. (2013b). Deconstruction of Charity. Postmodern Ethical Approaches. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 12, Issue 36, pp. 72-99.
- ✓ Sandu, A., Caras, A. (2013c). Kantian ethics vs. Utilitarian and Consequentialist Ethics in the Kidney Transplant (pp. 335-339). In Sandu, A., Caras, A. (eds.). *Proceedings of International Scientific Conference Tradition an Reform Social Reconstruction of Europe*, November 7-8, 2013, Bucharest.
- ✓ Sandu, A., Caras (Frunză), A. (2014). Some Considerations on the Construction of Ethics Policies. Shared Ethics and Communicative Action. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 149, pp. 846-854. ISSN: 1877-0428.
- ✓ Sandu, A., Cojocaru, D., Oprea, L. (2013). Autonomia pacientului în contextul îngrijirilor medicale (pp: 125-165). În Oprea. L., Gavrilovici, C., Vicol, M., C., Astărăstoae, V. (coord.), *Relația medic-pacient*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Sandu, A., Căbălău, C. (2014). Ethical Perspectives on the Magistrate Independency Principle. *Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași, Fascicula: Drept, Științe Economice, Științe Politice*, Year 2014, Issue 14, December, pp. 121-135. ISSN 2248 – 1079.

- ✓ Sandu, A., Unguru, E. (2014). *Acțiune comunicativă, justiție deliberativă și restaurativă. Medierea, probațiunea și etica juridică*. București, România: Editura Tritonic.
- ✓ Săvulescu, J. (2007). Autonomy, the Good Life, and Controversial Choices (pp. 17-37). In Rhodes R., Francis, L. P., Silvers, A. (eds.), *The Blackwell Guide to Medical Ethics*. London, UK: Blackwell Publishing Ltd.
- ✓ Scanlon, T. M. (1972). A Theory of Freedom of Expression. *Philosophy and Public Affairs*, vol. 1, nr. 2, pp. 204-226.
- ✓ Sieck, W. (1998). In Vitro Fertilization and the Right to Procreate: The Right to No. *University of Pensilvania Law Review*. Vol. 147, no. 2, pp. 435-485.
- ✓ Solomon, R. (2006). Etica relațiilor de afaceri (p. 390). În Singer, P. (coord.). *Tratat de etică*. Iași, România: Editura Polirom.
- ✓ Sommer, R., Tomoiagă, R. (coord.), (1973). *Mic Dicționar Filozofic – ediția a II-a*. București, România: Editura Politică.
- ✓ Spătăcean, O. (2011). *Deontologie și expertiză contabilă*. Târgu Mureș, România: Universitatea Petru Maior.
- ✓ Stan, V., Șeclăman, E. (2010). *Ghid practic pentru activitatea funcționarilor publici cu atribuții de consiliere etică și monitorizare a respectării normelor de conduită*. Buzău, România: Editura Alpha M.D.N.
- ✓ Stanislav, C. (2013). *Istoria universală a statului și dreptului*. Note de curs. Ministerul Educației și Tineretului Republicii Moldova. Institutul de științe penale și criminologie aplicată. Chișinău, Republica Moldova.
- ✓ Stănciulescu, T. (1995). *Miturile creației. Lecturi semiotice*. Iași, România: Editura Performantica.
- ✓ Stângă, O., Ioan, B. (2009). Principiul justiției distributive. In Astărăstoe, V., Loue, S., Ioan, B. (eds). *Etica cercetării pe subiecți umani*. Iași, România: Editura „Gr. T. Popa”, U.M.F.
- ✓ Stoica-Constantin, A. (2004). *Conflictul Interpersonal. Prevenire, rezolvare și diminuarea efectelor*. Iași, Romania: Editura Polirom.

- ✓ Stoica-Constantin, A. (2008). Conflictul, structura conflictului și familia de concepte relative la conflict (pp. 4-6). În Stoica-Constantin, A. *Fundamente teoretice ale conflictului*. Suport de curs ID, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea “Al. I. Cuza” din Iași.
- ✓ Stoica-Constantin, A., Neculau, A. (1998). *Psihologia rezolvării conflictului*. Iași, Romania: Editura Polirom.
- ✓ Susumu, S. (2011). The Ethical Issues of Biotechnology: Religious Culture and the Value of Life. *Current Sociology*, vol. 59, pp. 160-172.
- ✓ Szabo, A. (2010). Greșeală, vinovăție și pedeapsă: despre reabilitarea persoanelor care au comis infracțiuni. În Buzducea, D. (2010). *Asistența socială a grupurilor de risc*. Iași, Romania: Editura Polirom.
- ✓ Șeclăman, E. (coord.), Nicolae, R., Valerian, S., Bujder, I. (2010). *Ghid practic pentru activitatea funcționarilor publici cu atribuții de consiliere etică și monitorizarea respectării normelor de conduită*. Buzău, România: Alpha MDN.
- ✓ Ștefăroi, P. (2009). *Teoria fericirii în asistența socială. De la managementul îngrijirii la managementul fericirii*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Teodorescu, B. (2015). Modelling Anthropological Profile by Communication. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 2(2) (2015), pp. 109-115.
- ✓ Terec-Vlad, L., Terec-Vlad, D. (2013). Euthanasia – the Right to a Dignified Death. *Postmodern Openings*, Year 2013, Volume 4, Issue 4, December, pp. 11- 16.
- ✓ Thatchenkery, T., Metzker, C. (2008). *Inteligența apreciativă. Cum să descoperi calitățile de la temelia creativității și succesului*. București, România: Editura Codecs.
- ✓ Tichy, N. (1983). The Essentials Of Strategic Change Management. *Journal of Business Strategy*, Vol. 4, pp. 55-67.

- ✓ Timmermann, J. (2010). Kant despre conștiință, datorie ”indirectă” și eroare morală. *Revista de Filosofie Analitică*, Volumul IV, 2, Iulie - Decembrie 2010, pp. 52-73.
- ✓ Trufan, V. (2014). Elemente de etică și transparență în formarea profesională a funcționarilor publici (pp. 57-72). În Sandu, A. (coord.). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Țigu, G. (2003). *Etica Afacerilor în Turism*. București, România: Editura Uranus.
- ✓ Ursaciuc (Jitariuc), I. (2014). Aspecte etice privind dezvoltarea durabilă, promovarea produselor accesorii la nivelul administrației publice (pp. 25-44). În Sandu, A. (coord.) (2014c). *Seminarii de etică și sociologie*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Vlădilă, L. (2014). *Parlamentul României între anii 1866-1930*. Iași, România: Editura Lumen.
- ✓ Vlăduțescu, Ș. (2014a). Didactic Communication as Tool in European Integration. *Communications in Applied Sciences*, Volume 2, Number 1, 2014, pp. 85-96.
- ✓ Vlăduțescu, S. (2014b). Communicating Truth or Verisimilitude: Convictive Method or Persuasive Method. *Communications in Applied Sciences*, Volume 2, Number 2, 2014, pp. 190-202.
- ✓ Vlăduțescu, Ș. (2014c). Persuasive way of communicational propaganda. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 20, pp. 37-45.
- ✓ Vlăduțescu, Ș. (2014d). Communication on the difficult route of lie. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 16(1), pp. 86-95.
- ✓ Vlăduțescu, Ș. (2014e). Communicational types of propaganda. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 22 (2014) pp. 41-49.
- ✓ Vlăduțescu, S. (2014f). Message as Fundamental Discursive Commitment of Communication. *Journal of Studies in Social Sciences*, Volume 5, Number 2, pp. 276-287.

- ✓ Vlăduțescu, S. (2014g). Communication Environment: Context/Situation/Framework. *Journal of Sustainable Development Studies*, Vol. 6, No. 1, pp. 193-204.
- ✓ Vlăduțescu, Ș., Bunăiașu, C. M., Strungă, A. C. (2015). Decision communication in education management. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 3, pp. 53-60.
- ✓ Vlăduțescu, Ș., Teodorescu, M. (2015). Communicative Action, Deliberative and Restorative Justice. A review. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 2(2), pp. 167-173.
- ✓ Vlăsceanu, M. (1993). *Psihosociologia organizațiilor și conducerii*. București, Romania: Editura Paideia.
- ✓ Vicol, M. C., Bulgaru-Iliescu, D., Astărăstoae, V. (2009). Consimțământul informat în tratamentul drogo-dependenței. *Revista română de Bioetică*, vol. 7, nr. 3 iul-sept.
- ✓ Vicol, M., Ioan, B. (2009). Principiul non-vătămării. In Astărăstoae, V., Loue, S., Ioan, B. (eds), *Etica Cercetării pe Subiecți Umani*. Iasi, România: Editura „Gr. T. Popa”, U.M.F.
- ✓ Vicol, M. C., Astarastoe, V. (2009). Principiul beneficiului. In Astarastoe Vasile, Loue Sana, Ioan Beatrice Gabriela (eds), *Etica Cercetării pe Subiecți Umani*. Iasi, România: Editura Gr. T. Popa.
- ✓ Vicol, M. C., Stîngă, O. C. (2007). Selecția sexului între motivație și etică. *Revista română de bioetică*, vol. 2, nr. 4.
- ✓ Vidam, T. (2010). Întemeierea eticii comunicării: Francisc Jaques în și față de K. Otto-Apel și J. Habermas. *An. Inst. de Ist. „G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, tom. VIII, 2010, pp. 383–392.
- ✓ Voicu, B. (2005). *Penuria Pseudo-Modernă a Postcomunismului Românesc*. Volumul II: Resursele. Iași, România: Editura Expert Projects.
- ✓ Wall, J. A. Jr. (1985). *Negotiation: Theory and practice*. Glenview, IL.: Scott, Foresman, & Company.
- ✓ Weber, M. (1978). *Economy and Society*. Roth, G. & Wittch, C. (Eds.). CA, United States: University of California Press.

- ✓ Weber, M. (2004). *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. București, România: Editura Humanitas.
- ✓ Wolfe, A. (2001). *Moral Freedom: The Search for Virtue in a World of Choice*. New York, SUA: W. W. Norton.
- ✓ Wolff, R. P. (1970). *In Defense of Anarchism*. New York, SUA: Harper and Row.
- ✓ Young, I. M. (1991). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- ✓ Zamfir C., Vlăsceanu L. (1998). *Dicționar de sociologie*. București, România: Editura Babel.
- ✓ Zamfir, C. (coord.). (1999). *Politici sociale în România*. București, România: Editura Expert.
- ✓ Zastrow, C. (1987). *Introduction to Social Welfare*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- ✓ Zorondo-Rodríguez, F., Gómez-Baggethun, E., G., Damps, K., Ariza-Montobbio, P., García, C., Reyes-García, V. (2012). What Defines Quality of Life? The Gap Between Public Policies and Locally Defined Indicators Among Residents of Kodagu, Karnataka (India). *Social Indicators Research*.

Legislație

- ✓ *** *Codul de etică și deontologie al polițistului*. Disponibil online la adresa:
http://www.mai.gov.ro/Documente/Cariera/Cod_etica.pdf.
- ✓ *** Codul de lege a lui Hammurabi. Disponibil online la adresa:
<http://www.academos.ro/sites/default/files/codhammurabi.pdf>
- ✓ Air Trade Centre SRL România, (2010). *Politica privind etica*. Disponibil online la adresa:
http://website.airtradecentre.com/downloads/RO/RO_EthicsPolicy.pdf.
- ✓ Codul de conduită al funcționarului public cuprins în Legea Nr. 7 din 18 februarie 2004 *** Republicată privind Codul de conduită a

funcționarilor publici. Emitent: Parlamentul României. Publicată în: Monitorul Oficial Nr. 525 din 2 august 2007 *) Republicată în temeiul art. II din Legea nr. 50/2007 pentru modificarea și completarea Legii nr. 7/2004 privind Codul de conduită a funcționarilor publici, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 194 din 21 martie 2007, dându-se textelor o nouă numerotare. Legea nr. 7/2004 privind Codul de conduită a funcționarilor publici a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 157 din 23 februarie 2004.

- ✓ *Codul deontologic al profesiei de asistent social*, Codul nr.1/2008. Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 173 din 06/03/2008.
- ✓ *Codul privind conduita etică a auditorului intern*, aprobat prin Ordinul nr. 252 din 2004 emis de Ministerul Finanțelor Publice, publicat în Monitorul Oficial nr. 128 din 12.02.2004.
- ✓ *Codul Deontologic al avocaților din Uniunea Europeană* a fost adoptat în Sesiunea Plenară a CCBE din 28 octombrie 1998, și a fost modificat în Sesiunile Plenare din 28 noiembrie 1998 și din 6 decembrie 2002.
- ✓ *Codul deontologic al consilierului juridic*, adoptat de Congresul Uniunii Colegiilor Consilierilor Juridici din România în data de 27.07.2004 și *Codul deontologic al consilierilor juridici* adoptat de Asociația e-F.Cons la 1.10.2004.
- ✓ *Codului deontologic al personalului din sistemul administrației penitenciare*, publicat în Monitorul Oficial nr. 1098 din 25 noiembrie 2004.
- ✓ *Codul de etică profesională și disciplină al Uniunii Naționale a Practicienilor în Insolvență din România*, aprobat de Congresul Uniunii prin Hotărârea nr. 3/2007, publicată în Monitorul Oficial nr. 839 bis din 07.12.2007.
- ✓ Codul etic și de integritate al funcționarilor publici și al personalului contractual din cadrul primăriei Municipiului Constanța. Disponibil online la adresa:

<http://www.primaria-constantina.ro/Fisiere/Primarie/CodEticConstanta.pdf>

- ✓ Codul propriu de conduită etică al funcționarilor publici și personalului contractual din primăria Municipiului Slobozia. Disponibil online la adresa:
http://www.slobozia.ro/primaria/organigrame/COD_ETICA.pdf
- ✓ *Codul de Etică și Deontologie Profesională Universitară. Vocabular explicativ al termenilor*, elaborat de Comisia de Etică a Universității Apollonia din Iași, România. Disponibil online la adresa:
http://www.univapollonia.ro/images/stories/pdf/cod_etica/vocabular%20explicativ.pdf
- ✓ Deciziei Nr.448 din 29 octombrie 2013 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 40 alin. (3) din Legea nr.41/1994 privind organizarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și Societății Române de Televiziune. Publicată în Monitorul Oficial nr.5 din 07.01.2014.
- ✓ Declarația specifică de confidențialitate a Comisiei Europene în vederea organizării de consultări publice, pentru construcția diverselor politici comune europene, în cazul de față politici de pescuit. Disponibilă online la adresa:
http://ec.europa.eu/dgs/maritimeaffairs_fisheries/consultations/fishing-opportunities-2015/doc/privacy-statement_ro.pdf.
- ✓ Legea nr. 176 din 1 septembrie 2010 (*actualizată*) privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea și completarea Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum și pentru modificarea și completarea altor acte normative. Emitent: Parlamentul României. Publicat în: MONITORUL OFICIAL nr. 621 din 2 septembrie 2010.
- ✓ Legea nr. 18/1990, publicată în „Monitorul Oficial al României“, partea I, nr. 109 din 28 septembrie 1990 și republicată în „Monitorul Oficial al României“, partea I, nr. 314 din 13 iunie 2001.
 Disponibil online la adresa:

<http://www.hotararicedo.ro/files/files/CONVENTIA%20CU%20PRIVIRE%20LA%20DREPTURILE%20COPILULUI.pdf>

- ✓ Legea Nr 7/2004 privind codul de conduită a funcționarilor publici și a fost publicată prima dată în Monitorul Oficial al României partea I, Nr. 157 din 23 II 2004, republicată în Monitorul Oficial al României partea I, Nr. 525 din 2 VIII 2007.
- ✓ Legea nr. 272/2004 din 21/06/2004, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 557 din 23/06/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.
Disponibil online la adresa:
http://www.dreptonline.ro/monitorul_oficial/monitor_oficial.php?id_monitor=9346
- ✓ Legea nr. 477/2004 privind *Codul de conduită a personalului contractual din autoritățile și instituțiile publice*, publicată în Monitorul Oficial nr. 1105 din 26.11.2004.
- ✓ Ordinul nr. 286/2006 din 06/07/2006 pentru aprobarea Normelor metodologice privind întocmirea Planului de servicii și a Normelor metodologice privind întocmirea Planului individualizat de protecție. Disponibil online la adresa:
<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/ORDINE/O286-2006.pdf>
- ✓ Agenția Națională de Integritate. *Regulamentul de organizare și funcționare al Agenției Naționale de Integritate din 04.03.2013* (publicat în M. Of., Partea I nr. 158 din 25.03.2013). Disponibil online la adresa: <http://lege5.ro/Gratuit/gm2dqmrxi/regulamentul-de-organizare-si-functionare-al-agentiei-nationale-de-integritate-din-04032013>
- ✓ Agenția Națională de Integritate. *Raport de activitate pentru perioada ianuarie-martie 2014*. Disponibil online la adresa: <http://www.integritate.eu/Noutati.aspx?PID=243&M=NewsV2&Action=1&NewsId=1523>
- ✓ The Usa Patriot Act: Preserving Life and Liberty. Retrieved from: <http://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm>

Webografie

- ✓ Agheorghesei, D. T. (2011). *Etica în afaceri*. Suport de curs, Iași, România: Editura Universității Al. I. Cuza, Iași. Disponibil online la adresa:
http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/IV_ETICA.pdf.
- ✓ Alexander, L., Moore, M. (2012). *Deontological Ethics*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Retrieved from:
<http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/ethics-deontological/>
- ✓ Anderson, R. (2004). Health and Health Care. In Fahey, T., Maître, B., Whelan, Ch., Anderson, R., Domanski, H., Ostrowska, A., Olagnero, M., Saraceno, C. (2004). *Quality of Life in Europe. First European Quality of Life Survey 2003*. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, pp: 55–62 [Electronic version]. Disponibil online la:
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2003/107/en/1/ef03107en.pdf>
- ✓ Anderson, R., Mikulić, B., Vermeulen, G., Lyly-Yrjanainen, M., Zigante, V., (2009). *Second European Quality of Life Survey: Overview*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Commission, 2009. [Electronic version]. Disponibil online la
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/02/en/2/EF0902EN.pdf>
- ✓ Bernard, G. (2011). The definition of morality. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Disponibil online la adresa:
<http://plato.stanford.edu/entries/morality-definition/>.
- ✓ Buhler, G. (translator) (2014). *Munusdriti: The laws of Manu, 1500 BCE*. Retrieved from:

<https://constitutii.files.wordpress.com/2014/06/the-laws-of-manu.pdf>

- ✓ Buzea, Ș. (2013). *Aplicarea, monitorizarea și raportarea codului de conduită*. Disponibil online la adresa:
<http://www.comunavamabuzaului.ro/docs/SCMI/PO-04.pdf>.
- ✓ Cazul Snowden: Premierul Angliei ar fi la originea presiunilor asupra ziarului The Guardian - presă, consultat online la adresa:
<http://www.mediafax.ro/externe/cazul-snowden-premierul-angliei-ar-fi-la-originea-presiunilor-asupra-ziarului-the-guardian-presa-11265136>
- ✓ Christman, J. (2009). Autonomy in Moral and Political Philosophy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Disponibil online la adresa:
<http://plato.stanford.edu/archives/fall2009/entries/autonomy-moral/>
- ✓ Constantin, B. (2004). Norme universale în materie de bioetică. *Revista Română de Bioetică*, Vol II, No. 4. Disponibil online la adresa:
<http://www.bioetica.ro/index.php/arhiva-bioetica/article/view/348/533>
- ✓ Comisia de Etică a Universității Apollonia din Iași. Codul de Etică și Deontologie Profesională Universitară. Vocabular explicativ al termenilor. Disponibil online la adresa:
http://www.univapollonia.ro/images/stories/pdf/cod_etica/vocabular%20explicativ.pdf
- ✓ Danileț, C. (trad.). (2010). *Comentariu asupra principiilor de la Bangalore privind conduita judiciară*. București, România: Editura C.H. Beck. Disponibil online la adresa:
http://www.kas.de/wf/doc/kas_19374-1522-1-30.pdf?100518095707.
- ✓ Danileț, C. (2011). Conduita etică și deontologia profesională în justiție. Disponibil online la adresa:
<http://www.scribd.com/doc/62778819/Conduita-Etica-Si-Deontologia-Profesionala-in-Justitie>.
- ✓ Declarație specifică de confidențialitate a Comisiei Europene în vedea organizării de consultări publice, pentru construcția

diverselor politici comune europene, în cazul de față politici de pescuit. Disponibilă online la adresa:

http://ec.europa.eu/dgs/maritimeaffairs_fisheries/consultations/fishing-opportunities-2015/doc/privacy-statement_ro.pdf

- ✓ Gănescu, C. (2011). *Cultura organizațională și competitivitatea*. București, România: Editura Universitară, pp. 17-21.

Disponibil online la adresa:

http://www.editurauniversitara.ro/media/pdf/4f169527d6319Cultura_organizationala..._paginile_1-27.pdf

- ✓ Gulyas, G., Radu, L., Balica, D. O., Haruța, C. (2011). *Etică în administrația publică*. Suport de curs, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, România, pp. 30-31. Disponibil online la adresa:

http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/Etica_in_administratia_publica.pdf

- ✓ Guyer, P. (2004). Kant Immanuel. In Craig, E. (ed.), *Enciclopedia of Philosophy*. London, U.K.: Routledge. Retrieved from: <http://www.rep.routledge.com/articleDb047SECT9>

- ✓ Johnson Controls (2011). *Politica de etică. Integritate zi de zi*. Disponibil online la adresa:

http://www.johnsoncontrols.ie/content/dam/WWW/jci/corporate/our_corporate_governance/ethics_policies/ROM_EthicsPolicy.pdf

- ✓ KPMG în România și Academia de Studii Economice din București (2014). *Studiu privind transparența raportărilor primărilor de municipiu și oraș din România*. Disponibil online la adresa:

<http://www.kpmg.com/RO/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/news/Documents/Transparența-primărilor-România.pdf>

- ✓ Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, Agenția Națională a Funcționarilor Publici (2012). *Propunere de Politică Publică "Dezvoltarea Standadelor etice în Sistemul Administrației Publice"*. Disponibil online la adresa:

http://www.mdrap.ro/userfiles/upp_standarde_etice.pdf.

- ✓ Miroiu, A. (2002). *Filosofie politică*. Suport de curs, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Facultatea de Științe Politice, București, România, pp.12-44. Disponibil online la adresa:

<http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/adrian-miroiu-filosofie-politica.pdf>

- ✓ Mureșan, V., *A Principlist Code of Ethics*. Disponibil online la adresa:
<http://www.aderevaluare.ro/docs/muresan%20Principlist%20Code%20of%20Ethic%20ok.pdf>
- ✓ Mureșan, V. (2009). *Managementul eticii în organizație* (ediția a II-a). București, România: Editura Universității din București. Disponibil online la adresa:
<http://ro.scribd.com/doc/57285076/Muresan-Managementul-eticii>
- ✓ Mureșan, V. (2011). *Matricea etică. O metodă principiistă de evaluare morală*. Facultatea de Filosofie, Universitatea din București. Disponibil online la adresa:
http://www.ub-filosofie.ro/~muresan/licenta_etica_aplicata/5_matricea_etica.pdf
- ✓ Nemțoi, G. (2014). The Decisive Role of Parliaments in Democracy of Social-political Life. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2014 – Elsevier, vol. 149, pp.647-652, Septembrie 2014. Disponibil online la adresa:
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814049556>
- ✓ Nemțoi, G., Ignătescu, C. (2014). National Citizenship as Representative of European Citizenship. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, vol. 149, pp.653-658. Septembrie 2014. Disponibil online la adresa:
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814049568>.
- ✓ Pivoschi, A., Vintilă, V., Popescu, I. (2006). Analiza Diagnostic a Sistemului CDI. Etica în cercetare. LIVRABILUL 3.7 (L 3.7). Disponibil online la adresa:
http://www.strategie-cdi.ro/spice/admin/UserFiles/File/raportare_04_iulie_2007/L3-7%20-Etica.pdf

- ✓ Primăria comunei Vama Buzăului. *Fisă de implementare standard. Standard 1 "etică, integritate"*. Disponibil online la adresa:
<http://www.comunavamabuzaului.ro/docs/SCMI/FIS-001.pdf> .
- ✓ Proiect pentru un nou Cod de etică al judecătorilor din România elaborat de C.S.M. în colaborare cu Seminarul ProEtica al Departamentului de Filosofie al Universității Babeș Bolyai din Cluj-Napoca, ca urmare a acțiunii de implementare a Codului deontologic al judecătorilor și procurorilor. Disponibil online la adresa:
<http://www.alexandrina-radulescu-csm.ro/docs/proiect-cod-etica.pdf>.
- ✓ Raportul privind analiza informațiilor extrase din chestionarele de evaluare a implementării normelor de conduită profesională a funcționarilor publici, prevăzute de Legea nr. 7/2004. Cercetarea a fost implementată de Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice a Agenției Naționale a Funcționarilor Publici. Disponibil online la adresa:
<http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/2013/Raport%20privind%20analiza%20informatiilor%20extrase%20din%20chestionarele%20de%20evaluare.pdf> .
- ✓ Raportul privind Respectarea Normelor de Conduită a Funcționarilor Publici, Standardele Etice și Implementarea Procedurilor Disciplinare, Semestrul II 2012, elaborat de Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, Agenția Națională a Funcționarilor Publici. Disponibil online la adresa:
<http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/2013/Raport%20Sem%20II%202012.pdf>.
- ✓ *Raportul de activitate pe anul universitar 2012-2013 al Universității Spiru Haret*. Disponibil online la adresa:
<http://www.spiruharet.ro/data/2013/11/RAPORT%20DE%20ACTIVITATE%20pe%20anul%20universitar2012-2013.pdf>
- ✓ Rebeleanu, A. (2003). Bioethics Between Bio-Medical and Social Sciences. *Revista Română de Bioetică*, Vol I, No. 3. Disponibil online la adresa:

<http://www.bioetica.ro/index.php/arhiva-bioetica/article/view/283/471>.

- ✓ *Regulamentul de funcționare a Comisiei de etică a Universității Maritime din Constanța*. Disponibil online la adresa:
<http://www.cmu-edu.eu/regulamente/Regulament%20Comisia%20de%20Etica.pdf>.
- ✓ Roll, H. A. (2008). *Managementul eticii în funcția publică. Studiu Comparativ*. Studiu realizat în cadrul proiectului: Modernizarea Managementului Resurselor Umane în cadrul Funcției Publice din România - Programul PHARE al Uniunii Europene în România. Disponibil online la adresa:
<http://www.anfp.gov.ro/DocumenteEditor/Upload/download/proiecte%20INCHEIATE%201/2003%20eco/management%20etica-studiu%20comparativ.pdf>
- ✓ Stănescu, M. (2010). *Creatorul vieții artificiale se destăinuie. Interviu cu doctorul Craig Venter, creatorul vieții artificiale*. Disponibil online la adresa:
<http://descopera.ro/stiinta/6355656-creatorul-vietiiartificiale-se-destainue>
- ✓ Wenar, L. (2013). John Rawls. Zalta, E. N. (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2013 Edition). Retrieved from:
<http://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/rawls/>.
- ✓ Young, R. D. (2008). *Quality of Life Indicator Systems—Definitions, Methodologies, Uses, and Public Policy Decision Making*. Disponibil online la adresa:
<http://www.ipspr.sc.edu/publication/Quality%20of%20Life.pdf>

Resurse multimedia:

- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=KY5TWVz5ZDUn>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=3CLFdVILS6c>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=69F7sWHi2XI>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=oAnj8LN35tc>

- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=HGlpHTwN-BM>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=ZppWok6SX88>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=MVt32qoyhi0>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=3pGckBlhoLw>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=-AsKFFX9Ib0>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=qA4iw3V0o1c>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=PgLlZm5xhpI>
- ✓ <https://www.youtube.com/watch?v=BBvIweCIgwk>
- ✓ <http://www.cinemagia.ro/trailer/legally-blonde-2-red-white-blonde-blonda-de-la-drept-2-835/> .